CATECHISMUS

EX DECRETO

CONCILII TRIDENTINI

AD PAROCHOS.

CATECHISMUS

EX DECRETO

CONCILII TRIDENTINI

AD PAROCHOS

PII V. PONTIFICIS MAX.

ET DEINDE

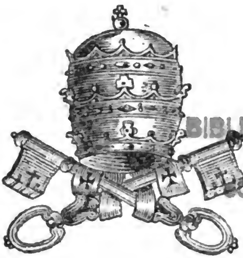
CLEMENTIS XIII. JUSSU EDITUS.

Secundum textum originalem Pauli Manutii et editionem quæ anno 1858 Romæ prodiit ex typis S. Congregationis de Propaganda Fide.

AUSPICIIS

EMINENTISSIMI AC REVERENDISSIMI DOMINI

ENGELBERTI CARDINALIS STERCKX.

MECHLINIÆ,
EXCUDEBAT E.-F. VAN VELSEN, TYPOGRAPHUS.
1862.

Ex Conc. Trid. sess. XXIV, de reform. c. 7.

Ut fidelis populus ad suscipienda sacramenta majori cum reverentia, atque animi devotione accedat; præcipit sancta synodus episcopis omnibus, ut non solum, quum hæc per se ipsos erunt populo administranda, prius illorum vim, et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem a singulis parochis pie, prudenterque etiam lingua vernacula, si opus sit, et commode fieri poterit, servari studeant, *juxta formam, a sancta synodo in catechesi singulis sacramentis præscribendam;* quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque a parochis omnibus populo exponi curabunt

EMINENTISSIMO PRINCIPI

ENGELBERTO

TIT. S. BARTHOLOMÆI IN INSULA

S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI

STERCKX,

MECHLINIENSIUM ARCHIEPISCOPO XIII,
BELGII PRIMATI, ETC. ETC.

OB PIETATEM, DOCTRINAM, PRUDENTIAM, ANIMIQUE MANSUETUDINEM ROMANA PURPURA INDUTO, ERUDITIONIS ECCLESIASTICÆ CULTORI, FAUTORI, PROPAGATORI,

IN OBSEQUII ET VENERATIONIS TESTIMONIUM

D. D. D.

Devotus Cliens et Filius,

E.-F. VAN VELSEN.

ENGELBERTUS

MISERATIONE DIVINA TITULI S. BARTHOLOMÆI IN INSULA
S. R. E. PRESBYTER CARDINALIS STERCKX,
ARCHIEPISCOPUS MECHLINIENSIS, PRIMAS BELGII, ETC.

Omnibus has visuris salutem in Domino.

Hanc CATECHISMI ROMANI editionem Mechliniensem, ad fidem Romanarum editionum recognitam et Nostris auspiciis a Diocesis nostræ presbytero exactam, lubenter approbamus; et quum eximium hoc opus, omnem, ut ait Clemens PP. XIII, complectens doctrinam qua Christianum populum informari oportet, a S. Pio V, ejusque successore Gregorio XIII, a S. Carolo Borromæo, multisque synodis enixe pastoribus animarum et verbi

divini prædicatoribus fuerit commendatum, Nos quoque sedulam illius lectionem, ex mente Sacrosancti Concilii Tridentini, non modo omnibus et singulis parochis, verum etiam toti clero nostro quamplurimum suademus.

Datum Mechliniæ die 22 Septembris 1862.

ENGELBERTUS Card. Arch. Mechl.

Locus † Sigilli.

De Mandato Eminentiæ suæ,
P. L. GOOSSENS, Secret.

MONITUM

Editionis quæ prodiit Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda Fide, anno MDCCCLVIII.

Inter tot Catechismi romani editiones, neminem latet principem illam Manutianam omnibus oppido esse præferendam : ast in eam, quod humanum est, perturbationes aliquæ, et nonnulla menda irrepserant, quæ variis inde obnoxia fuerunt emendationibus. Nos itaque diligentissimam huic nostræ editioni operam navantes, Manutianam, quod ad textum adtinet, ut typum delegimus, ita quidem, ut cetera quoque exemplaria accurate excusa, non minimam nobis opem suppeditaverint. Testimonia insuper ss. Scripturarum, nec non ss. Patrum diligenti studio ac labore contulimus, ut citationes, quod non semel in aliis editionibus desideratur, exactiores evaderent. Si qua vero peculiarem castigationem mereri visa sunt, ea, quin tamen aliquid in textu mutatum sit, asteriscus in margine indicabit. Ut majus denique

1

decus libro accederet, præfationis loco, gravissimæ Clementis XIII. P. M. litteræ encyclicæ de excellentia et usu hujus Catechismi, editioni romanæ anni MDCCLXI. præpositæ, additæ sunt.

CLEMENS PAPA XIII.

VENERABILIBUS FRATRIBUS PATRIARCHIS, PRIMATIBUS, ARCHIEPISCOPIS, ET EPISCOPIS.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

In dominico agro, cui excolendo, divina disponente providentia, præsumus, nihil tam vigilantem curam, et perseverantiam requirit industriam, quam jacti boni seminis, catholicæ nimirum doctrinæ a Christo Jesu, et ab apostolis acceptæ, nobisque traditæ custodia; ne si pigro otio, et incerti desidia negligatur, dormientibus operariis, inimicus humani generis superseminet zizania; ex quo fiat, ut in die messis, potius quam condenda in horreis, inveniantur ea, quæ urenda sint flammis. Atque ad tuendam quidem semel 1) traditam sanctis fidem nos vehementer excitat beatissimus Paulus, qui Timotheo scribit, ut bonum 2) custodiat depositum, quod 3) periculosa tempora instarent, cum in ecclesia Dei 4) homines mali, et seductores existerent, quorum opera adhibita insidiosus ille tentator his erroribus incautas mentes conaretur inficere, qui sint evangelicæ veritatis inimici. Verum si, quod sæpe accidit, quædam in ecclesia Dei sese extulerint pravæ sententiæ, quæ adversis quidem sibi frontibus pugnantes, in eo tamen conspirent, ut catholicæ fidei puritatem quoquo modo labefactent; tum vero difficillimum est, ea cautione inter utrumque hostem ita nostrum librare sermonem, ut nulli eorum terga vertisse, sed utrosque Christi

1) Judæ 3. — 2) Tim. I. 14. — 3) Ibidem III. 1. — 4) Ibidem ℣ 13.

hostes æque vitavisse, et condemnasse videamur. Atque interdum res est ejusmodi, ut facile diabolica falsitas veri quadam similitudine coloratis se tegat mendaciis, dum vis sententiarum brevissima adjectione, aut commutatione corrumpitur, et confessio, quæ operabatur salutem, subtili nonnumquam transitu vergat in mortem.

Ab his propterea lubricis, angustisque semitis, quibus insistere, aut ingredi sine prolapsione vix possis, avertendi sunt fideles, ac præsertim qui rudiore sint ac simpliciore ingenio, nec per invia loca ducendæ sunt oves ad pascua, nec singularia quædam, etiam catholicorum doctorum, placita iis sunt proponenda; sed illa certissima catholicæ veritatis nota tradenda est, doctrinæ universitas, antiquitas, et consensio. Præterea cum non possit vulgus 1) ascendere in montem, in quem gloria Domini descendit, et transcendens terminos ad videndum peribit; termini figendi sunt populo ab ejus doctoribus per circuitum, ut ultra ea, quæ sunt ad salutem necessaria, aut summopere utilia, sermo non divagetur, et fideles apostolico dicto pareant: 2) *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.*

Hæc cum probe intellexissent romani pontifices prædecessores nostri, in id omnem suam operam contulerunt, ut non modo venenata germina subnascentium errorum anathematis gladio præciderent, sed etiam subcrescentes opiniones quasdam amputarent, quæ vel redundantia in christiano populo fidei uberiorem fructum impedirent, vel fidelium animis proximitate nocere possent erroris. Postquam igitur tridentina synodus eas, quæ tum temporis ecclesiæ lucem obfuscare tentaverant, hæreses condemnavit, et catholicam veritatem, quasi discussa errorum nebula, in clariorem lucem eduxit; cum iidem prædecessores

1) Exod. XIX. 12. — 2) Rom. XII. 3.

nostri intelligerent, sacrum illum universalis ecclesiæ conventum tam prudenti consilio, tantaque usum esse temperantia, ut ab opinionibus reprobandis abstineret, quæ doctorum ecclesiasticorum auctoritatibus fulcirentur; ex ejusdem sacri concilii mente aliud opus confici voluerunt, quod omnem doctrinam complecteretur, qua fideles informari oporteret, et quæ ab omni errore quam longissime abesset. Quem librum *Catechismi Romani* nomine typis impressum evulgarunt, dupliciter in ea re laudandi. Nam et illuc eam doctrinam contulerunt, quæ communis est in ecclesia, et procul abest ab omni periculo erroris! et hanc palam populo tradendam disertissimis verbis proposuerunt, ita Christi domini præcepto obtemperantes, qui apostolos 1) dicere in lumine jussit, quod in tenebris ipse dixisset, et quod in aure audierant, super tecta prædicare, ecclesiæque sponsæ obsecuti, cujus illæ voces: 2) *Indica mihi ubi cubes in meridie*; ubi enim non sit meridies, atque ita perspicua lux, ut liquido veritas cognoscatur, facile pro ea recipitur falsitas propter veri similitudinem, quæ in obscuro difficulter a vero discernitur. Noverant enim fuisse antea, et deinceps futuros, qui pascentes invitarent, et sapientiæ, scientiæque uberiora promitterent pascua, ad quos multi confluerent, quia 3) aquæ furtivæ dulciores sunt, et suavior panis absconditus. Ne igitur seducta vagaretur ecclesia post greges sodalium, qui et ipsi sint vagi, nulla stabiles certitudine veritatis, 4) semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes; idcirco quæ ad salutem tantummodo essent necessaria et maxime utilia, clare in *Romano Catechismo*, et dilucide explanata, christiano populo tradenda proposuerunt.

1) Matth. X. 27. — 2) Cant. I. 6. — 3) Prov. IX. 17. — 4) 2. Tim. III. 7.

Verum hunc librum non mediocri labore et studio compositum, omnium consensione probatum, et summis laudibus exceptum, his temporibus e pastorem manibus propemodum novitatis amor excussit, cum alios atque alios Catechismos extulerit nullo modo cum romano comparandos : unde duo mala extiterunt; alterum, quod illa fuerit in eadem docendi ratione prope sublata consensio, oblatumque pusillis quoddam scandali genus, quibus sibi ipsi jam non amplius esse videantur 1) in terra labii unius et sermonum eorumdem; alterum, quod ex diversis variisque tradendæ catholicæ veritatis rationibus ortæ sunt contentiones, et ex æmulatione, dum alius se Apollo, alius Cephæ, alius Pauli se dictitat sectatorem, disjunctiones animorum, et magna dissidia; quarum dissensionum acerbitate nihil ad Dei gloriam minuendam exitialius putamus, nihil ad extinguendos fructus, quos e christiana disciplina æquum est fideles percipere, calamitosius. Itaque duplex hoc malum ut ab ecclesia tandem amoliremur, illuc duximus redeundum, unde quidam parum prudenti consilio, nonnulli etiam superbia ducti, ut sese in ecclesia jactitent sapientiores, jamdudum fidelem populum avocaverant; et eumdem Catechismum Romanum pastoribus animarum iterum porrigendum existimavimus; ut qua ratione confirmata olim fuit catholica fides, et in doctrina ecclesiæ 2), quæ est columna veritatis, fidelium mentes corroboratæ, eadem nunc a novis quoque opinionibus, quibus nec consensio, nec antiquitas suffragatur, quam longissime avertantur. Atque parabilior ut fieret liber, et maculis, quas operarum vitio contraxerat, emendatior, illum ad ejus exemplum, quem S. Pius U prædecessor noster ex tridentinæ synodi decreto vulgavit, iterum omni adhibita diligentia excudendum in alma urbe

1) Gen XI. I. — 2) I. Tim. III. 15.

curavimus; qui in popularem sermonum ejusdem S. Pii jussu conversus, et editus, propediem mandato itidem nostro typis impressus denuo prodibit in lucem.

Quod igitur hoc christianæ reipublicæ difficillimo tempore ad pravarum opinionum fraudes removendas, et veram sanamque doctrinam propagandam stabiliendamque opportunissimum subsidium cura nostra præbet et diligentia, vestrum est, venerabiles fratres, operam dare, ut a fidelibus recipiatur. Ac propterea hunc librum, quem veluti catholicæ fidei, et christianæ disciplinæ normam, ut etiam in tradendæ doctrinæ ratione constaret omnium consensio, romani pontifices pastoribus propositum voluerunt, vobis, venerabiles fratres, nunc maxime commendamus, vosque etiam enixe in Domino cohortamur, ut jubeatis ab omnibus, qui animarum curam gerunt, in informandis catholica veritate populis adhiberi, quo tum eruditionis unitas, tum charitas, animorumque servetur concordia. Vestrum enim est tranquillitati omnium studere, quæ denique sunt partes episcopi; qui propterea illuc intentos oculos habere debet, ne quisquam propter suos honores superbe agendo schismata faciat, unitatis compage disrupta.

Nullum tamen aut certe exiguum hi libri fructum præbebunt utilitatis, si qui eos proponere, et explanare audientibus debent, minus docendo sint ipsi idonei. Itaque permagni interest, ut ad hoc munus christianæ doctrinæ populo tradendæ homines eligatis, non modo sacrarum rerum scientia præditos, sed multo magis et humilitate, et sanctificandarum animarum studio, charitate flagrantes. Tota enim christiana disciplina non in abundantia verbi non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit. Sunt enim, quos major quidem scientia

erigit, sed a ceterorum societate disjungit, et quo plus sapiunt, eo a concordiæ virtute desipiunt, qui sapientia ipsa Dei verbo admonentur 1) : *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos;* ita enim sapientia sal habendum, ut eo proximi amor custodiatur, et infirmitates condiantur. Quod si a sapientiæ studio, a cura etiam proximi ad discordias vertantur, sal sine pace habent, non virtutis donum, sed damnationis argumentum; et quo melius sapiunt, eo deterius delinquunt; quos quidem damnat Jacobi apostoli sententia illis verbis 2) : *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem;* non est enim ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica; ubi enim zelus est et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum; quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans, sine æmulatione.

Dum ergo Deum in humilitate cordis et afflictione animæ deprecamur, ut diligentiæ atque industriæ nostræ conatibus suam impertiat indulgentiæ et misericordiæ largitatem, ne dissensio populum fidelem disturbet, utque in vinculo pacis, et in charitate spiritus unum sapiamus omnes, unum laudemus, et glorificemus Deum, et Dominum nostrum Jesum Christum, vos, venerabiles fratres, salutamus in osculo sancto; vobisque in omnibus, itidemque cunctis ecclesiarum vestrarum fidelibus apostolicam benedictionem amantissime impertimur.

Datum in arce Castri Gandulphi, die XIV Junii MDCCLXI pontificatus nostri anno III.

1) Marc. IX. 49. — 2) Jacob. III. 14.

CATECHISMI ROMANI

PRÆFATIO

AGENS DE PASTORUM IN ECCLESIA NECESSITATE, AUCTORITATE, OFFICIO, ET PRÆCIPUIS DOCTRINÆ CHRISTIANÆ CAPITIBUS.

SECTIO

1. *Homo non potest, suis relictus viribus, veram sapientiam, et obtinendæ beatitudinis certas rationes consequi.*

Ea est humanæ mentis et intelligentiæ ratio, ut, cum alia multa, quæ ad divinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore et diligentia, investigaverit ac cognoverit; maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cujus rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem et similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere aut cernere numquam potuerit. 1) *Invisibilia quidem Dei* (ut docet Apostolus) *a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.* Verum 2) mysterium illud, quod absconditum est a sæculis et generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset.

2. *Unde tam præclarum fidei munus concipiatur.*

Cum autem 3) fides ex auditu concipiatur, perspicuum est quam necessaria semper fuerit ad æternam salutem consequendam, doctoris legitimi fidelis opera ac ministerium: si-

1) Rom. I, 20. — 2) Colos, I, 26. — 3) Rom. 10, 17.

quidem dictum est : 1) *Quo modo audient sine prædicante? quo modo vero prædicabunt, nisi mittantur?* Et quidem ab ipsius mundi origine clementissimus ac benignissimus Deus suis numquam defuit; sed 2) multifarie multisque modis locutus est patribus in prophetis, eisque pro temporum conditione, ad cœlestem beatitudinem certem ac directum iter monstravit.

3. *Christus in hunc mundum venit ad docendam fidem, quam postea apostoli et successores eorum propagarunt.*

Sed quoniam prædixerat daturum se doctorem justitiæ 3) in lucem gentium, ut esset salus ejus usque ad extremum terræ, 4) novissime locutus est nobis in Filio; quem etiam, voce e cœlo delapsa a magnifica gloria, jussit 5) ut omnes audirent ejusque præceptis obtemperarent. Deinde vero Filius 6) alios dedit apostolos, alios prophetas, alios pastores et doctores, qui verbum vitæ annuntiarent, 7) ne circumferremur tamquam parvuli, fluctuantes omni vento doctrinæ, sed firmo fidei fundamento adhærentes, 8) coædificaremur in habitaculum Dei, in Spiritu sancto.

4. *Quomodo verba pastorum ecclesiæ sint recipienda.*

Ac ne quis 9) verbum auditus Dei ab ecclesiæ ministris, tamquam verbum hominum, sed, sicut vere est, verbum Christi acciperet, ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret : 10) *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit :* quod quidem non de iis tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi voluit, verum de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, quibus se 11) omnibus diebus usque ad consummationem sæculi affuturum esse pollicitus est.

5. *Veritate jam manifestata, hodie etiam necessarium est, pastores verbum Dei prædicare.*

At vero, cum hæc divini verbi prædicatio numquam intermitti in Ecclesia debeat, tum certe hoc tempore majori studio et pietate elaborandum est, ut sana et incorrupta doctrina, tamquam pabulo vitæ, fideles nutriantur et confirmentur. 12) Exierunt enim falsi prophetæ in mundum, de quibus dixit Dominus : 13) *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant : non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant*, ut 14) variis doctrinis et pe-

1) Rom. 10, 14, 15. — 2) Hebr. 1, 1. — 3) Isa. 49, 6. — 4) Hebr. 1, 2. — 5) 2 Petr. 1, 17. — 6) Ephes. 4, 11. — 7) Eph. 4, 14. — 8) Eph. 2, 22. — 9) Thes. 12, 13. — 10) Luc. 10, 16. — 11) Matth. 28, 20. — 12) I. Joan. 4, 1. — 13) Jer. 23, 21. — 14) Heb. 13, 9.

regrinis christianorum animos depravarent. Qua in re illorum impietas, omnibus satanæ artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse videatur. Ac, nisi Salvatoris nostri præclara illa promissione niteremur, qui se adeo stabile ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmavit, ut 1) portæ inferi adversus eam prævalere numquam possint; maxime verendum esset, ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata et oppugnata, concideret. Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quæ olim veram et catholicam religionem, quam a majoribus acceperant, pie et sancte retinebant, nunc autem derelinquentes viam rectam, erraverunt, atque in eo se maxime pietatem colere palam profitentur, quod a patrum suorum doctrina quam longissime recesserunt, nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus christianæ reipublicæ angulus inveniri potest, quo hæc pestis occulte irrepere non tentarit.

6. *Catechismis potissimum hæretici christianorum animos depravare studuerunt.*

Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, et in eorum aures venenatas voces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo facilius ac latius impietatis errores disseminarunt. Nam, præter illa ingentia volumina, quibus catholicam fidem evertere conati sunt, a quibus tamen cavere, cum apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris ac diligentiæ fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt: qui, quum pietatis speciem præ se ferrent, incredibile est quam facile incautos simplicium animos deceperint.

7. *Pestilentibus pseudoprophetarum vocibus et scriptis occurrendum sancta synodo recte statuit.*

Quamobrem 2) patres œcumenicæ Tridentinæ synodi, cum tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt graviora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere; sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quam in omnibus ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus obeundum esset.

1) Matth. 16, 18. — 2) Trident. synod. sess. ult. sub finem.

8. *Necesse fuit etiam; œcumenici concilii studio summique Pontificis auctoritate, post tot doctrinæ christianæ conscriptas institutiones, novum catechismum pastoribus proponere.*

Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magna pietatis et doctrinæ laude versati sunt; sed tamen patribus visum est maxime referre, si liber sanctæ synodi auctoritate ederetur, ex quo parochi, vel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere atque depromere ad fidelium ædificationem possent; ut, quemadmodum 1) unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi, communis regula atque præscriptio.

9. *Non sunt exacte universa nostra religionis dogmata hic discussa.*

Ergo, cum multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet illud sanctæ synodo propositum fuisse, ut omnia christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur: quod ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem et doctrinam tradere; id enim et infiniti pene operis fuisset, et instituto minus convenire perspicuum est; sed quoniam parochos sacerdotesque animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maxime propriæ sunt, et ad fidelium captum accommodatæ, ea tantum in medium afferri voluit, quæ hac in re pium pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possent. Quæ cum ita sint, antequam ad ea singillatim tractanda accedamus: quibus hujus doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ pastores considerare, sibique ante oculos proponere in primis debent; ut sciant, quonam, veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, studia referenda sint, quove pacto id, quod volunt, facilius consequi et efficere possint.

10. *Quum pastores animarum hic instituendi suscipiantur, quid illis potissimum, ut rite suo fungantur munere, sit considerandum.*

Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem Christiani hominis scientiam hoc capite comprehendi,

1) Ephes. 4, 5.

vel potius, quemadmodum Salvator noster ait : 1) *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quamobrem in eo præcipue ecclesiastici doctoris opera versabitur, ut fideles 2) scire ex animo cupiant Jesum Christum, et hunc crucifixum ; sibique certo persuadeant, atque intima cordis pietate et religione credant 3), aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri, siquidem 4) ipse propitiatio est pro peccatis nostris. At vero, quia 5) in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus ; proximum est, et cum eo quod diximus maxime conjunctum, ut simul etiam ostendat, vitam a fidelibus non in otio et desidia degendam esse ; verum oportere, ut, 6) quemadmodum ipse ambulavit, ita et nos ambulemus 7), sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem ; dedit enim 8) semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, quæ Apostolus pastoribus præcipit ut loquantur et exhortentur. Cum autem Dominus ac Salvator noster non solum dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrarit 9), legem et prophetas ex dilectione pendere ; Apostolus deinde confirmarit 10), charitatem esse finem præcepti ac 11) legis plenitudinem ; dubitare nemo potest, hoc tamquam præcipuum munus omni diligentia curandum esse, ut fidelis populus ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud et perfectissimum bonum rapiatur, cui adhærere solidam et veram felicitatem esse is plane sentiet, qui illud Prophetæ dicere poterit : 12) *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram ?* Hæc nimirum est via illa excellentior, quam 13) idem Apostolus demonstravit, cum omnem doctrinæ et institutionis suæ rationem ad charitatem, 14) quæ numquam excidit, dirigeret. Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat omnia perfectæ christianæ virtutis opera non aliunde, quam a dilectione ortum habere, neque ad alium finem quam ad dilectionem referenda esse.

1) Joan. 17, 3. — 2) I. Cor. 2, 2. — 3) Act. 4, 12. — 4) I. Joan. 2, 2. — 5) I. Joan, 2, 3. — 6) I. Joan. 2, 6. — 7) I. Tim. 4, 12. — 8) Tit. 2, 14. — 9) Matth. 22, 40. — 10) I. Tim. 1, 5. — 11) Rom. 13, 8. — 12) Ps. 72, 25. — 13) I. Cor. 12, 31. — 14) I. Cor. 13, 8.

11. *Non satis est pastores ad duos illos fines inter docendum respicere, sed se ad captum cujusque debent accommodare.*

Cum autem in omni re tradenda plurimum intersit, utrum hoc an illo modo aliquid doceas, tum vero hoc in christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio , ut qui docendi munus exercet, 1) omnia omnibus efficiatur ; ut et omnes Christo lucrifaciat, et seipsum 2) fidelem ministrum et dispensatorem probare possit, ac veluti 3) servus bonus et fidelis, dignus sit qui super multa constituatur a Domino. Neque vero unius tantum generis homines fidei suæ commissos esse arbitretur, ut præscripta quadam et certa docendi formula erudire, atque ad veram pietatem instituere æque omnes fideles possit : sed quum alii 4) veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli vero quodammodo confirmata sint ætate; necesse est diligenter considerare, quibus lacte, 5) quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, 6) donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Flii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id vero Apostolus in seipso omnibus observandum judicavit, quum 7) dixit se græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitorem esse ; ut videlicet intelligerent qui ad hoc ministerium vocati sunt , ita in tradendis fidei mysteriis ac vitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum atque intelligentiam accommodari oportere, ut quum eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut qui 8) panem petant, et non sit qui frangat eis. Neque vero cujusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leviores et humiliores videntur, nec sine molestia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione versatur , ac conquiescit. Nam si ipsa æterni Patri sapientia in terras descendit , ut in carnis nostræ humilitate cœlestis vitæ præcepta nobis traderet; quem non compellat charitas Christi 9) ut parvulus fiat in medio fratrum suo-

1) I. Cor. 9, 22. — 2) I. Cor. 4. I. — 3) Matth. 25, 23. — 4) I. Pet. 2, 2. — 5) I. Cor. 3, 2. Hebr. 5, 14. — 6) Eph. 4, 13. — 7) Rom. I, 14. — 8) Thr. 4, 4. — 9) I. Thes. 2, 7.

rum, et tamquam nutrix fovens filios suos, ita cupide proximorum salutem desideret, ut, quod de seipso Apostolus testatur, 2) eis velit non solum evangelium Dei, sed etiam animam tradere?

12. *Quum Deus visibilem sui præsentiam nobis subduxerit, pastores ejus verbum haurient ex scriptura et traditionibus.*

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, verbo Dei continetur, quod in scripturam traditionesque distributum est. Itaque in harum rerum meditatione pastores dies, noctesque versabuntur, memores illius d. Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam, omnes, quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt. Est autem hæc admonitio in hunc modum : 3) *Attente lectioni, exhortationi, et doctrinæ :* est enim 4) *omnis scriptura, divinitus inspirata, utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Sed quoniam, quæ divinitus tradita fuerunt, multa sunt et varia, ut nec ita facile aut animo comprehendi, aut etiam mente comprehensa, memoria teneri possint, ut, quum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit et prompta explicatio; sapientissime majores nostri totam hanc vim et rationem salutaris doctrinæ, in quatuor hæc capita redactam, distribuerunt, apostolorum symbolum, sacramenta, decalogum, dominicam orationem. Nam omnia, quæ christianæ fidei disciplina tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem et gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum præmia et malorum pœnas pertineant, symboli doctrina continentur. Quæ autem signa sunt, et tamquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, hæc septem sacramentorum doctrina complectitur. Jam vero quæ ad leges referuntur, quorum 5) finis et charitas, decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id dominica precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut explanatis quatuor his quasi communibus sacræ scripturæ locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quæ christiano homini dicenda sunt, desiderari possit.

1) I Thes 2, 8. — 2) I. Tim. 4, 13. — 3) 2. Tim. 3, 16, 17. — 4) I. Tim. I, 5.

13. *Qua methodo parochi explicationem evangelii cum catechismi explicatione conjungent.*

Itaque visum est monere parochos, ut quoties usuvenerit ut aliquem interpretenter evangelii, vel quemvis alium divinæ scripturæ locum, intelligant ejus loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum capitum quæ diximus, quo, tamquam ad ejus doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugient. Exempli causa, si explanandum sit illud evangelium primæ dominicæ adventu : 1) *Erunt signa in sole, et luna, etc.*, quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo symboli articulo : *Venturus est judicare vivos et mortuos :* quibus inde assumptis, pastor una eademque opera fidelem populum et symbolum et evangelium docebit. Quare in omni docendi et interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam divinæ scripturæ vim atque doctrinam diximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui et personis et tempori accommodatus videbitur : nos patrum auctoritatem secuti , qui initiandis Christo domino, et in ejus disciplina instituendis hominibus, a fidei doctrina initium fecerunt, operæ pretium duximus, quæ ad fidem pertinent prius explicare.

1) Luc. 21, 25.

CATECHISMI ROMANI

PARS PRIMA.

DE FIDE ET SYMBOLO FIDEI.

CAPUT I.

1. *Quid sit fides hoc loco, et quæ ejus ad salutem necessitas.*

Sed quoniam in divinis litteris multiplex est fidei significatio, nos hic de ea loquimur, cujus vi omnino assentitur iis quæ tradita sunt divinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam nemo jure dubitavit præsertim cum scriptum sit : 1) *Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Cum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit quam ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius a Deo cognitionem accipere. Hæc vero cognitio nihil aliud est, nisi fides, cujus virtus efficit ut id ratum habeamus, quod a Deo traditum esse sanctissimæ matris ecclesiæ auctoritas comprobarit. Nulla enim fidelibus potest accidere dubitatio in iis, quorum Deus auctor est, 2) qui est ipsa veritas. Ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, et illam, quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem, quamquam late pateat, et magnitudine ac dignitate differat [est enim sic in sacris litteris : 3) *Modicæ fidei, quare dubitasti ?* et, 4) *Magna est fides tua :* et, 5) *Adauge nobis fidem :* item, 6) *Fides sine operibus mortua est ;* et, 7) *Fides quæ per charitatem operatur*], tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis et ratio convenit. Quam vero fructuosa sit et quantam ex ea utilitatem capiamus in articulorum explicatione dicetur.

1) Heb. 11, 6. — 2) Joan. 14, 6. — 3) Matth. 14, 31. — 4) Matth. 15, 28. — 5) Luc. 17, 5. — 6) Jacob. 2, 20. — 7) Gal. 5. 6.

2. *Quomodo et qua de causa hæc duodecim fidei capita ab apostolis sint tradita.*

Quæ igitur primum christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces doctoresque sancti apostoli, divino spiritu afflati, duodecim symboli articulis distinxerunt. Nam, quum mandatum a Domino accepissent, ut, 1) pro ipso legatione fungentes, in universum mundum proficiscerentur, atque 2) omni creaturæ evangelium prædicarent; christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet 3) id ipsum omnes sentirent ac dicerent; neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent, sed essent perfecti in eodem sensu et in eadem sententia.

3. *Symbolum unde sit dictum.*

Hanc autem christianæ fidei et spei professionem a se compositam, apostoli symbolum appellarunt, sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est, sive quia ea veluti nota, et tessera quadam uterentur, qua desertores, et 4) subintroductos falsos fratres, qui evangelium adulterabant, ab iis, qui vere Christi militiæ sacramento se obligarent, facile possent internoscere.

4. *Quæ symboli hujus sit necessitas, et quot in partes dividatur.*

Credo in Deum. Cum multa in christiana religione fidelibus proponantur, quorum singillatim vel universe certam et firmam fidem habere oportet; tum vero illud primo ac necessario omnibus credendum est, quod veluti veritatis fundamentum, ac summam de divinæ essentiæ unitate, et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipua quedam ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in symbolo apostolorum comprehensam esse parochus docebit. Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento pie et accurate versati sunt, observarunt, in tres potissimum partes ita distributum videtur, ut in una, divinæ naturæ prima persona, et mirum creationis opus describatur; in altera, secunda persona, et humanæ redemptionis mysterium; in tertia, tertia item persona, caput et fons sanctitatis nostræ, variis et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam a patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus; ut enim corporis membra articulis distinguuntur, ita etiam in hac fidei confessione, quidquid di-

1) Matth. 28, 19. — 2) Marc. 16, 15. — 3) I. Cor. 1, 10. — 4) Gal. 2, 4.

stincte et separatim ab alio nobis credendum est, recte et apposite articulum dicimus.

DE PRIMO ARTICULO.

CAPUT II.

CREDO IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM CŒLI ET TERRÆ.

1. *Explicatur breviter primus articulus.*

His verbis ea sententia subjecta est : certo credo, ac sine ulla dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet trinitatis personam, qui 1) sua omnipotenti virtute cœlum ipsum et terram, et omnia quæ cœli et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit; neque solum eum corde credo et ore confiteor, verum summo studio ac pietate ad illum, veluti summum et perfectissimum bonum, contendo. Hæc igitur sit brevis quædam primi hujus articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis fere verbis latent, ea nunc diligentius parocho perpendenda sunt; ut, quantum Dominus permiserit, ad ejus majestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

2. *Credendi verbum quid significet.*

Igitur *credendi* vox hoc loco *putare, existimare, opinari* non significat; sed, ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis vim habet, qua mens Deo, sua mysteria aperienti, firme constanterque assentitur. Quamobrem is credit (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitatione certum et persuasum est. Neque vero existimare quisquam debet, fidei notitiam minus certam esse, quod ea non cernantur, quæ nobis credenda fides proponit; etenim divinum lumen quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitam non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit, Deus enim, qui 2) dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, 3) ut non sit nobis opertum evangelium, sicut iis qui pereunt.

3. *Quæ in symbolo proponuntur, non curiose scrutanda, sed simpliciter asserenda sunt.*

— 1) Gen. 1, 2. et seq. Esther 13, 10. Ps. 32, 6. Act. 14, 14. et 17 24. — 2) 2. Cor. 4, 6. — 3) Ibid. 3.

Jam vero ex iis quæ dicta sunt, consequitur, eum, qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cum jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem et causam perquirendam nobis proposuit; sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit ut animus in æternæ veritatis notitia conquiescat. Ac profecto cum Apostolus testetur, 1) *Deus verax est,* 2) *omnis homo mendax,* si arrogantis et impudentis hominis est, gravi ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea urgere, ut quod dixerit rationibus aut testibus probetur; cujus temeritatis atque adeo stultitiæ fuerit, Dei voces audientem, cœlestis ac salutaris doctrinæ rationes requirere? Fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

4. *Non sufficit ad salutem credere, sed etiam fidem profiteri, necessarium est.*

Verum illud præterea doceat parochos, eum qui dicit *credo,* præterquam quod intimum mentis suæ assensum declarat, qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione præ se ferre, summaque alacritate palam fateri ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: 3) *Credidi, propter quod locutus sum;* imitari apostolos, qui ad principes populi responderunt: 4) *Non enim possumus, quæ vidimus, et audivimus, non loqui;* divi Pauli præclara illa voce excitari: 5) *Non ènim erubesco evangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Item quo maxime hujus sententiæ veritas confirmatur: 6) *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

5. *Fidei christianæ excellentia.*

In Deum. Hinc jam christianæ sapientiæ dignitatem et præstantiam, ex eaque quantum divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est statim ad rei præstantissimæ maximeque expetendæ cognitionem, quasi fidei gradibus, ascendere.

6. *Quantum differat christiana de Deo sapientia a philosophica rerum divinarum notitia.*

In hoc enim multum inter se differunt christiana philosophia

1) Rom. 3, 4. — 2) Psal. 115, 11. — 3) Psalm 115, 10. — 4) Act. 4, 20. — 5) Rom. I, 16. — 6) Rom. 10, 10.

et hujus sæculi sapientia: quod hæc quidem, naturalis tantum luminis ductu, ab effectibus et ab iis quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores, vix tandem 1) invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam et auctorem agnoscit atque intelligit. Contra vero illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit, atque divino splendore collustrata, primum quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde, quæ infra ipsum posita sunt, intueri, ut nos 2) vocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud apostolorum principem cum summa animi jucunditate experiamur, 3) et credentes exultemus lætitia inenarrabili. Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cujus majestatem, ex 4) Jeremiæ sententia, incomprehensibilem esse dicimus: 5) *Lucem enim*, ut ita Apostolus, *inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest;* cum enim ad Moysem loqueretur, 6) *non videbit me*, inquit, *homo et vivet.* Nam, ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omnino a sensibus abstractam esse; cujus rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus. Sed quamvis hæc ista sint, non reliquit tamen Deus, ut 7) inquit Apostolus, semetipsum sine testimonio, benefaciens de cœlo, dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda hominum. Quæ causa fuit philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi, et quidquid corporeum, quidquid concretum et admixtum est, ab eo longissime removendi; cui etiam bonorum omnium perfectam vim et copiam tribuerunt, ut ab eo, tamquam a perpetuo quodam et inexhausto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, justum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur; cujus immensam et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertinentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longe melius constat et illustrius, ut illo loco: 8) *Spiritus est Deus;* item: 9) *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est;* tum: 10) *Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus;* et illud: 11) *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei;* deinde:

1) Rom. 1, 20. — 2) I. Pet. 2. 9. — 3) I. Pet. 1. 8. — 4) Jer. 32, 19. — 5) I. Tim. 6, 16. — 6) Exod. 33, 20. — 7) Act. 14, 16. — 8) Joan. 4, 24. — 9) Matth. 5, 48. — 10) Heb. 4, 13. — 11) Rom. 11, 33.

1) *Est autem Deus verax ;* et : 2) *Ego sum via, et veritas, et vita,* præterea : 3) *Justitia plena est dextera tua ;* denique : 4) *Aperis manum tuam, et imples omne animal benedictione ;* postremo : 5) *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ?* Et : *Si ascendero in cœlum , tu illic es ; si descendero in infernum , ades : si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris etc.* et : 6) *Numquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus?* Magna et præclara hæc sunt, quæ de Dei natura sacrorum librorum auctoritati consentanea, et consequentia ex rerum effectarum investigatione philosophi cognoverunt ; quamquam in eo etiam cœlestis doctrinæ necessitatem cognoscimus si animadvertamus, fidem non solum hoc præstare, quemadmodum supra dictum est, ut, quæ viri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque et imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint; verum, ut rerum notitia, quæ fidei disciplina comparatur; multo certior atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res humanæ scientiæ rationibus comprehensas, animus intelligeret. Sed quanto præstantior divini numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit? Hæc autem symboli articulis continetur, qui nobis divinæ essentiæ unitatem, et trium personarum distinctionem , tum vero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, a quo cœlestis æternæque beatitudinis possessio expectanda sit ; siquidem a divino Paulo didicimus, 7) Deum inquirentibus se remuneratorem esse. Hæc quanta sint, et an ejus generis sint bona, ad quæ humana cognitio aspirare potuerit, multo ante eumdem 8) Apostolum, Isaias propheta his verbis ostendit : 9) *A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt : oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.*

7. *Unum Deum esse, non plures deos confitendum est.*

Sed ex his quæ diximus, unum etiam Deum esse, non plures deos, confitendum est. Nam, cum Deo summam bonitatem et perfectionem tribuamus, fieri non potest, ut id, quod summum atque absolutissimum est, inveniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est; quare

1) Rom. 3, 4. — 2) Joan. 14, 6.— 3) Psal. 47, 11. — 4) Psal. 144, 16. — 5) Psal. 138, 7. — 6) Jer. 23, 24. — 7) Heb. 11, 6. — 8) I Cor. 2, 9. — 9) Isa. 64, 4.

nec Dei natura illi convenit. Hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur; scriptum est enim : 1) *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Præterea est Domini jussum : 2) *Non habebis deos alienos coram me.* Deinde per Prophetam sæpe admonet : 3) *Ego primus, et ego novissimus; et absque me non est Deus.* Apostolus etiam palam testatur : 4) *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.*

8. *Creatis naturis Dei nomen interdum tribuitur, sed improprie.*

Neque vero nos moveat, quod interdum sacræ litteræ Dei nomen creatis etiam naturis imponunt. Nam, quod 5) prophetas et judices deos appellarunt, non gentium more factum est, quæ sibi plures deos stulte et impie finxerunt, sed quadam loquendi consuetudine significare voluerunt excellentem aliquam virtutem vel functionem, quæ Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentia unum, quemadmodum ad confirmandam veritatem in 6) symbolo Nicaeni concilii dictum est, christiana fides credit et profitetur; sed altius etiam ascendens, ita unum intelligit, 7) ut unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate veneretur, de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est. Sequitur enim in symbolo.

9. *Deus generali ratione omnium hominum, peculiari autem christianorum,* Pater *dicitur.*

Patrem. Sed quoniam *patris* vox non una ratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit, quæ sit magis propria hujus loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, æternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortæ essent, et cujus providentia omnia gubernarentur, suumque ordinem et statum conservarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum eum, a quo familia propagata est, cujusque consilio et imperio regitur, *patrem* vocabant; ita hac ratione factum est, ut Deum, quem omnium rerum opificem et rectorem agnoscebant, *patrem* appellari voluerint. Eodem nomine sacræ etiam litteræ usæ sunt, cum de Deo loquentes, universorum creationem, potestatem, admirabilemque providentiam ei tribuendam indicarent. Legimus enim : 8) *Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te?* Et alibi : 9) *Numquid non pater*

1) Deut. 6, 4. — 2) Exod. 20, 3. — 3) Isa. 44, 6 et 48, 12. Apoc. I, 17 et 22, 13. — 4) Ephes. 4, 5. — 5) Exod. 7, 1. et 22, 48. Psal. 81, 6. — 6) Symbol. nic. apud Ruf. lib. 1. cap. 7. — 7) Athan. in sym. — 8) Deut. 32, 6. — 9) Malac. 2. 10.

unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos? At vero multo frequentius, et peculiari quodam nomine, præsertim in novi testamenti libris, Deus *pater christianorum* dicitur, 1) qui non acceperunt spiritum servitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant, *Abba, pater;* eam enim charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus; 2) quod si filii, et heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, qui est primogenitus in multis fratribus, 3) nec confunditur vocare nos fratres. Sive igitur communem creationis et providentiæ, sive præcipuam spiritualis adoptionis causam spectes, merito fideles Deum *patrem* se credere profitentur.

10. *Ex hac voce* patris, *quæ colligenda mysteria; et de distinctione personarum in divinis.*

Verum præter eas notiones quas explicavimus, *patris* nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse parochus docebit. Quod enim 4) in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus, magis reconditum et abstrusum est, quodque humana ratio et intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id *patris* vocabulo divina oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen, in una divinitatis essentia non unam tantum personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una divinitate personæ; Patris, qui a nullo genitus est; Filii, qui ante omnia sæcula a Patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab æterno ex Patre et Filio procedit. Atqui Pater est in una divinitatis substantia prima persona, qui cum unigenito Filio suo et Spiritu sancto unus est Deus, unus est Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius trinitate substantiæ. Jam vero hæ tres personæ, cum in iis quidquam dissimile aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctæ intelliguntur. Pater siquidem ingenitus est; Filius a patre genitus; Spiritus sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eamdem essentiam, eamdem substantiam confitemur, ut in confessione veræ sempiternæque deitatis, et in personis proprietatem, et in essentia unitatem, et in trinitate æqualitatem, pie et sancte colendam credamus. Nam quod Patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in trinitate prius aut posterius, majus aut

1) Rom. 8, 15 — 2) Rom. 8, 17. — 3) Heb. 2, 11. — 4) 1. Thim. 6, 16.

minus cogitemus; absit enim hæc a fidelium mentibus impietas, cum eamdem æternitatem, eamdem gloriæ majestatem in tribus personis christiana religio prædicet. Sed Patrem, propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam vere et sine ulla dubitatione affirmamus; quæ quidem uti Patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipue hoc convenit, quod Filium ab æterno genuerit; semper enim Deum simul et Patrem fuisse nobis significatur, cum Dei et Patris nomina conjuncta in hac confessione pronunciamus. Verum, quoniam in nullius rei, quam hujus omnium altissimæ ac difficillimæ notitia atque explicatione, aut periculosius versari aut gravius errare possumus, doceat parochus, religiose retinenda esse essentiæ et personæ propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur, et sciant fideles unitatem esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed hæc subtilius exquirere nihil oportet, cum meminerimus illius vocis: 1) *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria;* satis enim videri debet, quod fide certum et exploratum habeamus, nos a Deo (cujus oraculis non assentiri, extremæ stultitiæ atque miseriæ est) ita edoctos esse: 2) *Docete,* inquit, *omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* rursus: 3) *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt.* Oret tamen assidue ac precetur Deum et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, 4) disponitque omnia suaviter, qui 5) dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui trinitatis mysterium humanæ menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio hæc credit, ut, aliquando in æterna tabernacula receptus, dignus sit qui videat quæ tanta sit Dei Patris fœcunditas, ut seipsum intuens atque intelligens, parem et æqualem sibi Filium gignat, quove modo duorum idem plane et par charitatis amor, qui Spiritus sanctus est, a Patre et Filio procedens, genitorem et genitum æterno atque indissolubili vinculo inter se connectat; atque ita divinæ trinitatis una sit essentia, et trium personarum perfecta distinctio.

11. *Nomine omnipotentis quid hic intelligamus.*

Omnipotentem. Solent sacræ litteræ multis nominibus Dei summam vim et immensam majestatem explicare, ut ostendant quanta religione et pietate illius sanctissimum nomen

1) Prov. 25, 27. — 2) Matth. 28, 19. — 3) I. Joan. 5, 7. — 4) Sap. 8, 1. — 5) Joan. 1, 12.

colendum sit ; sed imprimis doceat parochus illi omnipotentem vim frequentissime tribui. Ipse enim de se dicit : 1) *Ego Dominus omnipotens :* et rursus Jacob , quum filios ad Joseph mitteret, ita illis precatus est : 2) *Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem*. Deinde vero in Apocalypsi scriptum est : 3) *Dominus Deus omnipotens , qui est, et qui erat, et qui venturus est ;* et alibi : 4) *Deus magnus omnipotentis Dei* appellatur. Nonnunquam etiam pluribus verbis illud idem significari solet. Atque huc pertinet, quod dicitur : 5) *Non erit impossibile apud Deum omne verbum ;* et : 6) *Numquid manus Domini invalida est ?* Item : 7) *Subest enim tibi, cum volueris posse,* et alia generis ejusdem ; ex quibus variis dicendi formis id percipitur , quod uno omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est. Intelligimus autem hoc nomine nihil esse, nihil animo et cognitione fingi posse, quod Deus efficere nequeat ; etenim non solum hæc, quæ tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet , nimirum ut omnia ad nihilum recidant, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant : verum etiam multo majora in illius potestate sita sunt , quæ humanæ menti et intelligentiæ suspicari non licet.

12. *Cum Deus sit omnipotens, peccare tamen vel falli non potest.*

Neque vero , cum omnia Deus possit , mentiri tamen, aut fallere aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. Hæc enim in eam naturam cadunt, cujus imperfecta actio est ; Deus vero , cujus perfectissima semper est actio , ideo hæc non posse dicitur, quia posse ea infirmitatis est, non summæ et infinitæ omnium rerum potestatis, quam ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen longe omnia abesse cogitemus , quæ perfectæ ejus essentiæ maxime conjuncta et conniventia non sunt.

13. *Cur aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, prætermissis. solius omnipotentiæ in symbolo fiat mentio, quæque sint ejus fidei utilitates.*

Recte autem sapienterque factum parochus ostendat , ut , prætermissis aliis nominibus quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in symbolo proponeretur. Nam , cum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiam fateamur necesse est

1) Gen. 17, 1. — 2) Gen. 43, 14. — 3) Apoc. 4, 8. — 4) Apoc. 16, 14. — 5) Luc. 1, 37. — 6) Num. 11, 23. — 7) Sap. 12, 18.

eum omnium rerum scientiam habere, omnia item ejus ditioni et imperio subjecta esse. Cum vero omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens omnino est, ut cetera etiam explorata de illo habeamus; quæ si desint, quo modo omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem et spem nostram confirmandam valet, quam si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri a Deo posse; quidquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum et admirabile sit, rerumque ordinem ac modum superet, illi tamen facile humana ratio, postquam Dei omnipotentis notitiam perceperit, sine ulla hæsitatione assentitur: quin potius, quo majora sint quæ divina oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid expectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur; sed erigit sese atque confirmat, sæpe illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit. Quare hac fide præcipue munitos nos esse oportet, vel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum et utilitatem edere cogimur, vel cum a Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, cum apostolis incredulitatem objiciens diceret: 1) *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illuc, et transiqit; et nihil impossibile erit vobis.* De altero autem sanctus Jacobus ita testatus est: 2) *Postulet nihil in fide, hæsitans; qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur, et cercumfertur: non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino.* Multa præterea hæc fides commoda atque utilitates nobis præbet; imprimis vero ad omnem animi modestiam et humilitatem nos instituit; sic enim inquit princeps apostolorum: 3) *Humiliamini igitur sub potenti manu.* Monet etiam non esse trepidandum, ubi non sit timor; sed unum Deum timendum esse, in cujus potestate nos ipsi nostraque omnia posita sunt; ait enim Salvator noster: 4) *Ostendam vobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Utimur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda et celebranda; nam, qui Deum omnipotentem cogitat. tam ingrato animo esse non potest, quin sæpius exclameu: 5) *Fecit mihi magna, qui potens est.*

1) Matth. 17, 19. — 2) Jacobi I, 6. — 3) I Pet. 5, 6. — 4) Luc. 12, 5. — 5) Luc. I, 49.

14. *Omnipotentiæ vox non ita Patri hic tribuitur, ut de Filio vel Spiritu sancto etiam non dicatur.*

Sed quod Patrem omnipotentem in hoc articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam et Spiritui sancto commune non sit. Nam, quemadmodum 1) Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, neque tamen tres Deos sed unum Deum esse dicimus; ita æque Patrem, ac Filium, et Spiritum sanctum omnipotentem esse confitemur. At vero præcipua quadam ratione Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine vocamus, uti etiam Filio, qui æternum Patris verbum est, sapientiam, et Spiritui sancto, qui utriusque amor est, bonitatem tribuimus; quamvis hæc et alia hujusmodi nomina communiter de tribus personis, et catholicæ fidei regula, dicantur.

15. *Quo pacto, quaque de causa, Deus cœlum et terram creaverit.*

Creatorem cœli et terræ. Quam necessarium fuerit omnipotentis Dei cognitionem paulo ante fidelibus tradi, ex iis quæ nunc de universorum creatione explicanda erunt perspici potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa Creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non ex materia aliqua mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit, idque nulla vi aut necessitate coactus, sed sua sponte et voluntate instituit. Neque vero ulla alia fuit causa, quæ illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quæ ab ipso effectæ essent, bonitatem suam impertiretur; nam Dei natura, ipsa per se beatissima, nullius rei indigens est, ut inquit David : 2) *Dixi Domino : Deus meus est tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Quemadmodum autem sua bonitate adductus, 3) quæcumque voluit, fecit; ita non exemplum aliquod aut formam quæ extra se posita esset, cum universa conderet, secutus est; verum, quia rerum omnium exemplar divina intelligentia continetur, id summus artifex in se ipso intuens ac veluti imitatus, summa sapientia et infinita virtute, quæ ipsius propria est rerum universitatem initio procreavit : 4) *Ipse enim dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.*

16. *Quid per cœlum et terram hoc loco intelligendum sit.*

Verum cœli et terræ nomine, quidquid cœlum et terra com-

1) Athan. in sym. Dam. lib. I, de fid. orth. c. 10, et 11. Idem lib. I, c. 13 in fin. — 2) Psal. 15, 2. — 3) Psal. 113, 3. — 4) Psal. 148, 5.

plectitur intelligendum est. Nam præter cœlos, 1) quos opera digitorum ejus Propheta appellavit, solis etiam splendorem, lunæque et ceterorum siderum ornatum addidit; atque, 2) ut essent in signa, et tempora, et dies, et annos, ita cœlorum orbes certo et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetua eorum conversione mobilius, nihil mobilitate illa certius videri possit.

17. *De creatione cœlorum spiritualium, id est angelorum.*

Præterea spiritualem naturam innumerabilesque angelos, qui Deo ministrarent atque adsisterent, ipse ex nihilo creavit. quos deinde admirabili gratiæ suæ et potestatis munere auxit atque ornavit. Nam, cum illud sit in divinis litteris 3) diabolum in veritate non stetisse, perspicuum est, eum reliquosque desertores angelos, ab ortus sui initio, gratia præditos fuisse; de quo ita est apud sanctum Augustinum : *Cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, angelos creavit, simul in eis et condens naturam, et largiens gratiam. Unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, numquam sanctos angelos fuisse credendum est.* Quod autem ad scientiam attinet, extat illud sacrarum litterarum testimonium : 4) *Tu autem Domine mi rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram.* Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis : 5) *Potentes virtute, facientes verbum illius;* atque ob eam rem sæpe in sacris litteris 6) virtutes et exercitus Domini appellantur. Sed, quamvis omnes ii cœlestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui a Deo parente et creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt; de quibus princeps apostolorum scribit in hunc modum : 7) *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.*

18. *De terræ creatione.*

At vero 8) terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus verbo suo jussit in media mundi parte consistere, effecitque 9) ut ascenderent montes, et descenderent campi in locum, quem fundavit eis ; ac, ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Deinde non solum arboribus, omnique her-

1) Psal. 8, 4. — 2) Gen. I, 14. — 3) Joan. 8, 44. — 4) 2. Reg. 14, 20. — 5) Psal. 102, 20 — 6). Ps. 102, 21. — 7) 2. Petr. 2, 4. epist. Judæ ℣ 6. — 8) Psal. 103, 5, — 9) Ibidem. 8. Prov. 8, 29.

qarum et florum varietate convestivit atque ornavit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas et aëra, ita etiam terras complevit.

19. *De creatione hominis.*

Postremo Deus ex limo terræ 1) hominem sic corpore affectum et constitutum effinxit, ut, non quidem naturæ ipsius vi, sed divino beneficio immortalis esset et impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, eam ad imaginem et similitudinem suam formavit, liberumque ei arbitrium tribuit; omnes præterea motus animi atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio numquam non parerent. Tum originalis justitiæ admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus præesse voluit: quæ quidem facile erit parochis ad fidelium institutionem ex sacra genesis historia cognoscere.

20. *Cœli et terræ nomine visibilia omnia et invisibilia comprehenduntur.*

Hæc igitur de universorum creatione, cœli et terræ verbis intelligenda sunt; quæ omnia breviter quidem Propheta complexus est illis verbis: 2) *Tui sunt cœli, et tua est terra: orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti;* sed multo etiam brevius patres Nicæni concilii, additis in symbolo duobus illis verbis, *visibilium et invisibilium*, significaverunt. Quæcumque enim rerum universitate comprehenduntur, atque a Deo creata esse confitemur, ea vel sub sensum cadunt, et visibilia dicuntur, vel mente et intelligentia percipi a nobis possunt, quæ invisibilium nomine significantur.

21. *Res Dei virtute conditæ, citra ipsius gubernationem et providentiam, subsistere non possunt.*

Nec vero ita Deum creatorem atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, profecto absolutoque opere, ea, quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita ejus virtute constare potuisse. Nam quemadmodnm, omnia ut essent Creatoris summa potestate, sapientia et bonitate effectum est, ita etiam, nisi conditis rebus perpetua ejus providentia adesset, atque eadem vis, qua ab initio constitutæ sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent; atque id scriptura declarat, cum inquit: 3) *Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut, quod a te vocatum non esset, conservaretur?*

1) Gen. 2, 7. — 2) Psal. 88, 12. — 3) Sap. 11, 26.

22. *Deus sua gubernatione secundarum causarum vim non evertit.*

Non solum autem Deus universa, quæ sunt, providentia sua tuetur atque administrat, verum etiam, quæ moventur et agunt aliquid, intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, præveniat tamen, cum ejus occultissima vis ad singula pertineat, et, quemadmodum sapiens testatur: 1) *Attingat a fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter.* Quare ab Apostolo dictum est, cum apud Athenienses enuntiaret Deum, quem ignorantes colebant: 2) *Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.*

23. *Rerum creatio soli Patri tribuenda non est.*

Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ et individuæ trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex apostolorum doctrina, Patrem creatorem cœli et terræ confitemur: in scripturis sacris legimus de Filio: 3) *Omnia per ipsum facta sunt;* et de Spiritu sancto: 4) *Spiritus Domini ferebatur super aquas;* et alibi: 5) *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

DE SECUNDO ARTICULO.

CAPUT III.

ET IN JESUM CHRISTUM, FILIUM EJUS UNICUM, DOMINUM NOSTRUM.

1. *De secundo articulo, et de professionis ejus utilitate.*

Mirificam et uberrimam esse utilitatem, quæ ex hujus articuli fide et confessione confluxit ad humanum genus, et illud sancti Joannis testimonium ostendit: 6) *Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo:* et beatitudinis præconium declarat, quod a Christo Domino tributum est principi apostolorum: 7) *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis ac redemptionis.

1) Sap. 9, 1. — 2) Act. 17, 27, 28. — 3) Joan. 1, 3. — 4) Gen. 1, 2. — 5) Psal. 32, 5. — 6) 1. Joan. 4, 15. — 7) Matth. 16, 17.

2. *Unde magnitudo beneficii hoc articulo propositi potissimum cognoscatur.*

Sed quoniam admirabilis hujus utilitatis fructus maxime ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat, incumbat in hanc curam parochus, ut fideles communium miseriarum et ærumnarum causam cognoscant. Cum enim a Dei obedientia descivisset Adam, interdictumque violasset illud : 1) *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas : in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris ;* in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, et reliqua subiret mala, quæ sancta Tridentina synodus uberius explicavit. Propterea vero peccatum, et peccati pœnam in uno Adam non constitisse commemorabit, sed ex eo, tamquam ex semine et causa, ad omnem posteritatem jure permanasse.

3. *Nullus præter Christum genus humanum potuit restaurare.*

Cum igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, sublevari inde, et in pristinum locum restitui, nullo modo poterat hominum aut angelorum viribus; quare reliquum erat illud ruinæ et malorum subsidium, ut Dei Filii infinita virtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, 2) infinitam tolleret peccati vim, 3) et nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

4. *Citra redemptionis fidem nullus unquam salvari potuit, et propterea Christus a mundi initio sæpe prænuntiatus est.*

Hujus autem redemptionis fides et confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstravit; nam in illa damnatione humani generis, quæ statim peccatum consecuta est, ostensa etiam spes redemptionis fuit illis verbis, quibus proprium diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denuntiavit : 4) *Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum et semen illius ; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Et deinceps eamdem promissionem sæpe confirmavit, majoremque sui consilii significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benivolentiam præstare, inter cæteros vero, cum 5) patriarchæ Abrahæ sæpenumero

1) Gen. 2, 16, 17. Trid. Syn. sess. 5. 6. can. 1. — 2) Joan. 1, 29. — 3) Rom. 5, 10. — 4) Gen. 3, 15. — 5) Gen. 17, 19. et 18, 18.

hoc mysterium significasset, tum eo tempore apertius declaravit, cum ille, Dei jussis obediens, filium suum unicum saac immolare voluit; ait enim : 1) *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam, quæ est in littore maris · possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, ei benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ*. Ex quibus verbis facile colligi poterat, ex progenie Abrahæ futurum, qui omnibus ab immanissima satanæ tyrannide libertatis salutem afferret; illum autem Dei Filium, natum ex semine Abrahæ secundum carnem, fore necesse erat. Non ita multo post Dominus, ut ejusdem promissionis memoria conservaretur, idem fœdus cum Abrahæ nepote sancivit. 2) Nam cum ille *in somnis vidit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlos, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam*, ut testatur scriptura, audivit etiam Dominum innixum scalæ dicentem sibi: 3) *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac : terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo, eritque semen tuum, quasi pulvis terræ. Dilataberis ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meridiem, et benedicentur in te et in semine tuo cunctæ tribus terræ.* Neque postea destitit Deus, eadem sui promissi memoria renovanda, et generi Abraham et multis præterea hominibus Salvatoris expectationem commovere; siquidem Judæorum republica et religione constituta, notior populo suo fieri cœpit : nam et multæ res significarunt, et homines prædixerunt, quæ et quanta nobis bona salvator ille et redemptor noster Christus Jesus allaturus esset. Ac 4) prophetæ quidem, quorum mens cœlesti lumine illustrata fuit, filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque ejus mysteria, hæc omnia, quasi tunc adessent, palam docentes, populo prænunciarunt; ita ut, si futuri et præteriti temporis tollatur diversitas, nihil jam inter prophetarum prædicta et apostolorum prædicationem, nihil inter veterum patriarcharum fidem et nostram interesse videamus. Sed jam de singulis articuli partibus dicendum videtur.

1) Gen. 22, 16, 17 et 18. — 2) Gen. 28, 12. — 3) Gen. 28, 13. 14. — 4) Psal. 2, 27, 68. et 119. Isa. 7, 8, 9, 11. et 53 per totum. Jerem. 3. 31. 2. Dan. 2, 9. et alibi sæpe.

5. *De Jesu nomine, et quid Christo proprie conveniat.*

Jesus proprium est nomen ejus, qui Deus et homo est; quod salvatorem significat, non quidem fortuito, aut hominum judicio et voluntate, sed Dei consilio et præcepto illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annunciavit: 1) *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Ac deinde Joseph Virginis sponso, non solum, ut eo nomine puerum appellaret, præcepit, sed etiam, cur ita nominandus esset, declaravit; inquit enim: 2) *Joseph fili David noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

6. *Non est eadem ratio, cur aliis quibusdam hominibus idem nomen sit tributum.*

Ac multi quidem hoc nomine fuerunt in divinis litteris; nam idem nomen Nave filio fuit, qui Moysi successit, et populum a Moyse ex Ægypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit; eodem etiam nomine Josedech sacerdotis filius appellatus est. Sed quanto verius Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed universis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut ægyptiaco vel babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, et durissimis peccati et diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem et salutem dederit; qui eis cœlestis regni jus et hereditatem acquisiverit; qui eos Deo Patri reconciliaverit: in illis Christum Dominum adumbratum videmus, a quo iis beneficiis, quæ diximus, cumulatum est genus humanum. Quæ præterea nomina 3) prædicta sunt Dei filio divinitus imponenda, ad unum hoc Jesu nomen referentur; cum enim cætera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum universæ salutis humanæ vim rationemque complexus est.

7. *Quid sibi velit Christi nomen, et quod rationibus Jesu nostro conveniat.*

Jesus nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, et honoris et officii nomen est, nec unius rei proprium sed commune multorum; nam veteres illi 4) patres nostri christos appellabant sacerdotes 5) et reges, quos Deus

1) Luc. 1, 31, Isa. 7, 14. — 2) Matth. 1, 20, 21. — 3) Isa. IX. 6. — 4. I Reg. 26, 9. 1. Paral. 16, 22. Psal. 104, 15. — 5) Exod. 29, 7 et 40, 13. 1. Reg. 9, 16.

propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est; ad eosque pertinet maxime legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei majestatem referre in terris videtur, ideo qui vel ad regium vel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, 1) unguento ungebantur. Prophetas etiam ungendi 2) mos fuit, qui Dei immortalis interpretes et internuncii cœlestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores, salutaribus præceptis et futurorum prædictione hortati sunt. At vero, cum Jesus Christus salvator noster in mundum venit, trium personarum partes et officia suscepit, prophetæ, sacerdotis, ac regis, atque ob eas causas Christus dictus est, et unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicujus mortalis opera sed cœlestis Patris virtute, non terreno unguento sed spirituali oleo; quippe cum in sanctissimam ejus animam Spiritus sancti plenitudo gratiaque, et omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit: atque id præclare Propheta ostendit, cum Redemptorem ipsum affatus diceret: 3) *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Idem etiam, ac multo apertius. Isaias iis verbis demonstravit: 4) *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus; ad annuntiandum mansuetis misit me*. Itaque Jesus Christus 5) summus propheta et magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, et a cujus doctrina orbis terrarum Patris cœlestis cognitionem accepit; quod ei nomen præclarius ac præstantius convenit, quod omnes, quicumque prophetæ nomine dignati sunt, ejus discipuli fuerunt, atque ob illam præcipue causam missi, ut prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, prænunciarent. Christus item sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in veteri lege leviticæ tribus sacerdotes extiterunt, verum ex illo, de quo David propheta cecinit: 6) *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Cujus rei argumentum Apostolus, ad 7) Hebræos scribens, accurate prosecutus est. Sed Christum, non solum ut Deus, verum ut

1) Levit. 8, 11, 12. — 2) Num. 3, 3. 1. Reg. 16, 13.— 3) Psal. 44, 8. — 4) Isa. 61, 1. Luc. 4, 18. — 5) Deut. 18, 15. — 6) Psal. 109, 4. — 7) Hebr. 5, 6.

homo ac nostræ naturæ particeps est, regem etiam agnoscimus; de quo angelus testatus est: 1) *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis;* quod quidem Christi regnum spirituale est atque æternum, in terrisque inchoatur, in cœlo perficitur. Ac regis quidem officia admirabili providentia suæ præstat ecclesiæ: ipse eam regit, ipse ab hostium impetu atque insidiis tuetur; ipse ei leges præscribit; ipse non solum sanctitatem et justitiam largitur, verum etiam ad perseverandum facultatem et vires præbet. Quamquam autem hujus regni finibus tam boni quam mali contineantur, atque adeo omnes homines jure ad illud pertineant; ii tamen præ ceteris summam Regis nostri bonitatem et beneficentiam experiuntur, qui ex ejus præceptis integram atque innocentem vitam degunt. Neque vero hoc illi regnum hereditario aut humano jure obtigit, tametsi genus 2) a clarissimis regibus duceret; sed rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit 3) quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod jam fieri cœptum est, plene 4) perfecteque in die judicii subjicientur.

8. *Quo pacto Jesum Christum filium Dei unicum nos credere et confiteri conveniat.*

Filium ejus unicum. His verbis altiora mysteria de Jesu credenda et contemplanda fidelibus proponuntur, nimirum filium Dei esse et verum Deum, sicuti Pater est qui eum ab æterno genuit. Præterea illum divinæ Trinitatis secundam personam aliis duabus omnino æqualem confitemur; nihil enim impar et dissimile in divinis personis esse aut fingi animo debet, cum unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus; quod cum multis pateat divinæ scripturæ oraculis, tum præclarissime illud ostendit sancti Joannis testimonium: 5) *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.* Sed, cum Jesum filium Dei esse audimus, nihil terrenum aut mortale de ejus ortu cogitandum est; verum ortum illum, quo ab omni æternitate Pater Filium genuit, quem ratione percipere atque perfecte intelligere nullo modo possumus, constanter credere et summa animi pietate colere debe-

1) Lucæ 1, 32, 33. —2) Matth. 1, 6, 7, 8. Luc. 3, 31. —3) Matth. 28, 18. —4) Joan. 17, 2. Apoc. 19, 16. 1. Cor. 15, 26. — 5) Joan. 1, 1.

mus, ac veluti mysterii admiratione obstupefacti illud cum Propheta dicere : 1) *Generationem ejus quis enarrabit?* Hoc igitur credendum est, Filium ejusdem esse naturæ, ejusdem potestatis et sapientiæ cum Patre, ut in symbolo nicæno explicatius confitemur ; ait enim : *Et unum Dominum Jesum Christum, filium Dei unigenitum , et ex Patre natum ante omnia sæcula ; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum , consubstantialem Patri , per quem omnia facta sunt.*

9. *De modo generationis æternæ , ducta similitudine a rebus creatis, et de duplici nativitate et filiatione Christi.*

Ex omnibus autem , quæ ad indicandum modum rationemque æternæ generationis similitudines afferuntur, illa propius ad rem videtur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur; quamobrem sanctus Joannes filium ejus 2) Verbum appellat. Ut enim mens nostra, seipsam quodam modo intelligens , sui effingit imaginem, quam *verbum* theologi dixerunt , ita Deus , quantum tamen divinis humana conferri possunt , seipsum intelligens , Verbum æternum generat : etsi præstat contemplari , quod fides proponit, et sincera mente Jesum Christum verum Deum et verum hominem credere et confiteri, genitum quidem , ut Deum, ante omnium sæculorum ætates, ex Patre ; ut hominem vero natum in tempore ex matre Maria virgine. Et quamquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus , unum tamen Filium esse credimus ; una enim persona est, in quam divina et humana natura convenit.

10. *Quo modo Christus fratres habere vel non habere censendus sit.*

Et quod ad divinam generationem attinet, nullos aut fratres aut coheredes habet , cum ipse Patris unicus Filius , nos vero homines figmentum et opus manuum ejus simus. At si humanum ortum consideremus 3) multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut una cum eo p.ternæ hereditatis gloriam adipiscantur : ii sunt , qui fide Christum dominum receperunt, et fidem, quam nomine profitentur, re ipsa et charitatis officiis præstant; quare 4) primogenitus in multis fratribus ab Apostolo vocatur.

11. *Christus secundum utramque naturam Dominus noster dicitur.*

Dominum nostrum. Multa sunt , quæ de Salvatore nostro in

1) Isa. 53, 8. — 2) Joan. 1, 1. — 3. Hebr. 2, 12. — 4) Rom. 8, 29.

sacris litteris dicuntur, quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo ipsi convenire perspicuum est quoniam a diversis naturis diversas earum proprietates accepit. Igitur vere dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum, quod a divina natura habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse; quæ naturæ hominum convenire nemo dubitat. Verum, præter hæc, quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cum Dominum nostrum dicimus. Igitur, si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster prædicandus est. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est uti Pater, ita etiam omnium rerum æque Dominus est ac Pater; et quemadmodum ipse et pater non est alius atque alius Deus, sed idem plane Deus, ita etiam ipse et Pater non est alius atque alius Dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse redemptor noster fuit, atque a peccatis nos liberavit, jure hanc potestatem accepit, ut vere Dominus noster esset ac diceretur; ita enim Apostolus docet: 1) *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei patris;* atque ipse de se post resurrectionem: 2) *Data est,* inquit, *mihi omnis potestas in cælo et in terra.* Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, divina et humana, conjunctæ sint; hac enim admirabili conjunctione meruit ut, quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen dominus constitueretur communiter quidem omnium rerum quæ conditæ sunt, præcipue autem fidelium, qui illi parent atque summo animi studio inserviunt.

12. *Christiani se totos Jesu Christo, principe tenebrarum conculcato, tradere debent.*

Quod igitur reliquum est, parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse præ ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen invenimus christianique vocamur, et, quanta ille in nos beneficia contulerit ignorare non possumus, ob id maxime, quod ejus munere hæc omnia fide intelligimus; æquum esse, inquam, nos ipsos, non

1) Phil. 2, 8. 9. 10. 11. — 2) Matth. 28, 18.

secus ac mancipia, redemptori nostro et domino in perpetuum addicere et consecrare. Et quidem, cum baptismo initiaremur, ante ecclesiæ fores id professi sumus; declaravimus enim nos satanæ et mundo renuntiare, et Jesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut christianæ militiæ adscriberemur, tam sancta solemni professione nos ipsos Domino nostro devovimus, quo supplicio digni erimus, si, postquam ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem et leges cognovimus, postquam sacramentorum gratiam percepimus, ex mundi et diaboli præceptis ac legibus vixerimus, perinde ac si cum baptismo abluti sumus, mundo et diabolo, non Christo domino ac redemptori nomen dedissemus? Sed cujus animum amoris facibus non incendat tanti domini tam benigna et propensa in nos voluntas, qui, tametsi nos in potestate sua et dominatu veluti servos sanguine suo redemptos habeat, ea tamen charitate complectitur, 1) ut non servos vocet, sed amicos, sed fratres? Hæc profecto justissima causa est, atque haud scio an omnium sit maxima, cur eum perpetuo debeamus dominum nostrum agnoscere, venerari, et colere.

DE TERTIO ARTICULO.

CAPUT IV.

QUI CONCEPTUS EST DE SPIRITU SANCTO, NATUS EX MARIA VIRGINE.

1. *Tertius fidei articulus quid credendum fidelibus proponat.*

Maximo quidem et singulari beneficio humanum genus a Deo affectum esse, qui nos e durissimi tyranni servitute in libertatem vindicarit, ex iis, quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At vero, si consilium etiam et rationem, qua potissimum id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus; profecto nihil divina in nos beneficentia ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur. Ejus igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tamquam salutis nostræ præcipuum caput sacræ litteræ considerandum sæpis-

1) Joan. 15, 15.

sime proponunt, parochus a tertii articuli explicatione ostendere incipiet; cujus hanc esse sententiam docebit, nos credere et confiteri eum ipsum Jesum Christum, unicum dominum nostrum, Dei filium, cum pro nobis humanam carnem suscepit in utero Virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed supra omnem naturæ ordinem, 1) Spiritus sancti virtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, homo fieret, quod ante non erat. Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri concilii constantinopolitani confessione plane perspicitur; inquit enim : *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis ; et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, et homo factus est.* Atque id etiam sanctus Joannes evangelista explicavit, ut qui ex ipsius domini Salvatoris pectore altissimi hujus mysterii cognitionem hausisset; nam cum divini verbi naturam declarasset illis verbis : 2) *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum;* ad extremum conclusit : 3) *Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

2. *Per temporariam nativitatem nulla facta fuit in Christo naturarum confusio.*

Verbum enim, quod divinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una et eadem esset divinæ et humanæ naturæ hypostasis ac persona ; quo factum est, ut tam admirabilis conjunctio utriusque naturæ actiones et proprietates conservaret, atque, ut est apud sanctum Leonem magnum illum Pontificem, *nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.*

3. *Solus Spiritus sanctus incarnationis opus non perfecit.*

Sed quoniam prætermittenda non est verborum explicatio doceat parochus, cum dicimus Dei filium Spiritus sancti virtute conceptum esse, unam hanc divinæ Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus Filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinæ trinitatis personæ, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, hujus mysterii auctores fuerunt; siquidem illa christianæ fidei regula tenenda est : omnia quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest :

1) Matth. I, 2. Lucæ I, 35. — 2) Joan. I. — 3) Ibid. 14.

nam Filius a Patre tantum generatur, Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit : quidquid vero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ sine ullo discrimine agunt; atque ex hoc genere filii Dei incarnatio censenda est. Quamquam vero hæc ita se habeant, solent tamen sacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus personis communes sunt, aliam aliis tribuere; quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinæ incarnationis mysterium singularem atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus Spiritui sancto tribuitur.

4. *Omnia supra naturæ ordinem in Christi conceptione facta non sunt, sed plurima.*

In hoc mysterio quædam supra naturæ ordinem, quædam naturæ vi effecta esse animadvertimus. Nam, quod, ex purissimo virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus in eo naturam humanam agnoscimus, cum illud omnium hominum corporibus commune sit ut ex matris sanguine formentur. Quod vero et naturæ ordinem et humanam intelligentiam superat, illud est, simul atque beata virgo angeli verbis assentiens dixit : 1) *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, statim sanctissimum Christi corpus formatum, eique anima rationis compos conjuncta est, atque ita in ipso temporis articulo perfectus Deus et perfectus homo fuit. Hoc autem novum fuisse atque admirabile Spiritus sancti opus, nemo dubitare potest, cum, servato naturæ ordine, nullum corpus, nisi intra præscriptum temporis spatium, hominis anima informari queat. Deinde vero illud accedit, maxima admiratione dignum, quod, ut primum cum corpore anima conjuncta fuit, ipsa etiam divinitas cum corpore et anima copulata est; quare simul corpus formatum atque animatum est, corpori et animæ divinitas conjuncta; ex quo fit ut eodem temporis puncto perfectus Deus et perfectus homo esset, et virgo sanctissima vere et proprie mater Dei et hominis diceretur, quod eodem momento Deum et hominem concepisset. Hoc autem ab angelo ei significatum est, cum ait : 2) *Ecce concipies in utero, et paries filium et vocabis nomen ejus Jesum : hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur;* et eventu comprobatum est, quod Isaias prædixit : 3) *Ecce virgo concipiet, et pariet filium.* Idem quoque

1) Lucæ I, 38. — 2) Lucæ I, 31. — 3) Isa. 7, 14.

Elisabeth, cum Spiritu sancto repleta, filii Dei conceptionem intellexisset his verbis declaravit: 1) *unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimis integerrimæ Virginis sanguinibus, sine ulla viri opera, ut antea diximus, verum sola Spiritus sancti virtute formatum est; ita etiam, ut primum conceptus est, illius anima uberrimam spiritus Dei copiam atque omnem charismatum abundantiam accepit. Neque enim, ut aliis hominibus, qui sanctitate et gratia ornantur, ipsi 2) *ad mensuram*, ut testatur sanctus Joannes, *dat Deus spiritum*, sed omnem gratiam tam affluenter in ejus animam infudit, 3) ut de plenitudine ejus nos omnes acceperimus.

5. *Christus dici non potest filius Dei adoptivus.*

Neque tamen Christum filium Dei adoptivum appellare licet, quamvis spiritum illum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur; nam, cum natura filius Dei sit, adoptionis gratiam aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

6. *Quid circa primam articuli partem præcipue meditandum sit.*

Hæc sunt, quæ de admirabili conceptionis mysterio explicanda visa sunt: ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac sæpius cogitare cum animis suis debent, Deum esse, qui humanam carnem assumpsit; ea vero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nedum verbis explicare; ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cum attente consideraverint, tum vero omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili ac fideli animo credant et adorent; nec curiose quod sine periculo vix umquam fieri potest, illa investigare ac perscrutari velint.

7. *Christum ex Maria virgine natum quid sit.*

Natus ex Maria virgine. Hæc altera est hujus articuli pars, in qua explicanda parochus diligenter versabitur, cum fidelibus credendum sit Jesum dominum non solum conceptum Spiritus sancti virtute, sed etiam ex Maria virgine natum et in lucem editum esse: cujus mysterii fides quanta cum lætitia et jucunditate animi meditanda sit, angeli vox qui primus felicissimum nuntium mundo attulit, declarat; ait enim: 4) *Ecce enim evan-*

1) Luc. 1, 43. — 2) Joan. 3, 34. — 3) Joan. 1, 16. — 4) Lucæ, 2, 10.

gelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo ; tum ex illius cœlestis militiæ cantico : *Gloria in altissimis Deo , et in terra pax hominibus bonæ voluntatis ,* quod angeli cecinerunt , facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri cœptum est , cui dictum est , 1) fore aliquando ut in ejus semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim , quam vere matrem Dei prædicamus et colimus, quod eam personam, quæ simul Deus et homo erat , peperit , 2) a Davide rege originem duxit.

8. *Christus secundum communem naturæ cursum non est natus.*

Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus vincit , ita in ortu nihil non divinum licet contemplari. Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino aut cogitari potest , nascitur ex matre sine ulla maternæ virginitatis diminutione ; et 3) quo modo postea ex sepulchro clauso et obsignato egressus est, 4) atque ad discipulos clausis januis introivit ; vel, ne a rebus etiam, quæ natura quotidie fieri videmus, discedatur , quo modo solis radii concretam vitri substantiam penetrant , neque frangunt tamen , aut aliqua ex parte lædunt ; simili , inquam, et altiori modo, Jesus Christus ex materno alvo, sine ullo maternæ virginitatis detrimento , editus est : ipsius enim incorruptam et perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus sancti virtute effectum est, qui, in filii conceptione et partu , matri ita affuit, ut ei et fœcunditatem dederit, et perpetuam virginitatem conservarit.

9. *Christus secundus Adam, et Maria altera Eva recte dicitur.*

Solet interdum 5) Apostolus Christum Jesum novissimum Adam appellare, eumque primo Adam conferre : nam, ut in primo omnes homines moriuntur , ita in secundo omnes ad vitam revocantur ; atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit , ita Christus gratiæ et gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet virginem matrem cum Eva ita conferre, ut priori Evæ secunda Eva, quæ est Maria, respondeat, quemadmodum secundum Adam , hoc est , Christum , primo Adam respondere ostendimus. Eva enim, 6) quia serpenti fidem habuit, maledictum et mortem in humanum genus invexit ; et Maria postquam 7) angelo credidit, Dei bonitate effectum est , ut benedictio et

1) Gen. 22, 18. — 2) Matth. I, 1, 6. — 3) Matth. 28, 2. — 4) Joan. 20, 19, 26. — 5) Rom. 5, 12. — 6) Gen. 3, 6. — 7) Lucæ 1, 38.

vita ad homines perveniret. Propter Evam 1) nascimur filii iræ : a Maria Jesum Christum accepimus, per quem filii gratiæ regeneramur. Evæ dictum est : 2) *In dolore paries filios*: Maria hac lege soluta est, ut quæ, salva virginalis pudicitiæ integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Jesum filium Dei peperit.

10. *Quibus præcipue figuris ac prophetiis conceptionis et nativitatis Christi sacramenta adumbrata sint.*

Cum igitur tanta et tam multi sint admirandæ hujus conceptionis et nativitatis sacramenta, divinæ providentiæ consentaneum fuit, ut ea multis figuris et oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti doctores intellexerunt multa, quæ in variis sacræ scripturæ locis legimus, præcipue vero portam illam sanctuarii, 3) quam Ezechiel clausam vidit; 4) item lapidem de monte sine manibus abscissum, ut est apud Danielem, qui factus est magnus mons, et implevit universam terram; 5) deinde Aaron virgam, quæ una inter virgas principum Israëlis germinavit; 6) et rubum, quem Moyses vidit ardore et non comburi. Multis verbis sanctus 7) evangelista Christi nativitatis historiam descripsit; qua de re nihil est, quod plura a nobis dicantur, cum ea lectio Parocho in promptu sit.

11. *Incarnationis mysterium sæpius populo est inculcandum, quidque utilitatis ex ejus meditatione capiatur.*

Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixa animo et mentibus fidelium hæreant : primum quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam ejus auctori Deo referant; deinde, ut eximium hoc et singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam et elationem comprimendam accommodatius esse potest, quam sæpius cogitare, Deum ita sese humiliare ut cum hominibus gloriam suam communicet, et hominum infirmitatem fragilitatemque assumat; Deum hominem fieri, summamque illam et infinitam majestatem homini ministrare, 8) *ad cujus nutum columnæ cœli*, ut inquit scriptura, *contremiscunt et pavent*, eumque in terra nasci, 9) quem in cœlis angeli adorant? Quid igitur, cum hæc Deus

1) Ephes. 2, 3. — 2) Gen. 3, 16. — 3) Ezech. 44, 2. — 4) Dan. 2, 34. — 5) Num. 17, 8. — 6) Exod. 3, 2. — 7) Luc. per totum fere cap. 2. Rom. 15, 4. — 8) Job. 26, 11. — 9) Psal. 96, 8.

nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur facere oportet? quam libenti atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare? Videant fideles quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus: nascitur ut peregrinus in diversorio: nascitur in vili præsepio: nascitur media hieme; ita enim scribit sanctus Lucas: 1) *Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio.* Potuitne evangelista humilioribus verbis omnem cœli et terræ majestatem et gloriam includere? Neque vero scribit non fuisse locum in diversorio, sed ei non fuisse, qui dicit: 2) *Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus.* Quod etiam alius evangelista testatus est: 3) *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Hæc cum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum vero cogitent Deum carnis nostræ humilitatem et fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem et præstantiam, quæ illi divino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem verus et perfectus Deus sit; ut jam gloriari nobis liceat filium Dei 4) os nostrum et carnem nostram esse, quod beatissimis illis spiritibus non licet: *Nusquam enim*, ut est apud 5) Apostolum, *angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Præterea cavendum est, ne maximo nostro malo eveniat, ut, quemadmodum illi in diversorio Bethlehem locus ubi nasceretur defuit, ita etiam, quando jam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur. Hoc enim, cum salutis nostræ cupidissimus sit, vehementer optat: nam, ut ille Spiritus sancti virtute supra naturæ ordinem homo factus et natus est, sanctusque atque adeo sanctitas ipsa fuit; ita nos oportet, 6) non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nasci, ac deinde veluti 7) novam creaturam 8) in novitate spiritus ambulare, sanctitatem illam ac mentis integritatem custodire quæ homines spiritu Dei regeneratos maxime decet: hac enim ratione sanctæ hujus filii Dei conceptionis et nativitatis imagi-

1) Luc. 2, 6. 7. — 2) Psal. 49, 12. — 3) Joan. 1, 11. — 4) Gen. 2, 23. — 5) Hebr. 2, 16. — 6) Joan. I, 13. — 7) Gal. 6, 15. — 8) Rom. 6, 4.

nem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fideli animo credimus, et credentes, 1) *Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est*, suscipimus et adoramus.

DE QUARTO ARTICULO.

CAPUT V.

PASSUS SUB PONTIO PILATO, CRUCIFIXUS, MORTUUS ET SEPULTUS.

1. *Articuli quarti cognoscendi necessitas, et cujus sententia.*

Quantam habeat necessitatem hujus articuli cognitio, et quam diligenter parochus curare debeat ut fideles dominicæ passionis memoriam sæpissime animo repetant, 2) docet Apostolus, qui nihil aliud se scire testatus est, *nisi Jesum Christum et hunc crucifixum*. Quare in hoc argumento omne studium et opera adhibenda est, ut quam maxime illustretur, fidelesque tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem, et bonitatem suscipiendam convertant. Fides itaque priore articuli parte (nam de altera postea dicetur) illud nobis credendum proponit, Christum dominum, eum Pontius Pilatus Tiberii Cæsaris jussu Judæam provinciam administraret, cruci affixum esse; nam captus, irrisus, variis injuriarum et cruciatuum generibus affectus, demum in crucem sublatus est.

2. *Anima Christi cruciatus sensit secundum utramque portionem.*

Nec vero cuiquam dubitandum est, ejus animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse; nam, quod humanam naturam vere assumpsit, necesse est fateri animo etiam gravissimum dolorem sensisse; quare inquit: 3) *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Nam etsi personæ divinæ humana natura conjuncta fuit, tamen propter eam conjunctionem nihilominus passionis acerbitatem sensit, quam si ea conjunctio facta non fuisset, cum, in una Jesu Christi persona, utriusque naturæ divinæ et humanæ proprietates servatæ sint: atque idcirco, quod erat passibile et mor-

1) I. Cor. 2, 7. — 2) I. Cor. 2, 2. — 3) Matt. 26, 38.

tale, passibile et mortale permansit; rursus vero, quod impassibile et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

3. *Cur in symbolo exprimatur, sub quo Judeæ præside Christus sit passus.*

Quod autem hoc loco tam diligenter observari vidimus, Jesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Judæam provinciam procuraret, id ea re factum esse docebit parochus, quia tantæ rei et tam necessariæ cognitio exploratior omnibus esse poterat, si rei gestæ certum, quod et ab 1) apostolo Paulo factum legimus, tempus describeretur; tum etiam, quia iis verbis declaratur, illam Salvatoris prædictionem exitu comprobatam esse: 2) *Tradent,* inquit, *eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.*

4. *Non temere accidit, quod Christus in ligno crucis mortem est perpessus.*

Sed quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consilio tribuendum est, *ut* scilicet. 3) *unde mors oriebatur, inde vita resurgeret;* serpens enim, 4) qui in ligno primos parentes vicerat victus est a Christo in ligno crucis. Plures ejus rei afferri rationes possunt, quas sancti 5) patres latius persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse redemptorem nostrum mortem crucis potissimum subire. Verum satis esse parochus admoneat, si fideles credant, illud genus mortis a Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius atque accommodatius videretur, quemadmodum certe nullum turpius atque indignius esse potuit. Non solum enim apud gentiles crucis supplicium execrandum, et dedecoris ignominiæque plenissimum semper existimatum est, verum etiam in lege Moysis 6) *maledictus* homo appellatur, *qui pendet in ligno.*

5. *Historia passionis Christi frequentius populo est replicanda.*

Neque vero parochus hujus articuli historiam prætermittet, quæ diligentissime a sanctis evangelistis exposita est, ut saltem summa ejus mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant Hoc enim articulo, veluti fundamento quodam, christiana religio et fides nititur, eoque posito, reliqua omnia recte

1) I. Tim. 6, 13. — 2) Matth. 20, 19. — 3) Præfatio missæ de s. Cruce. — 4) Gen. 3, 4. — 5) Vide inter cæteros Irenæum l. 4. c. 17. — 6) Deut. 21, 23. Gal. 3, 13.

constituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti et intelligentiæ difficultatem affert, certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est, vixque percipi a nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, et ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari. 1) *Nam, quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.* Quare mirandum non est, si prophetæ ante Christi adventum, apostoli post ejus mortem et resurrectionem tantopere laborarunt, ut hominibus persuaderent hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem atque obedientiam redigerent. Quare dominus, cum nihil tam ab humana ratione remotum esset, quam crucis mysterium, statim post peccatum numquam destitit tum figuris, tum prophetarum oraculis filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quædam attingamus, 2) Abel primum, qui fratris invidia occisus est, deinde 3) Isaac sacrificium, præterea 4) agnus, quem Judæi, cum e terra Ægypti egrederentur, immolarunt, tum 5) serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltavit, Christi domini passionis ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad prophetas pertinet, quam multi exstiterint qui de ea vaticinati sunt, id vero multo notius est quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ cæteris, ut 6) Davidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in psalmis complexus est, Isaiæ oracula tam aperta et clara sunt, ut recte dici queat, eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram prædixisse.

6. *Quid hæc clausula*, mortuus et sepultus, *credendum significet.*

Mortuus et sepultus. His verbis parochus credendum explicabit, Jesum Christum, postquam crucifixus est, vere mortuum ac sepultum esse: neque vero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cum non defuerint qui eum in cruce mortuum negarent. Illi igitur errori hanc fidei doctrinam sancti apostoli merito opponendam censuerunt, de cujus articuli veritate dubitandi nullus nobis locus relinquitur; nam omnes 7) evangelistæ consentiunt, Jesum spiritum emisisse.

1) I. Cor. I. 21. — 2) Gen. 4, 8. — 3) Gen. 22, 6. 7. — 4) Exod. 12, 5. 6. 7. — 5) Num. 21, 9. Joan. 3, 14. — 6) Psal. 2, et 21, et 68, et 109. — 7) Matth. 27, 50. Marc. 15, 37. Joan. 19, 30.

Præterea, cum Christus verus et perfectus homo fuerit, vere etiam mori potuit; moritur autem homo, cum anima separatur a corpore. Quare, cum Jesum mortuum esse dicimus, id significamus, ejus animam a corpore divisam esse; neque tamen concedimus divinitatem sejunctam a corpore: quin potius constanter credimus et confitemur, anima ejus a corpore divisa, divinitatem tum corpori in sepulchro, tum animæ apud inferos, conjunctam semper fuisse. 1) Decebat autem filium Dei mori, *ut per morte destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum; et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

7. *Invitus et coactus mortem Christus non subiit.*

Sed illud in Christo domino singulare fuit, quod tunc mortuus est, cum ipse mori decrevit; et mortem non tam aliqua vi illatam, quam voluntariam obiit. Nec vero mortem solum, sed locum etiam et tempus in quo moreretur, ipse sibi constituit; ita enim Isaias scripsit: 2) *Oblatus est, quia ipse voluit.* Atque idem Dominus de se ante passionem dixit: 3) *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; nemo tollit eam a me, sed ego ponam eam a me ipso: potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quod autem ad tempus et locum attinet, cum Herodes ejus vitæ insidiaretur, ipse inquit: 4) *Dicite vulpi illi, ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor: verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Hierusalem.* Ille igitur nihil invitus aut coactus fecit, sed ipse sese volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens dixit: 5) *Ego sum;* et sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum injuste et crudeliter affecerunt: quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus majorem vim habere potest, cum pœnas tormentaque ejus omnia cogitatione perpendimus. Nam, si quispiam nostra causa omnes dolores patiatur, non quos ipse sua voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat, hoc vero haud magni beneficii loco a nobis ponetur: verum, si nostro tantum nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat, profecto hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solum referendæ, sed etiam habendæ gratiæ facultatem

1) Heb. 2, 14, 15. — 2). Isa. 53, 7. — 3) Joan. 10, 17. 18. — 4) Lucæ 13, 32.
5) Joan. 18, 5.

vel gratissimo cuique eripiat; ex quo Jesu Christi summa et eximia charitas, ejusque divinum et immensum in nos meritum perspici potest.

8. *Cur Christum non modo mortuum, sed etiam sepultum esse dicamus.*

Jam vero quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non constituitur, quod novam aliquam difficultatem habeat, præter ea quæ jam de morte dicta sunt. Nam, si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum, ut minus dubitare de morte liceat, cum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si ejus corpus sepultum probemus; deinde, ut resurrectionis miraculum magis declaretur atque eluceat. Neque vero hoc solum credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipue his verbis credendum proponitur, Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei catholicæ regula verissime etiam dicimus, Deum mortuum, et ex virgine natum esse: nam cum divinitas numquam divisa fuerit a corpore, quod in sepulcro conditum est, recte confitemur Deum sepultum esse.

9. *Quæ circa mortem et sepulturam Christi sint maxime observanda.*

Ac de genere quidem, et loco sepulturæ, illa parocho satis erunt, quæ a sanctis 1) evangelistis dicta sunt. Duo vera in primis observanda sunt; alterum, Christi corpus in sepulcro nulla ex parte corruptum esse, de quo Propheta ita vaticinatus erat: 2) *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem:* alterum est, quod ad omnes hujus articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam et mortem Christo Jesu, ut homini non ut Deo convenire; nam pati et mori in humanam tantum naturam cadunt, quamvis Deo etiam hæc omnia tribuantur: quoniam de illa persona, quæ simul 3) perfectus Deus, perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est.

10. *Qua ratione contemplari oporteat passionis Christi beneficium.*

His cognitis, ea de Christi passione et morte parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem, si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primum

1) Matt. 57, 58, 59. Marc. 15, 46. Lucæ 23, 53. Joan. 19, 38, 39. — 2) Psal 15, 10. Act. 2, 31. 10. — 3) Ath. in symb. Fulg. lib. 3. ad Tr. Reg. c. 30. 31.

quidem considerandum est, quis ille sit qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis verbis ejus dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. Sanctus Joannes 1) *verbum* esse dicit, quod *erat apud Deum :* Apostolus magnificis verbis describit in hunc modum : 2) Esse eum, *quem Deus constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula : qui est splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus : qui portat omnia verbo virtutis suæ. Hic igitur, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.* Atque, ut uno verbo complectamur, patitur Jesus Christus, Deus et homo : patitur creator pro iis, quod ipse condidit : patitur Dominus pro servis : patitur is, per quem angeli, homines, cœli, elementa facta sunt ; ille, inquam, 3) in quo, per quem, et ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est si, eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est ; nam, ut inquit scriptura, 4) *terra mota est, et petræ scissæ sunt ;* 5) *tenebræ etiam factæ sunt per universam terram, et sol obscuratus est.* Quod si multæ etiam res et sensu carentes creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles, quibus lacrymis ipsi, tamquam 6) vivi lapides hujus ædificii, dolorem suum declarare debeant.

11. *Cur Christus voluerit extrema pati, quidque sentiendum de his sit, qui, christianismum professi, in peccatis sordescunt.*

Jam vero causæ etiam passionis exponendæ sunt, ut eo magis divinæ erga nos charitatis magnitudo et vis appareat. Si quis igitur quærat, quæ causa fuerit cur filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimum fuisse inveniet, præter hereditariam labem primorum parentum, vitia et peccata, quæ homines a mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem sæculi admissuri sunt. Hoc enim in passione et morte filius Dei salvator noster spectavit, ut omnium ætatum peccata redimeret ac deleret, et pro eis Patri abunde cumulateque satisfaceret. Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quod non solum Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam pro illis, qui pœnarum omnium, quas pertulit, auctores et ministri fuerunt; de quo Apostolus nos admonet, ita ad hebræos scribens: 7) *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficien-*

1) Joan. 1. — 2) Heb. 1, 2. 3. Sap. 7, 2. Cor. 4. — 3) Rom. 11, 36. — 4) Matth. 27, 51. — 5) Lucæ 23, 44. 45. — 6) I. Petri 2, 5. — 7) Heb. 12, 3.

tes. Atque hac culpa omnes teneri judicandum est, qui in peccata sæpius prolabuntur. Nam cum peccata nostra Christum dominum impulerint, ut crucis supplicium subiret, profecto, qui flagitiis et sceleribus volutantur, rursus, quod in ipsis est, 1) crucifigunt in semetipsis filium Dei, et ostentui habent. Quod quidem scelus eo gravius in nobis videri potest, quam fuerit in judæis, quod illi, eodem Apostolo teste, 2) *si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent:* nos autem et nosse eum profitemur, et tamen, factis negantes, quodam modo violentas ei manus videmur inferre.

12. *Christus a Patre, et a semetipso etiam traditus est.*

Sed a Patre etiam et a semetipso Christum dominum traditum esse sacræ litteræ testantur; ait enim apud Isaiam: 3) *Propter scelus populi percussi eum.* Et paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis et vulneribus affectum, spiritu Dei plenus, videret, dixit: 4) *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit; et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* De filio autem scriptum est: 5) *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Sed eamdem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, cum tamen ex altera parte vellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia et bonitate sperare liceat; ait enim: 6) *Quid etiam proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

13. *Christus tormentorum acerbitatem corpore et animo vere sensit.*

Sequitur nunc, ut, quanta fuerit passionis acerbitas, parochus doceat; quamquam si memoria teneamus 7) sudorem Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terram, cum ille tormenta et cruciatus animo perciperet, quibus paulo post afficiendus erat, facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. Nam si malorum imminentium cogitatio tam acerba fuit, 8) id quod sanguinis sudor declaravit, quid ipsam perpessionem fuisse existimandum est?

Sed tamen Christum dominum summis tum animi, tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primum quidem nulla fuit ejus corporis pars, quæ gravissimas pœnas non senserit;

1) Hebr. 6, 6. — 2) I. Cor. 2, 8. — 3) Isa. 53, 8. — 4) Ibid. 6. — 5) Ibid. 10. — 6) Rom. 8, 32. — 7) Lucæ 22, 44. — 8) Ibid.

nam et pedes et manus clavit cruci affixæ, caput spinis compunctum, arundine percussum, facies sputis fœdata, alapis cæsa, totum corpus flagellis verberatum est. Præterea omnium et generum et ordinum homines 1) *convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.* 2) Gentes enim et Judæi passionie suasores, auctores, ministri fuerunt : Judas eum prodidit : Petrus negavit : ceteri omnes deseruerunt. Jam vero in cruce ipsa acerbitatemne , an ignominiam, an utrumque simul quæremus? Ac profecto nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici non nisi nocentissimi et sceleratissimi homines consueverunt, et in quo summi doloris et cruciatus sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat. Augebat autem pœnarum magnitudinem ipsa Christi Jesu corporis constitutio et habitus : quod quidem, cum Spiritus Sancti virtute formatum esset, multo perfectius et temperatius fuit, quam aliorum hominum corpora esse possunt ; atque ideo acriorem quoque sentiendi vim habuit, et gravius tormenta illa omnia perpessum est.

Quod vero ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit; sanctis enim hominibus, quicumque supplicia et cruciatus pertulerunt, non defuit animæ solatium divinitus datum, quo recreati tormentorum vim æquo animo ferre possent ; immo vero in cruciatibus plerique intima lætitia efferebantur, ait enim Apostolus : 3) *Gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est ecclesia;* et alibi : 4) *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Verum Christus dominus amarissimæ passionis calicem 5) quem bibit, nulla suavitate permista temperavit. Humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus ac si homo, non etiam Deus fuisset.

14. *Quæ potissimum commoda et bona christiano generi Christi passio pepererit.*

Reliquum modo est; ut commoda etiam et bona, quæ ex passione Domini percepimus , a parocho accurate explicentur. Primum igitur Domini passio peccati liberatio fuit : nam ut est apud sanctum Joannem, 6) *dilexit nos, et lavit nos a pecca-*

1) Psal. 2, 2. — 2) Matt. 26 et 27. Marc. 14 et 15. Lucæ 22 et 23. Joan. 13 et 19. — 3) Col. I, 24. — 4) 2, Cor. 7, 4. — 5) Matth. 26, 39. — 6) Apoc. I, 5.

tis nostris in sanguine suo. Et Apostolus inquit : 1) *Convivificavit vos, donans vobis omnia delicta, delens quod adversum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* Deinde a dæmonis tyrannide nos eripuit; ipse enim Dominus inquit : 2) *Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras; et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* Pœnam præterea peccatis nostris debitam persolvit. Tum vero, quia nullum gratius et acceptius Deo sacrificium offerri potuit, 3) Patri nos reconciliavit, eumque nobis placatum et propitium reddidit. Postremo, quoniam peccata sustulit, cœlorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significavit illis verbis : 4) *Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi.* Neque vero in veteri lege hujus mysterii figura et imago quædam defuit : nam illi, 5) quibus interdictum erat, ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant, nemini quamvis juste et pie vixisset, aditum in cœlestem patriam patere, antequam summus ille atque æternus sacerdos Christus Jesus mortem obiret; qua quidem obita, statim cœli fores patuerunt iis qui sacramentis expiati, fideque, spe, et charitate præditi, passionis ejus participes fiunt.

15. *Unde vim habuerit Christi passio ad tanta nobis bona promerenda.*

Hæc autem omnia maxima et divina bona parochus docebit ex domini passione ad nos pervenisse : primum quidem, quia est integra atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quidam ratione Jesus Christus pro peccatis nostris Deo patri persolvit. Neque vero pretium, quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solum et æquale fuit, verum ea longe superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit; quod cum illi filius in ara crucis obtulit, patris iram atque indignationem prorsus mitigavit; atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit : 6) *Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Præterea redemptio, de qua est apud apostolorum principem : 7) *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine*

1) Colos. 2, 13, 14. — 2) Joan. 12, 31. — 3) Rom. 5, 10. 2. Cor. 5, 18. — 4) Hebr. 10, 19. — 5) Num. 35, 25. — 6) Ephes. 5, 2. — 7) I. Petr. I, 18, 19.

quasi agni immaculati Christi et incontaminati; et Apostolus docet : 1) *Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum.*

16. *In Christi passione sunt omnium virtutum exempla.*

Verum præter hæc immensa beneficia, illud etiam vel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione omnium virtutum clarissima exempla habeamus : nam et patientiam, et humilitatem, et eximiam charitatem, et mansuetudinem , et obedientiam , et summam animi constantiam, non solum in perferendis propter justitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda, ita ostendit, ut vere dicere possimus, Salvatorem nostrum, quæcumque vitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque hæc breviter de Christi Domini saluberrima passione et morte dicta sunt. Utinam vero hæc mysteria in animis nostris assidue versentur, et una cum Domino pati, et mori, et sepeliri discamus ; ut deinde, abjecta omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem, ipsius gratia et misericordia, digni simus qui cœlestis regni et gloriæ participes efficiamur.

DE QUINTO ARTICULO.

CAPUT VI.

DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTUIS.

1. *Pars hujus articuli quomodo sit intelligenda.*

Maxime quidem refert nosse gloriam sepulturæ Domino nostri Jesu Christi, de qua proxime dictum est; sed plus interest fidelis populi cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto diabolo et spoliatis inferorum sedibus deportavit, de quibus simulque de resurrectione dicendum est : qui locus etsi separatim per se recte tractari possit, nos tamen, sanctorum patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos conjungendum putavimus. Ejus igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo jam mortuo, ejus animam ad inferos descenpisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu ejusdem

1) Gal. 3, 13.

corpus in sepulcro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur eamdem Christi personam eodem tempore et apud inferos fuisse, et in sepulcro jacuisse. Quod quidem cum dicimus, nemini mirum videri debet, propterea quod ut sæpe jam docuimus, quamvis anima a corpore discesserit, numquam tamen divinitas vel ab anima, vel a corpore separata est.

2. *Quid hic inferorum vocabulo intelligendum sit.*

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis afferre potest, si parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum vocabulo intelligendum sit, monere oportet inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minus impie quam imperite putaverunt. Superiori enim articulo, Christum dominum sepultum esse edocti sumus; nec ulla causa erat cur in fide tradenda, alio et quidem obscuriori loquendi genere idem a sanctis apostolis repeteretur: verum inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita vero sacræ litteræ hanc vocem multis in locis usurparunt; nam apud Apostolum legimus: 1) *In nomine Jesu omne genuflecti cœlestium, terrestrium, et infernorum;* et in actis apostolorum divus Petrus testatur 2) Christum dominum suscitatum solutis doloribus inferni.

3. *Quot sint loca, quibus animæ extra beatitudinem constitutæ post mortem detinentur.*

Neque tamen ea receptacula unius et ejusdem generis sunt omnia. Est enim teterrimus et obscurissimus carcer, 3) ubi pepetuo et inextinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam 4) gehenna, abyssus, et propria significatione 5) infernus vocatur. Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit. 6) in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de hujus quidem doctrinæ veritate, quam et scripturarum testimoniis et apostolica traditione confirmatam esse sancta concilia declarant, eo diligentius et sæpius parocho disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animæ sanctorum ante Christi domini adventum

1) Phil. 2, 10. — 2) Act. 2, 24. — 3) Matth. 25, 41. Matt. 5, 22, 29 et 10, 28. —) Apoc. 9, 11. — 5) Lucæ 16, 22. — 6) Apoc. 21, 27.

excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, quieta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, quæ in sinu Abrahæ Salvatorem expectabant, Christus dominus ad inferos descendens liberavit.

4. *Anima Christi non potentia tantum, sed reipsa ad inferos descendit.*

Nec vero existimandum est, eum sic ad inferos descendisse, ut ejus tantummodo vis ac virtus non etiam anima, eo pervenerit : sed omnino credendum est , ipsam animam re et præsentia ad inferos descendisse ; de quo extat firmissimum illud Davidis testimonium : 1) *Non derelinques animam meam in inferno.*

5. *Aliquid dignitati Christi ex ejus descensu ad inferos detractum non est.*

Verum etsi Christus ad inferos descendit, nihil de ejus summa potestate detractum est, neque ejus sanctitatis splendor macula aliqua aspersus : cum potius hoc facto verissima esse, quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque filium Dei esse , quemadmodum antea tot prodigiis declaraverat , apertissime comprobatum sit : id quod facile intelligemus, si causas, cur Christus, et alii homines in ea loca venerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captivi descenderant ; ipse vero 2) inter mortuos liber et victor ad profligandos dæmones, a quibus illi ob noxam inclusi et constricti tenebantur , descendit. Præterea alii omnes , qui descenderunt , partim pœnis acerbissimis torquebantur, partim vero , ut alio doloris sensu carerent ; tamen Dei aspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensi torquebantur. At Christus dominus descendit, non ut aliquid pateretur , verum ut sanctos et justos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret , eisque passionis suæ fructum impertiret. Quod igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa ejus dignitate et potestate diminutio facta est.

6. *Quibus de causis Christus ad inferos decendere voluit.*

His expositis docendum erit, propterea Christum dominum ad inferos descendisse , ut ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos patres, ceterosque pios ex carcere liberatos secum adduceret in cœlum, quod ab eo admirabiliter, summaque cum gloria perfectum est : statim enim illius aspectus clarissimam

1) Psal. 15. 10. — 2) Psal. 87. 6.

lucem captivis attulit, eorumque animas immensa lætitia gaudioque implevit : quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, impertivit : quo facto id comprobatum est, quod latroni promiserat illis verbis : 1) *Hodie mecum eris in paradiso.* Hanc vero piorum liberationem Oseas tanto ante prædixerat in hunc modum : 2) *Ero mors tua , o mors ; mors tuus ero, inferne.* Hoc etiam significavit Zacharias propheta cum ait : 3) *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.* Idipsum denique expressit Apostolus illis verbis : 4) *Expolians principatus, et potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.* Verum ut hujus mysterii vim melius intelligamus, sæpe illud memoria repetere debemus, pios homines non solum qui post adventum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, ejus passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem, antequam ille moreretur ac resurgeret, cœli portæ nemini umquam patuerunt ; sed piorum animæ cum e vivis excessissent, vel in sinum Abrahæ deferebantur, vel, quod etiam nunc iis contigit, quibus aliquid diluendum et persolvendum est, purgatorii igne expiabantur. Est illa præterea causa cur descenderit ad inferos Christus dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in cœlo et in terris, vim suam potestatemque declararet ; et omnino, 5) ut in nomine ejus omne genu flecteretur cœlestium, terrestrium, et infernorum. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur et obstupescat, qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare voluerit, ut sibi carissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret ?

7. *Alterius partis quinti articuli sensus.*

Sequitur altera articuli pars, in qua explicanda quantum laborare parochus debeat, declarant illa Apostoli verba : 6) *Memor esto, dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis.* Quod enim Timotheo præcepit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse, dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia : postquam Christus dominus sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, et eadem die vespere sepultus est ab ejus discipulis, 7) qui, Pilati præsidis

1) Lucæ 23, 43. — 2) Oseæ 13, 14. — 3) Zach. 9, 11. — 4) Colos 2, 15. — 5) Philip. 2, 10. — 6) 2. Tim. 2, 8. — 7) Joan. 19, 38.

permissu, corpus Domini e cruce depositum in propinqui horti monumentum novum intulerunt ; tertio a morte die, qui fuit dominicus, 1) summo mane illius anima corpori iterum conjuncta est : atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad vitam, ex qua moriens discesserat, rediit et surrexit.

8. *Non aliena virtute, ut ceteri homines, sed propria vi Christus resurrexit.*

Sed resurrectionis voce non illud solum intelligendum est, Christum a mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit, sed sua vi ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit et singulare. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut seipsum possit virtute sua a morte ad vitam revocare. Hoc vero summæ Dei potestati tantummodo reservatum est, ut ex illis Apostoli verbis intelligimus : 2) *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Quæ quoniam neque a Christi corpore in sepulcro, neque ab anima, cum ad inferos descendisset, sejuncta umquam fuit, divina vis tum in corpore inerat, qua animæ iterum conjungi, tum in anima, qua ad corpus denuo reverti posset, qua et licuit sua virtute reviviscere atque a mortuis resurgere. Id vero David, spiritu Dei plenus, prædixit his verbis : 3) *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus ;* deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit : 4) *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Judæis etiam ad confirmandam doctrinæ veritatem dixit : 5) *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Quod quidem tametsi de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut scripturæ verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamvis autem in scripturis interdum legamus, 6) Christum dominum a Patre suscitatum esse, hoc ad eum ut ad hominem referendum est ; quemadmodum illa rursus ad eumdem, ut Deum, spectant, quibus significatur eum sua virtute resurrexisse.

9. *Quomodo Christus primogenitus mortuorum dicatur, cum alii ante ipsum resuscitati noscantur.*

Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc divino resurrectionis beneficio affectus est. Nam in scripturis et 7) primogenitus ex mortuis, et 8) primogenitus

1) Matth. 28, 1. Marc. 16, 1. Luc. 24, 1. 2. 3. Joan. 20, 11. — 2) 2. Cor. 13, 4. — 3) Psal. 97, 1. — 4) Joan. 10, 17. 18. — 5) Joan. 2, 19. 21. — 6) Act. 2, 24. Rom. 8, 11. — 7) Col. 1, 18. — 8) Apoc. 1, 5.

mortuorum vocatur. Atque, ut est apud Apostolum, 1) *Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus, deinde ii, qui sunt Christi.* Quæ quidem verba de perfecta resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem vitam, omni prorsus necessitate moriendi sublata, excitamur. Atque in eo genere Christus dominus primum locum obtinet: nam, si de resurrectione loquimur, hoc est de reditu ad vitam, cui iterum moriendi necessitas adjuncta est, 2) ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt; qui omnes tamen ea conditione revixerunt, ut eis iterum moriendum esset: at Christus dominus ita resurrexit, morte subacta et oppressa, ut mori amplius non posset: quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur: 3) *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur.*

18. *Quo modo, et qua ex causa, Christus in tertiam diem suam resurrectionem distulerit.*

Quod vero articulo additur, *tertia die,* parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur totos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse: nam quod integrum naturalem diem, partemque tum antecedentis tum consequentis diei, in sepulcro conditus est, ob eam rem verissime dicitur triduo in sepulcro jacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse. Ut autem divinitatem suam declararet, resurrectionem ad finem sæculi differre noluit; rursus vero, ut eum vere hominem, vereque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die revixit; quod temporis spatium ad veram mortem comprobandam satis esse videbatur.

11. *Quare patres constantinopolitanæ synodi huic articulo clausulam adjecerint, secundum scripturas.*

Patres constantinopolitanæ synodi huic loco addiderunt, *secumdum scripturas.* Quod quidem ab 4) Apostolo acceptum, in fidei symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maxime necessarium esse, idem Apostolus docuerit iis verbis: 5) *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra; et si Christus non re-*

1) 1. Cor. 15, 20. 21. 22. 23. — 2) 3. Reg. 17, 22. — 3) Rom. 6. 9. — 4) 1. Cor. 15. 3. — 5) 1. Cor. 15, 14. 17.

surrexit, vana est fides vestra; adhuc enim estis in peccatis vestris. Quare divus Augustinus, cum hujus articuli fidem admiraretur, ita scripsit: *Non magnum est credere, quia mortuus est Christus; hoc et pagani et judæi et omnes iniqui credunt: hoc omnes credunt, quia mortuus est. Fides christianorum resurrectio Christi: hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse.* Ex quo factum est, ut frequentissime 1) Dominus de sua resurrectione locutus sit; ac numquam fere de passione sua cum discipulis collocutus est, quin de resurrectione loqueretur; quare cum dixisset: 2) *Filius hominis tradetur gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et postquam flagellaverint, occident eum,* ad extremum addidit: *Et tertia die resurget!* et cum judæi ab eo peterent, ut aliquo signo et miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, 3) nullum aliud signum eis datum iri, quam Jonæ prophetæ signum: 4) sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic futurum affirmavit filium hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Verum ut hujus articuli vim et sensum melius perspiciamus, tria nobis investiganda et cognoscenda sunt. Primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere; deinde quis resurrectionis finis et scopus sit, et quæ ab ea utilitates et commoda in nos sint profecta.

12. *Quas ob causas necesse fuerit Christum resurgere.*

Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei justitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli, qui, ut illi obtemperaret, depressus atque omni ignominia affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, cum ad philippenses inquit: 5) *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum.* Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis justitia constare non potest: illud enim maximo argumento esse debet, Christum filium Dei fuisse, quod sua virtute a mortuis resurrexit: deinde ut spes nostra aleretur atque sustentaretur. Cum enim Christus resurrexit, certa spe nititur fore, ut nos etiam resurgamus, siquidem membra capitis sui conditionem consequantur necesse est; ita enim Apostolus argumentatione concludere videtur, cum ad 6) corinthios et 7) thessalonicenses scribit; et a principe apostolorum Petro

1) Matth. 16, 21. 17, 22. — 2) Luc. 18, 32. 33. — 3) Matth. 12, 39. 40. Lucæ 11, 29. — 4) Joan. 2, 19. — 5) Philipp. 2, 8. 9. — 6) 1. Cor. 15, 12. — 7) I. Thess. 4, 13.

dictum est : 1) *Benedictus Deus, et Pater domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem.* Postremo ob eam etiam rem, Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis et redemptionis nostræ mysterium absolveretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberavit ; resurgens vero præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum : 2) *Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

13. *Quæ commoda ex resurrectione Christi ad homines redeant.*

Ex iis vero, quæ hactenus dicta sunt, perspicere possumus, quantum utilitatis Christi domini resurrectio fidelibus attulerit ; in resurrectione enim, Deum esse immortalem, plenum gloria, mortis et diaboli victorem agnoscimus ; quod de Christo Jesu sine ulla dubitatione credendum et confitendum est. Deinde, Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit ; tum quia ejus mysterii efficiens causa fuit, tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur : 3) *Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum ;* quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia Christi humanitate, tamquam efficienti instrumento, usus est. Quare ejus resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam. Exemplar vero dici potest, quoniam Christi domini resurrectio omnium est perfectissima, ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est, 4) ita nostra etiam corpora, quæ prius imbecilla et mortalia fuerant, gloria et immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet : 5) *Salvatorem expectamus dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest : cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis verbis ostendit : 6) *Quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ*

1) 1. Petri 1, 3. 4. — 2) Rom. 4, 25. — 3) 1. Cor. 15, 21. — 4) 1. Cor. 15, 42. — 5) Philipp. 3, 20. 21. — 6) Rom. 6, 4. 5.

ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus : et, paucis interjectis, inquit : 1) *Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur : mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel ; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu.*

14. *Quæ ex Christi resurrectione exempla sint sumenda.*

Duo igitur a Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut, postquam peccati maculas eluimus, novum vitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, justitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut eo vitæ instituto ita perseveremus, ut adjuvante Domino, a justitiæ via, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque vero 2) Apostoli verba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi ; verum etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate, et justitia permaneamus, ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus, qua peccatis moriamur ; ita ejus resurrectio ad justitiam consequendam nobis vires affert, ut deinde pie et sancte Deum colentes, in novitate vitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis et huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitæ institutionem et disciplinam resurgeremus.

15. *Quibus indiciis colligatur aliquem secundum spiritum cum Christo resurrexisse.*

Hujus resurrectionis quæ potissimum signa observanda sint, Apostolus nos admonet ; nam cum inquit : 3) *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens ;* plane ostendit, eos, qui vitam, honores, otium, divitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, vere cum Christo surrexisse : cum vero addit : 4) *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*, alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possimus, num vere cum Christo surreximus. Ut enim corporis affectionem et valetudi-

1) Rom. 9, 10. 11. — 2) Ibid. 6. 4. 5. — 3) Col. 3, 1. — 4) Ibid. 3, 2.

nem gustus indicare solet ; ita : 1) si quæcumque sunt vera , quæcumque pudica , quæcumque justa , quæcumque sancta alicui sapiant, isque cœlestium rerum jucunditatem intimo mentis sensu percipiat , hoc maximo argumento esse potest , eum, qui ita affectus sit , ad novam et spiritualem vitam uno cum Christo Jesu surrexisse.

DE SEXTO ARTICULO.

CAPUT VII.

ASCENDIT AD CŒLOS, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS.

1. *Hujus articuli excellentia, et primæ partis sententia.*

David propheta, cum beatam et gloriosam Domini ascensionem spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia et gaudio celebrandum illis verbis hortatur , cum inquit : 2) *Omnes gentes plaudite manibus , jubilate Deo in voce exultationis. Ascendit Deus in jubilatione.* Ex quo intelliget parochus , maximo studio hoc mysterium explicandum esse , sibique diligenter curandum , ut fideles illud non solum fide et mente percipiant , sed , quoad ejus fieri poterit , juvante Domino, factis etiam et vita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet , in quo potissimum de divino hoc mysterio agitur , a priori ejus parte incipiendum est, et, quæ ejus sit vis atque sententia, aperiendum. De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto jam et absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cœlum corpore et anima ascendisse ; nam, ut Deus est, numquam ab eo abfuit, ut qui divinitate sua loca omnia compleat.

2. *Non solum divinitatis virtute Christus ascendit, sed vi etiam humanitatis.*

Ascendisse autem eum sua virtute doceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum 3) Elias qui igneo curru in cœlum evectus est, 4) vel Habacuc propheta, vel 5) Philippus diaconus,

1) Phil. 4, 8. — 2) Psal. 46, 2.6. — 3) 4. Reg. 2, 11, 12. — 4) Dan. 14, 35. — 5) Act. 8, 39.

qui divina virtute per aërem delati, longinqua terrarum spatia permearunt. Neque vero solum, ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit, sed etiam ut homo est. Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, movere potuit : corpus vero, quod jam gloriam adeptum erat, moventis animæ imperio facile parebat ; atque hac ratione, ut Deus, et ut homo est, Christum in cœlum sua virtute ascendisse credimus.

3. *Quo sensu Christi posteriore articuli parte dicatur sedere ad dexteram Dei patris.*

In altera articuli parte hæc sunt : *Sedet ad dexteram Dei patris;* quo loco tropum, id est, verbi immutationem licet animadvertere, frequentem in divinis litteris, cum humanas affectiones et membra, ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus; neque enim, cum spiritus sit, quidquam in eo corporeum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est ; eamdem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam ut homo præ ceteris omnibus adeptus est, eum in Patris dextera esse confitemur.

Sedere autem hoc loco non situm et figuram corporis significat, sed eam regiæ summæque potestatis ac gloriæ firmam et stabilem possessionem, quam a Patre accepit, declarat ; de quo ait Apostolus : 1) *Suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo sed etiam in futuro ; et* 2) *omnia subjecit sub pedibus ejus.* Ex quibus verbis apparet, hanc gloriam adeo propriam et singularem Domini esse, ut cuivis alii creatæ naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur : 3) *Ad quem autem angelorum dixit aliquando :* 4) *Sede a dextris meis ?*

4. *Quare ascensionis Christi historia frequentius apud populum sit repetenda.*

Sed articuli sensum parochus latius explanabit, ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas evangelista in 5) actis apostolorum admirabili ordine descripsit. In cujus expli-

1) Ephes. I, 20, 21, 22. — 2) Psal. 8, 8. — 3) Heb. I, 13. — 4) Psal. 109, I. — 5) Actuum 1. per totum fere cap.

catione illud primum observare oportebit, cetera omnia mysteria ad ascensionem, tamquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionem et absolutionem contineri; nam ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent; ita ascensione ejus peregrinatio concluditur. Præterea alia symboli capita quæ ad Christum dominum pertinent, summam ejus humilitatem et contemptionem ostendunt; neque enim abjectius aut humilius quidquam cogitari potest, quam quod filius Dei pro nobis humanam naturam, et imbecillitatem assumpserit, patique et mori voluerit. At vero, quod tum superiori articulo a mortuis resurrexisse, nunc vero in cœlum ascendisse, et ad Dei patris dexteram sedere confitemur; nihil ad ejus summam gloriam divinamque majestatem declarandam magnificentius dici, aut admirabilius potest.

5. *Cur Christi in cœlum ascenderit, nec in terra potius regnum suum constituerit.*

Jam his expositis accurate docendum est, cujus rei causa Christus dominus in cœlos ascenderit. Primum enim ascendit, propterea quod ejus corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terrenæ hujus et obscuræ habitationis locus, sed altissimum et splendidissimum cœli domicilium conveniret. Nec vero solum, ut ejus gloriæ et regni solium potiretur, quod sanguine meruerat, verum etiam ut ea, quæ ad salutem nostram pertinebant, curaret: deinde 1) ut *regnum* suum non esse *ex hoc mundo* reipsa comprobaret; nam mundi regna terrena et fluxa sunt, magnisque opibus et carnis potentia nituntur; Christi vero regnum non terrenum, quale judæi expectabant, sed spirituale et æternum. Itemque ejus opes et divitias spirituales esse ipse ostendit, cum suam sedem in cœlis collocavit; in quo quidem regno ii ditiores, et omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quæ Dei sunt, diligentius quærunt: nam et sanctus Jacobus testatur, 2) Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se. Sed illud etiam Dominus noster in cœlum ascendens efficere voluit, ut nos eumdem ascendendem mente et desiderio prosequeremur. Nam quemadmodum morte et resurrectione sua moriendi et resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat, ita ascensus nos docet atque instruit, ut in terris positi in cœlum

1) Joan. 18, 36. — 2) Jac. 2, 5.

nos cogitatione conferamus, 1) confitenter nos peregrinos et hospites esse super terram, ac patriam inquirentes, 2) cives esse sanctorum et domesticos Dei. 3) Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conversatio in cœlis est.

6. *Quæ beneficia ex Christi ascensione hominibus sint collata.*

Jam vero vim et magnitudinem inexplicabilium bonorum, quæ in nos Dei benignitas effudit, divinus 4) David, 5) Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis verbis : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus ;* nam decimo die 6) Spiritum sanctum dedit, cujus virtute atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem, et vere tum magnifica illa promissa persolvit : 7) *Expedit vobis ut ego vadam ; si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos ; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Ascendit etiam in cœlum ex Apostoli sententia , 8) ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et apud Patrem advocati officio fungatur : 9) *Filioli mei*, inquit sanctus Joannes, *hæc scribo vobis, ut non peccatis ; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem , Jesum Christum justum , et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Nec vero quidquam est, unde fideles majorem lætitiam et animi jucunditatem capere debeant , quam Jesum Christum patronum causæ, ac deprecatorem salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternum patrem summa gratia et auctoritas. 10) Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrum nomine caput ipse Jesus Christus venit in cœlestis gloriæ possessionem : nam in cœlum abiens, portas , quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit , qua ad cœlestem beatitudinem perveniremus, 11) quemadmodum ipsum in cœna discipulis futurum prædixerat. Quod quidem ut rei etiam eventu aperte comprobaret, piorum animas , quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

7. *Commoda, quæ Christus sua ascensione nobis attulit.*

Hanc cœlestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est : primum enim, fidei nostræ merito maximus cumulus accessit : nam fides earum rerum est, quæ sub aspectu non cadunt, atque ab hominum ratione ac intelligentia remotæ sunt. Quare si Dominus a nobis

1) Hebr. 11. 13. — 2) Ephes. 2, 19. — 3) Phil. 3, 20. — 4) Psal. 67, 19. — 5) Ephes. 4, 8. — 6) Act. 3. per tot — 7) Joan. 16, 7. — 8) Heb. 9, 24. — 9) Joan. 2, 1. 2. — 10) Joan. 14, 2. 3. — 11) Joan. 16, 7.

non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem a Christo domino 1) beati prædicantur, qui non viderunt, et crediderunt. Præterea Christi in cœlum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet; nam, quoniam Christum hominem in cœlum ascendisse, et humanam naturam in dexteram Dei patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore, ut nos etiam ejus membra illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro conjungamur; quod ipse Dominus his verbis testatus est: 2) *Pater, quos dedisti mihi, volo ut, ubi sum ego, et illi sint mecum.* Deinde hoc quoque vel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad cœlum rapuit, ac divino spiritu inflammavit: nam verissime dictum est, 3) ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est.

8. *Non fuit nobis utile Christum in terris manere.*

Ac profecto, si Christus dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu et consuetudine defixa esset; et illum dumtaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur; 4) verum in cœlum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit. effecitque, ut, quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum, veneremur et diligamus. Id autem partim apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens affuit Dominus, humano fere sensu de illo judicare videbantur; partim vero ipsius Domini testimonio confirmatum est, cum inquit: 5) *Expedit vobis, ut ego vadam.* Nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritus sancti adventu; quare statim addit: *Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos.*

9. *Post Christi ascensionem ecclesia maxime amplificata fuit.*

Accedit etiam quod in terris domum suam, id est ecclesiam, amplificavit, quæ Spiritus sancti virtute et ductu gubernaretur; 6) ejus vero universæ inter homines pastorem, et summum antistitem Petrum apostolorum principem reliquit; tum vero dedit quosdam quidem 7) apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores; atque ita ad dexteram Patris sedens aliis atque aliis

1) Joan. 20, 29. — 2) Joan. 17. 24. — 3) Matth. 6, 21. Lucæ 12, 34. — 4) 2. Cor. 5, 16. — 5) Joan. 16, 7. — 6) Joan. 21, 15. — 7) 1. Cor. 12, 28.

diversa dona semper impertitur: nam testatur Apostolus, 1) unicuique nostrum datam esse gratiam, secundum mensuram donationis Christi. Ad extremum vero quod antea de mortis et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est: quamvis enim Christi passioni salutem et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum justis ad cœlum aperuit; tamen ejus ascensus non solum veluti exemplar nobis propositum est, quo alte spectare et spiritu in cœlum ascendere discamus, sed divinam etiam virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

DE SEPTIMO ARTICULO.

CAPUT VIII.

INDE VENTURUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS.

1. *Christi tria in suam ecclesiam beneficia, et articuli septimi sententia.*

Tria sunt domini nostri Jesu Christi ad suam ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera, redemptionis, patrocinii, et judicii. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in cœlum nostram causam et patrocinium in perpetuum susceptum, constet: sequitur, ut ejus judicium hoc articulo declaretur, cujus articuli ea vis est et ratio, summo illo die Christum dominum de universo hominum genere judicaturum esse.

2. *Duplex est Christi adventus.*

Sacræ enim litteræ duos filii Dei adventus esse testantur: alterum, cum salutis nostræ causa carnem assumpsit, et homo in Virginis alvo effectus est; alterum, cum in consummatione sæculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris litteris 2) dies Domini appellatur, de quo ait Apostolus: 3) *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet;* et Salvator ipse: 4) *De die autem illa et hora nemo scit.* Ac de summo judicio

1) Ephes. 4, 7. — 2) 2. Pet. 3, 10. — 3) 1. Thess. 5, 2. — 4) Matth. 24, 36.

satis sit illa auctoritas Apostoli : 1) *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Plena enim est sacra 2) scriptura testimoniorum, quæ passim parochis occurrent, ad rem non solum comprobandam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam : ut, quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent; ita deinceps post filii Dei mortem, et ascensum in cœlum, alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus, 3) expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.

3. *Quoties quilibet homo Christi judicis sententiam coram subire debeat.*

Sed duo tempora parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, et singularum cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque judicis præsentem subire sententiam. Primum est, 4) cum unusquisque nostrum migrat e vita : nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus justissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit umquam ; atque hoc privatum judicium vocatur. Alterum vero, 5) cum, uno die atque uno in loco, omnes simul homines ad tribunal judicis stabunt, ut, omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus et audientibus, singuli, quid de ipsis decretum et judicatum fuerit, cognoscant : cujus sententiæ pronunciatio impiis et scelestis hominibus non minima futura est pœnarum et suppliciorum pars ; rursus vero pii et justi non parvum ex ea præmium fructumque percepturi sunt, cum, qualis quisque in hac vita fuerit, apparebit : hoc autem generale judicium appellatur.

4. *Cur necesse fuerit privato judicio generale subjicere.*

De quo illud necessario ostendendum est, cur præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus judicium exerceretur. Nam, cum vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui

1) 2. Cor. 5, 10. Rom. 14, 10. — 2) 1. Reg. 2, 10. Psal. 95, 13. et 97, 9. Isa. 2, 12. Jerem. 46, 10. Dan. 7, 26. Joel. 2, 1. 31. Soph. 1, 7. 14. Malach. 4, 1 Matth. 13. 40. Lucæ 17, 24. Act. 1. 11. et 3, 20. Rom. 2, 16. 1. Cor. 15. 51. 1. Thess. 1, 10 2. Thess. 1, 10. Apoc. 20, 11. — 3) Tit. 2, 13. Aug. toto libro 20. de Civ. Dei. — 4) Hebr. 9, 27. — 5) Matth. 25, 32.

sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia et pœnas augeri necesse est; cum hæc vel utilitas vel calamitas ad plurimos pertinens, non prius finem habitura sit, quam extremus veniat mundo dies; æquum erat de universa hac recte aut perperam factorum dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum judicio.

Accedit etiam quod, cum piorum fama sæpe lædatur, impii vero innocentiæ laude commendentur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuria apud homines existimationem in publico universorum hominum conventu et judicio recuperent.

Deinde vero boni et mali homines, quæcumque in vita egerunt, cum non sine corporibus egerint, omnino sequitur, ut benefacta sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conveniebat, corporibus una cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali jucio fieri poterat.

Postremo, quoniam in adversis et secundis hominum rebus, quæ promiscue nonnunquam bonis et malis eveniunt, probandum erat nihil non infinita Dei sapientia et justitia geri ac gubernari; par fuit non solum bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, verum etiam publico ac generali judicio decerni; quo omnibus notiora et illustriora fierent, atque ut Deo justitiæ et providentiæ laus ab omnibus tribueretur, pro injusta illa querela, qua sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines, solebant, cum improbos valentes opibus et honoribus florentes animadverterent: nam Propheta, 1) *Mei*, inquit, *pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns;* et paulo post: 2) *Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias, et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum; et lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.* Atque hæc frequens querela 3) multorum fuit. Ergo necesse erat ut generale judicium exer-

1) Psal. 72, 2. 3. — 2) Idem 72, 12 13. 14. — 3) Job. 21, 7. Jer. 12, 1. 2. Abac. 1, 13.

ceretur, ne forte homines dicerent, 1) Deum circa cardines cœli perambulantem non curare terrena. Hæc autem veritatis formula, jure una ex duodecim fidei christianæ articulis constituta est; ut, si quorum animi in providentia, et justitia Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur. Præterea proposito judicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut cognita Dei justitia, illi ne deficerent, hi a malis, æterni supplicii metu atque expectatione, revocarentur. Quare Dominus et salvator noster, 2) cum de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale judicium; signaque adventantis ejus temporis descripsit, ut cum illa viderimus, finem sæculi prope esse intelligamus; ac deinde in cœlum ascendens angelos misit, qui apostolos, ejus absentia mœrentes, his verbis consolarentur: 3) *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.*

5. *Juxta utramque naturam, Christo tributa est potestas judicandi genus humanum.*

Verum Christo domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc judicium datum esse, sacræ litteræ declarant: quamvis enim judicandi potestas omnibus sanctæ trinitatis personis ocmmunis sit, præcipue tamen Filio eam tribuimus, quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum judicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: 4) *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

6. *Cur perinde Patri vel Spiritui sancto hoc judicium non adscribatur.*

Decebat autem maxime a Christo domino hoc judicium exerceri, ut cum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis judicem videre, et auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, et omnino judicium illud sensibus percipere. Ac præterea æquissimum erat, ut homo ille qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde judex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem apostolorum princeps, cum in Cornelii domo summa christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum a judæis in ligno suspensum atque occisum, tertia vero die ad

1) Job. 22, 14. — 2) Matth. 24, 30. — 3) Act. 1, 11. — 4) Joan. 5, 26, 27.

vitam resurrexisse, subjunxit : 1) *Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.*

7. *Quibus indiciis extremum judicium imminere agnoscetur.*

Sed tria hæc præcipua signa judicium antecessura esse sacræ litteræ declarant, prædicationem evangelii per universum orbem, discessionem, antichristum; ait enim Dominus: 2) *Prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio;* et Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur, quasi instet dies Domini: 3) *Quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, judicium non fiet.*

8. *Quo modo fiet judicium, quaque ratione de omnibus feretur sententia.*

Quæ autem judicii forma et ratio futura sit, parochis, ex 4) Danielis oraculis, tum ex sanctorum evangeliorum 5) et Apostoli doctrina facile erit cognoscere. Præterea, sententia, quæ a judice pronuncianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim salvator noster, lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis judicium summa cum benignitate pronunciabit: 6) *Venite, benedicti patris mei; possidete regnum, quod paratum est vobis a constitutione mundi.* Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint; ac cum animo suo cogitaverint iis verbis pios et justos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum valle ad summum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, vocari.

9. *Quibus pœnarum generibus impii afficientur.*

Deinde ad eos, qui a sinistra stabunt, conversus, suam justitiam in eos effundet his verbis: 7) *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus.* Prioribus illis verbis, *discedite a me,* maxima pœna significatur, qua impii plectendi erunt, cum a Dei aspectu quam longissime ejicientur; neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando, ut tanto bono perfruantur: atque hæc quidem a theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuo cærituri sint. Quod vero

1) Act. 10, 42. — 2) Matth. 24, 14. — 3) 2. Thess. 2, 3. — 4) Dan. 7, 9. — 5) Matth. 24, 30. Marc. 13, 26. 2. Thess. 2, 11. — 6) Matth. 25, 34. — 7) Ibid. 41

additur, *maledicti,* mirum in modum auget illorum miseriam et calamitates : si enim, cum a divina præsentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset ; at quoniam nihil hujusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leviorem faciat, jure optimo, cum expellentur, divina justitia eos omni maledictione persequetur.

10. *De pœna sensus, et societate damnatorum.*

Sequitur deinde, *in ignem æternum,* quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus theologi vocarunt, propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus et flagellis, aliove graviori suppliciorum genere, inter quæ dubitari non potest, ignis tormenta summum doloris sensum efficere : cui malo cum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse ; atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt : *Qui paratus est diabolo, et angelis ejus.* Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias levius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem et consortem habeamus, cujus prudentia atque humanitate aliqua ex parte juvari possimus : quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate divelli nunquam licebit ? Et hæc quidem sententia in impios justissime a Domino salvatore nostro feretur ; ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitienti nec cibum nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum ægrumque non visitarint.

11. *Judicii materia sæpius fidelis populi auribus inculcari debet.*

Hæc sunt, quæ pastores fidelis populi auribus sæpissime inculcare debent. Nam hujus articuli veritas, fide concepta, maximam vim habet ad frænandas pravas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est : 1) *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Ac profecto vix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud justissimum judicem omnium non solum factorum dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis

1) Eccl. 7, 40.

pœna persolvenda sit. Justus vero ad colendam justitiam magis ac magis incitetur, ac summa lætitia efferatur, necesse est, quamvis etiam in egestate, infamia, cruciatibus vitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo, post ærumnosæ hujus vitæ certamina, victor universis hominibus audientibus declarabitur, et divinis atque illis quidem æternis honoribus, in cœlestem patriam receptus, afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optime vivendi ratione comparent, ad omne pietatis studium se exerceant, quo possint adventantem magnum illum diem Domini majori cum securitate animi expectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

DE OCTAVO ARTICULO.

CAPUT IX.

CREDO IN SPIRITUM SANCTUM.

1. *Quanta sit fidei in Spiritum sanctum necessitas et fructus.*

Hactenus, quæ ad primam et secundam sanctæ trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc ut illa etiam, quæ in symbolo de tertia persona, hoc est de Spiritu sancto traduntur, explicentur. Qua in re declaranda omne studium et diligentiam pastores adhibebunt, cum homini christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare 1) Apostolus non permisit ephesios quosdam Spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset an Spiritum sanctum accepissent, cum illi, ne si Spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogavit: *In quo ergo baptizati estis?* quibus verbis significavit, distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maxime necessariam esse; ex qua eum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant, 2) se, quidquid habent, Spiritus sancti munere et beneficio consecutos esse: tum vero de seipsis modestius et humilius sentire, et in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt;

1) Act. 19, 2. 3. — 2) I. Cor. 12, 3. 4.

qui primus homini christiano gradus ad summam sapientiam, et felicitatem esse debet.

2. *Spiritus sancti verbum non ita tertiæ personæ trinitatis convenit, ut etiam aliis tribui non possit.*

Hujus igitur articuli explanationem a vi et notione, quæ hoc loco Spiritus sancti vocabulo subjecta est, exordiri oportebit : eam, cum illud æque de Patre et Filio rectissime dicatur; (uterque enim 1) spiritus est, et 2) sanctus, siquidem Deum spiritum esse confitemur) deinde vero hac voce 3) angeli etiam et 4) piorum animæ significentur, cavendum est ne populus verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo, Spiritus sancti nomine tertiam trinitatis personam intelligi, quo modo in sacris litteris tum veteris nonnumquam, tum novi testamenti frequenter accipitur ; nam David precatur : *Et* 5) *Spiritum sanctum tuum ne aufera a me;* in libro Sapientiæ legimus : 6) *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis ?* et alibi : 7) *Ipse creavit illam in Spiritu sancto.* In novo vero testamento jubemur 8) baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et sanctissimam virginem de Spiritu sancto concepisse legimus; tum vero a sancto 9) Joanne ad Christum mittimur, qui nos in Spiritu sancto baptizat ; ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

3. *Quare tertiæ personæ, trinitatis, perinde ac aliis duabus, proprium nomen non sit tributum.*

Verum nemo mirari debet tertiæ personæ, quemadmodum primæ et secundæ, proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideo proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia ejus æternus a Patre ortus proprie generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur, ita personam, quæ emanat, proprie Filium appellamus, et, a qua emanat, Patrem. Nunc, cum tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio et processio appelletur; sequitur, ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet : propterea quod nomina quæ Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur : in quibus quoniam nullam aliam naturæ et essentiæ communi-

1) Joan. 4, 24. 2. Cor. 3, 17. — 2) Isa. 6, 3. Apoc. 4, 8. — 3) Ps. 103, 4. Heb 1, 7. — 4) Ps. 145, 4. Eccles. 12, 7. — 5) Ps. 50, 13. — 6) Sap. 9, 17. — 7) Eccl. I, 9. — 8) Matth. 28, 19. Lucæ I, 35. — 9) Joan. I, 33. Marc. I, 8.

candæ rationem, quam generandi virtute, agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem, qua seipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi *Spiritus sancti* nomine tertia persona appellata est; quod quidem illi maxime convenire ex eo intelligimus, quia spiritualem vitam in nos infundit, ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu nihil æterna vita dignum efficere possumus.

4. *Spiritus sanctus Deus est, ejusdem omnino cum Patre et Filio potentiæ et naturæ.*

Verum, explicata vocabuli significatione, docendus in primis erit populus, Spiritum sanctum æque ac Patrem et Filium Deum esse, eidem æqualem, æque omnipotentem, æternum, et infinitæ perfectionis, summum bonum, ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre et Filio naturæ. Quod quidem illius vocis, *in*, cum dicimus, *credo in Spiritum sanctum*, proprietas satis indicat, quæ ad exprimendam fidei nostræ vim, singulis trinitatis personis apposita est. Atque id etiam aperta sacrarum litterarum testimonia confirmant : nam cum sanctus Petrus in actis apostolorum dixisset : 1) *Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* mox inquit : *Non es mentitus hominibus, sed Deo;* quem prius Spiritum sanctum appellaverat, eumdem statim Deum vocat. Apostolus etiam ad corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum sanctum esse interpretatur : 2) *Divisiones*, inquit, *operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus;* deinde subjungit : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Præterea in actis apostolorum, quod uni Deo prophetæ tribuunt, ille Spiritui sancto adscribit; dixerat enim Isaias : 3) *Audivi vocem Domini dicentis : quem mittam?.. et dixi mihi : vade, et dices populo huic : Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat.* Quæ verba cum Apostolus citaret : 4) *Bene*, inquit, *Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam.* Deinde vero, cum scriptura Spiritus sancti personam cum Patre et Filio conjungit, ut 5) cum Patris, et Filii et Spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de hujus mysterii veritate dubitandi locus relinquitur : nam si Pater Deus est, et Filius Deus, omnino fateri cogimur etiam Spiri-

1) Act. 5. 3. — 2) I. Cor. 12, 6. Ibid. 11. — 3) Isa. 6. 8. — 4) Act. 28, 25.— 5) Matth. 28, 19.

tum sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse. Accedit, autem, quod is, qui in nomine cujusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest: 1) *Numquid in nomine Pauli,* inquit, *baptizati estis?* ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cum igitur baptizemur in nomine Spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eumdem trium personarum ordinem, quo Spiritus sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere tum in epistola Joannis: 2) *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo. Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt;* tum ex præclaro illo sanctæ trinitatis elogio, quo divinæ laudes et psalmi concluduntur: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* Postremo, quod ad eam veritatem confirmandam maxime pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus, ea Spiritui sancto convenire sacræ litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait: 3) *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* Item 4) sanctificationem, et 5) vivificationem, et 6) scrutari profunda Dei, et 7) per prophetas loqui, et 8) ubique esse; quæ omnia divino tantum numini tribuenda sunt.

5. *Certo credendum est, Spiritus sancti vocabulum tertiam divinitatis personam per se subsistentem significare.*

Sed illud præterea fidelibus accurate explanandum est, Spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in divina natura a Patre et Filio distinctam, et voluntate productam, confiteri oporteat: nam, ut alia scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma, 9) quam Salvator noster docuit, apertissime ostendit, Spiritum sanctum tertiam esse personam, quæ in divina natura per se constet, et ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli verba declarant, cum inquit: 10) *Gratia domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen.* Idem vero multo apertius demonstrant, quæ patres in constantinopolitano primo concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt: *Et in Spiritum sanctum dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur; qui locutus est per prophetas.* Quod igitur Spiritum sanctum Dominum confitentur,

1) 1. Cor. 1. 13. — 2) 1, Joan. 5, 7. — 3) 1. Cor. 6, 19. — 4) 2. Thess. 2, 12. — 5) Joan. 6, 64. — 6) 1 Cor. 2, 10. — 7) 2, Pet. 1, 21. — 8) Ps. 138, 7. — 9) Matth. 28, 19. — 10) 2. Cor. 13, 13.

in eo declarant, quantum angelis antecellat, qui tamen nobilissimi spiritus a Deo conditi sunt : illos enim omnes sanctus 1) Paulus testatur esse administratorios spiritus, in ministerium missos, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. *Vivificantem* vero appellant, quod anima cum Deo conjuncta magis vivit, quam corpus animæ conjunctione alitur ac sustinetur. Quoniam vero Spiritui sancto 2) sacræ litteræ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissime vivificantem Spiritum sanctum vocari perspicuum est.

6. *Spiritum sanctum a Patre et Filio, tamquam ab uno principio, procedere declarent.*

Jam vero quod sequitur : *Qui ex Patre Filioque procedit*, docendi sunt fideles, Spiritum sanctum a Patre et Filio, tamquam ab uno principio, æterna processione procedere : id enim ecclesiastica regula, a qua christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, et divinarum litterarum et conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus dominus, cum de Spiritu sancto loqueretur, dixit : 3) *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Hoc idem ex eo colligitur, quod in scripturis sacris Spiritus sanctus nonnumquam spiritus 4) Christi, interdum spiritus Patris appellatur; modo a Patre, modo a Filio mitti dicitur, ut æque a Patre et Filio procedere non obscure significetur. 5) *Qui spiritum Christi non habet*, inquit sanctus Paulus, *hic non est ejus;* et idem spiritum Christi vocat, cum ad galatas inquit : 6) *Misit Deus spiritum filii sui in corda vestra, clamantem Abba, pater*. Apud sanctum Matthæum spiritus Patris appellatur : 7) *Non vos estis, qui loquimini, eed spiritus Patris vestri;* et Dominus in cœna inquit : 8) *Paracletus, quem ego mittam vobis : spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*. Tum alibi eumdem Spiritum sanctum a Patre mittendum affirmat his verbis : 9) *Quem mittet Pater in nomine meo*. Ex quibus verbis cum processionum Spiritus sancti intelligamus, perspicuum est eumdem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de Spiritus sancti persona tradenda erunt.

7. *Cum opera trinitatis sint indivisa, quare peculiariter quidam effectus et dona Spiritui sancto tribuantur.*

Docere præterea oportebit, quosdam esse Spiritus sancti ad-

1) Hebr. 1, 14. — 2) Rom. 8, 9. — 3) Joan. 16, 14. — 4) Act. 16, 7. — 5) Rom. 8, 9. — 6) Gal. 4, 6. — 7) Matth. 10, 20. — 8) Joan. 15, 26. — 9) Joan. 14, 26.

mirabiles effectus, et amplissima quædam munera, quæ ab ipso, tamquam a perenni bonitatis fonte, oriri et manare dicuntur. Quamvis enim sanctissimæ trinitatis opera, quæ extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint; ex iis tamen multa Spiritui sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos a Dei immensa charitate proficisci; nam, cum Spiritus sanctus a divina voluntate, veluti amore inflammata, procedat, perspici potest, eos effectus, qui proprie ad Spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut Spiritus sanctus *donum* appelletur: nam doni vocabulo significatur id, quod benigne et gratuito, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque bona et beneficia a Deo in nos collata sunt [1) quid autem habemus, quod a Deo, ut inquit Apostolus, non acceperimus?], ea nobis Spiritus sancti concessu et munere data esse, pio et grato animo agnoscere debemus.

8. *Qui qualesve, et quanti sint Spiritus sancti effectus.*

Ejus autem plures effectus sunt: nam, 2) ut mundi creationem 3) creatarumque rerum propagationem et gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus; vivificationem Spiritui sancto proprie tribui paulo ante demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur: 4) *Dabo,* inquit, *vobis spiritum, et vivetis.* Præcipuos tamen et maxime proprios Spiritus sancti effectus Propheta enumerat: 5) spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis, et spiritum timoris Domini; quæ dona Spiritus sancti vocantur: interdum autem Spiritus sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter divus Augustinus monet, animadvertendum esse, cum in sacris litteris hujus vocis Spiritus sancti mentio fit, ut dijudicare possimus, tertiam ne trinitatis personam, an ejus effectus atque operationes significet: nam hæc duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam creatorem a rebus creatis differre credimus. Atque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce Spiritus sancti donis christianæ vitæ præcepta haurimus, sentireque possumus an Spiritus sanctus in nobis sit. Verum, præ ceteris ejus amplissimus muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos justos facit, 6) signatque spiritu promissionis sancto, qui est

1) 1. Cor. 4, 7. — 2) Joa. 33, 4. — 3) Sap. 1, 7. — 4) Ezech. 37, 6. — 5) Isa. 11, 2. — 6) Ephes. 1, 13.

pignus hereditatis nostræ. Hæc enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo jungit ; ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi novam vitam instituamus , ac 1) naturæ divinæ participes effecti, 2) filii Dei nominemur et vere simus.

DE NONO ARTICULO.

CAPUT X.

CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM , SANCTORUM COMMUNIONEM.

1. *Quibus de causis nonus articulus omnium frequentissime populo inculcandus sit.*

Quanta diligentia curare pastores debeant , ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerantur , facile cognosci poterit. Primum enim, teste sancto Augustino, prophetæ planius et apertius de ecclesia, quam de Christo locuti sunt , cum in eo multo plures errare ac decipi posse , quam in incarnationis sacramento, præviderent. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem , quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et catholicam ecclesiam apud se tantum, non minus nefarie, quam superbe affirmarent. Deinde, si quis hanc veritatem firmo animo conceptam habuerit, facile horrendum hæresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primum in fide peccarit, hæreticus dicendus est ; sed qui , ecclesiæ auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cum igitur fieri non possit, ut aliquis se hæresis peste commaculet , si iis fidem adhibeat, quæ in hoc articulo credenda proponantur ; curent omni studio pastores, ut fideles , cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti , in fidei veritate perseverent. Pendet autem hic articulus a superiori; quia, cum jam demonstratum sit Spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem et largitorem esse, nunc ab eodem ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

2. *Quid peculiari ratione, nomine ecclesiæ, quidque generatim, denotetur.*

Ac quoniam ecclesiæ vocem latini a græcis mutuati , post

1) 2. Pet. 1, 4. — 2) I. Joan. 3, 1.

divulgatum evangelium ad res sacras transtulerunt; quam vim habeat hoc vocabulum, aperiendum est. Significat autem ecclesia evocationem; verum scriptores postea usurparunt pro concilio et concione. Neque vero refert, utrum populus ille veri Dei, an falsæ religionis, cultor extiterit: in actis enim de ephesino populo scriptum est, cum scriba turbas sedasset, dixisse: 1) *Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima ecclesia poterit absolvi.* Legitimam vocat ecclesiam populum ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque enim gentes, quæ Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum ecclesia nominantur. 2) *Odivi*, inquit Propheta, *ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Communi vero deinde sacrarum scripturarum consuetudine hæc vox ad rempublicam christianam, fideliumque tantum congregationes significandas, usurpata est; qui scilicet ad lucem veritatis et Dei notitiam per fidem vocati sunt, ut, rejectis ignorantiæ et errorum tenebris, Deum verum et vivum pie et sancte colant, illique ex toto corde inserviant: atque, ut unico verbo hæc res tota absolvatur, *ecclesia*, ut ait sanctus Augustinus, *est populus fidelis per universum orbem dispersus.*

3. *Quæ potissimum mysteria in vocabulo ecclesiæ contemplanda afferantur.*

Nec vero levia mysteria in hoc vocabulo continentur; etenim in evocatione, quam ecclesia significat, statim divinæ gratiæ benignitas et splendor elucet, intelligimusque ecclesiam ab aliis rebus publicis maxime differre: illæ enim humana ratione et prudentia nituntur, hæc autem Dei sapientia et consilio constituta est: vocavit enim nos intimo quidem Spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem pastorum et prædicatorum opera ac ministerio. Præterea, ex hac vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirum æternarum rerum cognitio et possessio, is optime perspiciet, qui animadverterit, cur olim fidelis populus sub lege positus, synagoga, idest congregatio, diceretur: nam, ut docet sanctus Augustinus, hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena et caduca tantum bona spectaret. Quare merito christianus populus non synagoga, sed ecclesia dicitur; quia, terrenis et mortalibus rebus contemptis, cœlestes et æternas tantummodo consectatur.

1) Act. 19, 39. — 2) Psal. 25, 5.

4. *Quibus nominibus christianorum universitas in sacris litteris descripta inveniatur.*

Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysteriis, ad christianam rempublicam significandam traducta sunt : nam et 1) domus et 2) ædificium Dei ab Apostolo vocatur. *Si tardavero,* inquit ad Timotheum , *ut scias, quo modo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Domus autem ecclesia idcirco appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus paterfamilias moderatur, et in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiam 3) grex ovium Christi, quarum ille ostium est et pastor. Vocatur et sponsa Christi. 4) *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, inquit Apostolus ad corinthios. Idem ad ephesios : 5) *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam.* Ac de matrimonio : *Sacramentum hoc*, inquit, *magnum est; ego autem dico in Christo, et in ecclesia.* Dicitur denique ecclesia 6) corpus Christi, 7) ut ad ephesios 8) et colossenses licet videre. Et hæc singula plurimum valent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia et bonitate præbeant, qui eos, 9) ut populus Dei esset, elegit.

5. *Duæ præcipuæ ecclesiæ partes recensentur, triumphans una, militans altera.*

His vero explicatis, necesse erit singulas ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectæ ecclesiæ naturam, proprietates, dona et gratias populus percipiat, et ob eam causam sanctissimum Dei nomen laudare numquam intermittat. Ecclesiæ autem duæ potissimum sunt partes, quarum altera triumhans, altera militans vocatur. Triumphans est cœtus ille clarissimus et felicissimus beatorum spirituum, et eorum, qui de mundo, de carne, de iniquissimo dæmone triumpharunt, et ab hujus vitæ molestiis liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur. Militans vero ecclesia est cœtus omnium fidelium, qui adhuc in terris vivunt; quæ ideo militans vocatur, quod illis cum immanissimis hostibus, mundo, carne, satana perpetuum sit bellum.

6 *Ecclesia militans et triumphans una est.*

Neque idcirco tamen duas esse ecclesias censendum est; sed ejusdem ecclesiæ, ut antea diximus, partes duæ sunt, quarum

1) Lucæ 6, 48. — 2) Ædificium. Matth. 16. 18. — 3) Joan. 10, 1. 2. — 4) 2. Cor. 11, 2. — 5) Ephes. 5, 25. — 6) Rom. 12, 4. 5. — 7) Ephes. 1, 23. — 8) Col. 1, 24. — 9) 1. Petr. 2, 9. 10.

una antecessit et cœlesti patria jam potitur; altera in dies sequitur, donec aliquando cum Salvatore nostro conjuncta, in sempiterna felicitate conquiescat.

7. *In ecclesia militanti duo hominum sunt genera, boni scilicet et mali.*

Jam in ecclesia militanti duo sunt hominum genera, bonorum et improborum : et improbi quidem eorumdem sacramentorum participes, eamdem quoque, quam boni, fidem profitentur, vita ac moribus dissimiles : boni vero in ecclesia dicuntur ii, qui non solum fidei professione, et communione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ, et charitatis vinculo inter se conjuncti et colligati sunt; de quibus dicitur 1) *Cognovit Dominus, qui sunt ejus.* Possunt vero etiam homines aliquibus conjecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant, certo autem scire minime possunt. Quare existimandum non est, Christum salvatorem de hac ecclesiæ parte locutum esse, 2) cum ad ecclesiam nos remisit, eique ut pareamus præcepit : nam cum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cujus judicium confugiendum, et cujus auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur et improbos ecclesia complectitur, quemadmodum 3) et divinæ litteræ et sanctorum virorum scripta testantur; in quam sententiam scriptum est illud Apostoli : 4) *Unum corpus, et unus spiritus.*

8. *Ecclesia visibilis est, et bonos et malos suo sinu concludit.*

Hæc autem ecclesia nota est, 5) urbique supra montem sitæ comparata, quæ undique conspicitur : nam, 6) cum illi ab omnibus parendum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis evangelium docet, veluti cum 7) regnum cœlorum, id est militantem ecclesiam, simile esse sagenæ in mare missæ commemorat; vel agro, in quo zizania superseminata sunt; vel 8) areæ, in qua frumentum cum paleis continetur; vel 9) decem virginibus partim fatuis, partim prudentibus. Sed multo ante etiam in 10) arca Noe, qua non solum munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, hujus ecclesiæ figuram et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos et malos ad

1) 2. Tim. 2, 19. — 2) Matth. 18, 17. — 3) Matth. 3, 12. et 13. — 4) Ephes. 4, 4. — 5) Matth. 5, 14. — 6) Matth. 18, 17. — 7) Matth. 13, 47. — 8) Matth. 3, 12. 9) Matth. 25, 1. 2. — 10) Gen. 7, 2.

ecclesiam pertinere catholica fides vere et constanter affirmet, ex iisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diversam admodum rationem esse : ut enim paleæ cum frumento in area confusæ sunt, vel interdum membra varie intermortua corpori conjuncta, ita etiam mali in ecclesia continentur.

9. *Quinam ecclesiæ militantis finibus non contineantur.*

Ex quo fit ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur, primo infideles, deinde hæretici et schismatici, postremo excommunicati. 1) Ethnici quidem, quod in ecclesia numquam fuerunt, neque eam umquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi christiani societate facti sunt; 2) hæretici vero atque schismatici, quia ab ecclesia desciverunt : neque enim illi magis ad ecclesiam spectant, quam transfugæ ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. 3) Non negandum tamen, quin in ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in judicium vocentur, puniantur, et anathemate damnentur. Postremo etiam 4) excommunicati, quod ecclesiæ judicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, donec resipiscant. De ceteris autem quamvis improbis et sceleratis hominibus, adhuc eos in ecclesia perseverare dubitandum non est; idque fidelibus tradendum assidue, ut, si forte ecclesiæ antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi, certo sibi persuadeant.

10. *Nominis ecclesiæ significationum varietas.*

Verum universæ etiam ecclesiæ partes, ecclesiæ nomine significari solent, ut cum apostolus ecclesiam, 5) quæ est Corinthi, 6), Galatiæ 7) laodicensium, 8) thessalonicensium nominat: privatas etiam fidelium familias ecclesias vocat : nam 9) Priscæ et Aquilæ domesticam ecclesiam salutari jubet; item alio in loco. 10) *Salutant vos,* inquit, *in Domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua ecclesia.* Ad Philemonem 11) etiam scribens, eamdem vocem usurpavit. Interdum quoque ecclesiæ nomine ejus præsides ac pastores significantur : 12) *Si te non audierit,* inquit Christus, *dic ecclesiæ.* Quo in loco præpositi ecclesiæ designantur. 13) Sed locus etiam, in quem populus sive ad

1) I. Cor. 5, 13. — 2) I. Tim. 1, 19. — 3) Deut. 17, 12. — 4) Matth. 18, 17. I. Cor. 5, 4. — 5) I. Cor. 1. 2. — 6) Gal. 1, 2. — 7) Col. 4, 16. — 8) I. Thess. I, 1. 9) Rom. 16, 4. — 10) I. Cor. 16, 19. — 11) Phil. I, 2. — 12) Matth. 18, 17. — 13) 3. Reg. 8.

concionem, sive alicujus rei sacræ causa convenit, ecclesia appellatur; præcipue vero in hoc articulo ecclesia bonorum simul et malorum multitudinem, nec præsides solum, sed eos etiam qui parere debent, significat.

11. *De notis veræ ecclesiæ, et primo cur una dicatur.*

Aperiendæ autem sunt fidelibus hujus ecclesiæ proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci atque educari. Prima igitur proprietas in symbolo patrum describitur, ut una sit: 1) *Una enim*, inquit, *est columba mea, una est speciosa mea.* Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quæ tam longe lateque diffusa est ob eas causas, quæ ab Apostolo ad ephesios scriptæ sunt; 2) unum enim Dominum, unam fidem, unum baptisma tantum esse prædicat. Unus est etiam ejus rector ac gubernator, invisibilis quidem Christus, quem æternus Pater dedit 3) caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ejus; visibilis autem is, qui romanam cathedram, Petri apostolorum principis legitimus successor, tenet.

12. *Quid de romano pontifice visibili ecclesiæ Christi capite sentiendum sit.*

De quo fuit illa omnium patrum ratio et sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem ecclesiæ constituendam et conservandam necessarium fuisse; quod præclare et vidit et scripsit sanctus Hieronymus, et contra Jovianum iis verbis: *Unum eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio;* et ad Damasum: *Facessat invidia: romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris, et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior:* 4) *super illam petram ædificatam ecclesiam scio.* 5) *Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est:* 6) *si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.* Quod et longe antea ab Irenæo probatur, et Cypriano, qui de unitate ecclesiæ loquens, ait: *Loquitur Dominus ad Petrum: Ego, Petre, dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Super unum ædificat ecclesiam: et quamvis apostolis omnibus, post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, et dicat:* 7) *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum: tamen, ut uni-*

1) Cant. 6, 8. — 2) Ephes. 4, 5. — 3) Ephes. 1, 22. — 4) Matth. 16, 18. — 5) Exod. 12, 22. — 6) Gen. 7, 23. — 7) Joan. 20, 21. 22

tatem manifestaret, unitatis ejusdem originem, ab uno incipientem, auctoritate sua disposuit, etc. Optatus deinde Milevitanus ait : *Ignorantiæ tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma, Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus; in quo uno cathedræ unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent : ut jam schismaticus et prævaricator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.* Post vero Basilius sic scriptum reliquit : *Petrus collocatus est in fundamento; dixit enim : Tu es Christus filius Dei vivi; et vicissim audivit se esse petram; licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus. Nam Christus vere immobilis petra; Petrus vero propter petram. Dignitates enim suas Jesus largitur aliis : sacerdos est, et facit sacerdotes : petra est, et petram facit : et quæ sua sunt, largitur servis suis.* Postremo vero sanctus Ambrosius ait : *Quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.*

13. *Quomodo præter Christum ecclesia uno capite visibili indigeat.*

Si quis objiciat, ecclesiam uno capite et sponso Jesu Christo contentam, præterea nullum requirere, in promptu responsio est. Ut enim Christum dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus; [nam 1) ipse est, qui baptizat, 2) et qui absolvit, et tamen 3) is homines sacramentorum externos ministros instituit], sic ecclesiæ quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis vicarium et ministrum præfecit : nam cum visibilis ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput et pastorem constituit, 4) cum illi oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit, ut qui ei successisset, eamdem plane totius ecclesiæ regendæ et gubernandæ potestatem habere voluerit.

14. *Cur ecclesia una dicatur, alias rationes subjungit.*

Unus præterea idemque est 5) spiritus, inquit Apostolus ad corinthios, qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris vitam, impertitur. Ad quam unitatem servandam cum ephesios hortaretur, inquit : 6) *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis : unum corpus et unus spiritus.* Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris,

1) Joan. 1, 33. — 2) Psal. 43, 25. — 3) 1 Cor. 4, 1. — 4) Joan. 21, 15. — 5) 1. Cor. 12, 11. — 6) Ephes. 4, 3.

eaque ab una anima aluntur, quæ oculis visum, auribus auditum, et aliis sensibus diversas vires subministrat; ita corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. 1) Una quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur, ad quam vocati sumus; siquidem omnes eamdem rem, nempe æternam et beatam vitam, speramus. Una est denique fides, quæ omnibus tenenda est ac præ se ferenda: 2) *Non sint,* inquit Apostolus, *in vobis schismata;* atque unum baptisma, quod quidem est christianæ fidei sacramentum.

15. *De secunda nota ecclesiæ, quæ dicitur sancta.*

Altera proprietas ecclesiæ est, ut sit sancta; quod a principe apostolorum accepimus eo loco: 3) *Vos autem genus electum, gens sancta.* Appellatur autem sancta, quod Deo consecrata, dedicataque sit: sic enim cetera hujuscemodi, quamquam corporea sint, sancta vocari consueverunt cum divino cultui addicta et dedicata sunt; cujus generis sunt in lege veteri 4) vasa, 5) vestes, et 6) altaria: in qua primogeniti quoque, 7) qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati. Nec mirum cuiquam videri debet, ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores continet: 8) sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se, fide et baptismate suscepto, Christo consecrarunt; quamquam in multis offendunt, et quæ polliciti sunt non præstant: quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etsi artis præcepta non servent, nomen tamen artificum retinent. Quare divus Paulus corinthios 9) sanctificatos et sanctos appellat, in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos ut carnales 10) et gravioribus etiam nominibus acriter objurgat. Sancta etiam dicenda est, quod veluti corpus cum sancto capite Christo domino, 11) totius sanctitatis fonte, conjungitur, 12) a quo Spiritus sancti charismata et divinæ bonitatis divitiæ diffunduntur. Præclare sanctus Augustinus interpretans verba illa Prophetæ, 13) *Custodi animam meam quoniam sanctus sum; audeat*, inquit, *et corpus Christi. audeat et unus ille homo clamans a finibus terræ, cum capite suo, et sub capite suo dicere, sanctus sum: accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi et remissionis peccatorum.* Ac paulo post: *Si christiani omnes, et fideles, in Christo baptizati, ipsum*

1) Ephes 4, 4. — 2) 1. Cor. 1, 10. — 3) 1. Petr. 2, 9. — 4) Num. 31, 6. — 5) Exod. 28, 2. et 29, 19. — 6) Exod. 30, 3. — 7) Exod. 34, 19. — 8) 1. Rom. 1, 7. — 9) 1. Cor. 1, 2. — 10) 1. Cor. 5, 1. — 11) Dan. 9, 24. — 12) Ephes. 4, 15. 16. — 13) Psal. 85, vide etiam Ambr. lib. 1. comm. in Luc.

induerunt sicut Apostolus dicit : 1) *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis ; si membra sunt facti corporis ejus , et dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, cujus membra sancta sunt.* Accedit etiam , quod sola ecclesia legitimum sacrificii cultum, et salutarem habet sacramentorum usum, per quæ, tamquam efficacia divinæ gratiæ instrumenta, Deus veram sanctitatem efficit ; ita ut, quicumque vere sancti sunt, extra hanc ecclesiam esse non possint. Patet igitur ecclesiam esse sanctam , ac sanctam quidem , quoniam corpus est Christi , a quo sanctificatur, cujusque sanguine abluitur.

16. *Qua ratione ecclesia Christi sit catholica.*

Tertia proprietas ecclesiæ ea est , ut catholica , nempe universalis, vocetur ; quæ appellatio vere illi tributa est : quoniam, ut testatur sanctus Augustinus, *A solis ortus usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.* Neque enim ut in humanis rebuspublicis aut hæreticorum conventibus, unius tantum regni terminis, aut uno hominum genere, ecclesia definita est ; verum omnes homines, 2) sive illi barbari sint , sive scythæ, sive servi, sive liberi, sive masculi, sive feminæ, charitatis sinu complectitur. Quare scriptum est : 3) *Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum.* De ecclesia dicit David : 4) *Postula a me , et dabo tibi gentes hereditatem tuam , et possessionem tuam terminos terræ :* item : 5) *Memor ero Raab, et Babylonis scientium me :* et : *Homo natus est in ea.* Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt , quamdiu mundus extabit , veram fidem profitentes , ad eamdam ecclesiam pertinent, 6) quæ super fundamento apostolorum fundata est ac prophetarum , qui omnes in illo lapide angulari Christo, 7) qui fecit utraque unum, 8) et pacem iis qui prope, et iis qui longe, annunciavit, constituti sunt et fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur , quod omnes , qui salutem æternam consequi cupiunt , eam tenere et amplecti debeant, 9) non secus ac qui arcam, ne diluvio perirent ingressi sunt. Hæc igitur veluti certissima regula tradenda est, qua vera et falsa ecclesia judicetur.

17. *Quo pacto ecclesia Christi etiam apostolica dicatur.*

Sed ex origine etiam, quam revelata gratia ab apostolis du-

1) Rom. 6, 3. — 2) Col. 3. 11. — 3) Apoc. 5, 9. — 4) Psal. 2, 8. — 5) Psal. 86, 4. — 6) Ephes. 2, 20. — 7) Ibid. 14. — 8) Ibid. 17. — 9) Gen. 7, 8.

cit, ecclesiæ veritatem agnoscimus; siquidem ejus doctrina veritas est, non recens, neque nunc primum orta, sed ab apostolis jam olim tradita, et in omnem orbem terrarum disseminata. Ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum voces longe a veræ ecclesiæ fide abesse, cum doctrinæ ecclesiæ, quæ ab apostolis ad hanc diem prædicata est, adversentur. Quare, ut omnes intelligerent, quænam esset ecclesia catholica, patres in symbolo illud divinitus addiderunt, *apostolicam*. Etenim Spiritus sanctus, qui ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum, quam per apostolicum, gubernat. Qui Spiritus primum quidem apostolis tributus est, deinde vero summa Dei benignitate semper in ecclesia mansit.

18. *Ecclesia in fidei, aut morum dogmatibus errare non potest.*

Sed quemadmodum hæc una ecclesia errare non potest in fidei ac morum disciplina tradenda, cum a Spiritu sancto gubernetur; ita ceteras omnes, quæ sibi ecclesiæ nomen arrogant, ut quæ diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est.

19. *Quibus præcipue figuris Christi ecclesia in veteri testamento adumbrata sit.*

Sed quoniam magnam vim habent figuræ veteris testamenti ad excitandos fidelium animos revocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cujus rei potissimum causa apostoli his usi sunt; illam quoque doctrinæ partem, quæ magnas utilitates habet, parochi non prætermittent. In his autem illustrum significationem habet arca Noe, quæ ob eam rem tantum divino jussu constructa est, ut nullus dubitandi locus relinquatur, quin ecclesiam ipsam significet: quam Deus sic constituit, ut quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent; qui vero extra illam essent, quemadmodum iis evenit qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est magna illa civitas Hierusalem, cujus nomine scripturæ sæpius sanctam ecclesiam significant. Nimirum in illa sola offerre Deo sacrificia licebat, quia in sola etiam Dei ecclesia, neque extra eam usquam, verus cultus verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

20. *Qua ratione credere Christi ecclesiam ad articulos pertineat.*

Jam illud etiam extremo loco de ecclesia docendum erit, quanam ratione nos credere ecclesiam ad articulos fidei perti-

neat. Nam etsi quivis ratione et sensibus percipit, ecclesiam, id est hominum conventum, in terris esse, qui Christo domino addicti et consecrati sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur ; cum nec judæi nec turcæ quidem de eo dubitent : tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata, non ullis rationibus convicta, intelligere potest. Cum igitur hic articulos, non minus quam ceteri intelligentiæ nostræ facultatem et vires superet ; jure optimo confitemur, nos ecclesiæ ortum, munera et dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

21. *Quæ, quot, et quanta sint, quæ in ecclesia esse credere jubentur.*

Neque enim homines hujus ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam 1) super firmissimam petram ædificavit, teste propheta : 2) *Ipse fundavit eam altissimus :* quam ob causam 3) hereditas Dei, et 4) Dei populus appellatur; nec potestas, quam accepit, humana est, sed divino munere tributa. Quare, quemadmodum naturæ viribus comparari non potest, ita etiam fide solum intelligimus, in ecclesia 5) claves regni cœlorum esse, eique potestatem peccata remittendi, 6) excommunicandi, 7) verumque Christi corpus consecrandi traditam ; deinde cives, 8) qui in ea morantur, non habere hic civitatem permanentem, sed futuram inquirere. Unam igitur ecclesiam sanctam et catholicam esse, necessario credendum est.

22. *Non ut in Deum, ita in ecclesiam credendum est.*

Tres enim trinitatis personas, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, ita credimus, ut in eis fidem nostram collocemus. Nunc autem mutata dicendi forma, sanctam, et non *in* sanctam ecclesiam, credere profitemur, ut, hac etiam diversa loquendi ratione, Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in ecclesiam collata sunt, beneficia divinæ bonitati accepta referamus.

23. *De extrema hujus articuli clausula, sanctorum communionem.*

Sanctorum communionem. Cum sanctus Joannes evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, aut eos in illis

1) Matth. 16, 18. — 2) Ps. 86, 5. — 3) Ps. 2, 3. et 32, 12. 77. 62. — 4) Ps. 27. 9. et 28, 11. — 5) Matth. 16, 19. et 18. — Joan. 20, 23. — 6) 1. Cor. 5, 3. — 7) Lucæ 22, 19. — 8) Hebr. 13, 14.

erudiret, hanc rationem attulit : 1) *Ut et vos,* inquit, *societatem habeatis nobiscum, et societas nostras sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo.* Hæc societas in communione sanctorum sita est, de qua in hoc articulo sermo habetur. Utinam vero in eo explicando ecclesiarum præsides, 2) Pauli et aliorum apostolorum diligentiam imitarentur; est enim non solum quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorum esse debeat, quæ symbolo continentur, declarat. Omnia enim ejus rei causa pervestiganda sunt ac percipienda, ut in hanc tam amplam et beatam societatem sanctorum admittamur, admissique constantissime perseveremus, 3) cum gaudio gratias agentes Deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

24. *Explicatio alterius particulæ, et in quo consistat sanctorum communio.*

In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius, qui de una sancta ecclesia catholica antea positus est, veluti explicationem quamdam. Unitas enim spiritus, a quo illa regitur, efficit, ut quidquid in eam collatum est, commune sit. Omnium enim sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet; quibus sacramentis, veluti sacris vinculis, Christo connectuntur et copulantur, et maxime omnium baptismo, quo tamquam janua, in ecclesiam ingrediuntur. Hac autem sanctorum communione, sacramentorum communionem intelligi debere, patres in symbolo significant illis verbis : *Confiteor unum baptisma.* Baptismum vero, in primis eucharistia, et deinceps cetera sacramenta consequuntur : nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis convenit, cum Deo nos conjungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant; magis tamen proprium est eucharistiæ, quæ hanc efficit communionem.

25. *Participatio meritorum est in ecclesia.*

Sed alia etiam communio in ecclesia cogitanda est. Quæcumque enim pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et, ut illis prosint, 4) charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, efficitur. Id vero, cum sancti Ambrosii testimonio comprobatur, qui locum illum psalmi explanans, *Particeps ego*

1) 1. Joan. 1, 3. — 2) Rom. 12, 4, et seq. 1. Cor. 12, 12. 2. Cor.8, 13. Ephes. 4, 15. Vide item Aug. in Joan. tract. 31. — 3) Col. 1, 12. Psal. 35. — 4) 1. Cor. 13, 5. S. Ambr. in psal. 118. ser. 8.

sum omnium timentium te, ita inquit : *Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus timentibus Deum.* Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut diceremus : 1) *Panem nostrum*, non *meum* ; ac reliqua ejus generis, non nobis tantum, sed omnium saluti et commodis prospicientes. At vero hæc bonorum communicatio, 2) membrorum humani corporis aptissima similitudine in sacris litteris sæpe demonstratur : nam in corpore multa sunt membra ; sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Nec vero omnia eamdem dignitatem habent, 3) aut æque utiles et decoras functiones exequuntur; nullique suum, sed totius corporis commodum atque utilitas proposita est. Omnia deinde tam apta inter se et connexa sunt, 4) ut, si unum aliquod dolore afficitur, cetera item naturæ cognatione et consensu doleant; si contra bene affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus. Atque hæc eadem in ecclesia licet contemplari; in qua etsi diversa sunt membra, nempe variæ nationes, judæorum, gentium, liberi et servi, pauperes et divites, cum tamen baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, 5) cujus ille caput est. Unicuique præterea in hac ecclesia suum munus assignatum est : ut enim alii in ea 6) apostoli, alii doctores, omnes vero publicæ utilitatis causa sunt constituti ; ita aliorum est præesse ac docere, aliorum item parere et subjectos esse.

26. *Scelerati in ecclesia participatione bonorum spiritualium non gaudent.*

At vero tot tantisque muneribus ac bonis divinitus collatis illi fruuntur, qui in charitate vitam christianam degunt, justique et cari Deo sunt. Membra vero mortua, nimirum homines sceleribus obstricti, et a Dei gratia alienati, hoc quidem bono non privantur, ut hujus corporis membra esse desinant; sed cum sint mortua, fructum spiritualem, qui ad justos et pios homines pervenit, non percipiunt : tametsi, cum in ecclesia sint, ad amissam gratiam vitamque recuperandam ab iis adjuvantur, qui spiritu vivunt, et eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui omnino ab ecclesia sunt præcisi.

1) Matth. 6, 11. — 2) Rom. 12, 4. 5. 1. Cor 12, 13. Ephes. 4. 16. — 3) I. Cor. 12. et seqq. — 4) Ibid. 26. — 5) Ephes. 1, 23. Coloss. 1, 18. — 6) I. Cor. 12, 23. Ephes. 4, 11.

27. *Gratia gratis data, et cetera Dei dona toti ecclesiæ sunt communia.*

Nec vero tantum communia sunt ea dona, quæ homines caros Deo ac justos reddunt, sed gratiæ etiam gratis datæ, in quibus numerantur 1) scientia, prophetia, donum linguarum ac miraculorum, et cetera hujus generis; quæ dona malis etiam hominibus, non privatæ sed publicæ utilitatis causa, ad ædificandam ecclesiam, conceduntur: nam sanitatis gratia, non illius, qui ea præditus est, sed ægroti curandi causa tributa est. Ac nihil tandem a vere christiano homine possidetur, quod sibi cum ceteris omnibus commune esse non existimare debeat; quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti ac parati esse debent: nam 2) qui hujusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei charitatem non habere plane convincitur. Quæ cum ita se habeant, satis constat, eos, qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui, et vere illud dicere posse: 3) *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum; concupiscit et deficit anima mea in atria Domini:* et 4) *Beati qui habitant in domo tua, Domine.*

DE DECIMO ARTICULO.

CAPUT XI.

REMISSIONEM PECCATORUM.

1. *Quo modo necessarium sit credere remissionem peccatorum esse in ecclesia.*

Nemo est, qui, cum videat hunc articulum de remissione peccatorum in ceteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solum divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessarium contineri: nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quæ in symbolo credenda proponuntur, nemini ad christianam pietatem aditum patere. Verum si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit, quod Salvator noster paulo ante ascensum in cœ-

1) 1. Cor. 12, 8. 9. 10. — 2) I. Joan. 3. 17. Jac. 2, 15. — 3) Psal. 83, 2. — 4) Ib. 5.

lum, de ea re testatus est, cum discipulis sensum aperuit ut intelligerent scripturas : 1) *Oportebat*, inquit, *Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* Quæ verba si parochi animadverterint, facile intelligent, cum cetera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum vero præcipue hujus articuli diligenter explicandi magnam eis a Domino necessitatem impositam esse.

2. *In ecclesia veram esse remittendorum peccatorum potestatem.*

Munus igitur parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere non solum peccatorum remissionem in catholica ecclesia reperiri, de qua Isaias prædixerat : 2) *Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas :* sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse : qua si rite, et secundum leges a Christo domino præscriptas sacerdotes utantur, vere peccata remitti et condonari credendum est.

3. *Qua ratione peccata in ecclesia remittantur.*

Hæc autem venia, cum primum fidem profitentes sacro baptismo abluimur, adeo cumulate nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, sive ea origine contracta, sive quid propria voluntate omissum vel commissum sit, aut pœnæ persolvendum relinquatur. Verum per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur : quin potius, cum unicuique adversus concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit, vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit.

4. *Præter baptismum, remitti peccata in ecclesia virtute clavium ostenditur.*

Cum igitur necesse fuerit, in ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiam ratione, quam baptismi sacramento, claves regni cœlorum illi concreditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiamsi usque ad extremum vitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima hujus rei testimonia in sacris litteris habemus : nam apud sanctum Matthæum Dominus ita ad Petrum loquitur : 3) *Tibi dabo claves regni cœlorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.*

1) Lucæ 24, 46, 47. Isa. 53, 5. 6. Dan. 9. 24. Matth. 1, 21. Joan. 1, 29. Act. 13. — 2) Isa. 33, 24. Joan. 20, 23. — 3) Matth. 16, 19.

Item : 1) *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Deinde sanctus Joannes testatur, Dominum, cum insufflasset apostolis, dixisse : 2) *Accipite spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

5. *Nullis certis peccatis et temporibus potestas remittendi peccata circumscribitur.*

Neque vero existimandum est, hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse : nullum enim tam nefarium facinus vel admitti vel cogitari potest, cujus remittendi potestatem sancta ecclesia non habeat ; quemadmodum etiam nemo adeo improbus et scelestus fuerit, quem 3) si erratorum suorum vere pœniteat, certa ei veniæ spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solum aliquo tempore ea uti liceat : nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire voluerit, rejiciendum non esse docuit 4) Salvator noster, cum principi apostolorum interroganti, quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit : *Non septies, sed usque septuagies septies.*

6. *Non omnibus Christianis potestas remittendi peccata est concessa.*

Verum si ministros divinæ hujus potestatis spectemus, ea minus late patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed episcopis tantum et sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit, quod ad rationem ejus potestatis exercendæ pertinet : nam per sacramenta solum, si eorum forma servetur, peccata remitti possunt ; aliter vero nullum jus a peccatis solvendi ecclesiæ datum est : ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta ad peccata condonanda veluti instrumenta valere, quibus Christus dominus, auctor ipse et largitor salutis, remissionem peccatorum et justitiam in nobis efficit.

7. *Quantum sit munus remittendorum peccatorum ecclesiæ concessum.*

Ut autem fideles cœleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad ejus usum et tractationem ardentiori pietatis studio acce-

1) Matth. 18, 18. — 2) Joan. 20, 22. 23. — 3) Ezech. 18, 21. — 4) Matth. 18, 21.

dant, conabitur parochus hujus gratiæ dignitatem et amplitudinem demonstrare. Ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si, cujus virtutis sit peccata remittere , et homines ex injustis justos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim , infinita et immensa Dei vi hoc effici ; quam eamdem in excitandis mortuis, et in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur, majus opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere , quam cœlum et terram ex nihilo creare, cum ipsa creatio non nisi ex infinita virtute possit existere ; consequens est, ut multo magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit.

8. *Nullus præter solum Deum propria auctoritate peccata remittit.*

Quare verissimas esse priscorum patrum voces agnoscimus, quibus confitentur ab uno Deo peccata hominibus condonari , neque ad alium auctorem, quam ad summam ejus bonitatem et potentiam, tam mirificum opus referendum esse. 1) *Ego sum,* inquit ipse Dominus per Prophetam, *ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas.* Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecunia debita servare oportet. Quemadmodum igitur a nemine , nisi a creditore, pecunia, quæ debetur, remitti potest; ita cum uni Deo peccatis obstricti sumus [siquidem quotidie oramus : 2) *Dimitte nobis debita nostra*], perspicuum est, a nemine, præter illum , debita nobis condonari posse.

9. *Potestas remittendi peccata ante Christum natum nulli mortalium concessa fuit.*

Hoc vero admirabile et divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus salvator noster, ut homo, cum idem Deus verus esset, hoc munus a cœlesti patre traditum accepit : 3) *Ut sciatis,* inquit, *quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico : surge , tolle grabatum tuum , et vade in domum tuam.* Cum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquam in cœlum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, 4) eam potestatem episcopis et presbyteris in ecclesia concessit : quamquam, ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, ceteri, ut ejus ministri, peccata dimittunt. Quamobrem, si quæ

1) Isa. 43, 25. — 2) Matth. 6, 12. — 3) Matth. 9, 6. — 4) Joan. 20 23.

infinita virtute effecta sunt, maxime admirari et suspicere debemus, satis intelligimus, pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi domini benignitate ecclesiæ donatum est.

10. *Qua virtute homines peccatorum suorum veniam consequantur.*

Sed ipsa etiam ratio, qua Deus, clementissimus pater, mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad hujus beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit: 1) sanguine enim unigeniti filii sui scelera nostra expiari voluit, ut pœna quam nos pro peccatis commeruimus, ultro ille persolveret, 2) justusque pro injustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cum animo cogitabimus, 3) nos non corruptibilibus auro et argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati: facile statuemus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam summamque erga nos charitatem ostendit. Ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat, necesse est.

11. *Quo maxime pacto cernatur amplitudo beneficii, quod in potestate clavium offertur.*

Nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum 4) ex Christi morte et cruce consecutus est, statim amittit, et 5) omnino paradisi aditu, quem prius interclusum Salvator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cum in mentem venit, facere non possumus, quin humanæ miseriæ consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ ecclesiæ divinitus tributa est; et hujus articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit divina ope adjutus in pristinum dignitatis statum restitui: tunc vero cogimur summo gaudio et lætitia exultare, et immortales Deo gratias agere. Ac profecto, si grata et jucunda medicamenta videri solent, quæ nobis medicorum arte et industria, cum gravi aliquo morbo laboramus, parantur; quanto jucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animorum curationem, adque adeo ad vitam reparandam instituit? cum præsertim non quidem dubiam salutis spem,

1) Matth. 6. Rom. 3, 24. Ephes. 1, 7. Apoc. 1, 5. — 2) 1. Petr. 3, 18. — 3) 1. Pet. 1, 18. — 4) Hebr. 10, 26. — 5) 1. Cor. 6, 9. Apoc. 22, 15. Gen. 3.

ut medecinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis qui sanari cupiunt, salutem afferant.

12. *Cur, a quo modo remedia, in potestate clavium ecclesiæ tributa, christiani frequentare debeant.*

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli et præclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiose convertere. Vix enim fieri potest ut qui re utili et necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur ; præsertim vero cum Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur : nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest, ita quicumque baptismi gratiam mortiferis sceleribus amissam recuperare voluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum confugiat necesse est. Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne tam ampla veniæ facultate proposita, quam etiam nullius temporis termino definiri declaravimus, vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur : in altero enim cum injuriosi et contumeliosi in hanc divinam potestatem manifeste deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur; in altero vero magnopere verendum est, ne morte præoccupati, frustra peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate et procrastinatione merito amiserunt.

DE UNDECIMO ARTICULO.

CAPUT XII.

CARNIS RESURRECTIONEM.

1. *Quantum referat hoc articulo exploratam habere cognitionem.*

Magnam hujus articuli vim esse ad fidei nostræ veritatem stabiliendam, id maxime ostendit, quod 1) divinis litteris non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur; quod quidem cum in aliis symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse : nam, ut Apostolus ratiocinatur, 2) *Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus*

1) Job. 19, 25, 26. Isa. 26, 19. Ezech. 37. — 2) 1. Cor. 15, 13, 14.

resurrexit; quod si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. In eo igitur explicando parochus non minus operæ et studii ponet, quam in eo evertendo multorum impietas laborarit : magnas enim et præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulo post demonstrabitur.

2. *Cur Apostoli resurrectionem hominum, hic carnis resurrectionem appellarint.*

Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo carnis resurrectionem appellari; quod quidem sine causa factum non est. Nam docere voluerunt apostoli id, quod necessario ponendum est, animam esse immortalem : quare ne quis forte eam simul cum corpore interiisse, utrumque vero in vitam revocari existimaret, cum animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse plane constet, ob eam rem carnis tantum suscitandæ mentio in articulo facta est ; et quamquam sæpe etiam in sacris scripturis, caro integrum hominem, ut est apud Isaiam, 1) *Omnis caro fœnum ;* et apud sanctum Joannem, 2) *Et verbum caro factum est ;* significet : hoc tamen loco carnis vox corpus declarat, ut duarum patium animæ et corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus corrumpi, 3) et in pulverem terræ, ex qua compactum est, redire, animam vero incorruptam et immortalem manere intelligamus. At vero cum nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est, illius hæresis confutandæ causa, quæ, vivo 4) Apostolo, Hymenæi et Phileti fuit, qui asserebant, cum de resurrectione in scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spirituali, qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit eum errorem tolli, et veram corporis resurrectionem confirmari.

3. *Quibus potissimum scripturis doctrina de vera corporum resurrectione stabilienda sit.*

Verum parochi partes erunt, hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri novoque testamento, et ex omni ecclesiastica historia depromptis ; alii enim ab 5) Elia et 6) Elisaeo in veteri testamento ; alii, præter eos quos 7) Christus dominus a morte

1) Isa. 40, 6. — 2) Joan. 1, 14. — 3) Genes. 3, 19. — 4) 2. Tim. 2, 17. 18. — 5) 3. Reg. 17, 22. — 6) 4. Reg. 4, 34. — 7) Matth. 9, 25. Lucæ 7, 13. 14 15. Joan. 11, 43.

excitavit, a sanctis 1) apostolis 2) aliisque permultis ad vitam revocati sunt; quæ resurrectio multorum hujus articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures a morte excitatos credimus, ita universos ad vitam revocatum iri credendum est; quin etiam præcipuus fructus, quem nos ex hujusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quæ parochis, qui in sacris litteris mediocriter versati sunt, facile occurrent. Illustriora vero loca sunt in veteri quidèm testamento, quæ leguntur apud Job, 3) cum ait se in carne sua conspecturum Deum suum; et apud Danielem de iis, 4) qui in pulvere terræ dormiunt, alios in vitam æternam, alios in opprobrium sempiternum evigilaturos; in novo autem testamento, quæ sanctus Matthæus 5) refert de disputatione, quam Dominus cum sadducæis habuit; præterea, 6) quæ evangelistæ narrant de extremo judicio. Atque huc etiam referenda sunt, quæ Apostolus 7) ad corinthios et ad 8) thessalonicenses scribens, accurata ratione disseruit.

4. *Quibus similitudinibus eadem veritas stabiliri possit.*

Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multum tamen proderit vel exemplis vel rationibus ostendere id, quod fides credendum proponit, a natura, aut ab humanæ mentis intelligentia non obhorrere: itaque Apostolus quærenti quo modo resurgerent mortui, sic respondit: 9) *Insipiens tu, quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur; et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus ceterorum; Deus autem dat illi corpus sicut vult;* et paulo post inquit: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.* Ad eam similitudinem multas præterea adjungi posse, sanctus Gregorius ostendit: *Lux enim*, inquit, *quotidie quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur; et arbusta viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgendo reparantur; et semina putrescendo moriuntur, et rursum germinando resurgunt.*

5. *Rationes, quibus hæc ipsa veritas comprobatur.*

Rationes illæ præterea, quæ ab ecclesiasticis scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatæ videri

1) Act. 9, 40. — 2) Iren. lib. 2. c. 56. et Eus lib. 5. c. 7. — 3) Job. 19, 25. 26 — 4) Dan. 12, 2. — 5) Matth. 22, 31. 32. Marc. 12, 25, 26. — 6) Matth. 19, 28. Joan. 5, 25. 28. — 7) 1. Cor. 15, 12. — 8) 1 Thess. 4, 13. — 9) 1. Cor. 15, 36. 37. 38. 42.

possunt. Ac primum quidem, cum animæ immortales sint, et tamquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas a corporibus sejunctas perpetuo manere, præter naturam existimandum est. Quoniam vero, quod naturæ adversatur ac violentum est, diuturnum esse non potest; consentaneum fore videtur, ut denuo cum corporibus jungantur; ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit: quo quidem argumentandi genere 1) Salvator noster usus est, cum adversus sadducæos disputans, ex animarum immortalitate corporum resurrectionem conclusit.

Deinde, cum malis supplicia, bonis præmia a justissimo Deo sint proposita; ex illis vero quamplurimi, antequam debitas pœnas persolvant, ex his magna ex parte nullis affecti virtutis præmiis e vita decedant: necesse est iterum animas cum corporibus conjungi, ut pro sceleribus aut recte factis corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, una cum anima pœna aut præmio afficiantur; qui locus diligentissime tractatus est a sancto Chrysostomo in homilia ad populum antiochenum. Quare Apostolus, cum de resurrectione dissereret, 2) *Si in hac vita*, inquit, *tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Quæ quidem verba nemo ad animæ miseriam referri existimabit, quæ cum immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita beatitudine frui posset, verum de toto homine intelligenda sunt: nisi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur, necesse est, ut, qui, quemadmodum apostoli, tot ærumnas et calamitates in vita perpessi sunt, omnium sint miserrimi. Idem vero multo apertius docet ad thessalonicenses his verbis: 3) *Gloriamur in ecclesiis Dei pro patientia vestra, et fide in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Deum tribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio domini nostri Jesu Christi*. Adde etiam non posse homines, quamdiu anima a corpore sejuncta est, plenam felicitatem et bonis omnibus cumulatam adipisci. Ut enim quælibet pars, a toto

1) Matth. 22, 32. — 2) 1. Cor. 15, 19. — 3) 2. Thess. 1, 4 5. 6. 7. 8.

separata, imperfecta est; ita etiam anima, quæ corpori non est adjuncta; ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur, atque aliis hujusmodi rationibus parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

6. *Nullus homo tunc invenietur, qui mortis et resurrectionis sit expers.*

Explicare præterea diligenter oportebit ex Apostoli doctrina, quinam ad vitam suscitandi sint: nam ad corinhios scribens, 1) *Sicut in Adam,* inquit, *omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Omni itaque malorum bonorumque discrimine remoto, omnes a mortuis, quamquam non omnium par conditio futura sit, resurgent: 2) qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. Cum autem omnes dicimus, tam eos intelligimus, qui adventante judicio mortui jam erunt, quam eos qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ asserit omnes morituros esse, nemine excepto, ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis veritati convenire scriptum reliquit sanctus Hieronymus; idem sentit et sanctus Augustinus. Neque vero huic sententiæ repugnant Apostoli verba ad thessalonicenses scripta: 3) *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra;* nam sanctus Ambrosius, cum ea explanaret, ita inquit: *In ipso raptu mors præveniet; et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur: cum enim tollentur, morientur, ut pervenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animos, quia cum Domino mortui esse non possunt.* Eademque sententia comprobatur sancti Augustini auctoritate, in libro de civitate Dei.

7. *Idem prorsus corpus anima humana in extremo judicio recipiet.*

Cum vero multum referat nobis certo persuaderi, hoc ipsum atque ideo idem corpus, quod uniuscujusque proprium fuit, quamvis corruptum sit, et in pulverem redierit, tamen ad vitam suscitandum esse; illud etiam parochus accurate explicandum suscipiet. Hæc Apostoli est sententia, cum inquit: 4) *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*; ea voce, *hoc*, proprium corpus aperte demonstrans. Job etiam de eo claris-

1) I. Cor. 15, 22. — 2) Joan. 5, 29. — 3) Thes. 4, 16. — 4) I. Cor. 15, 53.

sime vaticinatus est ; 1) *Et in carne mea,* inquit , *videbo Deum , quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt , et non alius.* Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione : est enim resurrectio, auctore Damasceno, ad eum statum , unde cecideris, revocatio. Denique si consideremus , cujus rei causa resurrectionem futuram paulo ante demonstratum est , nihil erit, quod cujusquam animum hac in re dubium facere possit.

8. *Cujus rei causa resurrectio corporum divinitus sit instituta.*

Idcirco autem corpora excitanda esse docuimus, 2) ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum , sive malum. Hominem igitur ex ipso corpore, cujus opera vel Deo, vel dæmoni servivit, resurgere oportet, ut cum eodem corpore triumphi coronas et præmia consequatur, aut pœnas et supplicia miserrima perferat.

9. *Corpora contractam in hac mortali vita deformitatem non resument.*

Neque vero corpus tantum resurget , sed quidquid ad illius naturæ veritatem, atque ad hominis decus et ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum ea de re sancti Augustini testimonium legimus : *Nihil tunc vitii,* inquit, *in corporibus existet : si aliqui plus pinguedine obesi et crassi extiterint , non totam corporis molem assument, sed quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum ; et e diverso, quæcumque vel morbus vel senium confecit in corpore , reparabitur per Christum virtute divina, ut, si aliquid propter macrorem fuerint graciles ; quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quidquid per miseriam hujus vitæ fuerit nobis ademptum.* Item alio loco : *Non resumet homo capillos , quos habuerit , sed quos decuerit , juxta illud :* 3) *Omnes capilli capitis vestri numerati sunt : qui secundum divinam sapientiam sunt reparandi.* In primis vero quoniam membra ad veritatem humanæ naturæ pertinent , simul restituentur omnia. Qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt , vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi, atque omnino manci, et quibusvis membris debiles, integro ac perfecto corpore resurgent : aliter enim animæ desiderio , quæ ad corporis conjunctionem propensa est, minime satisfactum esset ; cujus tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse sine dubitatione credimus. Præterea satis constat, resurrectionem,

1) Job. 19, 26. 27. — 2) 1. Cor. 5, 10. — 3) Matth. 10, 30.

æque ac creationem, inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia a Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet.

10. *Martyres corporibus integris resurgentes, in eis vulnerum cicatrices gestabunt.*

Neque id de martyribus solum fatendum est, de quibus sanctus Augustinus ita testatur : *Non erunt absque illis membris ; non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium ; alioquin qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere :* verumtamen extabunt in eorumdem membrorum articulis gladii cicatrices, refulgentes super omne aurum et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi.

11. *Etiam improborum corpora mutilata hic resurgent integra.*

Quod de improbis quoque verissime dicitur, etsi illorum culpa membra amputata fuerint : nam quo plura membra habebunt, tanto acerbiori dolorum cruciati conficientur ; quare illa membrorum restitutio non ad eorum felicitatem, sed ad calamitatem ac miseriam est redundatura, cum merita non ipsis membris, sed personæ, cujus corpori conjuncta sunt adscribantur : nam iis, qui pœnitentiam egerunt, ad præmium, illis vero qui eamdem contempserint, ad supplicium restituentur. Hæc vero si a parochis attente considerentur, numquam eis rerum et sententiarum copia deerit ad excitandos inflammandosque pietatis studio fidelium animos ; ut vitæ hujus molestias et ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ justis et piis proposita est, avide expectent.

12. *Corpora hominum, postquam resurrexerint, qualia sint futura.*

Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si ea spectemus, quæ corporis substantiam constituunt, quamvis illud ipsum, atque idem corpus a mortuis revocari oporteat, quod antea extinctum fuerat, longe aliam tamen et diversam ejus conditionem fore. Ut enim cetera omittamus, in eo maxime resurgentium corpora a se ipsis different, quod cum antea mortis legibus subjecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum malorumque discrimine, immortalitatem assequentur. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum scripturarum testimonia nos admo-

nent; scriptum est enim: 1) *Præcipitabit mortem in sempiternum;* et alibi: 2) *Ero mors tua, o mors:* quod explicans Apostolus, inquit: 3) *Novissime autem inimica destruetur mors:* et apud sanctum Joannem legimus: 4) *Mors ultra non erit.* Decebat autem maxime Christi domini merito, quo mortis imperium eversum est, peccatum Adæ longo intervallo superari. Idem etiam divinæ justitiæ consentaneum fuit, ut boni beata vita perpetuo fruerentur; mali vero, sempiternas pœnas luentes, 5) quærerent mortem et non invenirent, optarent mori et mors fugeret ab eis. Atque hæc quidem immortalitas bonis malisque communis erit.

13. *Cujusmodi dotibus beatorum corpora post resurrectionem erunt ornata.*

Habebunt præterea sanctorum rediviva corpora insignia quædam, et præclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura sint, quam umquam antea fuerint Præcipua vero sunt quatuor illa, quæ dotes appellantur, ex Apostoli doctrina, a patribus observatæ: earum prima est impassibilitas, munus scilicet et dos, quæ efficiet, ne molesti aliquid pati, ullove dolore aut incommodo affici queant: nihil enim aut frigorum vis, aut flammæ ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. 6) *Seminatur,* inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione.* Quod autem impassibilitatem potius quam incorruptionem scholastici appellarint, ex causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent: non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet incorruptibilia sint, æstuare tamen possunt, atque algere, variisque cruciatibus affici.

Hanc consequitur claritas, qua sanctorum corpora, tamquam sol, fulgebunt; ita enim apud sanctum Matthæum testatur Salvator noster: 7) *Justi,* inquit, *fulgebunt, sicut sol in regno patris eorum* Ac ne quis de eo dubitaret, 8) suæ transfigurationis exemplo declaravit. Hanc interdum Apostolus gloriam, modo claritatem appellat. 9) *Reformabit,* inquit, *corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ:* et rursum: 10) *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Hujus etiam gloriæ 11) imaginem quamdam vidit populus Israel in deserto, cum facies Moysis ex colloquio et præsentia Dei ita colluceret, 12)

1) Isa. 25, 8. — 2) Ose. 13, 14. — 3) 1. Cor. 15, 26. — 4) Apoc. 21, 4. — 5) Apoc. 9, 6. — 6) 1. Cor. 15, 42. — 7) Matth. 13, 43. Sap. 3, 7. Dan. 12, 3. — 8) Matth. 17. 2. — 9) Phil. 3, 21. — 10) 1. Cor. 15, 43. — 11) Exod. 34, 29. — 12) 2. Cor. 3. 7.

ut in eam filii Israel oculos intendere non possent. Est vero claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quædam communicatio illius beatitudinis, qua anima fruitur; quo modo etiam anima ipsa beata efficitur, quod in eam pars divinæ felicitatis derivetur. Hoc vero munere non æque omnes, perinde ac primo, ornari credendum est: erunt quidem sanctorum corpora omnia æque impassibilia, sed eumdem splendorem non habebunt, nam ut testatur Apostolus, 1) *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum.*

Cum hac dote conjuncta est illa, quam agilitatem vocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur; facillimeque in quamcumque partem anima voluerit, ita moveri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat, quemadmodum aperte sanctus Augustinus in libro de civitate Dei, et Hieronymus in Isaiam docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est: 2) *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.*

His vero addita est, quæ vocatur subtilitas, cujus virtute corpus animæ imperio omnino subjicietur eique serviet, et ad nutum præsto erit; quod ex illis Apostoli verbis ostenditur: 3) *Seminatur*, inquit, *corpus animale, surget corpus spiritale.* Hæc fere sunt præcipua capita, quæ in hujus articuli explicatione tradenda erunt.

14. *Quem fructum ex tantis resurrectionis mysteriis fideles capient.*

Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot tantorumque mysteriorum cognitione capere possint; primum declarare oportebit, maximas a nobis Deo gratias agendas esse, 4) qui hæc sapientibus absconderit, et revelaverit parvulis. Quot enim viri, vel prudentiæ laude præstantes, vel singulari doctrina præditi, in hac tamen certa veritate cæci plane fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam adspirare non licebat, est quod summam ejus benignitatem et clementiam perpetuis laudibus celebremus.

Deinde magnus etiam ille fructus ex hujus articuli meditatione consequentur, quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine vel benevolentia conjuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur: quo quidem genere conso-

1) 1. Cor. 15, 41. 42. — 2) 1. Cor. 16, 43. — 3) 1. Cor. 15, 44. — 4) Matth. 11, 25.

lationis 1) Apostolum usum esse constat, cum ad thessalonicences de dormientibus scriberet.

Sed in omnibus etiam aliis ærumnis, et in calamitatibus, futura resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem afferet, quemadmodum sancti Job exemplo didicimus, 2) qui una hac spe afflictum et mœrentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione dominum Deum suum conspiceret.

Præterea hoc plurimum valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omnique prorsus peccati labe puram, agere quam diligentissime curent: si enim cogitaverint ingentes illas divitias, quæ resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse, facile ad virtutis et pietatis studia allicientur. Contra vero, nulla res majorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque a sceleribus avocandos, quam si sæpius admoneantur, quibusdam malis et cruciatibus improbi afficiendi sunt, 3) qui extremo illo die procedent in resurrectionem judicii.

DE DUODECIMO ARTICULO.

CAPUT XIII.

VITAM ÆTERNAM.

1. *Cur postremo loco hic fidei articulus sit positus, et quantum referat illum frequenter populo explicari.*

Sancti apostoli, duces nostri, symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ vitæ articulo claudi et terminari voluerunt; tum quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ vitæ præmium; tum vero ut perfecta illa felicitas et bonis omnibus cumulata nobis semper ante oculos versaretur, doceremurque in ea mentem et cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare parochi in erudiendis fidelibus numquam intermittent, præmiis æternæ vitæ propositis, eorum animos accendere; ut, quæcumque vel difficillima christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia, atque ideo jucunda existiment, promptioresque ad parendum Deo et alacriores reddantur.

1) 1. Thess. 4, 13. — 2) Job. 19, 26. 27. — 3) Joan. 5, 29.

2. *Quid hic per vitam æternam significetur.*

Sed quoniam sub his verbis, quæ ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut quantum cujusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles, his vocibus *vitam æternam,* non magis perpetuitatem vitæ, cui, etiam dæmones sceleratique homines addicti sunt, quam in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legis peritus ille, 1) qui a Domino salvatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut vitam æternam possideret, in evangelio quæsivit, perinde ac si diceret: Quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui licet, perveniam? In hunc vero sensum sacræ litteræ hæc verba accipiunt, ut 2) multis in locis licet animadvertere.

3. *Cur vitæ æternæ nomine summa illa beatitudo designetur?*

Hoc vero potissimum nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret eam in rebus corporeis et caducis, quæ æternæ esse non possunt, consistere. Neque enim hæc ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat, quod quærebatur; præsertim cum non defuerint homines inanis cujusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus. Hæc enim pereunt et veterascunt; beatitudo vero nullo temporis termino definienda est: quin potius terrena hæc longissime a vera felicitate absunt, a qua is quam maxime recedit, qui mundi amore et desiderio tenetur; scriptum est enim: 3) *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo;* et paulo post: *Mundus transit, et concupiscentia ejus.* Hæc igitur parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vita, in qua 4) non cives sed advenæ sumus, felicitatem obtineri posse, in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati merito dicemur, 5) si, abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vixerimus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et salvatoris nostri Jesu Christi. Hæc autem cum permulti, 6) qui sibi ipsis sapientes videbantur, minus intellige-

1) Lucæ 10, 25. — 2) Matth. 19, 20 et 25, 46. Joan. 17, 3. Rom. 2, 7. — 3) 1. Joan. 2, 15. 17. — 4) 1. Pet. 2, 11. — 5) Tit. 2, 12. 13. — 6) Rom. 1, 22.

rent, et in hac vita felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, et in maximas calamitates inciderunt. Sed illud præterea ex vi hujus nominis, *vitam æternam*, percipimus, semel adeptam felicitatem amitti numquam posse, ut falso nonnulli suspicati sunt: nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admistione cumulatur; quæ cum hominis desiderium expleat, in æterna vita necessario consistit: neque enim potest beatus non magnopere velle, ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur, necesse est.

4. *Æterna beatitudo verbis aut mente humana comprehendi non potest.*

Verum quanta sit beatorum, qui in cœlesti patria vivunt felicitas, eaque ab ipsis tantum, præterea a nemine, comprehendi possit, hæ ipsæ voces, cum vitam beatam dicimus, satis demonstrant: nam cum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est, facile intelligimus deesse propriam vocem, qua res illa plane exprimatur. Cum igitur felicitas iis vocibus declaretur, quæ non magis in beatos quam in omnes, qui perpetuo vivant, recte conveniunt; hoc nobis argumento esse potest, altiorem, et præstantiorem quandam rem esse, quam ut proprio vocabulo perfecte significare ejus rationem possimus: nam etsi plurima alia nomina cœlesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur; cujusmodi sunt 1) *regnum Dei*, 2) *Christi*, 3) *cælorum*, 4) *paradisus*, 5) *sancta civitas*, 6) *nova Hierusalem*, 7) *domus patris;* tamen perspicuum est nullum ex iis ad ejus magnitudinem explicandam satis esse. Quare parochi hoc loco obla tam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmiis, quæ vitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, justitiam, et omnia christianæ religionis officia invitandi.

Constat enim vitam in maximis bonis, quæ natura expetuntur, numerari solere; atqui hoc potissimum bono, cum vitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac et calamitosa vita, quæ tot et tam variis miseriis subjecta est, ut mors verius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius aut jucundius esse potest; quo tandem animi studio, qua contentione æternam illam vitam quærere debemus, quæ, de-

1) Matth. 6, 33. et 21, 31. — 2) Joan. 18, 36. Ephes. 5, 5. Col. 1, 13. — 3) Matth. 5, 3. — 4) Ezech. 28, 13. Lucæ 23, 43. — 5) Isa. 52, 1. Apoc. 21, 2. — 6) Apoc. 3, 12. 21, 2. — 7) Joan. 14, 2.

functis omnibus malis, perfectam et absolutam bonorum omnium rationem conjunctam habet?

5. *Beatitudo omnium malorum privatione, omnium bonorum adeptione continetur.*

Nam, uti sancti patres tradiderunt, æternæ vitæ felicitas, omnium malorum liberatione, et bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum literarum testimonia; scriptum est enim in apocalypsi: 1) *Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus*; et rursus: 2) *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Jam vero beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ lætitiæ et voluptatis genera futura sunt; cujus gloriæ magnitudinem cum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe 3) in gaudium Domini, introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulate expleamus.

6. *Quibus præcipue bonorum generibus beati perfruentur.*

Quamvis autem, ut sanctus Augustinus scribit, facilius mala, quibus carituri sumus, quam bona ac voluptates, quas hausuri sumus, numerari posse videantur; danda tamen erit opera, ut, quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflammare poterunt, breviter et dilucide explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus: ii enim duo bonorum genera esse statuunt, quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet, alterum ipsam beatitudinem consequitur; quare illa essentialia, hæc vero accessoria bona, docendi causa, appellarunt.

7. *In quo consistat essentialis, et primaria æterna beatitudinis causa.*

Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus, eusque pulchritudine fruamur, quia est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium. 4) *Hæc est vita æterna,* inquit Christus dominus, *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*; quam sententiam sanctus Joannes videtur interpretari, cum ait: 5) *Carissimi, nunc filii Dei sumus, et*

1) Apoc. 7, 16.—2) Apoc. 21, 4. — 3) Matth. 25, 21. — 4) Joan. 17, 3. — 5) 1. Joan. 3, 2.

nondum apparuit quid erimus : scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum , sicuti est. Significat enim beatitudinem ex his duobus constare ; tum quod Deum intuebimur qualis in natura sua ac substantia est , tum quod veluti dii efficiemur. Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quamdam et prope divinam formam induunt, ut dii potius, quam homines videantur.

8. *Beati quomodo Dei formam et naturam modo induant.*

Hoc autem cur ita fiat , ex eo perspicuum est, quod unaquæque res vel ex ejus essentia, vel ex ejus similitudine et specie cognoscitur. At quoniam nihil est Deo simile , cujus similitudinis adjumento ad perfectam ejus notitiam pervenire possimus; consequens est, ut ejus naturam et essentiam videre nemini liceat, nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit. Atque id Apostoli verba significant : 1) *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem ;* nam , quod inquit , *in ænigmate,* interpretatur sanctus Augustinus , in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam sanctus Dionysius aperte ostendit, cum affirmat , nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse : neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine , ejus, quæ corpore careat, essentia et substantia cognosci potest ; cum præsertim necesse sit, rerum similitudines minus concretionis habere, et magis spirituales esse, quam res ipsas quarum imaginem referunt, quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam vero fieri non potest, ut alicujus rei creatæ similitudo æque pura et spiritualis , ac Deus ipse est , reperiatur ; ita fit, ut ex nulla similitudine divinam essentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam quod omnes creatæ res certis perfectionis terminis circumscribuntur ; at Deus infinitus est, neque ullius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocirco una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur, ut ea se nobis conjungat, et incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur.

1) 1. Cor. 13, 12.

9. *Lumine gloriæ beati illustrantur, et ad Deum videndum tota spe omnes commoveri debent.*

Id vero lumine gloriæ assequemur, cum, eo splendore illustrati, 1) Deum lumen verum in ejus lumine videbimus; nam beati Deum præsentem semper intuentur : quo quidem dono, omnium maximo et præstantissimo, 2) divinæ essentiæ participes effecti, vera et solida beatitudine potiuntur; quam nos ita credere debemus, ut eam Dei benignitate cum certa spe nobis expectandam esse, in symbolo patrum definitum sit: aitenim: *Expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.*

10. *Quo modo in beatitudine homo Deo conjungatur, similitudine explicatur.*

Divina hæc plane sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi a nobis possunt. Verum licet aliquam hujus beatitudinis imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere : nam, quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quippiam, nimirum ignis esse videatur; eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen in quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distare ab iis, qui in hac vita sunt, merito dici possint, quam ferrum candens ab eo, quod nullam caloris vim in se contineat. Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa et absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum et perfectissimum possidet?

11. *Quæ sint accidentalia bona, quibus beati circumfluent.*

Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis communia; quæ, quoniam ab humana ratione minus remota sunt, vehementius quoque animos nostros commovere et excitare solent. Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad romanos videtur intelligere : 3) *Gloria et honor, et pax omni operanti bonum ;* nam gloria quidem beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cum ejus natura maxime conjunctam esse ostendimus; sed ea etiam, quæ constat ex clara et aperta notitia, quam singuli de alterius eximia et præstanti dignitate habituri sunt. At vero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino

1) Psal. 35, 10. — 2) 2. Pet. 1, 4. — 3) Rom. 2, 10.

tribuitur, cum 1) non amplius servi, 2) sed amici, fratres, ac 3) filii Dei vocentur? Quare ita electos suos amantissimis et honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit : 4) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum ;* ut merito liceat exclamare : 5) *Nimis honorificati sunt amici tui, Deus.* 6) Sed laudibus etiam a Christo domino coram patre cœlesti et angelis ejus celebrabuntur. Præterea, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a viris sapientia præstantibus habeatur, quod eos locupletissimos virtutis suæ testes fore existiment; quantum beatorum gloriæ accessurum putamus, quod alius alium summo honore prosequetur ?

12. *Quibus bonorum copiis beati in æternis illis sedibus cumulabuntur.*

Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hac vita contingere, vel etiam optari queant, sive ea ad mentis cognitionem, sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere, quamvis hoc altiore quodam modo, quam oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit, fieri 7) Apostolus affirmet : nam corpus quidem, quod antea crassum et concretum erat, cum in cœlo, detracta mortalitate, 8) tenue et spirituale effectum fuerit, nullis amplius alimentis indigebit ; anima 9) autem æternæ gloriæ pabulo, quod magni illius convivii auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa voluptate exsaturabitur. Quis vero pretiosas vestes aut regales corporis ornatus desiderare potest, ubi nullus harum rerum usus futurus sit, 10) omnesque immortalitate et splendore amicti, et 11) sempiternæ gloriæ corona ornati erunt? Sed si amplæ etiam et magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet, quid cœlo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, vel amplius vel magnificentius cogitari potest? Quare Propheta, cum ejus domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedesperveniendi cupiditate arderet, 12) *Quam dilecta,* inquit, *tabernacula tua, Domine virtutum : concupiscit,*

1) Lucæ 12, 4. — 2) Psal. 21, 23. Joan. 20, 17. Heb. 2, 11. — 3) Joan. 1, 12. Rom. 8, 14. — 4) Matth. 25, 34. — 5) Ps. 138. 17. — 6) Matth. 10, 32. — 7) 1. Cor. 2, 9. Isa, 64, 4. — 8) 1. Cor. 15, 42, 43. — 9) Lucæ 12, 37. — 10) 1 Cor. 15, 34, Apoc. 7, 9. — 11) I. Cor. 9, 25, 2. Tim. 4, 8. — 12) Psal. 83, 2, 3.

et deficit anima mea in atria Domini; cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Atque, ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium vox, quemadmodum parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent.

13. *Præmiis iisdem, citra ullum discrimen, beati non afficientur.* Nam, 1) *In domo Patris mei,* inquit Dominus, *mansiones multæ sunt;* in quibus majora et minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. 2) *Qui enim parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.* Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt, verum etiam ejus consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide et charitate instructi, et in oratione et sacramentorum usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant : ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se præparavit, ut aliquando impleatur quod dictum est per Prophetam: 3) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.*

1) Joan. 14, 2. Psal. 61. — 2) 2. Cor. 9, 6. — 3) Isa. 32, 18.

CATECHISMI ROMANI

PARS SECUNDA.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAPUT I.

1. *Doctrinam sacramentorum tradere parocho in primis est curandum.*

Cum omnis christianæ doctrinæ pars scientiam diligentiamque desiderat, tum sacramentorum disciplina, quæ et Dei jussu necessaria, et utilitate uberrima est, parochi facultatem et industriam postulat singularem; ut ejus accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ, ac sanctissimæ res digne et salutariter impertiri possint, et sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: 1) *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

2. *Quidnam sibi velit sacramenti vocabulum.*

Principio igitur, quoniam universe de tote genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi atque notione oportet incipere, ejusque ambiguam significationem explanare, ut, quæ hujus verbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles, sacramenti nomen, quod ad propositam rem attinet, aliter a profanis, quam a sacris scriptoribus, acceptum esse: nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, cum jurati aliquo servitutis vinculo obstringimur; ex quo jusjurandum, quo se milites fidelem operam reipublicæ præstituros pollicentur, sacramentum militare dictum est; atque hæc frequentissima hujus vocabuli significatio apud illos videtur

1) Matth. 7. 6.

fuisse. Verum apud latinos patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in occulto latet, declarat; quemadmodum græci, ad eamdem rem significandam, mysterii vocabulo usi sunt. In eam vero sententiam sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, cum ad Ephesios scribitur : 1) *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ.* Deinde ad Timotheum : 2) *Magnum est pietatis sacramentum.* Præterea in libro Sapientiæ : 3) *Nescierunt sacramenta Dei.* Quibus in locis, et aliis multis licet animadvertere, sacramentum nihil aliud, nisi rem sacram, abditam atque occultam significare.

3. *Sacramenti nomen, ad signa sacra significanda a patribus accommodatum, est antiquissimum.*

Quare latini doctores signa quædam sensibus subjecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, sacramenta commode appellari posse existimarunt. Quamquam, ut divo Gregorio placet, ob id sacramenta dici possunt, quod divina virtus sub rerum corporearum tegumentis occulte salutem efficiat. Nec vero quisquam putet hoc vocabulum nuper in ecclesiam inductum esse : nam qui sanctos Hieronymum et Augustinum legerit, facile perspiciet, antiquos religionis nostræ scriptores ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandam sæpissime sacramenti nomine, interdum vere etiam symboli, vel mystici signi, vel sacri signi voce usos esse. Atque hæc de sacramenti nomine dicta sint, quod quidem veteris etiam legis sacramentis convenit; de quibus nihil opus est pastoribus præcepta tradere, cum ea evangelii lege et gratia sublata sint.

4. *Quam rem catholicis scriptoribus proprie denotet sacramentum.*

Verum, præter nominis notionem, quæ hactenus declarata est, rei etiam vis et natura diligenter investiganda, et quid sacramentum sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus et justitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cum multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ et accommodatæ videantur, nulla tamen planius et dilucidius eam demonstrat, quam definitio a divo Augustino tradita, quam deinde omnes doctores

1) Eph. 1. 9. — 2) 1. Tim. 3, 16. — 3) Sap. 2, 22.

scholastici secuti sunt. 1) *Sacramentum*, inquit ille, *est signum rei sacræ:* vel ut aliis verbis, in eamdem tamen sententiam, dictum est, 2) *sacramentum est invisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum.*

5. *Rerum sensibilium divisio, quidque signi nomine intelligendum sit.*

Quæ quidem definitio uti magis pateat, singulæ ejus partes pastoribus exponendæ erunt. Atque in primis docere oportebit, rerum omnium, quæ sensibus percipiuntur, duo esse genera: aliæ enim ob id inventæ sunt, ut aliquid significent; aliæ non alterius rei significandæ, sed sua tantum causa effectæ sunt; quo in numero omnes pene rès, quæ natūra constant haberi possunt. At vero in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubæ, et alia hujuscemodi permulta ponenda sunt: nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa, quamobrem vocabula instituerentur. Hæc igitur signa proprie dicuntur: illud enim signum esse sanctus Augustinus testatur, quod præter rem, quam sensibus objicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus; sicuti ex vestigio, quod terræ impressum intuemur, transisse aliquem, cujus vestigium apparet, facile cognoscimus.

6. *Quo modo sacramenta in genere signi reponenda sint, ostenditur.*

Quæ cum ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa institutæ sunt, referri perspicuum est: siquidem specie quadam et similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris, sua virtute, quæ sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim, (ut, quod docetur, exemplo notius fiat) cum, adhibitis certis et solemnibus verbis, aqua extrinsecus abluimur, hoc significat, Spiritus sancti virtute omnem peccati maculam et turpitudinem interius elui, et animas nostras præclaro illo cœlestis justitiæ dono augeri, atque ornari; simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat.

7. *Idem etiam ex scripturis demonstratur.*

Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione,

1) Divus Aug. lib. 19. de civ. Dei cap. 5. Alex. de Ales. 4. par. q. 1. mem. I. Divus Thom. in 3. par. q. 66. per totam.—2) Hæc definitio colligitur ex Aug. lib. de catech. rud. cap. 26.

veteris legis sacramento, quæ 1) Abraham patri omnium credentium data erat, ita ad romanos scribit : 2) *Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei.* Et alio loco, 3) cum affirmat nos omnes, *qui baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizatos esse*, licet cognoscere, baptismum hujus rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus : *Nos consepultos esse cum illo per baptismum in mortem.* Neque vero parum proderit, si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit : ita enim fiet, ut quæ, illis significantur, continentur, atque efficiuntur, sancta et augusta esse facilius sibi persuadeat ; cognitaque eorum sanctitate, ad divinam erga nos beneficentiam colendam, ac venerandam magis excitetur.

8. *Quot sunt signorum genera.*

Sequitur nunc, ut verba illa, *rei sacræ,* quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commode fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quæ de signorum varietate sanctus Augustinus acute et subtiliter disputavit. Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se alterius rei notitiam (quod omnibus signis commune esse, antea demonstratum est) in animis nostris gignunt, veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur ; atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quod fumus non voluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut, si quis fumum tantum videat, naturam simul et vim ignis qui adhuc latet, subesse, mente et cogitatione percipiat. Quædam vero signa natura non constant, sed constituta atque ab hominibus inventa sunt, ut et colloqui inter se, et aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam et consilia possent cognoscere. Hæc autem quam varia et multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad ceteros sensus pertineant ; nam cum aliquid alicui innuimus, et, exempli causa, sublato vexillo quippiam declaramus, satis constat, eam significationem ad oculos tantum referri : quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium judicium spectat : quo quidem præcipue sensu verba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent.

1) Gen. 17, 10, 11. 12, — 2) Rom. 4, 11. — 3) Rom. 6, 3.

9. *De signis a Deo institutis tam in veteri, quam in novo testamento.*

Verum, præter illa signa, quæ hominum consensu et voluntate constituta esse, hactenus diximus, alia quædam sunt divinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantum rem a Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent vel admonerent, cujusmodi fuerunt 1) legis purificationes, panis azymus, et alia permulta, quæ ad mosaici cultus cæremonias pertinebant: alia vero Deus instituit, quæ non significandi modo, sed efficiendi etiam vim haberent; atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta novæ legis numeranda esse, liquido apparet. Signa enim sunt divinitus tradita, non ab hominibus inventa, quæ rei cujuspiam sacræ, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus.

10. *Res sacra quo modo in definitione sacramenti sit intelligenda.*

Sed quemadmodum signa in multiplici varietate esse ostendimus; ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod vero ad propositam sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum scriptores, sacræ rei nomine, Dei gratiam, quæ nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant: huic enim gratiæ propriam sacræ rei appellationem tribuendam merito putarunt, quippe cum ejus beneficio animus noster Deo consecretur et conjungatur.

11. *Sacramenti uberior definitio, et qua ratione a reliquis signis sacris illud differat.*

Quare, ut explicatius, quid sacramentum sit, declaretur, docendum erit, rem esse sensibus subjectam, quæ, ex Dei institutione, sanctitatis et justitiæ tum significandæ, tum efficiendæ vim habet: ex quo sequitur, ut facile quivis possit intelligere, imagines sanctorum, cruces et alia id generis, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Hujus autem veritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si, quod antea de baptismo admonuimus, cum dicebamus solemnem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacræ, quæ interius Spiritus sancti vi fieret, id etiam in aliis sacramentis exercere aliquis velit.

1) Levit. c. 4, 5, 6. etc. Exod. 12. 15. 18. et 23, 15. et 34, 18.

12. *Sacramenta non unam tantum rem, sed plures significant.*

Jam vero hisce mysticis signis, quæ a Deo instituta sunt, illud etiam præcipue convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis sacramentis licet cognoscere, quæ non solum sanctitatem et justitiam nostram, sed præterea duo alia, cum ipsa sanctitate maxime conjuncta declarant, Christi scilicet redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est, et vitam æternam cœlestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra, tamquam ad finem, referri debet. Quod quidem, cum in omnibus sacramentis perspici possit, merito sacri doctores unicuique sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt: tum quia alicujus rei præteritæ memoriam afferat, tum quia aliam præsentem indicet ac demonstret, tum quia aliam futuram prænunciet. Neque vero existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum scripturarum testimonio non probetur: nam cum Apostolus ait, 1) *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus,* plane ostendit, idcirco baptismum signum dicendum esse, quod dominicæ passionis et mortis nos admoneat. Deinde cum inquit: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus;* ex his verbis perspicuum est, baptismum signum esse, quo cœlestis gratia in nos infusa declaratur: cujus munere nobis datum est, ut, novam vitam instituentes, omnia veræ pietatis officia facile et libenti animo exequamur. Postremo cum addit, 2) *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus;* apparet, baptismum vitæ etiam æternæ, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare.

13. *Sacramentum non unam tantum præsentem rem, sed plures designat.*

Sed præter hæc, quæ commemoravimus, varia significandi genera et rationes, sæpe etiam evenit, ut sacramentum non unam tantum rem præsentem, sed plures demonstret ac notet. Id vero sanctissimum eucharistiæ sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo veri corporis et sanguinis Domini præsentia, nec non gratia, quam non impure sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur quæ

1) Rom. 6, 3. — 2) Rom. 6. 5.

dicta sunt, pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta divinitatis potentia, quot arcana miracula sacramentis novæ legis insint, ut, ea summa cum religione colenda et suscipienda esse, omnibus persuadeant.

14. *Cur sacramenta institui apud christianos oportuerit.*

Verum ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accommodatius videri potest, quam diligenter causas exponere, cur sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent, quarum prima est humani ingenii imbecillitas: siquidem natura ita comparatum videmus, ut ad earum rerum notitiam, quæ mente atque intelligentia comprehensæ sunt, nisi per ea, quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini adspirare liceat. Ut igitur, quæ occulta Dei virtute efficiuntur, facilius intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit, ut eam ipsam virtutem aliquibus signis, quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet: nam, ut præclare a sancto Chrysostomo dictum est, si homo corporis concretione caruisset, nuda ipsa bona, neque illis integumentis involuta, ei oblata essent; quoniam vero anima corpori conjuncta est, omnino opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur.

Altera vero causa est, quod animus noster haud facile commovetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quare Deus a mundi exordio, quæ facere instituerat, verbis quidem frequentissime indicare consuevit: interdum vero, cum opus aliquod institueret, cujus magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnumquam miraculi speciem haberent, verbis adjunxit. Nam cum Deus 1) Moysen ad israelitici populi liberationem mitteret, ille vero, ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret, ne onus sibi gravius imponeretur, quam ut sustinere posset, aut ne populus divinis oraculis et dictis fidem non adjungeret; 2) Dominus promissionem suam multa signorum varietate firmavit. Quemadmodum igitur in veteri testamento Deus fecerat, ut magni alicujus promissi constantiam signis testificaretur; ita etiam in nova lege Christus, salvator noster, cum nobis peccatorum veniam, cœlestem gratiam, Spiritus sancti communicationem pollicitus est, quædam signa oculis et sensibus subjecta instituit, quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus,

1) Exod. 3, 10. 11. — 2) Exod. 4, 3. 5. 6. 7.

atque ita fidelem in promissis futurum dubitare nunquam possemus.

Tertia causa fuit, ut illa tamquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius, 1) atque evangelici samaritani medicamenta, ad animarum sanitatem vel recuperandam, vel tuendam præsto essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est gratiam, quam ille nobis in ara crucis meruit, per sacramenta, quasi per alveum quendam, in nos ipsos derivare oportet; aliter vero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus sacramenta verbo suo et promissione sancita relinquere in ecclesia voluit, per quæ passionis suæ fructum nobis re ipsa communicari sine dubitatione crederemus; si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie et religiose admoveret.

Sed quarta etiam causa accedit, cur sacramentorum institutio necessaria videri possit; ut scilicet notæ quædam et symbola essent, quibus fideles internoscerentur, cum præsertim nullus hominum cœtus queat, ut etiam a divo Augustino traditum est, sive veræ sive falsæ religionis nomine, quasi unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum fœdere conjungantur. Utrumque igitur præstant novæ legis sacramenta, quæ et christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt.

Præterea, aliam etiam justissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli verbis, 2) *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem,* ostendi potest. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri, et notam facere videmur. Quare ad baptismum accedentes, palam testamur, nos credere, ejus aquæ virtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animæ purgationem fieri. Magnam deinde vim habent sacramenta, non solum ad fidem in animis nostris excitandam et exercendam, sed etiam eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus, cum, arctissimo nos vinculo colligatos et unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum communione recordamur.

Postremo, quod in christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent: dum sensibilibus elementis

1) 2. Luc. 10, 33. 34. — 2) Rom. 10, 10.

subjicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis serviremus.

Hæc sunt, quæ potissimum de sacramenti nomine, natura, institutione, fideli populo tradenda esse visa sunt; quæ posteaquam a pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula sacramenta constent, quæque sint illorum partes, ac præterea qui ritus, et cæremoniæ additæ illis fuerint.

15. *Partes ad constituendum unumquodque sacramentum necessariæ.*

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ supra in sacramenti definitione posita est, non unam tantum esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum conficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque *elementum* dicitur; alterum formæ vim, et *verbum* communi vocabulo appellatur: sic enim a patribus accepimus; qua in re notum est, atque apud omnes pervulgatum, illud sancti Augustini testimonium: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.* Rei igitur sensibilis nomine, tum materiam sive elementum intelligunt, ut in sacramento baptismi aquam, confirmationis chrisma, et extremæ unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt; tum præterea verba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus vero utrumque aperte indicavit, cum inquit: 1) *Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ.* Quo in loco materia, et forma sacramenti exprimitur.

16. *Cur elemento verba addita fuerint.*

Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est: ac, si ipsa desint, plane obscurum erit, quidnam materia sacramentorum designet ac demonstret. Nam, ut in baptismo licet videre, cum aqua non minus refrigerandi, quam abluendi vim habeat, et utriusque rei symbolum esse possit, nisi verba addantur; utrum horum in baptismo significet, aliquis fortasse conjectura aliqua dijudicabit; nemo autem ea de re quippiam certi affirmare audebit: at cum verba adhibentur, statim intelligimus abluendi vim et significationem habere.

1) Ephes. 5, 25. 26.

17. *Excellentia sacramentorum novæ legis.*

In hoc autem nostra sacramenta antiquæ legis sacramentis plurimum præstant, quod in illis administrandis nulla , quod quidem acceperimus, definita forma servaretur ; quo etiam fiebat, ut incerta admodum et obscura essent : nostra vero formam verborum ita præcriptam habent , ut , si forte ab ea discedatur, sacramenti ratio constare non possit ; ob eamque rem clarissima sunt , ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes, quæ ad naturam et substantiam sacramentorum pertinent, et ex quibus unumquodque sacramentum necessario constituitur.

18. *Quæ sit cæremoniarum in sacramentis virtus et natura.*

His accedunt cæremoniæ , quæ tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat ; tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque ecclesiæ temporibus illud semper servatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam cæremoniis ministrarentur. Primum enim maxime decuit sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere , ut sancta sancte tractare videremus : præterea, quæ sacramento efficiuntur, cæremoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt. Deinde vero mentes illorum , qui eas intuentur et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis ac charitatem excitant ; quo major cura et diligentia adhibenda erit, ut fideles vim cæremoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam et perspectam habeant.

19. *Quot sint catholicæ ecclesiæ sacramenta.*

Sequitur ut sacramentorum etiam numerus explicetur : quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo majori pietate omnes animi sui vires ad laudandam et prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertet , quo plura salutis ad beatæ vitæ adjumenta nobis divinitus parata esse intellexerit. Catholicæ igitur ecclesiæ sacramenta, quemadmodum ex 1) scripturis probatur , et patrum traditione ad nos pervenit, et 2) conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt.

1) Prov. 9, 1. Zach. 3. et 4. ℣ 9. et 2. — 2) Sess. 7. conc. trid. can. 1. de sacramentis in genere concil. const. sess. 13. Flor. in decreto dato armenis.

20. *Cur nec majori nec minori numero sacramenta concludantur.*

Cur autem neque plura neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem a naturali vita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum, vitamque conservandam, et ex sua reique publicæ utilitate traducendam, hæc septem necessaria videntur; ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur; si in morbum incidat, sanetur; imbecillitas virium reficiatur: deinde, quod ad rempublicam attinet, ut magistratus numquam desint, quorum auctoritate et imperio regatur; ac postremo, legitima sobolis propagatione seipsum et humanum genus conservet. Quæ omnia quoniam vitæ illi, qua anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis facile sacramentorum numerus colligetur.

21. *Septem sacramenta esse, ex scripturis demonstratur.*

Primus enim est baptismus, veluti ceterorum janua, quo 1) Christo renascimur; deinde confirmatio, cujus virtute fit, ut divina gratia augeamur et roboremur: baptizatis enim jam Apostolis, ut divus Augustinus testatur, inquit Dominus: 2) *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.* Tum eucharistia, qua, tamquam cibo vere cœlesti, spiritus noster alitur et sustinetur; de ea enim dictum est a Salvatore: 3) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Sequitur quarto loco pœnitentia, 4) cujus ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera accepimus. Postea vero extrema unctio, qua peccatorum reliquiæ tolluntur, et animi virtutes recreantur: siquidem divus Jacobus, cum de hoc sacramento loqueretur, ita testatus est: 5) *Et, si in peccatis sit, remittentur ei.* Sequitur 6) ordo, quo publica sacramentorum ministeria perpetuo in ecclesia exercendi, sacrasque omnes functiones exequendi potestas traditur. Postremo additur 7) matrimonium, ut ex maris et feminæ legitima et sancta conjunctione, filii ad Dei cultum et humani generis conservationem procreentur, et religiose educentur.

22. *Æqualis non est omnium sacramentorum vel necessitas vel dignitas.*

Illud vero maxime animadvertendum est, quamvis omnia

1) Joan. 3, 5. — 2) Lucæ 24, 49. Act. 1, 8. — 3) Joan. 6, 56. — 4) Joan. 20, 22. 23. — 5) Jacob 5, 14. — 6) Act. 13, 2. 3. 1. Tim. 4, 14. 2. Tim. 1, 6. — 7) Ephes. 5, 31, 32.

sacramenta divinam et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non parem omnia et æqualem necessitatem aut dignitatem, aut unam eandemque significandi vim habere. Atque ex iis tria sunt, quæ tametsi non eadem ratione, tamen præ ceteris necessaria dicuntur. Baptismum enim unicuique sine ulla adjunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit: 1) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Pœnitentia 2) vero illis tantummodo necessaria est, qui se post baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerint; neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite pœnituerit. Ordo præterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen ecclesiæ omnino necessarius est. Verum si dignitas in sacramentis spectetur, eucharistia sanctitate, et mysteriorum numero ac magnitudine, longe ceteris antecellit. Quæ omnia facilius intelligentur, cum suo loco ea, quæ ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur.

23. *A quo hæc sacra et divina mysteria sint accepta, principaliterque dispensentur.*

Deinceps videndum est, a quo hæc sacra et divina mysteria acceperimus: neque enim dubitandum est, quin præclari alicujus muneris dignitas, ejus, a quo donum ipsum profectum est, dignitate et præsentia quam maxime augeatur. Sed ea quæstio difficilem explicationem habere non potest. Nam cum Deus sit, qui homines justos efficiat, ipsa vero sacramenta justitiæ adipiscendæ mirifica quædam instrumenta sint; patet, unum eumdemque Deum in Christo justificationis et sacramentorum auctorem agnoscendum esse. Præterea, sacramenta eam vim et efficientiam continent, quæ ad intimam animam penetrat. Cum vero unius Dei potentiæ proprium sit, in corda et mentes hominum illabi, ex hoc etiam perspicitur, sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse; quemadmodum ab eo quoque intus dispensari, certa et constanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Joannes affirmat, cum ait: 3) *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et nentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.*

24. *Quibus ministris utatur Deus in sacramentis dispensandis.*

Sed quamvis Deus sacramentorum auctor et dispensator sit,

1) Joan. 3, 5. — 2) Apoc. 2, 5. Luc. 13, 3. — 3) Joan. 1, 33.

1) ea tamen non per angelos, verum per homines ministrari in ecclesia voluit. Non minus enim ministrorum officio, quam materio et forma, ad sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum patrum traditione confirmatum est.

25. *Minister sua pravitate gratiæ sacramentalis virtutem impedire non potest.*

Atque hi quidem ministri, quoniam in sacra illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit, ut, sive boni, sive mali sint, modo ea forma et materia utantur, quam ex Christi instituto semper ecclesia catholica servavit, idque facere proponant, quod ecclesia in ea administratione facit, vere sacramenta conficiant et conferant: ita ut gratiæ fructum nulla res impedire possit, nisi, qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, et Spiritui sancto velint obsistere. Hanc vero in ecclesia certam et exploratam sententiam semper fuisse, sanctus Augustinus in iis disputationibus, quæ adversus donatistas conscripsit, clarissime demonstravit. Quod si etiam scripturæ testimonia quærimus, ipsum Apostolum his verbis loquentem audiamus. 2) *Ego,* inquit, *plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit: itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt; ita nihil vitii aliena culpa contrahi ab illis posse, qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex divi 3) Joannis evangelio sancti patres nostri docuerunt, Judas etiam Iscariotes plures baptizavit; ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus: ita ut præclare divus Augustinus scriptum reliquerit: *Dedit baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam: dedit* 4) *Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia, si datum est a Juda, baptisma Christi erat: quod autem a Joanne datum est, Joannis erat. Non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judæ manus datum, baptismo Joannis, etiam per manus Joannis dato, recte præponimus.*

26. *Quid de illis sentiendum sit, qui impura conscientia sacramenta administrant.*

Neque vero pastores, aliive sacramentorum ministri, cum hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si, posthabita morum

1) 1. Cor. 4, 1. Hebr. 5, 1. — 2) 1. Cor. 3, 6. 7. — 3) Joan. 4, 2. — 4))Act. 19, 3, 4, 5.

integritate ac conscientiæ munditia, illud tantum cogitent, quo modo sacramenta ab illis rite ministrentur : id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia, quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, sacramenta divinam quidem virtutem, quæ illis inest, numquam amittere; at vero impure ea ministrantibus æternam perniciem et mortem afferre. Sancta enim, quod semel atque iterum, ac sæpius admonere oportet, sancte et religiose tractanda sunt. 1) *Peccatori*, ut est apud Prophetam, *dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu vero odisti disciplinam.* Quod si homini peccatis contaminato minus licet de rebus divinis agere; quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in fœdas manus sumere contrectare, atque aliis porrigere, et ministrare vereatur? cum præsertim apud sanctum Dionysium scriptum sit, malis symbola (ita enim sacramenta appellat) ne contingere quidem permissum esse. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis sectentur, pure ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut ex eorum frequenti tractatione et usu, uberiorem in dies gratiam, adjuvante Deo, consequantur.

27. *De duobus præcipuis sacramentorum effectibus.*

Sed jam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam sacramentorum effectus sit : id enim sacramenti definitioni, quæ supra tradita est, non parum lucis allaturum videtur ; ii autem duo præcipue numerantur. Ac principalem quidem locum merito gratia illa obtinet, quam usitato a sacris doctoribus nomine justificantem vocamus; ita enim Apostolus apertissime nos docuit, cum inquit, Christum 2) dilexisse ecclesiam, et seipsum tradidisse pro ea, *ut illam sanctificaret; mundans* eam *lavacro aquæ in verbo vitæ.* Quo autem pacto tanta res et tam admirabilis per sacramentum efficiatur, ut, quemadmodum sancti Augustini sententia celebratum est, *aqua corpus abluat, et cor tangat;* id quidem humana ratione atque intelligentia comprehendi non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suapte natura ea vi præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine

1) Psal. 49, 16, 17. — 2) Ephes. 5, 25, 26.

cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem in sacramentis inesse, qua id efficiant, quod sua vi res ipsæ naturales præstare non possunt.

28. *Quo modo effectus sacramenti initio nascentis ecclesiæ sint mirabiliter designati.*

Quo circa, ne ulla umquam hujus effectus dubitatio in animis fidelium resideret, cum ministrari sacramenta cœptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa interius efficerent, miraculorum significationibus declarare, ut eadem perpetuo interius fieri constantissime crederemus, quamvis longe a nostris sensibus remota essent. Itaque, ut omittamus, Salvatori nostro in Jordane baptizato, 1) cœlos apertos esse, et Spiritum sanctum columbæ specie apparuisse, ut admoneremur, ejus gratiam, cum salutari fonte abluimur, in animam nostram infundi; ut hoc, inquam, omittamus (magis enim ad baptismi sanctificationem quam sacramenti administrationem pertinet), nonne legimus, cum pentecostes die apostoli Spiritum sanctum acceperunt, quo deinde ad prædicandam fidei veritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores et fortiores fuerunt, tunc, facto repente de cœlo sonitu, tamquam advenientis spiritus vehementis, apparuisse illis dispertitas linguas quasi ignis? Ex quo intellectum est, sacramento confirmationis eumdem nobis spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus carni, mundo et satanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare et resistere. Atque 2) hæc miracula, quoties Apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis ecclesiæ aliquandiu visa sunt, donec, firmata jam fide et corroborata, fieri desierunt.

29. *Quanta sit sacramentorum novæ legis, supra veteris legis sacramenta, excellentia.*

Ex iis igitur, quæ de priori sacramentorum effectu, gratia scilicet justificante, demonstrata sunt, illud etiam plane constat, excellentiorum et præstantiorem vim sacramentis novæ legis inesse, quam olim veteris legis sacramenta habuerunt: quæ cum 3) infirma essent egenaque elementa, 4) inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ; quare, ut signa tantum earum rerum, quæ mysteriis nostris efficienda essent, instituta sunt. At vero sacramenta novæ legis, ex Christi latere manantia, 5) qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit

1) Matth. 3, 16. Marc. 1, 10. Luc. 3, 21, 22. Act. 2, 3, 4. — 2) Act. 8, 17 et 19, 6. — 3) Gal. 4, 9. — 4) Hebr. 9, 13. — 5) Hebr. 9, 14.

immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi, atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur. Quocirca, si ea cum antiquis sacramentis conferamus, præterquam quod plus efficaciæ habent, et utilitate uberiora, et sanctitate augustiora esse invenientur.

30. *Quæ sacramenta characterem imprimant, et quid sit character.*

Alter vero sacramentorum effectus, non quidem omnibus communis, sed trium tantummodo proprius, baptismi, confirmationis et ordinis sacri, est character, quem animæ imprimunt. Nam cum Apostolus ait : 1) *Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris ;* voce illa, *signavit*, non obscure characterem descripsit, cujus proprium est aliquid signare et notare. Est autem character veluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri numquam potest, eique perpetuo inhæret ; de quo ita apud sanctum Augustinum scriptum est : *An minus forte sacramenta christiana, quam corporalis hæc nota,* qua scilicet miles insignitur, *poterunt ?* Illa namque militi ad militiam, quam deseruisset, revertenti, non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur et approbatur.

31. *Quis sit characteris effectus, et quo modo sacramenta characterem imprimentia iterari non debeant.*

Jam vero character hoc præstat, tum ut apti ad aliquid sacri suscipiendum vel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac baptismi quidem charactere utrumque consequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo præterea fidelis populus a gentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur. Idem autem in charactere confirmationis et sacri ordinis licet agnoscere : quorum altero veluti Christi milites ad ejus nominis publicam confessionem et propugnationem, ac contra insitum nobis hostem 2) et spiritualia nequitiæ in cœlestibus armamur atque instruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati 3) tamquam modo geniti infantes sunt, discernimur ; alter vero, tum potestatem sacramenta conficiendi et ministrandi conjunctam habet, tum eorum, qui hujusmodi potestate præditi sunt, a reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est catholicæ ecclesiæ regula, qua docemur, tria hæc sacramenta cha-

1) 2. Cor. 1, 22. — 2) Ephes. 6, 11. 12. — 3) 1. Pet. 2, 2.

racterem imprimere, neque ullo umquam tempore iteranda esse.

32. *Quibus rationibus assequentur pastores, ut populus sacramenta veneretur, et his religiose utatur.*

Hæc sunt, quæ generatim de sacramentis tradenda erunt; in cujus argumenti explicatione pastores duo potissimum efficere omni studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore, et cultu, et veneratione hæc divina et cœlestia munera digna sint; alterum vero, ut, quoniam a clementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt, iis pie et religiose utantur, atque ita christianæ perfectionis desiderio exardescant, ut, si pœnitentiæ præsertim et eucharistiæ saluberrimo usu aliquandiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facile pastores assequi poterunt, si, quæ de sacramentorum divinitate et fructu supra dicta sunt, auribus fidelium sæpius inculcabunt; primum a Domino salvatore nostro, a quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse; præterea cum ministrantur, Spiritus sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen præsto esse; deinde admirabili et certa curandarum animarum virtute prædita esse: tum per ea immensas illas dominicæ passionis divitias ad nos derivari. Postremo vero ostendant, totum christianum ædificium 1) firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti: verum, nisi verbi Dei prædicatione et sacramentorum usu undique fulciatur, magnopere verendum esse, ne, magna ex parte, labefactatum concidat; ut enim per sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur, augemur.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

CAPUT II.

1. *Cur expediat doctrinam baptismi frequenter populis fidelibus inculcari.*

Ex iis quidem, quæ hactenus de sacramentis universe tradita sunt, cognosci potest, quam necessarium sit ad christianæ religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercen-

1) Isa. 28, 16. Rom. 9, 33. 2. Pet. 2, 7.

dam, ea intelligere, quæ de illorum singulis credenda catholica ecclesia proponit. Sed si quis diligentius 1) Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam baptismi cognitionem a fidelibus magnopere requiri ; adeo non solum frequenter, sed gravibus verbis et spiritu Dei plenis, ejus mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo redemptoris nostri mortem, sepulturam, et resurrectionem nobis ante oculos, tum ad contemplandum, tum ad imitandum constituit. Quare pastores numquam se satis multam operam, et studium in hujus sacramenti tractatione collocasse arbitrentur.

2. *Quando potissimum parocho sermo de baptismo sit instituendus.*

Verum præter eos dies, in quibus, more majorum, divina baptismi mysteria potissimum explananda essent, in sabbato magno paschæ et pentecostes, quo tempore ecclesia summa cum religione maximisque cæremoniis hoc sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi. Atque illud in primis tempus maxime opportunum ad eam rem videri poterit, si interdum, cum baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem convenisse animadverterint. Tunc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quæ ad hoc sacramentum attinent, persequi, unum saltem aut alterum docere, cum fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris baptismi cæremoniis expressam vident, pioque et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque, iis rebus admonitus, quas in alio geri videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligarit, cum baptismo initiatus est ; simulque illud cogitet, an vita. et moribus talem se præbeat, qualem ipsa christiani nominis professio pollicetur. Ut igitur, quæ docenda erunt, dilucide exponantur, quænam sit baptismi natura et substantia aperiendum est, si prius tamen ipsius vocis significatio explicetur.

3. *Quid baptismi nomen proprie denotet.*

Ac baptismum quidem græcum esse nomen nemo ignorat : quod etsi in sacris litteris non solum eam ablutionem, quæ cum sacramento conjuncta est, 2) sed etiam omne ablutionis genus, 3) quod aliquando ad passionem translatum est, signi-

1) Rom. 6, 3. 4. 5. 1. Cor. 6, 11. et 12. 13. — 2) Isa. 24, 23. Marc. 7, 4. — 3) Marc. 10, 38. Lucæ 12, 50.

ficat; tamen apud ecclesiæ scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat, sed eam, quæ cum sacramento conjungitur, nec sine præscripta verborum forma ministratur: qua quidem significatione 1) apostoli ex Christi domini instituto frequentissime usi sunt.

4. *Quibus præterea nominibus ablutionem sacramentalem patres expresserint.*

Alia quoque nomina ad eandem rem significandam sancti patres usurparunt: sacramentum enim fidei appellari, quod illud suscipientes, universam christianæ religionis fidem profiteantur, divus Augustinus testatur. Alii vero, quia fide corda nostra illuminantur, quam in baptismo profitemur, hoc sacramentum illuminationem vocarunt; nam et Apostolus ita inquit: 2) *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum;* tempus nimirum, quo baptizati erant, significans. Chrysostomus præterea in oratione, quam ad baptizandos habuit, tum expurgationem, quia per baptismum 3) expurgamus vetus fermentum, ut simus nova conspersio, tum sepulturam, 4) tum plantationem, tum crucem Christi nominat; quarum omnium appellationum causam ex epistola ad romanos scripta licet colligere. Cur autem divus Dionysius principium sanctissimorum mandatorum vocaverit, perspicuum est; cum hoc sacramentum veluti janua sit, qua in christianæ vitæ societatem ingredimur, atque ab eo divinis præceptis obtemperandi initium facimus. Atque hæc de nomine breviter exponenda erunt.

5. *Quæ sit baptismi definitio.*

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scriptoribus afferri possuni, illa tamen aptior et commodior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Joannem, et Apostoli ad ephesios, licet intelligere. Nam cum Salvator dicat: 5) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* et Apostolus, cum de ecclesia loqueretur: 6) *Mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ;* ita fit, ut recte et apposite definiatur, baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in verbo. 7) Natura enim ex Adam filii iræ nascimur, per baptismum vero in Christo filii misericordiæ renascimur; siquidem 8) dedit hominibus potestatem

1) Rom. 6, 3. 4. 1. Cor. 1. Ephes. 4, 15. Gal. 2, 12. 1. Pet. 3, 21. — 2) Hebr. 10, 32. et cap. 6, 4. — 3) 1. Cor. 5, 7. — 4) Rom. 6, 4. — 5) Joan. 3, 5. — 6) Ephes. 5, 26. — 7) Ephes. 2, 3. — 8) Joan. 1, 12. 13.

filios Dei fieri, iis *qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

6. *Qua ratione baptismi sacramentum perficiatur.*

Sed quibuscumque tandem verbis baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus, hoc sacramentum confici ablutione, cui, ex Domini salvatoris instituto, certa et solemnia verba necessario adhibentur, quemadmodum semper sancti patres docuerunt; quod apertissimo illo divi Augustini testimonio demonstratur: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.* Id vero eo diligentius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgo dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad conficiendum baptismum in sacro fonte asservatur, sacramentum esse: tunc enim sacramentum baptismi dicendum est, cum aqua ad abluendum aliquem, additis verbis, quæ a Domino instituta sunt, re ipsa utimur. Jam vero quoniam singula sacramenta ex materia et forma constitui initio diximus, cum generatim de omnibus sacramentis ageretur, idcirco, quæ utraque sit in baptismo, a pastoribus declarandum erit.

7. *Quæ sit propria baptismi materia.*

Materiam igitur, sive elementum hujus sacramenti, esse omne naturalis aquæ genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quæ sine ulla adjunctione aqua dici solet. Nam et Salvator docuit: 1) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* et Apostolus inquit, 2) *ecclesiam lavacro aquæ mundatam esse;* et in beati Joannis epistola scriptum legimus: 3) *Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis.* Quod etiam 4) aliis sacrarum litterarum testimoniis comprobatur.

8. *Locus divi Matthæi de baptismo ignis exponitur.*

Quod vero a Joanne baptista dictum est, venturum esse Dominum, 5) qui baptizaret in Spiritu sancto et igne; id quidem nullo modo de baptismi materia intelligendum est, sed vel ad intimum Spiritus sancti effectum, vel certe ad miraculum referri debet, 6) quod die pentecostes apparuit, cum Spiritus sanctus e cœlo in apostolos ignis specie delapsus est; de quo alio loco Christus dominus noster prædixit: 7) *Joannes quidem*

1) Joan. 3, 5. — 2) Ephes. 5, 26. — 3) Joan. 5, 8. — 4) Act. 8, 10. 47. Hebr. 10, 15. 19. 22. et 1. Pet. 3, 20. — 5) Matth. 3, 11. — 6) Act. 2, 3. — 7) Act. 1, 5.

baptizavit aqua, vos autem baptizamini Spiritu sancto non post multos hos dies.

9. *Quibus figuris et prophetiis vis aquarum baptismi sit demonstrata.*

Verum idem quoque a Domino tum figuris, tum prophetarum oraculis significatum esse, ex divinis scripturis animadvertimus. Diluvium enim, 1) quo mundus purgatus est, quod 2) multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, hujus aquæ figuram et similitudinem gessisse, apostolorum princeps 3) in priori epistola ostendit. 4) Et maris rubri transitum ejusdem aquæ significationem habuisse, 5) divus Paulus ad corinthios scribens, exposuit: ut interim omittamus 6) tum Naaman Syri ablutionem, 7) tum probaticæ piscinæ admirabilem vim, et alia id genus multa, in quibus hujus mysterii symbolum inesse facile apparet.

De prædictionibus autem dubitare nemo potest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter 8) Isaias propheta omnes sitientes invitat, 9) vel quas e templo egredientes Ezechiel in spiritu vidit, 10) tum præterea fons ille, quem domui David et habitantibus Hierusalem paratum in ablutionem peccatoris et menstruatæ Zacharias prænunciavit, ad salutarem baptismi aquam indicandam, atque exprimendam pertineant.

10. *Cur aqua ad baptismum conficiendum nos potius uti voluerit Deus, quam alia, materia.*

Quantum vero baptismi naturæ et virtuti consentaneum fuerit, ut ejus propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus divus Hieronymus ad Oceanum scribens demonstravit. Sed quod ad hunc locum attinet, pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam vitam necessarium erat, idcirco aquæ materiam, quæ numquam non præsto est, atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse. Deinde aqua effectum baptismi maxime significat: ut enim aqua sordes abluit, ita etiam baptismi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optime demonstrat. Accedit illud, quod, quemadmodum aqua refrigerandis corporibus ap-

1) Gen. 6,5. — 2) Genes. 6, 5. — 3) 1. Pet. 3, 21. — 4) Exod. 14,22. — 5) 1. Cor. 10. — 6) 4. Reg. 5, 14. — 7) Joan. 5, 2. — 8) Isa. 55, 1. — 9) Ezech. 47, 1. — 10) Zach. 13, 1.

tissima est, sic baptismo cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur.

11. *Aquæ simplici et naturali quare chrisma adjiciatur.*

Illud vero animadvertendum est, quamvis aqua simplex, quæ nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet baptismi ministrandi necessitas incidat; tamen ex apostolorum traditione semper in catholica ecclesia observatum esse, ut, cum solemnibus cæremoniis baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur; quo baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrum hæc, an illa vera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat; hoc tamen pro certo habendum esse, numquam ex alia materia, quam ex aquæ naturalis liquore, baptismi sacramentum ulla ratione confici posse.

12. *Quare promiscue omnibus fidelibus perfecta baptismi forma clare exponenda sit.*

Sed duarum partium, ex quibus baptismus constare debet, postquam altera, hoc est materia, diligenter explicata fuerit, studebunt pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quæ est altera ejus pars maxime necessaria. In hujus autem sacramenti explicatione, eo majori cura et studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterii notitia non solum sua sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in omni divinarum rerum scientia communiter evenit, verum etiam ad usus fere quotidianos summopere expetenda est. Cum enim sæpe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicetur, in quibus tum ab aliis de populo, tum sæpissime a mulieribus baptismum ministrari oporteat; ita fit, ut promiscue omnibus fidelibus ea, quæ ad hujus sacramenti substantiam pertinent, cognita et perspecta esse debeant.

13. *Quæ sit perfecta et absoluta hujus sacramenti forma.*

Quare dilucidis et apertis verbis, quæ facile percipi ab omnibus possint, pastores docebunt, hanc esse perfectam et absolutam baptismi formam: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita enim a Domino et Salvatore nostro traditum est, cum apostolis apud Matthæum præcepit: 1) *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ex ille autem verbo, *baptizantes,* catho-

1) Matth. 28, 19.

lica ecclesia divinitus edocta optime intellexit, in hujus sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse; quod quidem fit, cum dicitur, *ego te baptizo*. At quoniam, præter ministros, tum illius personam qui baptizatur, tum principalem causam, quæ baptismum efficit, significare oportebat; idcirco illud pronomen *te*, et distincta divinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis verbis concludatur. quæ modo exposita eunt: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Neque enim sola Filii persona, de quo a Joanne scribitur: 1) *Hic est, qui baptizat:* sed simul omnes sanctæ trinitatis personæ ad baptismi sacramentum operantur. Quod autem *in nomine*, non *in nominibus*, dictum est; hoc plane declarat unam trinitatis naturam et divinitatem. Etenim hoc loco *nomen* ad personas non refertur, sed divinam substantiam, virtutem, et potestatem, quæ una et eadem est in tribus personis, significat.

14. *An in forma baptismi verba omnia perinde sint necessaria.*

Sed in hac forma, quam integram et perfectam esse ostendimus, observandum est, quædam prorsus necessaria esse, quæ si omittantur, sacramentum confici non potest; quædam vero non ita necessaria, ut, si desint, sacramenti ratio non constet: cujusmodi est vox illa, *ego*, cujus vis in verbo *baptizo* continetur. Immo vero in ecclesiis græcorum variata dicendi ratione, prætermitti consuevit, propterea quod nullam fieri oportere ministri mentionem judicarunt. Ex quo factum est, ut in baptismo hac forma passim utantur: *Baptizatur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* a quibus tamen perfecte sacramentum ministrari, ex concilii florentini sententia et definitione apparet, cum iis verbis satis explicetur id, quod ad baptismi veritatem attinet, nimirum ablutio, quæ tunc re ipsa peragitur.

15. *Quo modo apostoli in nomine Christi baptizaverint.*

Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cum apostoli 2) in nomine tantum domini Jesu Christi baptizarent, id quidem Spiritus sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet; ut initio nascentis ecclesiæ Jesu Christi nomine prædicatio illustrior fieret, divinaque immensa ejus potestas magis celebraretur. Deinde vero rem penitus introspicientes, facile intelligimus, nullam earum partium in ea forma desi-

1) Joan. 1, 33. — 2) Act. 2, 38. 8, 16. et 10, 48.

derari, quæ ab ipso Salvatore præscriptæ sunt. Qui enim Jesum Christum dicit, simul etiam patris personam, a quo unctus, et Spiritum sanctum, quo unctus est, significat.

16. *Apostolus in nomine Christi, tacitis aliis duabus personis trinitatis, numquam baptizasse credendum est.*

Quamquam dubium fortasse alicui videri potest, an hujusmodi forma apostoli aliquem baptizaverint, si Ambrosii et Basilii, sanctissimorum et gravissimorum patrum, auctoritatem sequi volumus, qui ita baptismum in nomine Jesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis verbis significari baptismum. non qui a Joanne, sed qui a Christo domino traditus esset, tametsi a communi et usitata forma, quæ distincta trium personarum nomina continet, apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in epistola ad galatas usus videtur, cum inquit: 1) *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis ;* ut significaret in fide Christi, nec alia tamen forma, quam idem Salvator et Dominus noster servandam præceperat, baptizatos esse. Hactenus igitur de materia et forma, quæ ad baptismi substantiam maxime pertinent, fideles docere satis fuerit.

17. *Quo pacto in hoc regenerationis mysterio fieri debeat ablutio.*

Quoniam vero in hoc sacramento conficiendo legitimæ etiam ablutionis rationem servari oportet; idcirco ejus quoque partis doctrina a pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum, communi ecclesiæ more et consuetudine receptum esse, ut baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset. Nam qui hoc sacramento initiari debent, vel in aquam merguntur, vel aqua in eos infunditur, vel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque servetur, baptismum vere perfici credendum est: aqua enim in baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit; quare baptismus ab 2) Apostolo lavacrum appellatus est. Ablutio autem non magis fit, cum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in ecclesia observatum animadvertimus, quam vel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus, vel aspersione, quemadmodum 3) a Petro factum esse colligitur, cum uno die tria millia hominum ad fidei veritatem traduxit et baptizavit.

1) Gal. 3, 27. — 2) Ephes. 5, 26 — 3) Act. 2, c. 41.

18. *Unica ne ablutio requiratur, an tria.*

Utrum vero unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est: utrovis enim modo et antea in ecclesia baptismum vere confectum esse, et nunc confici posse, ex divi Gregorii magni epistola ad Leandrum scripta, satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus si ritus, quem unusquisque in sua ecclesia servari animadverterit.

19. *Quare caput hic potissimum abluatur.*

Atque illud præcipue monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, tum externi sensus vigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante aut post ablutionem, verba sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuncianda esse.

20. *Christus ne baptismum, ante, an post passionem, instituerit.*

His expositis, conveniet præterea docere, atque in memoriam fidelium reducere, baptismum, quemadmodum et reliqua sacramenta, a Christo domino institutum esse. Hoc igitur pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diversa tempora baptismi notanda esse; alterum, cum Salvator eum instituit, alterum, cum lex de eo suscipiendo sancita est. Ac, quod ad primum attinet, tunc a Domino hoc Sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a 1) Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus et Augustinus, eo tempore aquæ vim generandi, in spiritualem scilicet vitam, datam esse. Et alio loco Augustinus ita scriptum reliquit: *Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua.* Et alibi: *Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant.* Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc sanctissima trinitas, in cujus nomine baptismus conficitur, numen suum præsens declaravit. 2) Vox enim Patris audita est, Filii persona aderat, et Spiritus sanctus in columbæ specie descendit; præterea cœli aperti sunt, quo nobis jam per baptismum licet ascendere. Quod si quis scire cupiat, quanam ratione tanta et tam divina virtus a Domino aquis tributa sit, id quidem humanam intelligentiam superat; hoc vero satis percipi a nobis potest, baptismo a Domino suscepto, sanctissimi et purissimi ejus

1) Matth. 3, 16. — 2) Matth. 3, 16. Marc. 1, 10. 11. Lucæ 3, 21.

corporis tactu, aquam ad baptismi salutarem usum consecratam esse; ita tamen, ut hoc sacramentum, etsi ante passionem institutum fuerit, a passione tamen, quæ omnium Christi actionum tamquam finis erat, vim et efficientiam duxisse, credendum sit.

21. *Quando lex baptismi homines obligare cœperit.*

Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros scriptores convenit, post Domini resurrectionem, cum apostolis præcepit: 1) *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* ex eo tempore omnes homines, qui salutem æternam consecuturi erant, lege de baptismo teneri cœpisse. Quod quidem ex apostolorum principis auctoritate colligitur, cum inquit: 2) *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* Idemque ex illo Pauli loco, 3) *Se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret,* (cum de ecclesia loqueretur) *mundans eam lavacro aquæ in verbo,* licet cognoscere. Uterque enim baptismi obligationem ad tempus, quod mortem Domini consecutum est, videtur, retulisse: ut dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Salvatoris, 4) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat.

22. *Sacramentum baptismi in quanta veneratione habendum.*

Ex his igitur, si accurate a pastoribus tractentur, haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc sacramento dignitatem agnoscant, ac summa animi pietate venerentur; præsertim vero cum cogitarint, præclara illa et amplissima munera, quæ, cum Christus dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cum baptizantur, intima Spiritus sancti virtute, donari atque impertiri. Ut enim, si quemadmodum 5) Elisæi puero contigit, nobis oculi ita aperirentur, ut cœlestes res intueri possemus, nemo adeo communi sensu carere putandus esset, quem divina baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent; cur idem etiam eventurum non existimemus, cum a pastoribus hujus sacramenti divitiæ ita expositæ fuerint, ut eas fideles, si non corporis oculis, at mentis acie, fidei splendore illuminatæ, contemplari queant.

1) Matth. 28, 19. — 2) 1. Pet. 1, 3. — 3) Ephes. 5, 25. 26. — 4) Joan. 3, 5. — 5) 4. Reg. 6, 17.

23. *Quot hominum genera baptismum administrare possint.*

Jam vero, a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum videtur; tum ut ii, quibus præcipue hoc munus commissum est, illud sancte et religiose curare studeant, tum ut ne quis, tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestive ingrediatur, vel superbe irrumpat, cum in omnibus ordinem servandum esse 1) Apostolus admoneat. Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem : ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut jure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exerceant : iis enim in apostolis præceptum est a Domino : 2) *Euntes baptizate;* quamvis episcopi, ne graviorem illam docendi populi curam deserere cogerentur, 3) baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod vero sacerdotes jure suo hanc functionem exerceant, ita ut præsente etiam episcopo, ministrare baptismum possint, ex doctrina patrum et usu ecclesiæ constat. Nam cum ad eucharistiam consecrandam instituti sint, 4) quæ est pacis et unitatis sacramentum, consentaneum fuit, potestatem iis dari omnia illa administrandi, per quæ necessario hujus pacis et unitatis quilibet particeps fieri posset. Quod si aliquando patres sacerdotibus, sine episcopi venia, baptizandi jus permissum non esse dixerunt, id de eo baptismo, qui certis anni diebus solemni cæremonia administrari consueverat, intelligendum videtur.

Secundum ministrorum locum obtinent diaconi, quibus, sine episcopi aut sacerdotis concessu, non licere hoc sacramentum administrare, plurima sanctorum patrum decreta testantur.

24. *Qui sacramentum baptismi in casu necessitatis conferre possint.*

Extremus ordo illorum est, qui, cogente necessitate, sine solemnibus cæremoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes, etiam de populo, sive mares sive feminæ, quæcumque illi sectam profiteantur. Nam et judæis quoque, et infidelibus, et hæreticis, cum necessitas cogit, hoc munus permissum est, si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem cum multa veterum patrum, et conciliorum decreta confirmarunt, tum vero a sacra tridentina synodo anathema in eos sanci-

1) 1. Cor. 14. — 2) Matth. 28, 19. — 3) 1. Cor. 1, 17. — 4) 1. Cor. 10, 17.

tum est, qui dicere audeant, *baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit ecclesia, non esse verum baptismum.* In quo profecto summam Domini nostri bonitatem et sapientiam licet admirari. Nam cum hoc sacramentum necessario in omnibus percipiendum sit, quemadmodum aquam ejus materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest, sic etiam neminem ab ejus administratione excludi voluit. Quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cæremonias adhibere; non quidem quod ritus aut cæremoniæ plus dignitatis, sed quod minus necessitatis, quam sacramentum, habeant.

25. *Quis ordo in baptizando a fidelibus servandus sit.*

Neque vero, hoc munus ita omnibus promiscue permissum esse, fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum statuere maxime deceat. Mulier enim, si mares adsint, laicus item, præsente clerico, tum clericus coram sacerdote, baptismi administrationem sibi sumere non debent. Quamquam obstetrices, quæ baptizare consueverunt, improbandæ non sunt, si interdum præsente aliquo viro, qui hujus sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias viri magis proprium officium videretur ipsæ exequantur.

26. *Cur præter eos, qui baptizant, in regenerationis mysteriis patrini adhibeantur.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hactenus declaratum est, baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram et salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissima catholicæ ecclesiæ consuetudine adhiberi solent; ii nunc patrini, olim susceptores, sponsores, seu fidejussores, communi vocabulo, a rerum divinarum scriptoribus vocabantur. De quorum numero, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a pastoribus agendum erit, ut fideles intelligant, quæ potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis vero explicare oportet, quæ causa fuerit, cur ad baptismum præter sacramenti ministros, patrini etiam et susceptores adjungerentur. Quod quidem optimo jure factum esse omnibus videbitur, si meminerint, baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur: de ea enim ita loquitur divus Petrus: 1) *Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite.* Ut igitur, postquam aliquis

1) 1. Pet. 2, 2.

in hanc lucem editus est, nutrice et pædagogo indiget, quorum ope atque opera educetur, ac doctrina et bonis artibus erudiatur ; ita etiam necesse est, ut, qui ex baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicujus fidei et prudentiæ committantur, a quo christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint , atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti , juvante Domino, evadant ; cum præsertim pastoribus, qui publicæ parochiarum curationi præpositi sunt, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Hujus autem vetustissimæ consuetudinis præclarum testimonium a divo Dionysio habemus, cum inquit: *Divinis nostris ducibus* (sic enim apostolos vocat) *in mente venit, et visum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis, veluti pædagogo, traderent , sub quo , sicut sub divino patre et salvationis sanctæ susceptore, reliquum vitæ puer degeret.* Eamdem vero sententiam confirmat Hyginii auctoritas.

27. *Cognatio spiritualis in baptismo contracta matrimonium impedit et dirimit.*

Quamobrem sapientissime a sancta ecclesia constitutum est, ut non solum is, qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, et cum ejus veris parentibus affinitate devinciatur ; ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur.

28. *Quæ sint patrinorum partes, quidque ab illis exigatur.*

Præterea docere oportet fideles, quæ sint susceptoris partes, Etenim hoc munus adeo negligenter in ecclesia tractatur , ut nudum tantum hujus functionis nomen relictum sit ; quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videantur. Hoc igitur universe susceptores semper cogitent : se hac potissimum lege obstrictos esse , ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in iis, quæ ad christianæ vitæ institutionem spectant, curent diligenter , ut illi tales se in omni vita præbeant , quales eos futuros esse solemni cæremonia spoponderunt. Audiamus quid ea de re sanctus [Dionysius scribat, verba sponsoris exprimens : *Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam venerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenuntiet contrariis omnino, profiteatur, peragatque divina, quæ pollicetur.* Item divus Augustinus : *Vos,*

inquit, *ante omnia tam viros , quam mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo , ut cognoscatis fidejussores apud Deum extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere.* Ac profecto decet maxime, eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exequendo numquam defatigari : et qui se alterius pædagogum et custodem professus est, minime pati illum esse desertum, quem semel in fidem et clientelam suam recepit, donec illum opera et præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filiis spiritualibus tradenda sint , paucis divus Augustinus comprehendit, cum de hoc ipso susceptorum officio loqueretur; ait enim : *Debent eos admonere, ut castitatem custodiant , justitiam diligant , charitatem teneant , et ante omnia symbolum et orationem dominicam eos doceant, decalogum etiam, et quæ sint prima christianæ religionis rudimenta.*

29. *Quivis promiscue ad susceptoris munus non est admittendus.*

Quæ cum ita se habeant , facile intelligimus , cuinam hominum generi sanctæ hujus tutelæ administratio committenda non sit , nimirum iis, qui eam gerere aut fideliter nolint , aut sedulo et accurate non queant. Quocirca, præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere , ut ex eo magis appareat , quantum hæc spiritualis educatio a carnali distet, hæretici in primis, judæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione et cura semper versentur, ut fidei veritatem mendaciis obscurent , atque omnem christianam pietatem evertant.

30. *Quis patrinorum numerus esse debeat.*

Plures quoque ne baptizatum de baptismo suscipiant , sed ut unus tantum, sive vir, sive mulier, vel ad summum unus , et una, tridentino concilio statutum est : tum quia disciplinæ atque institutionis ordo a multitudine magistrorum perturbari poterat ; tum quia providere oportebat , ne inter plures ejusmodi affinitates conjungerentur, quæ impedirent , quo minus legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

31. *Baptismus ad salutem omnibus necessarius.*

Sed cum ceterarum rerum cognitio, quæ hactenus expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit, tum vero nihil magis necessarium videri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus baptismi legem a Domino præscriptam esse, ita ut , nisi per baptismi gratiam Deo renascantur , in sempiternam mise-

riam et interitum a parentibus, sive illi fideles, sive infideles sint, procreentur. Igitur sæpius a pastoribus explicandum erit, quod apud evangelistam legitur: 1) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

32. *Infantes omnino sunt baptizandi.*

Quam legem non solum de iis, qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendum esse, idque ab apostolica traditione ecclesiam accepisse, communis patrum sententia et auctoritas confirmat. Præterea credendum est, noluisse Christum dominum baptismi sacramentum et gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: 2) *Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cœlorum:* 3) quos amplexabatur, super quos manus imponebat, quos benedicebat. Deinde cum 4) legimus totam aliquam familiam a Paulo baptizatam esse, satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse. Deinde circumcisio, quæ figura fuit baptismi, eum morem maxime commendat; 5) pueros enim octavo die circumcidi solitos, nemo est, qui ignoret. Ac quibus 6) circumcisio manufacta in expoliatione corporis carnis proderat, iisdem baptismum, qui est 7) circumcisio Christi non manufacta, prodesse perspicuum est.

Postremo, ut apostolus docet, 8) si unius delicto mors regnavit per unum; multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes: in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Cum itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint: multo magis per Christum dominum possunt gratiam et justitiam consequi, ut regnent in vitam, quod quidem sine baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt pastores, infantes omnino baptizandos, et deinde paulatim teneram ætatem christianæ religionis præceptis ad veram pietatem informandam esse: nam, 9) ut a Sapiente præclare dictum est: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.*

33. *Infantes in baptismo gratiam spiritualem percipiunt.*

Neque enim dubitare licet, quin fidei sacramentum, cum abluuntur, accipiant; non quia mentis suæ assensione credant, sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint, sin

1) Joan. 3, 5. — 2) Matth. 19, 14. — 3) Marc. 10, 16. — 4) 1. Cor. 1, 16. — 5) Gen. 17, 11. — 6) Ephes. 2, 11. — 7) Col. 2, 11. — 8) Rom. 5, 17. — 9) Prov. 22, 6.

minus, fide (ut divi Augustini verbis loquamur) universæ societatis sanctorum muniuntur. Etenim ab iis omnibus recte dicimus eos baptismo offerri, quibus placet ut offerantur, et quorum charitate ad communionem sancti Spiritus adjunguntur.

34. *Infantium baptismus non differendus.*

Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, quam primum sine periculo facere liceat, ad ecclesiam deferendos, et solemnibus cæremoniis baptizandos curent. Nam cum pueris infantibus nulla alia salutis comparandæ ratio, nisi eis baptismus præbeatur, relicta sit, facile intelligitur, quam gravi culpa illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratia diutius quam necessitas postulet, carere patiantur; cum præsertim propter ætatis imbecillitatem, infinita pene vitæ pericula illi impendeant.

35. *Adulti quo modo ante baptismum instruendi sint.*

Diversam vero orationem in his servandam esse, qui adulta ætate sunt, et perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ ecclesiæ consuetudo declarat. Nam christiana quidem fides illis proponenda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt. Quod si ad dominum Deum convertantur, tum vero monere oportet, ne ultra tempus ab ecclesia præscriptum, baptismi sacramentum differant. Nam cum scriptum sit: 1) *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem;* docendi sunt, perfectam conversionem in nova per baptismum generatione positam esse. Præterea, quo serius ad baptismum veniunt, eo diutius sibi carendum esse ceterorum sacramentorum usu et gratia, quibus christiana religio colitur, cum ad ea sine baptismo nulli aditus patere possit: deinde etiam maximo fructu privari, quem ex baptismo percipimus; siquidem non solum omnium scelerum, quæ antea admissa sunt, maculam et sordes baptismi aqua prorsus eluit ac tollit, sed divina gratia nos ornat, cujus ope et auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, justitiamque et innocentiam tueri: qua in re summam christianæ vitæ constare facile omnes intelligunt.

36. *Adultis baptismum differendum esse demonstratur.*

Sed quamvis hæc ita sint, non consuevit tamen ecclesia baptismi sacramentum huic hominum generi statim tribuere,

1) Eccl. 5, 8.

sed ad certum tempus differendum esse constituit. Neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere supra dictum est, conjunctum habet ; cum illis , qui rationis usu præditi sunt, baptismi suscipiendi propositum atque consilium, et male actæ vitæ pœnitentia satis futura sit ad gratiam et justitiam, si repentinus aliquis casus impediat, quo minus salutari aqua ablui possint. Contra vero hæc dilatio aliquas videtur utilitates afferre. Primum enim , quoniam ab ecclesia diligenter providendum est, ne quis ad hoc sacramentum ficto et simulato animo accedat, eorum voluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur atque perspicitur : cujus rei causa in antiquis conciliis decretum legimus, ut qui ex judæis ad fidem catholicam veniunt, antequam baptismus illis administretur, aliquot menses inter catechumenos essent : deinde in fidei doctrina, quam profiteri debent, et christianæ vitæ institutionibus erudirentur perfectius. Præterea , minus religionis cultus sacramento tribuitur , si constitutis tantum paschæ et pentecostes diebus , solemni cæremonia baptismum suscipiant.

27. *Baptismus non semper adultis differendus.*

Sed interdum tamen baptismi tempus , justa aliqua et necessaria de causa differendum non est , veluti si vitæ periculum instare videatur; ac præsertim, si illi abluendi sint, qui jam fidei mysteria plene perceperint. Quod quidem Philippum et apostolorum principem fecisse satis constat, 1) cum alter Candacis reginæ eunuchum, 2) alter Cornelium , nulla interposita mora, sed statim, ut se fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

38. *Quo modo affecti esse debeant, qui sunt baptizandi.*

Docendum præterea, ac populo explicandum erit, quo modo affecti esse debeant, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut velint, propositumque illis sit baptismum suscipere. Nam cum unusquisque 3) in baptismo peccato moriatur, et novam vitæ rationem et disciplinam suscipiat , æquum est , non invito cuiquam, aut recusanti, sed illis tantum, qui sponte sua, et libenti animo accipiunt , baptismum præberi. Quare ex sancta traditione semper servatum animadvertimus, ut nemini baptismus ministretur, nisi prius interrogatus fuerit, an velit baptizari. Nec vero in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, cum ecclesiæ voluntas, quæ pro illis spondet, obscura esse non possit.

1) Act. 8, 38. — 2) Act. 10, 48. — 3) Rom. 6, 2.

39. *Amentes quando possint, vel non possint baptizari.*

Præterea amentes et furiosos, qui cum aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullam baptismi suscipiendi voluntatem habeant, nisi vitæ periculum immineat, baptizandos non esse: cum autem in vitæ discrimine versantur, si antequam furere inciperent, ejus voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt; sin minus, e baptismi administratione abstinendum est: idemque judicium de dormientibus fieri debet. Quod si in mentis potestate numquam fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide ecclesiæ non secus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, ecclesiæ auctoritas et consuetudo satis declarat.

40. *Quæ præterea ad baptismum suscipiendum, requirantur.*

Verum præter baptismi voluntatem, fides etiam ea ratione qua de voluntate dictum est, ad consequendam sacramenti gratiam maxime necessaria est. Etenim Dominus et Salvator noster docuit: 1) *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Deinde ut quemlibet admissorum scelerum et male actæ vitæ pœniteat, atque ut idem in posterum a peccatis omnibus abstinere statuat, opus est; aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omnino repellendus esset. Nihil enim baptismi gratiæ et virtuti tam repugnat, quam eorum mens et consilium, qui nullum umquam peccandi finem sibi constituunt. Cum itaque baptismus ob eam rem expetendus sit, 2) ut Christum induamus, et cum eo conjungamur, plane constat, merito a sacra ablutione rejiciendum esse, cui in vitiis et peccatis perseverare propositum est; præsertim vero, quia nihil eorum, quæ ad Christum et ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est; inanemque baptismum, si justitiæ et salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, 3) qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum cogitat: etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam ejus rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modo, cum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta ecclesia administratur. Quamobrem princeps apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui ut ait scriptura, compuncti corde, ab eo et a reliquis apostolis, quid sibi faciendum esset, quæsiverant, ita respondit:

1) Matth. 16, 16. — 2) Gal. 3, 27. — 3) Rom. 8. 1.

1) *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum;* et alio loco : 2) *Pœnitemini,* inquit, *et convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Item beatus Paulus ad romanos scribens, aperte ostendit, ei, 3) qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis : quare nos monet, 4) ne exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tamquam ex mortuis viventes.

41. *Quantum de his sermonem habere conferat.*

Hæc vero si fideles sæpe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare et divinum baptismi beneficium sola sua misericordia adductus tribuit : deinde, cum sibi ante oculos proponent, quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt; illud etiam in primis a christiano homine requiri facile intelligent, ut quotidie tam sancte et religiose traducere vitam studeant, perinde ac si ea ipsa die baptismi sacramentum et gratiam consecuti essent. Quamquam ad inflammandos veræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si pastores accurata oratione explicaverint, quinam sine baptismi effectus.

42. *Præcipuus baptismi effectus quis sit.*

De his igitur quoniam sæpe agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo dejici ullis adversarii insidiis vel impetu, ullo umquam tempore patiantur; hoc primum tradere oportet, peccatum, sive a primis parentibus origine contractum, sive a nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili hujus sacramenti virtute remitti et condonari. Id vero multo ante ab Ezechiele prænunciatum est, per quem dominus Deus ita loquitur : 5) *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Apostolus ad corinthios, post longam peccatorum enumerationem, subjecit : 6) *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Atque hanc doctrinam perpetuo a sancta ecclesia traditam esse perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur : *Generante carne, tantum contrahitur peccatum originale; regenerante autem spiritu, non solum origina-*

1) Act. 2, 38. — 2) Act. 3, 19, — 3) Rom. 6, 11. — 4) Ibidem 13. — 5) Ezech. 36, 25. — 1. Cor. 6, 11.

lium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio. Et sanctus Hieronymus ad Oceanum : *Omnia,* inquit , *in baptismate condonata sunt crimina.* Ac, ne dubitare amplius ea de re cuipiam liceret, post aliorum conciliorum definitionem , sacra etiam tridentina synodus idem declaravit , cum anathema in eos decrevit, qui aliter sentire auderent , quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli, aut radicitus evelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque , ut ejusdem sanctæ synodi verbis utamur, *in renatis nihil odit Deus : quia* 1) *nihil est damnationis his, qui* 2) *vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem ; qui non secundum carnem ambulant, sed* 3) *veterem hominem exuentes, et* 4) *novum , qui secundum Deum creatus est , induentes , innocentes , immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt.*

43. *Concupiscentia in baptizatis an sit peccatum.*

Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam vel fomitem remanere; sed illa vere peccati rationem non habet. Nam ex divi quoque Augustini sententia : 5) *In parvulis baptizatis concupiscentiæ reatus absolvitur, ad agonem relinquitur.* Atque idem alibi testatur : 6) *Concupiscentiæ reatus in baptismate solvitur, sed infirmitas manet.* Concupiscentia enim , quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio , natura sua rationi repugnans ; qui tamen motus , si voluntatis consensum , aut negligentiam conjunctam non habeat , a vera peccati natura longe abest. At cum sanctus Paulus inquit : 7) *Concupiscentiam nesciebam , nisi lex diceret :* 8) *non concupisces ;* ex his verbis non ipsam concupiscendi vim , sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eamdem doctrinam tradit sanctus Gregorius, ita scribens : *Si qui sunt , qui dicant, peccata in baptismo superficie tenus dimitti , quid est hac prædicatione infidelius ? cum per fidei sacramentum anima, peccatis radicitus absoluta, soli Deo inhæreat.* Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, cum apud sanctum Joannem ait : 9) *Qui lotus est , non indiget , nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.*

1) Rom. 8, 1. — 2) Rom. 6, 4. — 3) Col. 3, 9. 10. — 4) Ephes. 4, 24. — 5) D Aug. lib. 1. de peccat. merit. et remiss. c. 39. — 6) Idem lib. 1. de nupt. et conc. c. 23. et 25. et contra Jul. lib. 6. cap. 5. lib. 1. retract. c. 15. et de verbis ap. serm. 6. — 7) Rom. 7, 7. — 8) Exod. 20, 17. — 9) Joan. 13, 10.

44. *Omnia peccata baptismo tolli iterum demonstratur.*

Quod si cui expressam hujus rei figuram et imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman syrii leprosi historiam, 1) qui cum septies Jordanis aqua se abluisset, testante scriptura, ita a lepra mundatus est, ut ejus caro, caro pueri videretur. Quare baptismi proprius effectus est, peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostra culpa contracta sint, remissio. Cujus rei causa a Domino et Salvatore nostro institutum esse, clarissimis verbis apostolorum princeps, ut alia testimonia omittamus, explicavit, cum inquit: 2) *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.*

45. *Ut culpa, ita etiam pœna omnis baptismo remittitur.*

Jam vero in baptismo non solum peccata remittuntur, sed peccatorum etiam et scelerum pœnæ omnes a Deo benigne condonantur. Nam etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi domini communicetur; de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo, 3) nos per ipsum Christo commori, et sepeliri. Ex quo sancta ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti injuria fieri non posse, ut ei, qui baptismo expiandus sit, ejusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur. Nec vero, quæ hoc loco traduntur, veteris ecclesiæ consuetudini adversantur, quæ olim judæis, cum baptizarentur, præcipiebat, ut quadraginta continuos dies jejunarent. Neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat, sed qui baptismum percepissent, ea ratione admonebantur, ut sacramenti dignitatem venerantes, jejuniis et orationibus aliquandiu sine intermissionibus operam darent.

46. *Non liberatur mox baptizatus a pœnis civilibus.*

Sed quamquam in baptismo pœnas peccatorum condonari exploratum esse debet; ab eo tamen pœnarum genere, quæ civilibus judiciis ob grave aliquod scelus persolvendæ sunt, nemo liberatur, ita ut, qui morte dignus sit, per baptismum a pœna, quæ legibus constituta est, eripiatur. Tametsi vehementer laudanda esset eorum principum religio et pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent ac condonarent.

1) 4. Reg. 5, 14. — 2) Act. 2, 38. — 3) Rom. 6, 4.

47. *Remittuntur in baptismo pœnæ, quæ post hanc vitam inferri solent.*

Efficit præterea baptismus post hujus vitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem. Siquidem merito mortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus; baptismo autem, ut supra dictum est, ei commorimur. 1) *Si enim*, ut inquit Apostolus, *complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

48. *Quare per baptismum integræ naturæ status non statim reddatur.*

Quod si quærat aliquis, cur statim post baptismum in hac etiam mortali vita his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis virtute non transferamur; id quidem duabus potissimum de causis factum esse respondebitur: quarum prima est, quod nobis, 2) qui per baptismum Christi corpori conjuncti, atque ejus membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset. Cum igitur Christus dominus, etsi, ab initio ortus sui, 3) gratiæ et veritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta et mortem pertulit, ac deinde ad immortalis vitæ gloriam resurrexit; quis miretur, cum videat fideles, qui jam per baptismum cœlestis justitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco et fragili corpore vestiri, ut postquam multis laboribus pro Christo perfuncti, et morte obita, denuo ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint, qui cum Christo ævo sempiterno perfruantur?

Altera vero causa, cur in nobis post baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquatur, illa est, ut scilicet, tamquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. Nam, cum patienti animo vitæ incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium divina ope subjicimus, certa spe niti debemus, fore ut, si cum Apostolo 4) bonum cer-

1) Rom. 6, 5. — 2) Rom. 6, 3. 4. — 3) Joan. 1, 14. de orth. fide Dam. lib. 4. c. 20.— 4) 2. Tim. 4, 7.

tamen certaverimus, cursum consummaverimus, fidem servaverimus, repositam quoque justitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die justus judex. Sic vero etiam cum filiis Israel videtur Dominus egisse, 1) quos etsi ab Ægyptiorum servitute, Pharaone atque ejus exercitu in mare demerso, liberavit, tamen non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed prius in multis variisque casibus exercuit; ac deinde cum eos in promissæ terræ possessionem misisset, ceteros quidem incolas e patriis sedibus exturbavit, 2) quasdam vero nationes reliquas fecit, quas delere non potuerunt, ut populo Dei bellicæ virtutis et fortitudinis exercendæ occasio numquam deesset.

Huc accedit, quod si per baptismum, præter dona cœlestia, quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitari merito posset, quin multi, præsentis potius vitæ commoda, quam futuræ speratam gloriam consectantes, ad baptismum venirent: cum tamen non falsa hæc, et incerta, 3) *quæ videntur,* sed vero, atque æterna, *quæ non videntur,* bona christiano homini semper proposita esse debeant.

49. *Renati inter hujus vitæ miserias solida animi oblectatione non destituuntur.*

Sed interim tamen hujus vitæ conditio, quæ miseriarum plena est, suis voluptatibus et lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui jam per baptismum 4) veluti palmites insiti sumus in Christum, jucundius aut optabilius esse potest, quam, cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quominus 5) ad præmium supernæ vocationis Dei omni studio contendamus, 6) alii virginitatis lauream, alii 7) doctrinæ et prædicationis coronam, 8) alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora a Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darentur, nisi prius nos ipsos in hujus ærumnosæ vitæ stadio exercuissemus, atque in acie invicti stetissemus.

50. *Quid præter culpæ, et pœnæ remissionem baptismo homini præstetur.*

Sed ut ad baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, hujus sacramenti virtute nos non solum a malis, quæ vere

1) Exod. 14. — 2) Jud. 3. 2, 3. — 3) 2. Cor. 4, 18. — 4) Joan. 15, 5. — 5) Phil. 3, 14. — 6) Apoc. 14, 4. — 7) Dan. 12, 3 — 8) Apoc. 7, 9.

maxima dicenda sunt, liberari, verum etiam eximiis bonis et muneribus augeri. Animus enim noster divina gratia repletur, qua 1) justi, et 2) filii Dei effecti, 3) æternæ quoque salutis heredes instituimur. Nam, ut scriptum est, 4) *qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit;* 5) mundatamque ecclesiam lavacro aquæ in verbo vitæ Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum tridentina synodus ab omnibus credendum, pœna anathematis proposita, decrevit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhærens, ac veluti splendor quidam et lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores et splendidiores reddit. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum 6) gratiam effundi dicant, 7) eamque Spiritus sancti pignus soleant appellare.

51. *Gratiæ divinæ, quæ baptismo infunditur, adduntur veluti pedissequæ virtutes.*

Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia divinitus infunduntur. Quare, cum Apostolus ad Titum ait: 8) *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quam effudit in nos abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum;* divus Augustinus verba illa, *abunde effudit,* explanans, *Nimirum*, inquit, *ad remissionem peccatorum, et copiam virtutum.*

52. *Per baptismum Christo incorporamur.*

Jam vero baptismum etiam Christo capiti tamquam membra copulamur et connectimur. Quemadmodum igitur a capite vis manat, qua singulæ corporis partes ad proprias functiones apte exequendas moventur; ita etiam ex 9) Christi domini plenitudine in omnes, qui justificantur, divina virtus et gratia diffunditur, quæ nos ad omnia christianæ pietatis officia habiles reddit.

53. *Qui fiat, ut tot virtutibus baptismo cumulati adeo tarde pietatem exerceant.*

Neque vero mirum cuiquam videri debet, si, cum tanta virtutum copia instructi et ornati simus, tamen non sine magna difficultate et labore pias honestasque actiones inchoamus, vel certe absolvimus. Id enim ob eam rem non evenit, quod virtutes, a quibus actiones ipsæ proficiscuntur, Dei beneficio

1) I. Joan. 3, 7. — 2) Joan. 1, 12. — 3) Rom. 8, 17. — 4) Marc. 16, 16. — 5) Ephes. 5, 26. — 6) Rom. 5, 5. — 7) 2. Cor. 1, 22. et 5, 5. — 8) Ad Titum 3, 5. — 9) Joan. 1, 16.

nobis donatæ non sint : sed 1) quoniam post baptismum acerrima cupiditatis pugna adversus spiritum relicta est : in qua tamen contentione animo frangi aut debilitari christianum hominem non decet, cum Dei benignitate freti, optima spe niti debeamus, fore, ut quotidiana recti vivendi exercitatione, 2) quæcumque pudica sunt, quæcumque justa, quæcumque sancta, eadem etiam facilia et jucunda videantur ; hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus, 3) ut Deus pacis sit nobiscum.

54. *In baptismo character indelebilis imprimitur.*

Præterea, per baptismum consignamur charactere, qui ex anima deleri numquam potest : de quo nihil est, ut plura hoc loco disserantur, cum liceat ex his, quæ supra dicta sunt, cum universe de sacramentis ageretur, satis multa, quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

55. *Baptismum iterari numquam posse demonstratur.*

Sed quoniam ex characteris vi et natura ab ecclesia definitum est, baptismi sacramentum nulla ratione iterandum esse, ea de re fideles, ne aliquando in errores judicantur, sæpe et diligenter a pastoribus admonendi erunt. Hoc vero docuit Apostolus, inquiens : 4) *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Deinde cum romanos hortatur, ut mortui per baptismum in Christo caverent, ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cum inquit : 5) *Quod enim* Christus *mortuus est peccato, mortuus est semel;* hoc videtur aperte significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per baptismum non licere. Quare sancta etiam ecclesia se unum baptismum credere palam profitetur : quod quidem rei natura et rationi vehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur, quod baptismum est quædam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali virtute semel tantum generamur, et in lucem edimur, atque, ut divus Augustinus ait, uterus non potest repeti ; sic etiam una est spiritualis generatio, nec baptismus umquam tempore iterandus est.

56. *Illi iterato non baptizantur, qui certa conditione interposita abluuntur.*

Neque vero quisquam putet, eum ab ecclesia iterari, cum adhibita hujusmodi verborum formula, aliquem abluit, de quo

1) Rom. 7, 15. 16. 17. — 2) Phil. 4, 8. — 3) 2. Cor. 13, 11. — 4) Ephes. 4, 5 — 5) Rom. 6. 10.

incertum est, an baptizatus prius fuerit: *Si baptizatus es, te iterum non baptizo; si vero nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita enim non impie iterari, sed sancte, cum adjunctione baptismum administrari dicendum est.

57. *Baptismus conditionalis semper circa ullum discrimem usurpandus non est.*

Qua in re tamen diligenter a pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus fere quotidie non sine maxima sacramenti injuria peccatur. Neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione illa baptizent; quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is prius ablutus fuerit, sed statim ei baptismum tribuunt. Quin etiam, quamvis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse, tamen sacram ablutionem in ecclesia, adhibita solemni cæremonia, cum adjunctione repetere non dubitant; quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea baptismi forma, ex Alexandri papæ auctoritate, in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur, an baptismum rite susceperint; aliter vero numquam fas est, etiam cum adjunctione baptismum alicui iterum administrare.

58. *Quis sit postremus fructus, qui virtute baptismi hominibus confertur.*

Præter cetera vero, quæ ex baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quo reliqua omnia videntur referri, quod scilicet cœli aditum, propter peccatum prius interclusum, unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis baptismi virtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quæ in Salvatoris baptismo contigisse evangelica auctoritas confirmavit. Etenim 1) cœli aperti sunt, et Spiritus sanctus columbæ specie in Christum dominum descendens apparuit. Ex quo significatum est, eis, qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, et cœlorum januam reserari: non quidem, ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, cum omnium miserarum expertes, quæ in beatam vitam adere non possunt, pro mortali

1) Matth. 3, 16.

conditione immortalitatem assequentur. Atque hi quidem sunt baptismi fructus, quos, si quidem sacramenti vim spectemus, æque ad omnes pertinere dubitari non potest ; sin autem , quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus, plus minusve cœlestis gratiæ et fructus ad unum aliquem , quam ad alium, pervenire omnino fateri oportet.

59. *Quæ sit cæremoniarum baptismi vis et utilitas.*

Restat nunc, ut, quæ de hujus sacramenti precationibus, ritibus et cæremoniis tradenda sint, aperte et breviter explicentur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit , cum inquit , 1) sine fructu esse, si quæ aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur ; idem fere ad ritus et cæremonias transferri potest : imaginem enim et significationem earum rerum præseferunt, quæ in sacramento geruntur, Quod si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret , non magna admodum cæremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur pastoribus opera, ut eas fideles intelligant , certoque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint , plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id vero tum instituentium auctoritas, qui sine controversia sancti apostoli fuerunt , tum finis, cujus causa cæremonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim sacramentum majori cum religione ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni præclara illa et eximia dona, quæ in eo continentur, et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est.

60. *Quotuplices sint baptismi ritus.*

Sed omnes cæremoniæ et precationes , quibus in baptismi administratione ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in eis explicandis certus ordo a pastoribus servari possit, et quæ tradita ab illis fuerint , auditorum memoria facilius retineantur. Ac primum quidem illarum genus est , quæ , antequam accedatur ad baptismi fontem , servantur ; alterum earum, quæ, cum ad ipsum fontem ventum est, adhibentur ; tertium earum, quæ, peracto jam baptismo, addi solent.

61. *Quo tempore aqua ad baptismum necessaria communi ritu sit consecranda.*

In primis igitur aqua paranda est , qua ad baptismum uti oportet. Consecratur enim baptismi fons addito mysticæ unctionis

1) 1. Cor. 14, 14.

oleo. Neque id omni tempore fieri permissum est, sed more majorum festi quidam dies, qui omnium celeberrimi et sanctissimi optimo jure habendi sunt, expectantur, in quorum vigiliis sacræ ablutionis aqua conficitur; quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in veteris ecclesiæ more positum fuit, ut baptismus administraretur. Sed quamvis ecclesia hoc tempore, propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicarit; tamen solemnes illos dies paschæ et pentecostes, quibus baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc observavit.

62. *Baptizandi cur mox in ecclesiam non admittantur.*

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ baptismum antecedunt, explicare oportet. Afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui baptismo initiandi sunt, ad ecclesiæ fores, atque ab ejus introitu omnino prohibentur, quod indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ servitutis jugum repulerint, et totos se Christo domino ejusque justissimo imperio addixerint.

63. *Cur baptizandi quid petant interrogentur, et instruantur.*

Tum vero sacerdos ab eis exquirit, quidnam ab ecclesia petant: quo cognito, primum eos christianæ fidei doctrina, quam in baptismo profiteri debent, instituit; id autem catechismo efficitur. Cujus institutionis morem a Domini salvatoris præcepto manasse nemo dubitare potest, cum ipse apostolis jusserit: 1) *Ite in mundum universum, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mandavit vobis.* Ex quo licet cognoscere, baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur.

64. *Quo pacto ex veteri ecclesiæ instituto catechizari debeant rudiores.*

Quoniam vero catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta ætate fuerit, ad ea, quæ rogantur, ipse per se respondet; si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet, solemnemque sponsionem facit.

65. *Qui sit exorcismi usus.*

Sequitur exorcismus, qui ad expellendum diabolum, ejusque vires frangendas et debilitandas, sacris et religiosis ver-

1) Matth. 28, 19. 20.

bis, ac precationibus conficitur. Proinde sacerdos ter in faciem ejus, qui initiandus est, spirat, ut serpentis antiqui potestatem expellat, et amissæ vitæ spiraculum consequatur.

66. *Cur ejus, qui baptizatur, ori sal admoveatur.*

Accedunt ad exorcismum aliæ cæremoniæ, quarum singulæ, ut quæ mysticæ sint, propriam atque illustrem significationem habent. Nam cum sal in illius os, qui ad baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrina et gratiæ dono consecuturum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, et divinæ sapientiæ pabulo delectetur.

67. *Quid sibi velit crucis signum multis corporis partibus adhibitum.*

Obsignantur præterea signo crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures; quæ omnia declarant, baptismi mysterio sensus baptizandi aperiri ac roborari, ut Deum excipere, præceptaque ejus intelligere ac servari possit.

68. *Quare nares et aures baptizandi saliva liniantur.*

Postea vero illi nares et aures saliva liniuntur, statimque ad baptismi fontem mittitur, ut quemadmodum 1) cæcus ille evangelicus, quem Dominus jusserat oculos luto illitos Siloes aqua abluere, lumen recuperavit, ita etiam intelligamus sacræ ablutionis eam vim esse, ut menti cœlestem veritatem percipiendam lumen afferat.

69. *Quid doceat abrenunciatio illa satanæ facta ab illo, qui baptizandus offertur.*

His paractis ad baptismi fontem veniunt, ibique aliæ cæremoniæ, et ritus adhibentur, ex quibus christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim, ter conceptis verbis, eum, qui baptizandus est, interrogat: *Abrenuncias satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus?* At ille aut ejus nomine patrinus, ad singulas interrogationes, respondet, *abrenuncio*. Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primum sancte et religiose polliceri debet, se diabolum et mundum deserere, ac nullum umquam tempus fore, in quo utrumque veluti hostem teterrimum non detestetur.

70. *Oleo catechumenorum baptizandus inungitur in pectore et inter scapulas; quid velit illa inunctio.*

Post hæc, oleo catechumenorum baptizandus inungitur in

1) Joan. 9, 7.

pectore et inter scapulas. In pectore quidem, ut per Spiritus sancti donum abjiciat errorem et ignorantiam, et suscipiat fidem rectam; quia 1) *justus ex fide vivit*. Inter scapulas autem, ut Spiritus sancti gratia excutiat negligentiam et torporem, ac bonam operationem exerceat, quia 2) *fides sine operibus mortua est.*

71. *Quo modo baptizandus fidei suæ professionem faciat.*

Deinde ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo : *Credis in Deum patrem omnipotentem ?* Cui ille respondet, *credo*. Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus, fidem suam solemni religione profitetur. Quibus sane duabus responsionibus, omnem christianæ legis vim et disciplinam contineri, perspicuum est.

72. *Cur ab eo, qui aqua salutari proxime tingendus est, petatur, num baptizari velit.*

Sed cum jam baptismum administrare oportet, quærit sacerdos ab eo, qui baptizandus est, num baptizari velit; quo quidem per se, vel ejus nomine, si infans sit, patrino annuente, statim in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, salutari aqua eum abluit. Quemadmodum enim 3) homo sua voluntate serpenti obediens, merito damnatus est; ita Dominus neminem ad suorum numerum, nisi voluntarium militem, adscribi voluit, ut divinis jussis sponte obtemperans, æternam salutem consequeretur.

73. *Quamobrem baptizati caput mox chrismate inungatur.*

Jam postquam baptismus absolutus est, sacerdos summum baptizati verticem chrismate perungit, ut intelligat se ab eo die Christo capiti tamquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum, et ea re christianum a Christo, Christum vero a chrismate appellari. Quid vero chrisma significet, ex iis satis intelligi, quæ tunc sacerdos orat, divus Ambrosius testatur.

74. *Quid designet vestis candida, vel album sudariolum, quod baptizato donatur.*

Induit postea sacerdos baptizatum veste alba dicens : *Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam.* Infantibus vero, qui vestitu non utuntur, iisdem verbis album sudariolum datur : quo symbolo significari patres sancti docent tum

1) Gal. 3, 11. — 2) Jac. 2, 26. — 3) Gen. 3, 6.

resurrectionis gloriam, ad quam per baptismum nascimur, tum nitorem et pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in baptismo ornatur, tum innocentiam atque integritatem, quam in omni vita baptizatus servare debet.

75. *Quæ sit ratio ardentis cerei, qui a baptizato tenetur.*

Et deinde cereus ardens in manum traditur, qui ostendit fidem charitate inflammatam, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam atque augendam esse.

76. *Quare, ac cujusmodi nomen baptizato sit imponendum.*

Ad extremum vero nomen baptizato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui, propter excellentem animi pietatem et religionem, in sanctorum numerum relatus est. Ita enim facile fiet, ut quivis nominis similitudine, ad sanctitatis et virtutis imitationem excitetur; ac præterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur, et speret sibi advocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam venturum esse. Quare reprehendi sunt, qui gentilium nomina, et eorum præcipue, qui sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consectantur, et pueris imponunt; cum ex eo intelligi possit, quanti christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari videntur, ut velint fidelium aures hujusmodi profanis nominibus undique circumsonare.

77. *Summa eorum, quæ de baptismi mysteriis sunt tradita.*

Hæc de baptismi sacramento si a pastoribus explanata fuerint, nihil eorum fere prætermissum esse videbitur, quæ ad hanc cognitionem maxime pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim, quid ipsum baptismi nomen significet, quæ sit ejus natura et substantia, tum ex quibus partibus constet. Dictum est, a quo institutus fuerit; qui ministri ad conficiendum sacramentum necessarii sint; quosve tamquam pædagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum est etiam, quibus, et quemadmodum animo affectis baptismus administrari debeat, quæ sit ejus virtus et efficientia: postremo, qui ritus et cæremoniæ serventur, quantum proposita ratio postulabat, satis copiose explicatum est. Quæ omnio ob eam præcipue causam docenda esse pastores meminerint, ut fideles in hac cura et cogitatione perpetuo versentur, ut in iis, quæ adeo sancte et religiose spoponderunt, cum baptismo initiati sunt, fidem servent, atque

eam vitam instituant, quæ sanctissimæ christiani nominis professioni respondeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

CAPUT III.

1. *Cur hodie quam maxime confirmationis virtus sit explicanda.*

Si in confirmationis sacramento explicando pastorum diligentia requirenda umquam fuit, nunc certe opus est illud quam maxime illustrare, cum in sancta Dei ecclesia hoc sacramentum a multis omnino prætermittatur, paucissimi vero sint, qui divinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere studeant. Quare fideles ita de hujus sacramenti natura, vi, dignitate, tum in die pentecostes, quo præcipue die administrari solet, tum aliis etiam diebus, cum id pastores commode fieri posse judicaverint, docendi erunt, ut intelligant, non solum negligendum non esse, sed summa cum pietate et religione suscipiendum; ne ipsorum culpa, maximoque malo eveniat, ut frustra in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

2. *Quare ecclesia hoc sacramentum confirmationem vocarit.*

Sed ut a nomine initium sumatur, confirmationem ab ecclesia hoc sacramentum idcirco vocari docendum est, quoniam, qui baptizatus est, cum ab episcopo sacro chrismate ungitur, additis solemnibus illis verbis: *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* nisi aliud sacramenti efficientiam impediat, novæ virtutis robore firmior, atque adeo perfectus Christi miles esse incipit.

3. *Confirmatio verum est novæ legis sacramentum.*

In confirmatione autem veram et propriam sacramenti rationem catholica ecclesia semper agnovit; quod et Melchiades pontifex, et plures etiam alii sanctissimi et vetustissimi pontifices aperte declarant. Ac sanctus Clemens ejus veritatis doctrinam graviori sententia comprobare non potuit; ait enim: *Omnibus festinandum est sine mora renasci Deo, et demum ab episcopo consignari, id est, septiformem gratiam Spiritus sancti percipere: cum alioqui perfectus christianus nequaquam esse possit is, qui injuria, et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc sacra-*

mentum prætermiserit, ut a beato Petro accepimus, et ceteri apostoli, præcipiente Domino, docuerunt. Hanc vero eamdem fidem doctrina sua confirmarunt, qui eodem spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, 1) Urbanus, 2) Fabianus, 3) Eusebius, romani pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere.

4. *Sacri doctores, qui hujus sacramenti meminerunt.*

Accedit præterea sanctorum patrum consentiens auctoritas; inter quos 4) Dionysius areopagita, Athenarum episcopus, cum diceret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret, ita inquit: *Baptizatum sacerdotes induunt veste congrua munditiæ, ut ad pontificem ducant; ille vero sacro atque prorsus divino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participem facit.* 5) Eusebius quoque cæsariensis tantum huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit, Novatum hæreticum Spiritum sanctum promereri non potuisse, quia, cum baptizatus esset, in gràvi ægritudine signaculo chrismatis non est signatus. Sed clarissima habemus hujus rei testimonia tum a divo Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui initiantur, inscripsit, tum a divo 6) Augustino in libris, quos adversus Petiliani donatistæ epistolas edidit: quorum uterque adeo de hujus sacramenti veritate nihil dubitare posse existimavit, ut eam scripturæ etiam locis doceat ac confirmet. Quare alter quidem verba illa Apostoli: 7) *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis;* alter vero quod in psalmis legitur: 8) *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron;* tum illud ejusdem Apostoli: 9) *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ad confirmationis sacramentum referri testatus est.

5. *Quæ sit confirmationis et baptismi differentia.*

Quamvis autem a Melchiade dictum sit, baptismum confirmationi maxime conjunctum esse; non idem tamen sacramentum, sed ab altero longe disjunctum, existimandum est. Constat enim varietatem gratiæ, quam singula sacramenta tribuunt, et rei sensibus subjectæ, quæ ipsam gratiam signifi-

1) Urban. in ep. 1. ad omnes christianos cap. 7. et habetur de consecr. dist. 5. cap. Omnes fideles. — 2) Fabian. in ep. 2. ad omnes orient. cap. 1. — 3) Euseb. in ep. 3. ad episc. tusc. et camp. et habetur de cons. dist. 5. cap. Manu. — 4) Dion. de eccl. hierar. cap. 4. — 5) Euseb. lib. 6. hist. eccl. c. 20. hoc habetur ex epist. concilii romani. D. Ambr. in lib. de iis, qui myst. init. c. 7. et lib. 1. de Spiritu sancto cap. 6. — 6) D. Aug. lib. 1. contr. litt Petil. c. 104. et lib. 15. de trin. c. 26. — 7) Ephes. 4, 30. — 8) Psal. 132, 2. — 9) Rom. 5, 5.

cat, efficere, ut varia quoque et diversa sacramenta sint. Cum igitur baptismi gratia homines in novam vitam gignantur; confirmationis autem sacramento, qui jam geniti sunt, viri evadant, 1) evacuatis, quæ erant parvuli; satis intelligitur, quantum in naturali vita generatio ab incremento distat, tantumdem inter se differre baptismum, qui regenerandi vim habet, et confirmationem, cujus virtute fideles augescunt, et perfectum animi robur assumunt.

Præterea quoniam novum atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit, facile perspici potest, quemadmodum baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus, ita etiam maxime conducere, fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo aut metu a veræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem, cum sacro confirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur; hujus sacramenti rationem a baptismo diversam esse. Quare Melchiades pontifex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: *In baptismate homo ad militiam recipitur, et in confirmatione coarmatur ad pugnam. In fonte baptismatis Spiritus sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam, confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat: in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum ad pugnam confirmamur: in baptismo abluimur, post baptismum roboramur: regeneratio per se salvat in pace baptismum recipientes, confirmatio armat atque instruit ad agones.* Verum hæc jam non solum ab aliis conciliis tradita, sed præcipue a sacra synodo tridentina decreta sunt, ut jam de iis non solum aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat.

6. *Quis sacramenti confirmationis est auctor.*

Quoniam vero supra demonstratum est, quam necessarium esset communiter de omnibus sacramentis docere, a quonam ortum habuerint, idem etiam de confirmatione tradere oportet, ut fideles hujus sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a pastoribus explicandum est Christum dominum non solum ejus auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano pontifice romano teste, chrismatis ritum, et verba, quibus in ejus administratione catholica ecclesia utitur, præcepisse. Quod quidem iis facile probari poterit, qui confirmationem sacramentum

1) 1. Cor. 13, 11.

esse confitentur, cum sacra omnia mysteria humanæ naturæ vires superent, nec ab alio, quam a Deo possint institui. Jam vero quæ sint ejus partes, ac primum quidem de materia dicendum est.

7. *Quæ sit sacri hujus mysterii materia.*

Hæc autem chrisma appellatur; quo nomine, a græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accomodarunt, quod ex oleo et balsamo solemni episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permixtæ confirmationis materiam præbent; quæ quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritus sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, id etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus sacramenti materia, cum sancta ecclesia et concilia perpetuo docuerunt, tum a sancto Dionysio et complurimis aliis gravissimis patribus traditum est; in primisque a Fabiano pontifice, qui apostolos chrismatis confectionem a Domino accepisse, nobisque reliquisse, testatus est.

8. *Quid oleum in materia confirmationis significat.*

Neque vero ulla alia materia, quam chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc sacramento efficitur. Oleum enim, quod pingue sit et natura sua manet, ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum sanctum a Christo capite in alios redundat atque effunditur, *sicut unguentum*, 1) *quod descendit in barbam Aaron* usque *in oram vestimenti ejus;* 2) *unxit* enim eum *Deus oleo lætitiæ præ consortibus* suis; ac 3) *de plenitudine ejus nos omnes accepimus.*

9. *Quid balsamum oleo admixtum hic admoneat.*

Balsamum vero, cujus 4) odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum sacramento confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere, ut illud Apostoli queant dicere, 5) *Christi bonus odor sumus Deo?* Habet præterea balsamum eam vim, ut, quidquid eo circumlitum fuerit, putrescere non sinat: quod quidem ad hujus sacramenti virtutem significandam valde accommodatum videtur, cum plane constet fidelium animos cœlesti gratia, quæ in

1) Psal. 132, 2. — 2) Psal. 44, 8. — 3) Joan. 1, 16. — 4) Eccl. 24, 20. — 5) 2. Cor. c. 2, 15.

confirmatione tribuitur, præparatos, facile a scelerum contagione defendi posse.

10. *Cur necesse sit chrisma ab episcopo consecrari.*

Consecratur autem Chrisma solemnibus cæremoniis ab episcopo. Ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extrema cœna, cum chrismatis conficiendi rationem apostolis commendaret, Fabianus pontifex, sanctitate et martyrii gloria clarissimus, tradidit. Quamquam cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit. Non solum enim aquam elementum baptismi esse voluit, cum inquit : 1) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* sed cum ipse baptizatus est, effecit, ut ea deinceps vi sanctificandi prædita esset. Quare dictum est a sancto Chrysostomo : *Aqua baptismi purgare peccata credentium non posset, nisi tactu dominici corporis sanctificata fuisset.* Quoniam igitur Dominus hanc confirmationis materiam usu ipso et tractatione non sacravit, necessarium est, ut sanctis et religiosis precationibus consecretur; neque ad alium ea confectio, nisi ad episcopum pertinere potest, qui ejusdem sacramenti ordinarius minister institutus est.

11. *Quæ sit hujus sacramenti forma.*

Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma scilicet et verba, quæ ad sacram unctionem adhibentur : monendique fideles : ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maxime, cum ea pronunciari animadvertunt, ad pietatem, fidem, et religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ impedimenti esse possit. His igitur verbis confirmationis forma absolvitur : *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Sed tamen si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facile probari potest. Etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam et substantiam explicant.

12. *Hanc esse perfectam hujus sacramenti formam, quo modo confirmetur.*

Atqui maxime hæc tria in confirmatione observanda sunt, divina potestas, quæ ut principalis causa in sacramento ope-

1) Joan. 3, 5.

ratur; tum robur animi et spiritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur: deinde signum, quo notatur is, qui in certamen christianæ militiæ descensurus est. Ac primum quidem verba illa, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, quæ extremo loco posita sunt; alterum ea, *confirmo te chrismate salutis,* quæ in medio sunt; tertium, quæ in principio formæ locantur, *signo te signo crucis,* satis declarant. Quamquam, si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse hujus sacramenti veram et absolutam formam, ecclesiæ catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur, nos ea de re quidquam dubitare.

13. *Quis sit proprius sacramenti confirmationis minister.*

Docere etiam pastores debent, quibus potissimum hujus sacramenti administratio commissa sit. Nam cum multi sint, 1) ut est apud Prophetam, qui currant, neque tamen mittantur; necesse est, qui veri et legitimi ejus ministri sint, tradere, ut fidelis populus confirmationis sacramentum et gratiam consequi possit. Solum itaque episcopum hujus sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere sacræ litteræ ostendunt. Nam in actis apostolorum legimus, 2) cum Samaria verbum Dei accepisset, Petrum et Joannem ad eos missos esse, *qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant.* Quo in loco licet videre, eum, qui baptizaverat, quod tantum esset diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse, sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est apostolis, reservatum esse. Quin etiam, 3) ubicumque sacræ scripturæ hujus sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest.

14. *Idem etiam pontificum maximorum decretis ostenditur.*

Neque ad eam demonstrandam desunt sanctorum patrum, atque pontificum 4) Urbani, 5) Eusebii, 6) Damasi, 7) Innocentii, 8) Leonis, clarissima testimonia, quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. Divus quoque 9) Augustinus graviter quæritur de corrupta ægyptiorum et alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant confirmationis sacramentum administrare. Ac jure quidem hoc factum esse,

1) Jer. 23, 21. — 2) Act. 8, 14. 15. 16. 17. — 3) Act. 19, 6. — 4) In fine epist. ad omnes christianos. — 5) Epist. 3. ad episcopos Tusciæ, et Campaniæ. 6) Circa medium et ceteros episc. ep. 4. ad Prosp. orth. — 7) Epist. ad Veren. cap. 3. — 8) Epist. 88. ad Germaniæ, et Galliæ episcopos. — 9) Aug. in quæst. novi testamenti q. 42.

ut ejusmodi munus ad episcopos deferretur, hac similitudine possunt pastores declarare. Ut enim in extruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cæmenta, calcem, ligna, et reliquam materiam parant atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat; ita etiam hoc sacramentum, quo veluti spirituale ædificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat.

15. *Cur in confirmatione patrini assumantur, et quæ in confirmatione affinitas contrahatur.*

Additur vero etiam patrinus, quemadmodum in baptismo fieri demonstratum est. Nam si, qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicujus indigent, cujus arte et consilio doceantur, quibus ictibus et petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint; quanto magis fideles, cum sacramento confirmationis quasi firmissimis armis tecti ac muniti, in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad hujus quoque sacramenti administrationem patrini advocandi sunt, quibuscum eadem spiritualis affinitas conjungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, ut ante docuimus, cum de patrinis ageretur, qui ad baptismum adhibendi sunt.

16. *Confirmationis sacramentum non est absolute necessarium: non tamen prætermittendum.*

Sed quoniam sæpe evenit, ut fideles, in hoc sacramento suscipiendo, aut præpopera festinatione, aut dissoluta quadam negligentia et cunctatione utatur, (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere et aspernari audeant, nihil est quod dicamus) aperiendum est etiam pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc sacramentum ejusmodi necessitatem non habere, ut sine eo salvus quis esse non possit. Quamquam vero necessarium non est, a nemine tamen prætermitti debet; sed potius maxime cavendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur; quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est.

17. *Confirmationis sacramentum ab omnibus suscipiendum demonstratur.*

Ac sanctus quidem Lucas, cum admirabilem illam Spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit: 1) *Et factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum:* deinde, paucis interjectis; 2) *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctæ ecclesiæ figuram et imaginem gerebat, ad omnes fideles confirmationis sacramentum, cujus initium ab eo die dictum est, pertinere. Atque id etiam ex ipsius sacramenti ratione facile colligitur; illi enim sacro chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, et qui ad perfectum christianæ religionis habitum producendi sunt; at nulli id non maxime convenit. Ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perveniant, etiam si interdum, quod vult, minus assequatur; ita communis omnium mater catholica ecclesia vehementer optat, ut in iis quos per baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfecte absolvatur. Id autem quoniam mysticæ unctionis sacramento efficitur, perspicuum est, eam ad universos fideles æque pertinere.

18. *Qua ætate christiani ad hoc sacramentum sint admittendi.*

In quo illud observandum est, omnibus quidem post baptismum confirmationis sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint. Quare, si duodecimus annus non expectandus videatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre maxime convenit. Neque enim confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut ejus virtute optime instructi et parati inveniremur, cum nobis pro Christi fide pugnandum esset; ad quod sane pugnæ genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse judicarit.

19. *Quo pacto, qui jam ætate sunt provectiores, se ad hoc sacramentum præparare debeant.*

Ex his igitur efficitur, ut, qui adulta jam ætate confirmandi sunt, siquidem hujus sacramenti gratiam et dona consequi cupiant, eos non solum fidem et pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolore oporteat. Qua in re elaborandum est, ut peccata etiam prius confitean-

1) Act. 2, 2. — 2) Ibidem 4.

tur, et pastorum cohortatione ad jejunia et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque laudabilem illam antiquæ ecclesiæ consuetudinem renovandum esse, ut non nisi jejuni hoc sacramentum susciperent: quod quidem fidelibus facile persuaderi posse existimandum est, si hujus sacramenti dona admirabilesque effectus intellexerint.

20. *Qui sint confirmationis effectus.*

Itaque pastores docebunt, confirmationem hoc cum ceteris sacramentis commune habere, ut, nisi impedimentum aliquod inferatur, novam gratiam tribuat. Etenim hæc sacra et mystica signa ejusmodi esse demonstratum est, quæ gratiam declarant atque efficiunt. Ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet ac remittat, quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud proprie confirmationi tribuitur, quod baptismi gratiam perficit. Qui enim per baptismum christiani effecti sunt, 1) quasi infantes modo geniti teneritatem adhuc et mollitiem quamdam habent, ac deinde chrismatis sacramento adversus omnes carnis, mundi, et diaboli impetus robustiores fiunt; et eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum et glorificandum nomen domini nostri Jesu Christi; ex quo etiam nomen ipsum inventum esse nemo dubitavit.

21. *Confirmationis nomen unde dictum sit.*

Neque enim, ut quidem non minus imperite, quam impie finxerunt, confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quod olim, qui infantes baptizati erant, cum jam adulti essent, ad episcopum adducebantur, ut fidem christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent; ita ut confirmatio nihil a catechesi differre videatur, cujus consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quod hujus sacramenti virtute Deus in nobis 2) id confirmat, quod baptismo operari cœpit, nosque ad christianæ soliditatis perfectionem adducit. Nec vero confirmat solum, sed auget etiam, de quo Melchiades ita testatur: *Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam; in confirmatione augmentum præstat ad gratiam.* Deinde non auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime

1) I. Pet. 2, 2. — 2) Psal. 67, 29.

indumenti translatione scriptura significavit atque expressit; ait enim Dominus salvator, cum de hoc sacramento loqueretur: 1) *Sedete in civitate quoad usque induamini virtute ex alto.*

22. *Virtus confirmationis ex his, quæ apostolis evenerunt, declaranda.*

Quod si pastores voluerint divinam hujus sacramenti efficientiam ostendere (hoc vero ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non potest), satis erit, quid ipsis apostolis evenerit, explicare. Illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam adeo infirmi et remissi fuerunt, 2) ut, cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam conjecerint; Petrus vero, 3) qui ecclesiæ petra et fundamentum designatum erat, 4) et summam constantiam, excelsique animi magnitudinem præsetulerat, 5) unius mulierculæ voce perterritus, se Jesu Christi discipulum esse non semel aut iterum, sed tertio negaverit; ac post resurrectionem omnes 6) propter metum judæorum inclusi domi se continuerint. At vero, in die pentecostes, tanta Spiritus sancti virtute omnes repleti sunt, ut, 7) dum evangelium, quod eis commissum erat, non solum in judæorum regione, sed universo orbe audacter et libere dispergerent, nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, quam 8) quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, vincula, tormenta, cruces perferrent.

23. *Confirmatio characterem imprimit, et iterari non potest.*

Habet præterea confirmatio eam vim, ut 9) characterem imprimat: quo fit, 10) ut nulla umquam ratione iterari possit; quod etiam in baptismo supra observatum est, ac de sacramento ordinis quoque suo loco planius exponetur. Hæc igitur si a pastoribus sæpe et accurate explicata erunt, vix fieri poterit, quin fideles cognita hujus sacramenti dignitate atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte et religiose suscipere studeant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus et cæremoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica ecclesia utitur, breviter perstringantur; quæ explicatio quanto usui futura sit, pastores intelligent, si, quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, repetere voluerint.

1) Lucæ 24, 49. — 2) Matth. 26, 56. — 3) Matth. 16, 18. — 4) Matth. 26, 33, 35. — 5) Joan. 18, 25. — 6) Joan. 20, 19. — 7) Act. 2, 14, 15 et 4, 13. — 8) Act. 5, 41. — 9) Ephes. 4, 30. — 10) Concil. tarrac. cap. 114, et habetur de consecr. dist. 5. c. Dictum est. Gregorius III, ep. 4. et habetur ibidem, c. De homine.

24. *Quare eorum, qui confirmantur, frons ad modum crucis inungatur.*

Qui igitur confirmantur, sacro chrismate in fronte unguntur. Nam hoc sacramento Spiritus sanctus in animos fidelium sese infundit, in eisque robur et fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare, et nequissimis hostibus resistere queant. Quo circa declaratur, eos nullo metu aut verecundia, quarum affectionum signa maxime in fronte solent, apparere, a libera christiani nominis confessione absterrendos esse. Præterea nota illa, qua christianus a ceteris veluti miles insignibus quibusdam ab aliis distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

25. *Quo potissimum tempore hoc sacramentum conferatur.*

Sed illud quoque solemni religione in ecclesia Dei servatum est, ut in pentecoste præcipue hoc sacramentum administraretur; quod hoc maxime die 1) apostoli Spiritus sancti virtute roborati et confirmati sint, cujus divini facti recordatione fideles admonerentur, quæ, quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent.

26. *Cur episcopus alapam infligat, et pacem confirmato adprecetur.*

Deinde vero, qui jam unctus et confirmatus est, ut meminerit se tamquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxilla ab episcopo cæditur. Postremo autem pax ei datur, ut intelligat, se gratiæ cœlestis plenitudinem 2) et pacem, quæ exsuperat omnem sensum, consecutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis sacramento a pastoribus, non tam quidem nudis verbis et oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

1) Act. 2, 2. 3. — 2) Phil. 4, 7.

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT IV.

1. *Quare mysteria eucharistiæ summa cum reverentia tractari et suscipi debeant.*

Quemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tamquam divinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus salvator noster commendavit, nullum est, quod cum sanctissimo eucharistiæ sacramento comparari queat; ita etiam nulla gravior alicujus sceleris animadversio a Deo metuenda est, quam si res omnis sanctitatis plena, vel potius, quæ ipsum sanctitatis auctorem et fontem continet, neque sancte, neque religiose a fidelibus tractetur. Id vero Apostolus et sapienter vidit, et de eo nos aperte admonuit. Nam cum declarasset, quanto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: 1) *Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi.* Ut igitur fidelis populus, cum cœlesti huic sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiæ uberes fructus capiat, et justissimam Dei iram effugiat, illa omnia a pastoribus diligentissime exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

2. *Qua de causa, et quando eucharistiæ sacramentum sit institutum.*

Qua in re opus erit, ut, 2) Pauli apostoli rationem secuti, qui se, quod a Domino acceperat, corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus sacramenti institutionem fidelibus explicent. Ita vero gestam rem esse, ex evangelista perspicue colligitur. 3) Cum enim Dominus dilexisset suos, in finem dilexit eos; cujus quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam jam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, 4) ne ullo umquam tempore a suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem et conditionem superat, perfecit. Etenim, 5) celebrato cum discipulis agni paschalis cœna, ut figura veritati, umbra

1) 1. Cor. 11, 30. — 2) 1. Cor. 11, 23. — 3) Joan. 13, 1. — 4) Matth. 26, 26. — 5) Lucæ 22, 19.

corpori cederet, 1) *panem accepit,* Deoque *gratias agens benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit : Accipite, et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem* accepit, *postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine ; hoc facite, quotiescumque bibetis in meam commemorationem.*

3. *Cur hoc sacramentum eucharistia vocetur.*

Hujus ergo admirabilis sacramenti dignitatem atque excellentiam, cum sacri scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim eucharistiam appellant, quod verbum vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latine reddere possumus. Ac recte quidem bona gratia dicendum est, tum quia vitam æternam, de qua scriptum est, 2) *gratia Dei, vita æterna*, præsignificat; tum quia Christum dominum, 3) qui vera gratia atque omnium charismatum fons est, in se contineat. Nec vero minus apte gratiarum actionem interpretamur : 4) siquidem cum hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro universis in nos beneficiis Deo agimus ; atque in primis pro ejus gratiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen cum iis, quæ Christo a domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optime convenit. Etenim 5) panem accipiens fregit, ac gratias egit. David quoque cum hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen illud pronunciaret, 6) *memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se*, gratiarum actionem præponendam existimavit, cum inquit : 7) *Confessio et magnificentia opus ejus.*

4. *Quare hoc sacramentum communio, pacis et charitatis sacramentum nominetur.*

Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur, de quo mysterio paulo post latius dicendum erit. Vocatur præterea communio, quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait : 8) *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Nam, 9) ut Damascenus

1) Lucæ 22, 20. — 2) Rom. 6, 23. — 3) Joan. 1, 14. — 4) Origen. lib. 8. contr. Celsum. — 5) Matth. 26, 26. 27. — 6) Psal. 110, 4. — 7) Ibidem. 3. Conc. nic. c. 16. — 8) 1. Cor. 10, 16. — 9) Damas. lib. 14. orth. fid. cap. 14.

explanavit, *hoc sacramentum Christo nos copulat, atque ejus carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat.* Ex quo factum est, ut 1) sacramentum etiam pacis et charitatis diceretur, ut intelligeremus, quam indigni sint christiano nomine, qui inimicitias exercent; odiaque, dissidia, et discordias, ut teterrimas fidelium pestes, omnino exterminandos esse, cum præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosius servare, quam pacem et charitatem profiteamur.

5. *Qua ratione idem sacramentum viaticum et cœna dicatur.*

Sed viaticum etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur; tum quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur, tum quia viam nobis ad æternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri ecclesiæ catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento e vita excedat. Ac vetustissimi quidem patres 2), Apostoli auctoritatem secuti, cœnæ etiam nomine sacram eucharistiam interdum vocarunt, quod in illo novissimæ cœnæ salutari mysteria a Christo domino sit instituta.

6. *Eucharistia, cibo aut potu sumpto, confici et sumi non potest.*

Neque vero propterea a cibo aut potione illam conficere aut sumere licet; quod ab apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoria prodiderunt, perpetuo retenta ac servata est, ut a jejunis tantum perciperetur.

7. *Eucharistia veri nominis sacramentum est.*

Sed, explicata nominis ratione, docendum erit, hoc verum esse sacramentum, atque unum ex illis septem, quæ sancta ecclesia semper religiose coluit ac venerata est: nam cum calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut infinita pene sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter vera sacramenta numerandum esse perpetuo censuerunt, ex ipsa ratione et natura sacramenti idem convincitur. Etenim in eo signa sunt externa, et sensibus subjecta; habet deinde gratiæ significationem et efficientiam: præterea de Christi institutione, 3) neque evangelistæ neque 4) Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cum in

1) Aug. tract. 26. in Joan. Sess. 12. conc. trid. de eucharistia in præfatione. Concil. nicen. c. 11. et carthag. 4. cap. 77. et 78. — 2) 1. ad Cor. 11. — 3) Matth. 26, 26. Luc. 22, 10. Marc. 24, 22. — 4) 1. Cor. 11, 24. 25.

unum conveniant ad sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur.

8. *Multa esse in hoc sacramento, quibus sacramenti nomen convenit.*

Sed illud pastoribus diligenter observandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt : interdum enim et consecratio, et perceptio, frequenter vero et ipsum Domini corpus, et sanguis, qui in eucharistia continetur, sacramentum vocari consuevit: ait enim divus Augustinus, sacramentum hoc duobus constare, visibili scilicet elementorum specie, et invisibili carne et sanguine ipsius domini nostri Jesu Christi. Atque ad eumdem modum hoc sacramentum adorandum esse, nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verum hæc omnia minus proprie dici sacramenta perspicuum est. Ipsæ autem panis et vini species veram et absolutam hujus nominis rationem habent.

9. *Quo modo differat eucharistia a reliquis omnibus sacramentis.*

Sed quantum hoc sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur. Nam cetera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit : baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cum re ipsa homo aqua abluimur. At vero ad eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio ; utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ. atque elementi in aliam naturam mutatio : etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cum illa sacramenta administrantur, priorem aquæ et olei naturam non amittunt ; in eucharistia vero, quod panis et vinum ante consecrationem erat, confecta consecratione, vere est corporis et sanguinis Domini substantia.

10. *Duplex eucharistiæ materia duo sacramenta non constituit.*

Licet autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum eucharistiæ sacramentum conficitur ; non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, ecclesiæ auctoritate docti confitemur. Aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque a con-

ciliis 1) lateranensi, florentino, et tridentino decretum est, constare non poterit. Nam cum hujus sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei, quam efficit, conveniat, unum esse oportet, atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habet. Non quemadmodum cibus et potio, quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantum rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur; ita etiam duas illis diversas sacramenti species respondere consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur et recreantur. Quare a Domino salvatore dictum est: 2) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Sed diligenter explicandum est, quid eucharistiæ sacramentum significet, ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant.

11. *Quarum rerum significatio hoc sacramento includatur.*

Tria vero sunt, quæ nobis hoc sacramento indicantur; primum est Christi domini passio, quæ jam præteriit; ipse enim docuit: 3) *Hoc facite in meam commemorationem;* et Apostolus testatus est: 4) *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Alterum est divina et cœlestis gratia, quæ præsens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum enim baptismo in novam vitam gignimur, confirmatione roboramur, ut satanæ repugnare, et palam Christi nomen profiteri possimus; ita eucharistiæ sacramento alimur ac sustentamur. Tertium est, quod futurum prænunciat, æternæ jucunditatis et gloriæ fructus, quos in cœlesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ instantis, præteriti, et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda, tamquam ad unius rei significationem, referatur.

12. *Quæ sit hujus sacramenti materia, et cujusmodi panis sit consecrandus.*

Sed in primis cognoscenda est a pastoribus hujus sacra-

1) Lateranense concilium magnum non recenset septem sacramenta; ex eo tamen in c. 1. et aliis colligi possunt, sicut ex cap. Ad abolendam, tit. de hæreticis: conc. autem constantien. in doctr. de sacr. et trident. sess. 7 et c. 1. definiunt. — 2) Joan. 6, 56. — 3) Lucæ 22, 19. — 4) 1. Cor. 11, 26.

menti materia ; tum ut ipsi rite illud possint conficere , tum etiam ut fideles admoneantur , cujus rei symbolum sit , atque ejus rei, quam significat, studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est hujus sacramenti materia, altera panis ex tritico confectus, de qua primo agetur : de altera postea dicendum erit. Nam, ut docent evangelistæ 1) Matthæus 2), Marcus, et 3) Lucas, Christus dominus *panem* in manus *accepit, benedixit, et fregit, dicens : Hoc est corpus meum.* Apud Joannem quoque idem Salvator noster seipsum panem appellavit, cum inquit : 4) *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendit.* Cum autem varia sint panis genera, vel quia materia differunt, ut cum alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, ceterisque terræ fructibus confectus est ; vel quia diversis qualitatibus præditi sunt (uni enim fermentum additur, alter vero fermenti omnino expers esse potest) : quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere ; communi enim loquendi consuetudine, cum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id enim veteris testamenti figura declaratur ; 5) præceptum enim a Domino fuerat, ut panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex simila conficerentur.

13. *Panem, ex quo eucharistia conficitur, azymum esse conveniens est.*

Sed quemadmodum nullis panis, nisi triticeus, apta sacramenti materia putandus est (hoc enim apostolica traditio nos docuit, et ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit), ita enim ex iis, quæ Christus dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur. Ipse enim 6) primo azymorum die 7) quo nihil fermentati domi habere judæis licebat, hoc sacramentum confecit atque instituit.

Quod si quis evangelistæ Joannis auctoritatem apponat, qui hæc omnia 8) ante festum diem paschæ acta esse commemorat, ea ratio facile dissolvi potest. Etenim, quem primum azymorum diem ceteri evangelistæ appellarunt, quod feria quinta vesperi dies festi azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster pascha celebravit, eum ipsum diem Joannes pridie paschæ fuisse describit ; ut qui diei naturalis spatium , quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimarit Quapropter divus

1) Matth. 26, 26. — 2) Marc 14, 22. — 3) Luc. 22, 19. — 4) Joan. 9, 41 — 5) Levit. 24, 5 — 6) Matth. 26, 17. — 7) Exod. 12, 19. — 8) Joan. 13, 1.

etiam Chrysostomus primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio, quantum conveniat integritati et mentis munditiæ, quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cum inquit: 1) *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicuti estis azymi: etenim pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.*

14. *Panis azymus ad eucharistiam non omnino necessarius.*

Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit: utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem et nomen habet. Quamquam nemini licet privata auctoritate, vel potius temeritate, laudabilem ecclesiæ suæ ritum immutare. Atque eo minus id facere latinis sacerdotibus permissum est, quibus præterea pontifices max. præceperunt, ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera hujus sacramenti materia exposuisse satis sit: in quo tamen illud animadvertendum est, quam multa materia ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse; cum illorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra mysteria percipere.

15. *Quæ materia sit usurpanda ad consecrationem sanguinis Domini.*

Superest, ut de altera hujus sacramenti materia et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permistum sit. Nam Dominum salvatorem vino in hujus sacramenti institutione usum esse, catholica ecclesia semper docuit, cum ipse dixerit: 2) *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum.* Quo in loco Chrysostomus, *de genimine,* inquit, *vitis, quæ certe vinum, non aquam produxit:* ut tanto ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam censuerunt, convellere videretur.

16. *Aqua, in sacramento, vino est admiscenda.*

Aquam vero Dei ecclesia vino semper admiscuit; primum, quod id a Christo domino factum esse, et conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani testimonio comprobatur: deinde, quod sanguinis et aquæ, 3) quæ ex ejus latere exierunt, hac

1) 1. Cor. 5, 7, 8. — 2) Matth. 26, 29. — 3) Joan. 19, 34.

permistione memoria renovatur. Tum vero aquæ, ut in 1) apocalypsi legimus, populum designant; quare aqua vino admista fideles populi cum Christo capite conjunctionem significat: atque hoc ex apostolica traditione perpetuo sancta ecclesia servavit.

17. *Non est necessarium absolute aquam adhiberi, et minor aquæ, quam vini quantitas esse debet.*

Sed quamvis aquæ admiscendæ ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat; ea tamen si desit, sacramentum constare potest. Illud autem sacerdotibus animadvertendum est, ut quemadmodum in sacris mysteriisa quam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse: nam ecclesiasticorum scriptorum sententia et judicio aqua illa in vinum convertitur. Quare de eo Honorius pontifex ita scribit: *Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod major quantitas aquæ in sacrificio, quam vini adhibetur; cum secundum consuetudinem rationabilem ecclesiæ generalis, longe plus vini, quam aquæ adhibendum sit.* Hujus igitur sacramenti hæc duo tantum elementa sunt; ac merito pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat. Sed jam videndum est, hæc duo panis et vini symbola quam apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus et confitemur.

18. *Quot et quantas res, panis et vini symbola in hoc sacramento repræsentent.*

Primum enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait: 2) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Cum igitur corpus Christi domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus sacramentum pure et sancte suscipiunt, recte iis potissimum rebus conficitur, quibus hæc vita continetur; ut fideles facile possint intelligere, pretiosi corporis et sanguinis Christi communione mentem animumque saturari.

Non nihil etiam hæc ipsa elementa ad id valent, ut eam cognitionem accipiant homines, esse in sacramento corporis et sanguinis Domini veritatem. Nam, cum panem et vinum in humanam carnem et sanguinem quotidie vi naturæ immutari animadvertamus, facilius adduci possumus hac similitudine,

1) Apoc. 17, 15. — 2) Joan. 6, 56.

ut credamus, panis et vini substantiam, in veram Christi carnem verumque ejus sanguinem cœlesti benedictione converti.

Affert etiam aliquid adjumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum, quod fit in anima. Ut enim, etsi nulla extrinsecus panis et vini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem et sanguinem Christi vere transit; ita etiam, tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interius tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam eucharistiæ sacramento accipimus.

Accedit ad hæc, quod cum 1) unum ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea conjunctio, quam panis vinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, cum multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissime colligari, et tamquam unum corpus effici declarant.

19. *Qua forma ad consecrandum panem uti oporteat.*

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandum panem uti oporteat, agatur; non quidem ejus rei causa, ut hæc mysteria fideli populo, nisi necessitas cogat, tradantur (eos enim, qui sacris initiati non sunt, de his erudiri necessarium non est), sed ne formæ ignoratione in sacramento conficiendo a sacerdotibus turpissime peccetur. Itaque a sanctis evangelistis, 2) Matthæo et 3) Luca, itemque 4) ab Apostolo docemur, illam esse formam: HOC EST CORPUS MEUM; scriptum est enim: *Cœnantibus illis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: Accipite, et manducate, hoc est corpus meum.* Quæ quidem consecrationis forma, cum a Christo domino servata sit, ea perpetuo catholica ecclesia usa est. Prætermittenda sunt hoc loco 5) sanctorum patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, et 6) concilii florentini decretum, quod omnibus patet atque in promptu est; cum præsertim ex illis Salvatoris verbis, 7) *hoc facite in meam commemorationem*, idem liceat cognoscere. Nam quod Dominus faciendum præcepit, non solum ad id quod egerat, sed etiam ad ea quæ dixerat, referri debet; atque ad verba maxime pertinere intelligendum est, quæ non minus efficiendi, quam significandi causa prolata erant. Sed ratione etiam id facile persua-

1) Rom. 12, 4. 5. 1. Cor. 10, 17. et 12, 12. — 2) Matth. 26. 26. — 3) Luc. 22, 19. — 4) 1. Cor. 11, 24. 25. — 5) Ambr. lib. 1. de myst. init. c. 9. et lib. 4. de sacr. c. 4. et 5 Vide sect. 18. et 40. hujus. Doctor illuminatus. — 6) Conc. flor. in decret. de sac. trid. sess. 13. cap. — 7) Lucæ 22, 19.

deri potest, nam forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc sacramento efficitur; cum autem hæc verba id, quod fit, significent ac declarent, hoc est panis conversionem in verum Domini nostri corpus, sequitur formam in illis ipsis verbis constituendam esse. In quam sententiam, quod ab evangelista dictum est, 1) *benedixit*, licet accipere; perinde enim videtur intelligendum, ac si dixisset: *Accipiens panem, benedixit dicens: hoc est corpus meum.*

20. *Non omnia verba, quæ ex consuetudine ecclesiæ, ad consecrationem adhibentur, sunt necessaria.*

Quamvis enim evangelista, verba illa *accipite et comedite*, præposuerit, illis tamen non materiæ consecrationem, sed usum tantummodo significari perspicuum est. Quare a sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad sacramentum conficiendum necessaria non sunt; quemadmodum etiam profertur conjunctio illa, *enim*, in corporis et sanguinis consecratione. Aliter enim fiet, ut, si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem; cum tamen dubitare non liceat, quin sacerdos, prolatis ex more atque instituto sanctæ ecclesiæ verbis Domini, aptam panis materiam vere consecret, quamvis deinde contingat, ut nulli umquam sacra eucharistia administretur.

21. *Quæ sit forma conficiendi sanguinem.*

Jam vero quod ad vini, quæ est altera hujus sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eamdem causam, quam supra commemoravimus, opus est, ut sacerdos ejus formam cognitam et perspectam habeat. Eam igitur his verbis comprehendi certo credendum est: HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI, NOVI, ET ÆTERNI TESTAMENTI, MYSTERIUM FIDEI, QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. Ex quibus verbis plura quidem a sacris scripturis colliguntur; quædam vero in ecclesia ex apostolica traditione conservata sunt. Nam quod dicitur, *hic est calix*, 2) a divo Luca et ab Apostolo scriptum est: quod vero sequitur, *sanguinis mei*, vel *sanguis meus novi testamenti*, *qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, partim a 3) divo Luca, partim a divo Matthæo dictum est; verba autem illa, *æterni*, et *mysterium fidei*, sancta traditio, catholicæ veritatis interpres et custos, nos docuit.

1) Matth. 26, 26. — 2) Lucæ. 22, 20. 1. Cor. 11, 25. — 3) Lucæ. 22, 20. Matth. 26, 28. Hebr. 13. Apoc. 14.

22. *Quod hæc sit vera consecrationis forma ostenditur.*

Verum de hac forma nemo dubitare poterit, si quod antea dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur. Constat enim, iis verbis, quæ vini substantiam in sanguinem Domini converti significant, hujus elementi formam contineri. Quare cum verba illa hoc aperte declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem præterea quosdam effusi sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc sacramentum maxime pertinent. Unus est, aditus 1) ad æternam hereditatem, quæ novi atque æterni testamenti jure ad nos venit. Alter est, aditus ad justitiam per mysterium fidei; 2) Jesum enim *per fidem in sanguine ejus* propitiatorem *Deus proposuit,* 3) *ut ipse sit justus, et justificans eum, qui ex fide est Jesu Christi.* Tertius est 4) remissio peccatorum.

23. *Forma consecrationis sanguinis exponitur.*

Quoniam vero hæc ipsa consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conveniunt, diligentius perpendere ea oportet. Quod vero dicitur, *hic est enim calix sanguinis mei,* sic intelligendum est: HIC EST SANGUIS MEUS, qui hoc calice continetur. Recte autem et apposite, dum sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est; neque enim sanguis hujusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, *novi testamenti:* quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi domini sanguinem non figura, quemadmodum in veteri testamento fiebat (de eo enim apud Apostolum ad hebræos legimus, 5) sine sanguine testamentum dedicatum non esse), sed vere et re ipsa hominibus tradi: quod ad novum testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: 6) *Ideo novi testamenti mediator est Christus, ut, morte intercedente, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hereditatis.* Verbum vero, *æterni,* ad hereditatem æternam, quæ Christi domini æterni testatoris morte ad nos jure pervenit, referendum est.

Quod subjungitur, *mysterium fidei,* non rei veritatem excludit, sed quod occulte latet, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diversa vero hisce verbis sententia hoc loco subjecta est ab ea, quam habent,

1) Heb. 10, 19. — 2) Rom. 3, 25. — 3) Rom. 3, 26.— 4) Hebr. 9, 14. — 5) Hebr. 9, 18. — 6) Hebr. 9, 15.

cum baptismo etiam tribuuntur. Nam quod sanguinem Christi sub vini specie latentem fide cernimus, mysterium fidei dicitur; at baptismus, quoniam universam christianæ fidei professionem complectitur, a nobis fidei sacramentum, a græcis mysterium jure appellatur. Quamquam alia etiam ratione sanguinem Domini fidei mysterium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis et negotii humana ratio experiatur, cum nobis fides credendum proponit Christum dominum verum Dei filium, simulque Deum et hominem, mortem pro nobis pertulisse; quæ quidem mors sanguinis sacramento designatur.

24. *Cur maxime in sanguinis consecratione mortis mentio fiat.*

Quapropter apposite hoc loco potius, quem in consecratione corporis, passio dominica commemoratur his verbis: *Qui effundetur in remissione peccatorum.* Sanguis enim separatim consecratus ad passionem Domini et mortem, et passionis genus ante omnium oculos ponendum, majorem vim et momentum habet. Sed verba illa, quæ adduntur, *pro vobis et pro multis*, e 1) Mattheo et Luca singula a singulis sumpta sunt; quæ tamen sancta ecclesia, spiritu Dei instructa, simul conjunxit; pertinent autem ad passionis fructum, atque utilitatem declarandam. Nam si ejus virtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Salvatore effusum esse fatendum erit; si vero fructum, quem ex eo homines perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem pervenire facile intelligemus. Cur igitur, *pro nobis*, dixit, vel eos qui aderant, vel delectos ex judæorum populo, quales erant discipuli, excepto Juda, quibuscum loquebatur, significavit. Cum autem addidit, *pro multis*, reliquos electos ex judæis aut gentibus intelligi voluit. Recte ergo factum est, ut *pro universis* non diceretur; cum hoc loco tantummodo de fructibus passionis sermo esset, quæ salutis fructum delectis solum attulit. Atque huc spectant verba illa Apostoli: 2) *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata;* et quod Dominus apud Joannem inquit: 3) *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Plurima alia in hujus consecrationis verbis latent mysteria, quæ pastores, assidua rerum divinarum meditatione et studio, ipsi per se, juvante Domino, facile assequentur.

1) Matth. 26, 28. Lucæ 22, 20. — 2) Hebr. 9, 28. — 3) Joan. 17, 9.

25. *Non expedit in hoc sacramento sensuum adhibere judicium.*

Sed jam ad earum rerum explicationem oratio revertatur, quæ ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet, gravissimum scelus admitti ab iis, 1) qui non dijudicant corpus Domini; hoc in primis doceant pastores, animum atque rationem omni studio a sensibus avocandam esse. Si enim fideles ea tantum in hoc sacramento contineri sibi persuaserint, quæ sensibus percipiunt, in summam impietatem adducantur necesse est; cum nihil aliud, præter panis et vini speciem, oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo ac vinum in sacramento esse judicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum judicio abstrahantur, atque ad immensam Dei virtutem et potentiam contemplandam excitentur.

26. *Quid mysticæ consecrationis virtute in hoc sacramento potissimum efficiatur.*

Tria enim sunt maxime admiranda atque suscipienda, quæ in hoc sacamento verbis consecrationis effici, fides catholica sine ulla dubitatione credit et confitetur. Primum est, verum Christi domini corpus, illud idem, quod, natum ex virgine, in cœlis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere, quamvis nihil a sensibus magis alienum et remotum videri possit. Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, etsi verbo consecrationis id maxime exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ulla re subjecta esse, mira quidem atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem et vini accidentia omnia licet videre; quæ tamen nulli substantiæ inhærent, sed per se ipsa constant, cum panis et vini substantia in ipsum Domini corpus, et sanguinem ita mutetur, ut panis et vini substantia omnino esse desinat.

27. *Certum est, idem Christi corpus, quod natum est de Maria virgine, in eucharistia contineri.*

Verum, ut prius de primo agatur, conentur pastores explicare, quam perpicua et clara sint Salvatoris nostri verba, quæ corporis ejus veritatem in sacramento demonstrant. Nam cum inquit: 2) *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus;* nemo, qui modo sanæ mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelli-

1) 1. Cor. 11, 29. — 2) Marc. 14, 22, 24.

gendum sit; præsertim cum de humana natnra sermo habeatur, quam in Christo vere fuisse catholica fides dubitare neminem patitur, ut vir sanctissimus atque doctissimus Hilarius præclare scripserit, de veritate carnis et sanguinus Christi, cum ex ipsius Domini professione et fide nostra, caro ejus vere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum.

28. *Quo modo item verum Christi corpus in eucharistia esse convincatur.*

Verum alter præterea locus a pastoribus enucleandus est, ex quo aperte licet cognoscere, verum Domini corpus et sanguinem in eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemoravit, panem et vinum a Domino consecratum, et sacra mysteria apostolis suis administrata esse, subjungit: 1) *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat; qui enim manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.* Quod si, ut hæretici dictitant, nihil aliud in sacramento venerandum esset præter memoriam et signum passionis Christi; quid opus erat tam gravibus verbis fideles hortari, ut seipsos probarent? Gravi enim illa *judicii* voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impure sumens corpus Domini, quod in eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit. Quod etiam supra in eadem epistola uberius explicavit Apostolus his verbis: 2) *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Quæ quidem verba veram corporis et sanguinis Christi domini substantiam demonstrant. Hæc igitur scripturæ loca a pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in iis dubii aut incerti relictum esse, præsertim cum hæc ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit.

29. *Ecclesiæ Christi sententia de sensu scriptorum, et veritate corporis Domini in eucharistia, quo modo sit perquirenda.*

Ad cujus sententiæ cognitionem duplici via et ratione possumus pervenire. Prima est, cum patres, qui ab initio ecclesiæ atque omni deinceps ætate floruerunt, et ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt, consulimus. Hi vero, summo consensu, omnes hujus dogmatis veritatem apertissime tradiderunt; quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris

1) 1. Cor. 11, 28, 29. — 2) 1. Cor, 10, 16.

esset, satit erit pauca notare vel indicare potius, ex quibus judicium de ceteris facile fieri poterit. Primus igitur divus Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui initiantur mysteriis, testatus est, verum Christi corpus in hoc sacramento sumi, sicut verum ex virgine sumptum est, idque certissima fide tenendum esse; et alio loco docet, ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis divus Chrysostomus non minoris fidei et gravitatis, qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur et docet, tum vero præcipue hom. 60. de iis, qui sacra mysteria impure sumunt, itemque hom. 44 et 55. in sanctum Joannem; ait enim : *Pareamus Deo, neque contradicamus, licet vel cogitationibus vel oculis nostris videatur adversari, quod dicitur : ipsius enim sermo infallibilis est; sensus noster facile seducitur.* His vero omni ex parte consentiunt, quæ divus Augustinus, accerrimus catholicæ fidei propugnator, semper docuit, atque in primis titulum psalmi 33. exponent; scribit enim : *Portare se in manibus suis, homini impossibile est, solique Christo convenire potest; ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait : Hoc est corpus meum.* Ac Cyrillus (prætereo Justinum et Irenæum) adeo aperte lib. 4. in Joannem veram Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut ejus verba nullis possint fallacibus et captiosis interpretationibus obscurari. Quod si pastores alia etiam patrum testimonia requirent, facile erit sanctos 1) Dionysium, 2) Hilarium, 3) Hieronymum, 4) Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re gravissimas sententias, doctorum et piorum hominum industria et labore in unum congestas, passim legimus.

30. *Quoties contraria opinio in conciliis ecclesiæ condemnata sit.*

Altera restat via, quæ sanctæ ecclesiæ judicium in iis, quæ ad fidem pertinent, investigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ et opinionis damnatio. At vero constat, semper Christi veritatem in sancto eucharistiæ sacramento ita per universam ecclesiam diffusam et disseminatam esse, et consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, cum ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodo esse assereret, statim in vercellensi concilio,

(1 Dion. lib. de eccl. hier. c. 3. — 2) Lib. 8. de trinit. — 3) Hieron. ep. ad Damasum de filio prodigo. — 4) Lib. 4 de orthod. fide cap. 14.

quod Leonis IX, auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus, ipse hæresim suam anathemati addixerit; qui postea cum ad eamdem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis conciliis, turonensi et duobus romanis, quorum alterum Nicolaus II, alterum Gregorius VII, pontifices maximi convocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III, in concilio lateranensi magno confirmavit; ac deinceps a florentina et tridentina synodis ejusdem veritatis fides apertius declarata ac stabilita est. Hæc igitur si pastores diligente exposuerint (ut nihil dicamus de iis, qui erroribus obcæcati, nihil magis, quam veritatis lucem oderunt), et infirmos confirmare, et piorum mentes summa quadam lætitia et voluptate afficere poterunt.

31. *Quo modo in symbolo dogma de veritate corporis Christi in hoc sacramento includatur.*

Cum præsertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter ceteros fidei articulos hujus etiam dogmatis fides comprehendatur. Nam, cum Dei summam omnium rerum potestatem credunt et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi hujus operis efficiendi, quod in eucharistiæ sacramento admiramur et colimus. Deinde cum credunt sanctam ecclesiam, necessario sequitur, ut simul credant eam esse, quam explicavimus, hujus sacramenti veritatem.

32 *Quanta sit ecclesiæ militantis dignitas, ex hujus mysterii majestate ostenditur.*

Sed nihil est profecto, quod ad priorum jucunditatem et fructum addi possit, cum hujus altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit evangelicæ legis perfectio, cui datum est, id re ipsa habere, quod signis tantum et figuris mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitus dictum est a Dionysio, ecclesiam nostram mediam esse inter synagogam et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles numquam poterunt sanctæ ecclesiæ perfectionem, ejusque gloriæ altitudinem, cum inter eam et cœlestem beatitudinem unus tantum gradus interesse videatur. Hoc enim nobis cum cœlitibus commune est, ut utrique Christum Deum, et hominem præsentem habeamus; sed, quo uno gradu ab iis distamus, illi præsentes beata visione perfruuntur, nos præsentem et tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum my-

steriorum admirabili integumento se occultantem, firma et constanti fide veneramur. Præterea fideles hoc sacramento Christi salvatoris nostri perfectissimam charitatem experiuntur. Ejus enim bonitatem maxime decuit, naturam, quam a nobis sumpserat, a nobis umquam subtrahere, sed, quantum fieri posset, esse versarique nobiscum velle, ut illud omni tempore vere et proprie dictum videretur: 1) *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

33. *Ossa, nervi, et quæcumque ad hominis perfectionem pertinent, una cum divinitate hic vere adsunt.*

Jam vero hoc loco etiam explicandum est, non solum verum Christi corpus, et quidquid ad veram corporis rationem pertinet, veluti ossa et nervos, sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet, Christum nomen esse Dei et hominis, unius scilicet personæ, in qua divina et humana natura conjuncta sit. Quare utramque substantiam, et quæ utriusque substantiæ consequentia sunt, divinitatem et totam humanam naturam, quæ ex anima et omnibus corporis partibus, et sanguine etiam constat, complectitur; quæ omnia in sacramento esse credendum est. Nam cum in cœlo tota humanitas divinitati in una persona, et hypostasi conjuncta sit; nefas est suspicari, corpus, quod in sacramento inest, ab eadem divinitate sejunctum esse.

34. *Sanguis, anima, et divinitas, non eodem modo in eucharistia, quo corpus Christi, sunt.*

In quo tamen pastores animadvertant necesse est, non omnia eadem ratione aut virtute in hoc sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex vi et efficientia consecrationis in sacramento esse dicimus: nam cum verba illa efficiant quidquid significant, id esse in sacramento ex vi sacramenti, divinarum rerum scriptores appellarunt, quod verborum forma exprimitur: ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omnino sejunctum esset, id solum, quod forma significaret, in sacramento esse, cetera non item esse docuerunt. Quædam vero in sacramento continentur, quod illis rebus conjuncta sint, quæ forma exprimuntur. Nam cum forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet, cum dicitur. 2) *Hoc est corpus meum:* ipsum Christi domini corpus ex vi sacramenti in eucharistia erit. At quia corpori sanguis, anima, et divinitas conjungitur, hæc quoque in sacramento erunt omnia, non

1) Prov. 8, 31. — 2) Matth. 26, 26.

quidem ex consecrationis virtute, sed ut ea, quæ corpori conjuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in sacramento esse dicuntur; qua ratione totum Christum in sacramento esse perspicuum est. Si enim duo aliqua inter se re ipsa conjungantur, ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque totum Christum usque adeo tam in panis, quam in vini specie contineri, ut, quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiam sanguis et totus Christus vere inest, sic contra in vini specie non solum, sanguis, sed corpus et totus Christus vere insit.

35. *Cur in eucharistia duplex fiat consecratio.*

Sed quamquam hæc ita se habere omnibus fidelibus certum et persuasissimum esse debet, optimo tamen jure institutum est, ut separatim duæ consecrationes fierent. Primo, ut passio Domini, in qua sanguis a corpore divisus est, magis referatur, cujus rei causa in consecratione sanguinem effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit, ut, quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, támquam cibus et potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est.

36. *Totus Christus in quavis utriusque speciei particula præsens adest.*

Neque vero illud prætermittendum, non solam in utraque specie, sed in quavis utriusque speciei particula totum Christum contineri. Sic enim Augustinus scriptum reliquit: *Singuli accipiunt Christum dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis.* Atque id præterea ex evangelistis facile colligi potest. Neque enim credendum est singula panis frusta propria verborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem qui ad sacra mysteria conficienda atque apostolis distribuenda satis futurus esset. Id quod de calice factum esse apparet, cum ipse dixit: 1) *Accipite, et dividite inter vos.* Hactenus quæ explicata sunt, eo pertinent, ut ostendant pastores, verum Christi corpus et sanguinem in eucharistiæ sacramento contineri.

37. *Post consecrationem nulla materiæ hujus sacramenti substantia remanet.*

Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis

1) Luc. 22, 17.

et vini substantiam in sacramento post consecrationem non remanere. Hoc vero quamvis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo, quod prius demonstratum est, necessario conjungitur. Etenim si est verum Christi corpus sub panis et vini specie post consecrationem, omnino necesse est, cum ibi antea non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At vero fieri non posse constat, ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit: ita enim fieret, ut a cœli sedibus abesset; quoniam nihil movetur, nisi locum deserat a quo movetur. Creari autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest; relinquitur ergo, ut in sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum convertatur: quare nulla panis substantia remaneat necesse est.

38. *Transubstantiatio a conciliis probata in scripturis fundamentum habet.*

Hac ratione adducti patres et majores nostri in conciliis lateranensi magno, et florentino, hujus articuli veritatem apertis decretis confirmarunt. A tridentina vero synodo explicatius ita definitum est: *Si quis dixerit, in sacrosancto eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine domini nostri Jesu Christi, anathema sit.*

Hæc vero ex testimoniis scripturarum facile fuit colligere. Primum; quod in ejus sacramenti institutione ipse Dominus dixit: 1) *Hoc est corpus meum;* vocis enim, *hoc,* ea vis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret; quod si panis substantia remaneret, nullo modo vere dici videretur, *hoc est corpus meum.* Deinde Christus dominus apud Joannem, 2) *panis,* inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita;* panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulo post subjecit: 3) *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* et rursus: 4) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Cum ergo tam claris et perspicuis verbis carnem suam panem, et cibum verum, sanguinem item verum potum nominaverit; satis videtur declarasse, nullam in sacramento substantiam panis et vini remanere.

1) Matth. 26, 26. — 2) Joan. 6, 52. — 3) Ibidem 54. — 4) Ibidem 56.

39. *Quo modo patres in hoc sacramento transubstantiationem agnoverint.*

Atque hanc perpetuo sanctorum patrum consentientem fuisse doctrinam, qui eos evolverit, facile intelliget. Divus quidem Ambrosius ita scribit: *Tu forte dicis: meus panis est usitatus; sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Quod quidem ut facilius probare posset, varia deinde affert exempla et similitudines. Alibi vero, cum verba illa interpretaretur: 1) *Omnia, quæcumque Dominus voluit, fecit in cœlo et in terra; licet,* inquit, *figura panis et vini videatur, nihil tamen aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credendum est.* Atque eisdem fere verbis eamdem sententiam sanctus Hilarius exponens, docuit, quamvis extrinsecus panis et vinum videatur, vere tamen corpus et sanguinem Domini esse.

40. *Qua ratione eucharistia post consecrationem etiam panis dicatur.*

Sed moneant pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur. Hoc enim nomine eucharistia appellari consuevit, tum quia panis speciem habeat, tum quia naturalem alendi et nutriendi corporis vim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum litterarum consuetudinem, ut res ita appellet, cujusmodi esse videantur, satis ostendit quod in genesi dictum est, 2) tres viros Abrahæ apparuisse, qui tamen tres angeli erant; 3) et duo illi, qui apostolis, ascendente in cœlum Christo domino, apparuerunt, cum essent angeli, viri dicuntur.

41. *Quo modo fiat tam admiranda substantiarum conversio.*

Difficillima est omnino hujus mysterii explicatio. Sed tamen conabuntur pastores, iis, qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt (nam qui adhuc imbecilliores sunt, verendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur), conabuntur, inquam, tradere hujus admirabilis conversionis modum, quæ ita fit, ut tota panis substantia divina virtute in totam corporis Christi substantiam, totaque vini substantia, in totam sanguinis Christi substantiam, sine ulla Domini nostri mutatione, convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augescit, sed in una substantia totus permanet. Quod mysterium

1) Psal. 134. 6. Ex lib. 4. de sacram. c. 4. et 6. de cons. dist. 2. c. Omnia. — 2) Gen. 18, 2. — 3) Act. 1, 10.

cum 1) divus Ambrosius declararet : *Vides* , inquit, *quam operatorius sit sermo Christi : si ergo tanta vis est in sermone domini Jesu, ut inciperent esse, quæ non erant, mundus scilicet ; quanto magis operatorius est, ut sint ea quæ erant, et in aliud commutentur?* In quam sententiam alii etiam veteres et gravissimi patres scriptum reliquerunt, divus quidem Augustinus : 2) *Fideliter fatemur , ante consecrationem panem esse et vinum , quod natura formavit ; post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem, quod benedictio consecravit.* Damascenus : 3) *Corpus secundum veritatem conjunctum est divinitati, corpus ex sancta virgine : non quod ipsum corpus assumptum de cœlo descendat, sed quod ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi transmutentur.*

42. *Stupendæ huic conversioni commode nomen impositum est transubstantiatio.*

Hæc itaque admirabilis conversio convenienter et proprie a sancta catholica ecclesia *transubstantiatio* est appellata, quemadmodum sacra tridentina synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quod fórma in ea mutetur, recte et proprie transformatio dici potest; ita etiam quod in sacramento eucharistiæ tota unius rei substantia in totam alterius rei substantiam transeat, verbum transubstantiationis recte et sapienter a majoribus nostris inventum est.

43. *Modus transubstantiationis , et loci, in quo Christus est in hoc sacramento, curiosius non inquirendus.*

Sed illud sæpissime a sanctis patribus repetitum, fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione ejus rei exemplum aliquod habemus. Verum, quid hoc sit, fide cognoscendum est ; quo modo fiat, curiosius non inquirendum. Non minorem vero cautionem pastores adhibeant oportet in eo etiam mysterio explicando , quo modo Christi domini corpus vel in minima panis particula totum contineatur. Vix enim umquam hujusmodi disputationes instituendæ erunt ; sed tamen quando christiana charitas hoc postulaverit, primum quidem meminerint fidelium animos illa voce præmunire : 4) *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

1) D. Ambr. lib. 4. de sacr. c. 4. et habetur de cons. dist. 1. c. Panis est. — 2) Habetur de cons. 2. dist. cap. Nos autem. — 3) Dam. lib. 14. de orth, fide, c. 14. — 4) Lucæ 1, 37.

44. *Christi corpus in eucharistia non est ut in loco.*

Deinde vero doceant, Christum dominum in hoc sacramento, ut in loco non esse. Etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua præditæ sunt; Christum vero dominum ea ratione in sacramento esse non dicimus, ut magnus aut parvus est, quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem aut quantitatem convertitur, nemo vero dubitat, substantiam æque in vero atque in magno spatio contineri. Nam et aëris substantia, totaque ejus natura, sic in parva ut in magna aëris parte, itemque tota aquæ natura non minus in urnula, quam in flumine insit, necesse est. Cum igitur panis substantiæ corpus Domini nostri succedat, fateri oportet, ad ad eumdem plane modum in sacramento esse, quo erat panis substantia ante consecrationem. Ea vere utrum sub magna, an sub parva quantitate esset, nihil ad rem omnino pertinebat.

45. *In hoc sacramento nulla est substantia, cui accidentia panis et vini inhæreant.*

Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur: quod quidem, jam duobus aliis explicatis, facilius a pastoribus tractari posse existimandum est; panis videlicet et vini species in hoc sacramento sine aliqua re subjecta constare. Nam cum antea demonstratum sit, corpus Domini et sanguinem vere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis et vini substantia, quoniam ea accidentia Christi corpori et sanguini inhærere non possunt; relinquitur, ut, supra omnem naturæ ordinem ipsa se, nulla alia re nisa, sustentent. Hæc perpetua et constans fuit catholicæ ecclesiæ doctrina; quæ etiam facile eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est, nullam residere in eucharistia panis aut vini substantiam.

46. *Quare Christus, sub panis et vini specie, corpus et sanguinem suum tradere voluerit.*

Sed nihil magis fidelium pietati convenit, quam, omissis subtilioribus quæstionibus, hujus admirabilis sacramenti majestatem venerari et colere; ac deinde in eo summam Dei providentiam suspicere, quod sacrosancta mysteria sub panis et vini specie administranda instituerit. Nam cum a communi hominum natura maxime abhorreat humanæ carnis esca aut

sanguinis potione vesci; sapientissime fecit, ut sanctissimum corpus et sanguis sub eorum rerum specie, panis, inquam, et vini, nobis administraretur, quorum quotidiano et communi alimento maxime delectamur. Adjunctæ vero etiam sunt duæ illæ utilitates; quarum prima est quod ab infidelium calumnia liberati sumus, quam facile effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur. Altera est, quod dum corpus et sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod vere sit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum valet; quæ quidem, ut sancti Gregorii sententia pervulgatum est, *ibi non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.* Hæc autem quæ hactenus exposita sunt, non nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu et temporum necessitate explicanda erunt.

47. *Quid boni consequantur, qui corpori et sanguini Domini digne communicaverint.*

Verum, quæ de hujus admirabili sacramenti virtute et fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum cognitio non pertineat, quibusque maxime necessaria videri non debeat. Ut enim eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimum causam, quæ de hoc sacramento tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immensæ ejus utilitates et fructus nulla oratione explicari possunt, unus aut alter locus a pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in sacrosanctis illis mysteriis bonorum omnium copia et affluentia inclusa sit. Hoc vero aliqua ex parte ita assequentur, si, omnium sacramentorum vi atque natura patefacta, eucharistiam fonti, cetera rivulis comparaverint. Vere enim ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est, cum fontem ipsum cœlestium charismatum et donorum, omniumque sacramentorum auctorem Christum dominum admirabili modo in se contineat; a quo, tamquam a fonte, ad alia sacramenta, quidquid boni et perfectionis habent, derivatur. Ex hoc igitur, divinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt.

48. *Quæ commoda panis et vinum corpori, ea præstantiori modo eucharistia animæ affert.*

Commode etiam fieri videbitur, si panis et vini natura, quæ

hujus sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam, quos usus corpori panis et vinum affert, eos omnes animæ saluti et jucunditati, meliori quidem ac perfectiori ratione, eucharistiæ sacramentum præbet. Neque enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis et vinum, mutatur, sed nos quodammodo in ejus naturam convertimur; ut recte illud divi Augustini ad hunc locum transferri possit: *Cibus sum grandium; cresce et manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

49. *Quo modo per hoc sacramentum gratia conferatur.*

Quod si 1) *gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, in animam quoque influat est necesse, cum eum pure et sancte accipit, qui de seipso dixit: 2) *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Nam qui pietatis et religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita filium Dei in se admittant, ut ejus corpori tamquam viva membra inserantur. Siquidem scriptum est: 3) *Qui manducat me, et ipse vivet propter me*: item: 4) *panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Quem locum Cyrillus dum interpretaretur, ait: *Dei verbum uniens se ipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam. Eum ergo docebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram ejus carnem et pretiosum sanguinem, quæ accipimus in benedictione vivificativa in pane et vino.*

50. *Homo peccatis fœdatus, ac mortuus eucharistiæ sumptione non vivificatur; etiamsi hoc sacramentum gratiam conferre dicatur.*

Verum, quod dicitur eucharistia gratiam tribui, pastores admoneant oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit, ut, qui re ipsa hoc sacramentum utiliter percepturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse. Ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur, non quidem revocandæ ad vitam animæ, sed in vita conservandæ causa instituta esse. Verum hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia (qua omnes præditos esse oportet, ante quam sacram eucharistiam ore contingere audeant, 5) ne judicium sibi manducant et bibant,) nemini

1) Joan. 1, 17. — 2) Joan. 6, 57. — 3) Ibidem 58. — 4) Ibidem 52. — 5) 1. Cor. 11, 29.

tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio et voto percipiat. Est enim omnium sacramentorum finis, et ecclesiasticæ unitatis ac conjunctionis symbolum ; neque extra ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

51. *Quo modo anima hoc spirituali cibo reficiatur et augeatur.*

Deinde quoniam, uti corpus cibo naturali non conservatur modo, sed etiam augetur, gustusque novam quotidie ex eo voluptatem et suavitatem percipit, ita etiam sacræ eucharistiæ cibus non solum animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque ut spiritus divinarum rerum delectatione magis commoveatur ; ob eam causam fit, ut gratiam hoc sacramento tribui, recte et verissime dicatur. Jure enim 1) mannæ comparari potest, ex qua *omnis saporis suavitas* percipiebatur.

52. *Per eucharistiam peccata leviora dimittuntur.*

Remitti vero eucharistia et condonari leviora peccata , quæ venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit , dum levi aliqua in re parum offendit, id totum eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit. Quemadmodum etiam (neque enim a proposita similitudine discedendum videtur) quod innati caloris vi quotidie detrahitur ac deperit, paulatim addi et refici naturali alimento sentimus. Quare merito a divo Ambrosio de hoc cœlesti sacramento dictum est : *Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.* Verum hæc de iis peccatis intelligenda sunt , quorum sensu et delectatione animus non permovetur.

53. *Per hoc item sacramentum anima a futuris malis præservatur.*

Illa præterea in sacris mysteriis vis est, ut nos a criminibus puros et integros, atque tentationum impetu incolumes servet, ac tamquam cœlesti medicamento animam præparet , ne alicujus mortiferæ perturbationis veneno facile infici ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur divus Cyprianus, cum olim a tyrannis fideles ad tormenta et cædem propter christiani nominis confessionem vulgo raperentur, ne illi, forte dolorum acerbitate victi, in salutari certamine deficerent, vetus in ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab episcopis dominici corporis et sanguinis sacramenta præberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet ac reprimit : dum enim chari-

1) Sap. 16, 20. Joan. 6, 49.

tatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem restinguat necesse est.

54. *Quo modo per hoc sacramentum aditus ad æternam gloriam pateat.*

Postremo, ut uno verbo omnes hujus sacramenti utilitates et beneficia comprehendantur, dicendum est sacræ eucharistiæ summam vim esse ad æternam gloriam comparandam; scriptum est enim: 1) *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hujus videlicet sacramenti gratia fideles, dum hanc vitam degunt, summa conscientiæ pace et tranquillitate perfruuntur: deinde ejus virtute recreati, non secus atque Elias, 2) qui subcinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb, cum ex vita emigrandi tempus advenit, ad æternam gloriam et beatitudinem ascendant. Hæc omnia a pastoribus latissime explicabuntur, si vel divi Joannis cap. 6., in quo multiplices hujus sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserit; vel admiranda Christi domini facta percurrentes, ostenderint, cum eos jure ac merito beatissimos fuisse existimamus, 3) in quorum tecta mortalis receptus est, vel qui illius 4) vestis aut fimbriæ tactu sanitatem recuperarunt, multo nos beatiores et feliciores esse, in quorum animam immortali gloria præditus ingredi non gravetur, ut ejus vulnera sanet omnia, eamque amplissimis muneribus ornatam sibi conjungat.

55. *Quot modis corpori et sanguini Domini communicemus.*

Verum docendum est, a quibus ingentes illi sacræ eucharistiæ fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint, neque unam tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Recte igitur et sapienter majores nostri, ut in 5) tridentina synodo legimus, tres hujus sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore et corde accipere non verentur, quos Apostolus ait 6) indigne manducare et bibere corpus Domini. De his divus Augustinus ita scribit: *Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter ejus carnem, licet carnaliter et visibiliter premat dentibus sacramenta corporis et sanguinis.* Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum ex his nul-

1) Joan. 6, 55. — 2) Reg. 19, 8. — 3) Matth. 8, 14. et 9, 10. Lucæ 10, 38. — 4) Matth. 9, 20. 21. — 5) Conc. trident. 13. c. 8. — 6) 1. Cor. 11, 27.

lum capiunt fructum, sed, ipso 1) Apostolo teste, *judicium sibi manducant et bibunt.* Alii vero spiritu tantummodo eucharistiam sumere dicuntur : ii sunt, qui desiderio et voto propositum cœlestem illum panem comedunt, *fide* viva incensi, 2) *quæ per dilectionem operatur ;* ex quo si non omnes , maximos certe utilitatis fructus consequuntur. Alii denique sunt, qui sacramento et spiritu sacram eucharistiam percipiunt ; qui, cum ex Apostoli doctrina 3) prius se probaverint, ac 4) veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint , ex eucharistia capiunt uberrimos illos , quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis et cœlestibus bonis privare , qui cum ad Corporis Domini sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantum sacram communionem accipere.

56. *Antequam quis ad eucharistiam accedat , præparandum animum esse ostenditur.*

Sed jam docendum est , qua ratione præparatos fidelium animos esse oporteat , antequam ad sacramentalem eucharistiæ perceptionem veniant. Ac primum quidem , ut pateat eam præparationem maxime necessariam esse , Salvatoris nostri exemplum præponendum est. Nam antequam apostolis pretiosi corporis et sanguinis sui sacramenta daret, quamvis jam mundi essent, 5) pedes eorum lavit, ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem et innocentiam desit , cum sacra mysteria percepturi sumus. Deinde vero fideles intelligant , quemadmodum, si optime affecto et præparato animo eucharistiam aliquis sumat, amplissimis cœlestis gratiæ muneribus ornatur ; ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus et maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, vehementer prosint ; sin alieno tempore adhibeantur, perniciem et exitium afferant. Quare mirandum non est, ingentia quoque et præclarissima Dei dona, cum bene constituto animo accipiuntur, ad cœlestem gloriam consequendam maximo nobis adjumento esse ; at vero , cum iis nos ipsos indignos præbemus , sempiternam mortem afferre. Id vero arcæ Domini exemplo comprobatur ; 6) arca

1) 1. Cor. 11, 29. — 2) Gal, 5, 6. — 3) 1. Cor. 11, 28. — 4) Matth. 22, 11. — 5) Joan. 13. 5. — 6) Exod. 26, 21, 24.

enim fœderis, qua nihil præstantius israeliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima et innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, a 1) philisthæis ablata, summam illis pestem et calamitatem cum æterno dedecore conjunctam importavit. Sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt et sustentant; qui vero in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt.

57. *Quo pacto animus ad eucharistiam sit præparandus.*

Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, cœlestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, cum certo credimus præsens esse verum corpus et sanguinem Domini, 2) quem in cœlo angeli adorant, 3) ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt et pavent, cujus 4) gloria plenum est cœlum et terra. Hoc nimirum est dijudicare corpus Domini, quod 5) Apostolus admonuit; cujus tamen mysterii magnitudinem venerari potius oportet, quam in disputationibus ejus veritatem curiosius perquirere.

Altera vero illa præparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a seipso quærat, num pacem cum aliis habeat, 6) num proximos vere atque ex animo diligat. Inquit enim Matthæus: 7) *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens afferes munus tuum.*

Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne forte exitiali aliquo peccato contaminati simus, cujus pœnitere necesse sit; ut prius contritionis et confessionis medicamento illud eluatur. Definitum est enim a sancta tridentina synodo, nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, ante quam se sacramentali confessione purgarit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram eucharistiam accipere.

Præterea tacitis cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus divinum hoc beneficium a Domino tribuatur. Quare illud centurionis, 8) de quo idem ipse Salvator testatus est, se non invenisse tantam fidem in Israel, ex animo

1) 4. Reg. 5. per totum. — 2) Psal. 96, 8. Hebr. 1, 6. — 3) Job. 26, 11. — 4) Isa. 6, 3. — 5) 1. Cor. 11, 29. — 6) 1. Joan. 3, 14. — 7) Matth. 5, 23. 24. — 8) Matth. 8, 10.

dicendum est: 1) *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Exquiramus etiam a nobis ipsis, an illud Petri usurpare nobis liceat: 2) *Domine, tu scis, quia amo te.* Meminisse enim oportet, eum, qui sine 3) veste nuptiali in convivio Domini accubuerat, in tenebrosum carcerem conjectum, sempiternis pœnis addictum fuisse.

58. *Etiam corporis aliqua ratio communicare volenti est suscipienda.*

Neque vero animi solum, sed etiam corporis præparatione opus est. Nam jejuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte, usque ad illud temporis punctum, quo sacram eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus aut biberimus. Postulat etiam tanti sacramenti dignitas, ut qui matrimonio juncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant, 4) Davidis exemplo admoniti, qui cum panes propositionis a sacerdote accepturus esset, purum se et pueros suos ab uxorum consuetudine tres ipsos dies professus est. Hæc fere sunt, quæ maxime observari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda antea parent. Reliqua enim, quæ hac in re providenda esse videantur, ad hæc ipsa capita facile redigi poterunt.

59. *Christiani omnes eucharistiam sumere saltem semel in anno tenentur.*

Sed ne forte aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere grave admodum et difficile ducant, fideles sæpe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram eucharistiam accipiant. Præterea constitutum est ab ecclesia, ut qui semel saltem singulis annis in pascha non communicaverit, ab ecclesia arceatur.

60. *Quoties et quibus temporibus percipienda sit eucharistia.*

Neque tamen fideles hoc satis habeant, se, hujus decreti auctoritate obtemperantes, semel tantummodo corpus Domini quotannis accipere; verum sæpius iterandam eucharistiæ communionem existiment. Utrum autem singulis mensibus, vel hebdomadis vel diebus id magis expediat, certa omnibus regula præscribi non potest; verumtamen illa est sancti Augustini norma certissima: *Sic vive, ut quotidie posse sumeris.* Quare parochi partes erunt, fideles crebro adhortari, ut, quem-

1) Matth. 8. 8. — 2) Joan. 21, 15. — 3) Matth. 22, 11. — 4) 1. Reg. 21, 3. 4. 5.

admodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant; ita etiam quotidie hoc sacramento alendæ et nutriendæ animæ curam non abjiciant. Neque enim minus spirituali cibo animam, quam naturali corpus, indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa et divina beneficia, quæ, ut antea demonstratum est, ex eucharistiæ sacramentali communione consequimur. Illa etiam figura erit addenda, 1) cum singulis diebus corporis vires manna reficere oportebat; itemque sanctorum patrum auctoritates, quæ frequentem hujus sacramenti perceptionem magnopere commendant. Neque enim unius sancti patres 2) Augustini ea fuit sententia: *Quotidie peccas, quotidie sume;* sed, si quis diligenter attenderit, eumdem omnium 3) patrum, qui de hac re scripserunt, sensum fuisse, facile comperiet.

61. *Communicandi morem in ecclesia olim frequentem fuisse demonstratur.*

Ac tempus quidem olim fuisse, cum fideles quotidie eucharistiam acciperent, ex 4) apostolorum actis intelligimus. Omnes enim, qui tunc fidem christianam profitebantur, vera et sincera charitate ita ardebant, ut, cum sine intermissione orationibus et aliis pietatis officiis operam darent, quotidie ad sacra dominici corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam postea consuetudinem, quæ intermitti videbatur, Anacletus, sanctissimus martyr et pontifex, aliqua ex parte renovavit. Præcepit enim, ut ministri, qui missæ sacrificio interessent, communicarent; quod ab apostolis constitutum esse affirmaret. Diu etiam in ecclesia ille mos fuit, ut sacerdos, peracto sacrificio, cum eucharistiam sumpsisset, ad populum, qui aderat, conversus, his verbis ad sacram mensam fideles invitaret: *Venite fratres ad communionem;* tunc qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed cum deinde charitas et pietatis studium adeo refrixisset, ut raro admodum ad communionem fideles accederent; sancitum est a Fabiano pontifice, ut ter quotannis, natali domini, et resurrectione, et pentecoste omnes eucharistiam sumerent; id quod postea a multis conciliis, præsertim vero ab agathensi primo confirmatum est. Ad extremum, cum eo res adducta esset, ut non modo sancta illa et salutaris præceptio non serva-

1) Exod. 16, 15. — 2) D. Aug. serm. 28. de verbis Domini. — 3) Ignatius in ep. ad ephes. Basil. ad Cæsarium patr. Amb. lib. 5. de sacram. c. 4. — 4) Act. 2, 42.

retur, sed in plures etiam annos sacræ eucharistiæ communio differretur ; decretum est in lateranensi concilio , ut semel ad minus singulis annis in pascha fideles omnes sacrum Domini corpus acciperent ; qui vero id facere neglexisssnt , ecclesiæ aditu prohiberentur.

62. *Pueris nondum ratione utentibus eucharistiam administrare non convenit.*

Verum quamvis hæc lex Dei, et ecclesiæ auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat, docendum est tamen eos excipi, qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent. Hi enim neque sacram eucharistiam a profano et communi pane sciunt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi et religionem afferre possunt. Atque id etiam a Christi domini institutione alienissimum videtur , ait enim: 1) *Accipite, et comedite ;* infantes autem idoneos non esse , qui accipiant et comedant, satis constat. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiam sacram eucharistiam præberent ; sed tamen tum ob eas causas , quæ antea dictæ sunt, tum ob alias christianæ pietati maxime consentaneas, jamdiu ejusdem ecclesiæ auctoritate id fieri desiit.

63. *Qua ætate pueris sacra mysteria danda sint.*

Qua vero ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quam pater et sacerdos, cui illi confitentur peccata ; ad illos enim pertinet explorare, et a pueris percunctari, an hujus admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, et gustum habeant.

64. *Licet insanos aliquando ad communionem admittere.*

Amentibus præterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minime oportet. Quamvis si ante quam in insaniam inciderent, piam et religiosam animi voluntatem præsetulerunt, licebit eis in fine vitæ, ex concilii carthaginiensis decreto, eucharistiam administrare ; modo vomitionis, vel alterius indignitatis et incommodi periculum nullum timendum sit.

65. *Laicis sub utraque specie communicandum non est.*

Quod vero ad communicandi ritum pertinet, doceant parochi, sanctæ ecclesiæ lege interdictum esse ne quis, sine ipsius ecclesiæ auctoritate, præter sacerdotes, corpus domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram eucharistiam

1) Matth. 26, 26.

sumat. Nam, ut a tridentina synodo explicatum est, quamvis Christus dominus in ultima cœna altissimum hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituerit, et apostolis tradiderit; ex eo tamen non efficitur, hanc legem a Domino salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim Dominus noster cum de hoc sacramento loqueretur, alterius tantum speciei sæpius meminit, ut cum inquit: 1) *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum;* et, *panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita:* et *qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

66. *Rationes, ob quas ecclesia alterius tantum speciei usum laicis concesserit.*

Multis vero et iis quidem gravissimis rationibus, adductam esse ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie communicandi consuetudinem non solum approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret.

Primum enim maxime cavendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur; quod quidem facile vitari posse non videbatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset.

Præterea, cum sacra eucharistia ægrotis præsto esse debeat, magnopere timendum erat, ne si diutius vini species asservaretur, coacesseret.

Permulti præterea sunt, qui vini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissime sancitum est ab ecclesia, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent.

Accedit ad alias rationes, quod in pluribus provinciis summa vini penuria laboratur; neque id aliunde, sine maximis impensis, ac non nisi longissimis ac difficillimis itineribus convehi potest.

Deinde, quod maxime omnium ad rem pertinet, convellenda erat eorum hæresis, qui negabant sub utraque specie totum Christum esse, sed corpus tantum exsangue sub panis, sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igitur fidei catholicæ veritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est panis, commu-

1) Joan. 6, 52, 59.

nio inducta est. Sunt et aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt, quæ, si opus esse videbitur, a parochis afferri poterunt. Jam de ministro, quamvis id a nemine fere ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad hujus sacramenti doctrinam pertinere videatur.

67. *Proprius hujus sacramenti minister et sacerdos.*

Itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse, 1) ut sacram eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in ecclesia semper servatum esse, ut fidelis populus a sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent. sancta tridentina synodus explicavit, ostenditque hanc consuetudinem, tamquam ab apostolica traditione profectam, religiose retinendam esse, cum præsertim hujus rei illustre nobis exemplum Christus dominus reliquerit, qui et sanctissimum suum corpus consecravit 2) et apostolis suis manibus porrexit. Verum, ut quacumque ratione tanti sacramenti dignitati consuletur, non modo ejus administrandi potestas solis sacerdotibus data est, sed lege etiam ecclesia vetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, lintea, et alia instrumenta, quæ ad illius confectionem necessaria sunt, tractare aut tangere auderet, modo gravis aliqua necessitas non incideret.

68. *Potest Eucharistia per improbos sacerdotes vel consecrari, vel administrari.*

Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione et sanctitate præditos esse oporteat, qui ad eucharistiam vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt. Quamquam, quod antea de ceteris sacramentis dictum est, ea non minus ab improbis administrari, si, quæ ad illorum perfectam rationem attinent, rite serventur, idem valet in eucharistiæ sacramento. Neque enim hæc omnia ministrorum merito nisi, sed Christi domini virtute et potestate geri credendum est. Hæc sunt, quæ de eucharistia, ut sacramentnm est, explicanda erunt. Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet; ut intelligant parochi quæ potissimum de hoc mysterio, quemadmodum sancta synodus decrevit: dominicis, et festis diebus fideli populo tradere debeant.

1) Sic sacrificium istud instituit, cujus officium committi voluit etc. Thom. in hymno trid. synod. sess. 13, c. 10. — 2) Matth. 26, 26.

69. *Eucharistia, peculiare novi testamenti sacrificium Deo est acceptissimum.*

Etenim hoc sacramentum non solum thesaurus est cœlestium divitiarum, quo si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus et amorem; sed in eo præcipua quædam ratio inest, qua ei pro immensis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possumus. At vero hæc victima si rite et legitime immoletur, quam grata et accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim veteris legis sacrificia, de quibus scriptum est: 1) *Sacrificium, et oblationem noluisti;* et iterum: 2) *Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis;* ita placuerunt Domino, ut 3) scriptura, Deum odoratum esse odorem suavitatis, idest grata ei et accepta fuisse, testetur; quid nobis sperandum de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur, de quo cœlestis vox bis audita est; 4) *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui?* Hoc igitur mysterium parochi diligenter exponent, ut, cum fideles ad rem divinam convenerint, attente et religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

70. *Quæ sunt causæ, ob quas eucharistia a Christo domino instituta est.*

In primis autem docebunt, eucharistiam duabus de causis a Christo domino institutam esse; altera est, 5) ut cœleste animæ nostræ alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri et conservare possemus; altera, ut ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, et cœlestis pater, sceleribus nostris sæpe graviter offensus, ab ira ad misericordiam, a justæ animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Hujus rei figuram et 6) similitudinem in agno paschali licet animadvertere, qui, ut sacrificium et sacramentum, a filiis Israel offerri et comedi consueverat. Nec vero, cum Salvator noster Deo patri seipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis visibile sacrificium reliquit, quo cruentum illud, semel in cruce paulo post immolandum, instauraretur, ejusque memoria usque in finem sæculi quotidie summa cum utilitate ab ecclesia per universum orbem diffusa coleretur.

1) Ps. 39.7. — 2) Ps. 50, 18. — 3) Gen. 8, 21. — 4) Matth. 3, 17. 17, 5. — 5) Prov. 9, 2. Joan. 6, 35. 48. 1. Cor. 10, 16. 26. sess. 22. — 6) Exod. 12, 3. 4.

71. *Quo modo sacramentum a sacrificio secernatur.*

Differunt autem plurimum inter se hæ duæ rationes : sacramentum enim consecratione perficitur; omnis vero sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra eucharistia, dum in pyxide continetur, vel ad ægrotum defertur, sacramenti, non sacrificii, rationem habet. Deinde etiam, ut sacramentum est, iis, qui divinam hostiam sumunt, meriti causam affert et omnes illius utilitates, quæ superius commemoratæ sunt; ut autem sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciendi quoque efficientiam continet. Nam ut Christus dominus in passione sua pro nobis meruit, ac satisfecit; sic, qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, dominicæ passionis fructus merentur, ac satisfaciunt.

72. *Quo tempore istud novi testamenti sacrificium sit institutum.*

Jam de hujus sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta tridentina synodus reliquit. Declaravit enim, 1) in extrema cœna a Christo domino institutum esse, simulque anathemate eos damnavit, qui asserunt, verum et proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse, quam Christum ad manducandum dari.

73. *Non licet sanctis, aut ulli creaturæ sacrificium offerri.*

Nec vero illud prætermisit, quin diligenter explicaret, uni Deo sacrificium fieri. Nam etsi ecclesia interdum missas in memoriam et honorem sanctorum celebrare consuevit; non tamen illi sacrificium, sed uni Deo, qui sanctos immortali gloria coronavit, offerri docuit. Quare nec sacerdos umquam dicere solet : *Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule;* sed dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni victoria, eorumque patrocinium ita implorat, *ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam agimus in terris.*

74. *Unde doctrina illa sacrificii, et sacerdotii novæ legis hauriatur.*

Hæc autem, quæ de hujus sacrificii veritate a catholica ecclesia tradita sunt, ex Domini verbis accepit, cum extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria apostolis commendans, 2) *hoc facite,* inquit, *in meam commemorationem.* Eos enim, quemadmodum a sancta synodo definitum est, tunc sacerdotes instituit, præcepitque, ut ipsi, et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus eis immolarent et offerrent. Atque

1) Lucæ 22, 19. 20. — 2) Lucæ 22, 19. 1. Cor. 11, 24.

id etiam Apostoli verba ad corinthios scripta satis demonstrant, cum ait : 1) *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.* Ut enim pro dæmoniorum mensa altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est ; ita etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud, nisi altare, in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

75. *Quibus potissimum figuris et prophetiis istud sacrificium olim significatum fuerit.*

Quod si ex veteri testamento hujus sacrificii figuras et oracula requiramus, primum quidem de eo Malachias apertissime vaticinatus est his verbis : 2) *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Præterea hæc hostia tam ante, quam post latam legem, variis sacrificiorum generibus prænunciata est. Etenim bona omnia, quæ in iis sacrificiis significabantur; hæc una victima, tamquam omnium perfectio et absolutio, complexa est. Verumtamen nulla in re ejus imaginem magis expressam licet videre, quam 3) in Melchisedec sacrificio. Ipse enim Salvator 4) *sacerdotem secundum ordinem Melchisedec se in æternum constitutum* declarans, corpus et sanguinem suum in extrema cœna, sub speciebus panis et vini, Deo patri obtulit.

76. *Idem sacrificium, quod in cruce fuit oblatum, in missa peragitur.*

Unum itaque et idem sacrificium esse fatemur, et haberi debet, quod in missa peragitur, et quod cruce oblatum est ; quemadmodum una est et eadem hostia, Christus videlicet dominus noster, qui seipsum in ara crucis semel tantummodo cruentum immolavit. Neque enim cruenta et incruenta hostia, duæ sunt hostiæ, sed una tantum ; cujus sacrificium, postquam Dominus ita præcepit, 5) *hoc facite in meam commemorationem,* in eucharistia quotidie instauratur.

77. *Est etiam unus utrinque sacerdos.*

Sed unus etiam atque idem sacerdos est Christus dominus. Nam ministri, qui sacrificium faciunt, non suam, sed Christi

1) 1. Cor. 10. 21. —2) Malach. 1, 11. —3) Gen. 14, 18. Hebr. 7, 17.—4) Psal. 109, 4. —5) Lucæ 22, 19. 1. Cor. 11, 24.

personam suscipiunt, cum ejus corpus et sanguinem conficiunt, id quod et ipsius consecrationis verbis ostenditur. Neque enim sacerdos inquit, *hoc est corpus Christi*, sed, *hoc est corpus meum :* personam videlicet Christi domini gerens, panis et vini substantiam in veram ejus corporis et sanguinis substantiam convertit.

78. *Missa, ut laudis, ita etiam propitiationis est sacrificium.*

Quæ cum ita sint, sine ulla dubitatione docendum est, id quod etiam sancta synodus explicavit, sacrosanctum missæ sacrificium esse non solum laudis, et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est; sed vere etiam propitiatorium sacrificium, quod Deus nobis placatus et propitius redditur. Quare si puro corde, accensa fide, et intimo scelerum nostrorum dolore affecti hanc sanctissimam hostiam immolemus et offeramus; dubitandum non est, quin *misericordiam* a Domino consecuturi simus, *et gratiam in auxilio opportuno*. Hujus enim victimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ et pœnitentiæ donum nobis impertiens peccata condonet. Quamobrem et solemnis est illa ecclesiæ precatio : *Quoties hujus hostiæ commemoratio celebratur, toties opus nostræ salutis exercetur ;* nimirum uberrimi illi cruentæ hostiæ fructus per hoc incruentum sacrificium ad nos manant.

79. *Pertingit etiam sacrificii missæ fructus ad defunctos.*

Deinde vero hujus sacrificii eam vim esse parochi docebunt, ut non solum immolanti et sumenti prosit, [1]) sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive jam in Domino mortui, nondum plane expiati sint. Neque enim minus ex apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, ac quibusvis calamitatibus et angustiis.

80. *Nulla missa, ex communi usu ecclesiæ celebrata, dicenda est privata.*

Ex quo facile perspicitur, omnes missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem et salutem pertineant.

81. *Quoniam hujus sacrificii cæremoniæ pertineant?*

Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maxime insignes ac solemnes ritus, quorum nullus supervacaneus aut

1) Cyprian. lib. 1. epist. 9. ad cler. et plebem Furnis.

inanis existimandus est; verum omnes eo spectant, ut et tanti sacrificii majestas magis eluceat, et salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum, quæ in eo sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est, ut plura dicamus, tum quia hoc argumentum longiorem explicationem postulare videtur, quam propositæ institutioni conveniat; tum quia innumerabiles pene libellos et commentarios, qui de hac re a piis et doctissimis viris conscripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuerit, earum rerum, quæ ad eucharistiam, tum qua sacramentum, tum qua sacrificium sit, pertinent, potiora capita, juvante Domino, exposuisse.

DE PŒNITENTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT V.

1. *Accurate ac frequenter doctrina pœnitentiæ christianæ auribus est inserenda.*

Quemadmodum humanæ naturæ fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in seipso quisque facile experitur; ita, quantam habeat necessitatem pœnitentiæ sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a parochis unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet, omnino fatebimur, eos numquam in hujus loci explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit. Quin etiam de hoc sacramento, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest; pœnitentiæ vero toties locus datur, ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat. Ita enim a tridentina synodo dictum est, sacramentum pœnitentiæ non secus lapsis post baptismum, ac baptismo nondum regeneratis, ad salutem necessarium esse; vulgataque illa sancti Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magnopere comprobatur, *pœnitentiam esse secundam tabulam.* Ut enim, confracta navi, unum vitæ servandæ perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere; ita post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad pœnitentiæ tabulam confugiat, sine

dubio de ejus salute desperandum est. Hæc autem non ad pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne forte in eis rei maxime necessariæ incuria reprehendatur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut divina ope adjuti, sine casu aut prolapsione aliqua in via Domini progredi possint. Quod si nonnunquam offenderint, tum vero summam Dei benignitatem intuentes, qui tamquam 1) bonus pastor ovium suarum vulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum pœnitentiæ medicamentum numquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

2. *Quam varia sit verbi pœnitentiæ significatio.*

Ut autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est varia hujus nominis potestas et notio, ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim pœnitentiam pro satisfactione accipiunt: alii, a catholicæ fidei doctrina longissime remoti, cum arbitrentur pœnitentiam nullam præteriti temporis rationem habere, nihil aliud quam novam vitam esse definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse hujus nominis significationem. Primum enim pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione hujus cogitationis, bonum ne an malum fuerit. Sic omnes pœnitet, 2) quorum tristitia secundum sæculum est, non secundum Deum; cujusmodi pœnitentia non salutem affert, sed mortem. Altera est pœnitentia, cum quis ex scelere admisso, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit. Tertia est, cum non solum admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, vel ejus doloris externum etiam aliquod signum damus, verum unius Dei causa in eo mœrore sumus. Ac singulis quidem pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, pœnitentiæ vox proprie convenit. 3) Nam cum in sacris litteris Deum pœnitere legimus, id per translationem dici perspicuum est. Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ litteræ utuntur, cum Deum mutare aliquid constituisse declarant; quod non aliter facere videatur, quam homines, quos si alicujus rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est, 4) pœnituisse eum, quod hominem fecisset; et alio loco, 5) quod Saul regem constituisset.

1) Joan. 10, 11. — 2) 2. Cor. 7, 10. — 3) Gen. 6, 6. I. Reg. 15, 11. Ps. 105, 45. Jer. 26, 3. 13. 19. — 4) Gen. 6, 6. — 5) 1. Reg. 15, 11.

3. *Quodnam sit inter pœnitentiæ significationes discrimen.*

Verum inter has pœnitentiæ significationes magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est; altera est quædam commoti et perturbati animi affectio; tertiam tum ad virtutem pertinere, tum sacramentum esse dicimus, quæ significatio hujus loci propria est. Ac primum quidem de ipsa, ut virtutis parte, agendum est, non solum quia fidelis populus ad omne virtutis genus a pastoribus institui debet, sed etiam quia hujus virtutis actiones tamquam materiam præbent, in qua pœnitentiæ sacramentum versatur; ac nisi prius, quæ sit pœnitentiæ virtus, recte intelligatur, sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

4. *Quid sit interior pœnitentia.*

Quare in primis monendi hortandique sunt fideles, ut omni contentione et studio in intimi animi pœnitentia, quam virtutem dicimus, elaborent, sine qua ea, quæ extrinsecus adhibetur, parum admodum profutura est. Intima autem pœnitentia est illa, cum ad Deum nos ex animo convertimus, et commissa a nobis scelera detestamur et odio habemus; simulque illud nobis certum et deliberatum est, malam vitæ consuetudinem corruptosque mores emendare, non sine spe veniæ a Dei misericordia consequendæ. Hanc vero dolor et tristitia, quæ perturbatio et affectio est, et passio a multis vocatur, consequitur, veluti comes peccatorum detestationi adjuncta. Quamobrem apud complures ex sanctis patribus pœnitentiæ definitio hujusmodi animi cruciatu declaratur.

5. *Fides pœnitentiæ pars non est.*

Verum in eo, quem pœnitet, fides pœnitentiam antecedat necesse est. Neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat. Ex quo fit, ut nullo modo pœnitentiæ pars recte dici possit.

6. *Intima animi pœnitentia virtus est censenda.*

Quod autem intima hæc pœnitentia, ut antea diximus, ad virtutem pertineat, aperte ostendunt multa, 1) quæ de pœnitentia tradita sunt, præcepta. Lex enim de iis tantum actionibus, quæ suscipiuntur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo potest, quin dolere quando, quo modo, et quatenus oportet, virtutis sit: hoc autem ut recte fiat, pœnitentiæ virtus præstat. Interdum enim evenit, ut ex admissis sceleribus

1) Matth. 3, 2. et 4, 17. Marc. 1. 11. Lucæ 15, 7. 10.

minorem, quam par est, dolorem homines capiant: quin etiam, ut a Salomone scriptum est, 1) nonnulli sunt, qui, cum male fecerint, lætantur. Rursus vero alii ita se mœrori animi et ægritudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent; qualis fortasse Cain videri potest, qui ait: 2) *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear;* et qualis certe Judas fuit, 3) qui, pœnitentia ductus, suspendio vitam et animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, pœnitentiæ virtute adjuvamur.

7. *Quo modo is, quem vere pœnitet, affectus esse debeat.*

Sed idem etiam ex iis rebus colligi potest, quas sibi tamquam finem proponit is, quem vere peccati pœnitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam et maculam abstergat. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat; quod quidem ad justitiam referri perspicuum est. Nam etsi inter Deum et homines propria justitiæ ratio intercedere non potest, cum tam longo intervallo inter se distent, aliquam tamen esse justitiam constat, cujusmodi est inter patrem et filios, inter dominum et servos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem et odium propter peccati fœditatem incurrit. Hæc vero omnia satis declarant, pœnitentiam ad virtutem spectare.

8. *Quibus veluti gradibus ad divinam illam pœnitentiæ virtutem ascendatur.*

Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere. Primum itaque Dei misericordia nos prævenit, cordaque nostra ad se convertit. Quod cum præcaretur Propheta, 4) *Converte,* inquit, *nos, Domine, ad te, et convertemur.*

Deinde hoc lumine illustrati, per fidem ad Deum animo tendimus; 5) *Credere enim oportet accedentem ad Deum* ut Apostolus testatur, *quia est, et inquirentibus se renumerator sit.*

Præterea motus timoris consequitur, et, suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis revocatur. Atque huc videntur spectare illa Isaiæ verba: 6) *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus.* Huc deinde accedit 7) spes impetrandæ a Deo misericordiæ, qua erecti vitam et mores emendare constituimus.

1) Prov. 2, 14. — 2) Gen 4, 13. — 3) Matth. 27, 3. 5. — 4) Threm. 5, 21. — 5) Hebr. 11, 6. — 6) Isa. 26, 17. — 7) Matth. 9, 2.

Postremo charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille 1) timor, probis et ingenuis filius dignus, oritur; atque ita unum illud veriti, ne qua in re Dei majestatem lædamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam pœnitentiæ virtutem pervenitur.

9. *Qui sit præcipuus virtutis pœnitentiæ fructus.*

Quæ prorsus divina et cœlestis virtus existimanda est, cui scilicet regnum cœlorum sacræ litteræ pollicentur. Nam apud sanctum Matthæum scriptum est : 2) *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum;* et apud Ezechielem : 3) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet;* tum alio loco : 4) *Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat.* Quod quidem de æterna et beata vita intelligendum esse, plane constat.

10. *Quid de externa pœnitentia sentiendum sit, quaque de causa Christus eam in numerum sacramentorum referri voluerit.*

De externa vero pœnitentia docendum est, eam esse in qua sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subjectas, quibus declarantur ea, quæ interius in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus videtur, quare factum sit, ut Christus dominus pœnitentiam in numerum sacramentorum referri voluerit. Hujus autem rei illa omnino causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est, cum ait : 5) *Si impius egerit pœnitentiam, etc.* minus dubitare liceret. Vehementer enim pendere animo de intima pœnitentia opus esset, cum de suo cuique judicio in iis, quæ agit, merito timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subveniret, pœnitentiæ sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse consideremus, conscientiæque nostræ ob fidem, quæ sacramentorum virtuti merito habenda est, pacatiores redderentur. Neque enim aliter accipienda est vox sacerdotis, peccata nobis legitime condonantis, quam Christi domini, qui ait paralytico : 6) *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Deinde vero, cum nemo salutem, nisi per Christum, ejusque passionis beneficio, consequi possit; consentaneum, nobisque

1) Eccl. 19, 18. — 6) Matth. 3, 2. — 2) Ezech. 18, 21. — 3) Ezech. 33, 11. — 4) Ezech. 18, 21. — 5) Matth. 9, 2.

utilissimum fuit, ejusmodi sacramentum institui, cujus vi et efficientia Christi sanguis ad nos defluens peccata post baptismum admissa elueret, atque ita reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

11. *Quo pacto pœnitentia verum sit novæ legis sacramentum.*

Quod vero pœnitentia sacramentum sit, pastores ita facile ostendent. Ut enim baptismus sacramentum est, quia 1) peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet; eadem ratione pœnitentia, 2) quæ peccata omnia, post baptismum voluntate vel actione suscepta, tollit, vere et proprie sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cum illa, quæ extrinsecus tum a pœnitente tum a sacerdote fiunt, declarent ea, quæ interius efficiuntur in anima; quis neget pœnitentiam vera et propria sacramenti ratione præditam esse? Siquidem sacramentum sacræ rei signum est; peccator autem, quem pœnitet, rerum et verborum notis plane exprimit, se animum a peccati turpitudine abduxisse; itemque ex iis, quæ a sacerdote geruntur et dicuntur, misericordiam Dei peccata ipsa remittentis facile cognoscimus. Quamquam hoc aperte indicant illa Salvatoris verba: 3) *Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Absolutio enim sacerdotis, verbis enunciata, remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit.

12. *Pœnitentiæ sacramentum iterari potest.*

Neque vero solum fideles docendi sunt, pœnitentiam in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro, num septies venia peccati danda esset, Dominus respondit: 4) *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.* Quare si cum ejusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati et clementiæ diffidere videantur, confirmandus erit illorum animus, atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. Quod quidem facile consequentur tum hujus loci et aliorum tractatione, qui in sacris litteris permulti occurrent, tum vero iis rationibus et argumentis, quæ ex sanctorum Chrysostomi libro de lapsis, Ambrosii libris de pœnitentia, petere licebit.

13. *Materia pœnitentiæ quæ et qualis.*

Jam, quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quam hujus sacramenti materia; docendum est, in eo maxime hoc

1) Act. 2, 38. — 2) Act. 8, 22. — 3) Matth. 16, 19. — 4) Matth. 18, 22.

sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est aliqua res naturalis, vel arte effecta, sacramenti vero pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, et satisfactio, ut a tridentina synodo declaratum est: qui, quatenus in pœnitente ad integritatem sacramenti, et plenam ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes pœnitentiæ dicuntur. Neque vero hi actus quasi materia a sancta synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant, sed quia ejus generis materia non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo, et chrisma in confirmatione. Quod autem ab aliis dictum est, peccata ipsa hujus sacramenti materiam esse, nihil plane diversum dici videbitur, si diligenter attendamus. Ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ vi ignis consumuntur, ita peccata, quæ pœnitentia delentur, recte hujus sacramenti materia vocari possunt.

14. *Quæ sit sacramenti pœnitentiæ forma.*

Sed formæ etiam explicatio pastoribus prætermittenda non est, quod ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione hujus sacramenti gratiam. Est autem forma: *Ego te absolvo;* quam non solum ex illis verbis licet colligere: 1) *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis;* sed ex eadem Christi domini doctrina ab apostolis tradita accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant, quod efficiunt, et illa verba, *ego te absolvo,* ostendunt peccatorum remissionem hujus sacramenti administratione effici; planum est hanc esse pœnitentiæ perfectam formam. Sunt enim peccata tamquam 2) vincula, quibus constrictæ animæ tenentur, et ex quibus pœnitentiæ sacramento laxantur. Quod quidem non minus vere de illo etiam homine sacerdos pronunciat, qui prius ardentissimæ contritionis vi, accedente tamen confessionis voto, peccatorum veniam a Deo consecutus sit.

15. *Quo fructu ad formam sacramenti preces aliæ adjiciantur.*

Adduntur præterea complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea removeantur, quæ sacramenti vim et efficientiam illius culpa, cui administratur, impedire possent.

1) Matth. 18, 18. — 2) Isa. 5, 18.

16. *Quantum differat potestas sacerdotum Christi in dijudicanda peccati lepra a potestate sacerdotum veteris legis.*

Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in ecclesia sacerdotibus tribuerit. Neque enim, ut olim in veteri lege 1) sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse dumtaxat renunciabant, ita nunc in ecclesia ea tantum potestas sacerdotibus facta est, ut aliquem a peccatis absolutum esse declarent; sed vere tamquam Dei ministri absolvunt, id quod Deus ipse, 2) gratiæ et 3) justitiæ auctor ac parens, efficit.

17. *Quo habitu, quibusque ritibus suam actionem commendare pœnitentes debeant.*

Diligenter vero ritus etiam, qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles observabunt. Ita enim fiet, ut animo magis hæreant, quæ hoc sacramento consecuti sunt, nimirum se tamquam servos clementissimo domino, vel filios potius optimo parenti reconciliatos esse; et simul facilius intelligant, quid eos facere oporteat, qui velint (velle autem omnes debent) se tanti beneficii gratos et memores probare. Nam quem peccatorum pœnitet, is se humili ac demisso animo ad pedes sacerdotis dejicit ; ut, cum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere superbiæ radices evellendas esse, 4) a qua omnia scelera, quæ defiet, ortum habuerint et enata sint ; in sacerdote autem qui in eum legitimus judex sedet , Christi domini personam et potestatem veneratur. Sacerdos enim, quemadmodum in aliis, ita in pœnitentiæ sacramento administrando Christi munus exequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima et acerbissima animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit ; quæ sane omnia vetustatis suæ certissima testimonia a sancto Dionysio habent.

18. *Quos præcipue fructus ex sacramento pœnitentiæ homines capiant.*

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus , nihilque majorem illis alacritatem pœnitentiæ suscipiendæ afferret, quam si a parochis sæpe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. Vere enim de pœnitentia illud dici posse intelligent, ejus quidem radices amaras, fructus vero suavissimos esse. Pœnitentiæ itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam

1) Levit. 13, 9. — 2) Psal. 83, 12. — 3) Rom. 8, 33. — 4) Eccl. 10, 15.

restituat, cum eoque summa amicitia conjungat. Hanc vero reconciliationem interdum in hominibus piis, qui hoc sacramentum sancte et religiose percipiunt, maxima conscientiæ pax et tranquillitas cum summa spiritus jucunditate consequi solet. Nullum est enim tam grave et nefarium scelus, quod pœnitentiæ sacramento non quidem semel, sed iterum et sæpius non deleatur. Qua de re ita Dominus per Prophetam inquit: 1) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Et sanctus Joannes: 2) *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra*; et paulo post: 3) *Si quis peccaverit,* inquit (nullum videlicet peccati genus excipiens), *advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

19. *Qua ratione quædam peccata dicantur remitti non posse.*

Quod autem in scripturis legimus, quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quamvis eam vehementer imploraverint; id vero idcirco factum esse intelligimus, quod eos vere atque ex animo delictorum non pœnitebat. Quare cum hujusmodi sententiæ in sacris litteris, vel apud sanctos patres occurrunt, quibus videntur affirmare 4) aliqua peccata remitti non posse; ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse veniæ impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ea re insanabilis dicitur, quod ægrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinæ vim oderit; sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur, nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium Dei gratiam repellit. In hanc sententiam a divo Augustino dictum est: *Tanta labes est illius peccati, cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam invidiæ facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum mala conscientia agnoscere et annunciare cogatu.*

20. *Nullus condonationem peccatorum citra pœnitentiam obtinere potest.*

Sed, ut ad pœnitentiam revertamur, hæc adeo propria ejus

1) Ezech. 18, 21. — 2) 1. Joan. 1, 9. — 3) Joan. 2, 1. 2. — 4) Ut de Antiocho 2. Mach. 9, 13. de Esau. Hebr. 12, 17. 1. Reg. 15.

vis est, ut peccata deleat, ut sine pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidem ullo modo liceat; scriptum est enim : 1) *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis;* quod quidem de gravioribus et mortiferis peccatis dictum a Domino est; etsi aliquo etiam pœnitentiæ genere indigent leviora peccata, quæ venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus inquit : *Cum quædam sit pœnitentia, quæ quotidie in ecclesia pro peccatis venialibus agitur, illa sane frustra esset, si peccata venialia absque pœnitentia dimitti possent.*

21. *Quot sint partes integrales pœnitentiæ.*

Sed quoniam de iis rebus, quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universe loqui, curabunt pastores singillatim ea tradere, ex quibus veræ et salutaris pœnitentiæ ratio a fidelibus percipi queat. Est autem hujus sacramenti proprium, ut præter materiam et formam, quæ omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quæ tamquam totam integramque pœnitentiam constituant, contritionem scilicet, confessionem, et satisfactionem. De quibus divus Chrysostomus hic verbis loquitur : *Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre; in corde ejus contritio, in ore confessio, in opera tota humilitas, vel fructifera satisfactio.* Hæ autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt : quoniam, quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis, et aliis hujusmodi partibus, quarum aliqua si desit, merito imperfectum videatur, perfectum vero, si nulla desideretur; eodem etiam modo pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut, quamvis, quod ad ejus naturam attinet, contritio et confessio, quibus homo justus efficitur, satis sit; tamen, nisi tertia etiam pars, id est satisfactio, accedat, aliquid ei omnino ad perfectionem desit, necesse sit. Quare adeo in se hæ partes connexæ sunt, ut contritio confitendi et satisfaciendi consilium et propositum inclusum habeat, confessionem contritio, et satisfaciendi voluntas, satisfactionem vero duæ reliquæ antecedant.

22. *Quo modo hæ tres pœnitentiæ partes colligantur.*

Harum autem trium partium eam rationem afferre possumus, quod animo, verbis, et reipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit, ut nos ipsos ecclesiæ clavi-

1) Lucæ 13, 3.

bus subjicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen a nobis violatum esset, iisdem etiam ejus iram placare, et peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur.

Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Etenim pœnitentia est veluti quædam delictorum compensatio ab ejus voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, constituta. Quare et voluntas compensandi requiritur, in quo maxime contritio versatur; et pœnitens sacerdotis judicio, qui Dei personam gerit, se subiiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit : ex quo tum confessionis tum satisfactionis ratio et necessitas perspicitur.

23. *Quid in hac materia proprie sit contritio.*

Quoniam vero harum partium vim et naturam tradere fidelibus oportet, prius incipiendum est a contritione, eaque diligenter explicanda. Neque enim ad ullum temporis punctum, cum in memoriam præterita peccata redeunt, vel cum aliquid offendimus, contritione animus debet vacare. Hanc patres in concilio tridentino ita definiunt : *Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.* Et paulo post, de contritionis motu subjicitur : *Ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur.* Ex hac itaque definitione intelligent fideles, contritionis vim in eo tantum positam non esse, ut quis peccare desinat, aut propositum ei sit novum vitæ genus instituere, aut ipsum jam instituat, sed in primis male actæ vitæ odium et expiationem suscipiendam esse. Id vero maxime confirmant illi sanctorum patrum clamores, quos in sacris litteris frequenter profusos esse legimas : 1) *Laboravi*, inquit David, *in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum;* et : 2) *Exaudivit Dominus vocem fletus mei;* et rursus alius 3) : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quas certe, et alias hujusmodi voces vehemens quoddam anteactæ vitæ odium et peccatorum detestatio expressit.

24. *Cur contritio dolor a patribus concilii nominata sit.*

Quod autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi. Con-

1) Psal. 6, 7. Vide idem. Psal. 50, 6. Ezech. 18, 31. — 2) Psal. 6. 10. — 3) Isa. 38, 15.

tritio enim est voluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur, dolorem pœnitentiæ comitem esse, non pœnitentiam. Verum peccati detestationem et odium, doloris vocabulo patres significarunt, tum quia sacræ litteræ ita utuntur, ait enim David: 1) *Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?* tum quia dolor in inferiori animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, et ipsa contritione oritur, ut non incommode contritio dolore definita fuerit, quod dolorem efficiat, ad eumque declarandum pœnitentes vestem etiam mutare soliti sint. De quo Dominus apud sanctum Matthæum inquit: 2) *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et in cinere pœnitentiam egissent.*

25. *Quare peccati detestatio vulgo a theologis contritio appelletur.*

Recte autem contritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ducta similitudine a rebus corporeis, qui minutatim saxo, aut duriore aliqua materia confringuntur; ut eo vocabulo declararetur, corda nostra, quæ superbia obduruerunt, pœnitentiæ vi contundi atque conteri. Quare nullus alius dolor vel ex parentum et filiorum obitu, vel cujusvis alterius calamitatis causa susceptus, hoc nomine appellatur; sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia atque innocentia afficimur.

26. *Quibus præterea vocabulis eadem peccati detestatio declarari soleat.*

Verum aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet. Nam et contritio cordis dicitur, quia cordis nomen frequenter sacræ 3) litteræ pro voluntate usurpant. Ut enim a corde motionum corporis principium sumitur, ita voluntas reliquas omnes animæ vires moderatur ac regit. Vocatur etiam a sanctis patribus cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos, *de compunctione cordis* inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere; ita corda, quasi scalpello contritionis adhibito, inciduntur, ut peccati mortiferum virus queant ejicere. Quare et scissio cordis a Joele propheta appel-

1) Psal. 12, 2. — 2) Matth. 11, 21. — 3) Gen. 6, 6. Job. 1, 5. Ps. 4. 3. 19,5.

lata est : 1) *Convertimini,* inquit, *ad me in toto corde vestro, in jejunio, in fletu, et in planctu, et scindite corda vestra.*

27. *Cur dolor de peccatis, vocabulo contritionis inclusus, maximus et vehementissimus esse debeat.*

Summum vero et maximum dolorem ex peccatis, quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus major excogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare. Nam cum perfecta contritio sit charitatis actio, 2) quæ ab eo timore, qui filiorum est, proficiscitur; patet eumdem charitatis et contritionis modum statuendum esse. At quoniam charitas, qua Deum dilligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat: ut enim maxime diligendus est Deus, ita, quæ nos a Deo alienant, maxime detestari debemus. In quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere, charitatis et contritionis magnitudinem in sacris litteris significari. De charitate dictum est : 3) *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo;* rursus, quod ad contritionem attinet, clamat Dominus per Prophetam : 4) *Convertimini in toto corde vestro.*

Præterea, si, uti Deus summum bonum est inter omnia, quæ diligenda sunt, ita etiam peccatum summum est malum inter omnia, quæ odisse homines debent; illud sequitur, ut, quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob eamdem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus vero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitæ quidem conservandæ causa peccare liceat, aperte nos docent illa Domini verba : 5) *Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus;* et 6) : *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.*

Sed illum etiam animadvertendum est, ut quemadmodum, sancto Bernardo teste, nullus finis et modus charitati præscribitur (*modus enim*, inquit ille, *diligendi Deum, est ipsum diligere sine modo*), ita peccati detestationi nullus modus definiatur.

Sit præterea non solum maxima, sed vehementissima atque adeo perfecta, omnemque ignaviam et socordiam excludat. Etenim in deuteronomio scriptum est 7) : *Cum quæsieris dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ;* et apud Hieremiam 8) : *Quæ-*

1) Joel. 2, 12. 13. — 2) 1. Joan. 4, 18 — 3) Deut. 6, 5. — 4) Joel. 2, 12. — 5) Matth. 10, 37. — 6) Matth. 16, 25. — 7) Deut. 4, 29. — 8) Jer. 29, 13.

retis me, et invenietis, cum quæsieritis me in toto corde vestro, et inveniar a vobis, ait Dominus.

28. *Contritio vera esse non desinit, etiamsi sensibilis dolor de peccatis non fuerit absolutus.*

Quamquam si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit, vera tamen et efficax contritio esse potest. Sæpe enim usuvenit, ut, quæ sensibus subjecta sunt, magis quam spiritualia nos afficiant. Quare nonnulli interdum majorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine, doloris sensum capiunt. Idem etiam judicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbitatem non consequantur; quæ tamen in pœnitentia summopere optandæ et commendandæ sunt. Præclara est enim ea de re sancti Augustini sententia: *Non sunt,* inquit, *in te christianæ charitatis viscera, si luges corpus, a quo recessit anima; animam vero, a qua recessit Deus, non luges.* Atque huc spectant illa Salvatoris nostri verba, quæ supra allata sunt: 1) *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.* Tametsi ad eam rem comprobandam satis esse debent clarissima 2) ninivitarum, 3) Davidis, 4) peccatricis, 5) apostolorum principis exempla: qui omnes, plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum veniam impetrarunt.

29. *Peccata capitalia singillatim in contritione detestanda sunt.*

Maxime autem hortandi, et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant, Ita enim Ezechias contritionem describit, cum ait: 6) *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Etenim recogitare omnes annos, est singillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus 7): *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet.* Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus inquit: *Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in varietate, in persona.*

30. *Sufficit universe quandoque peccata sua detestari.*

Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate et clementia. Is enim, cum nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit,

1) Matth. 11, 21. — 2) Jonas 3, 6. — 3) 2. Reg. 12, 13. — 4) Luc. 7, 37, 38. — 5) Matth. 26, 75. — 6) Isa. 38, 15. — 7) Ezech. 18, 21.

sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, et universe peccata sua detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere, ac detestari in animo habeat, ad Dominum se converterit. Ita enim nos per Prophetam jubet sperare, cum inquit : 1) *Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.*

31. *Quæ ad veram contritionem sint in primis necessaria.*

Ex his igitur colligi poterunt, quæ ad veram contritionem maxime sunt necessaria ; de quibus fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua dijudicet quantum absit ab ejus virtutis perfectione. Primum enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse et dolere ; ne, si quædam tantum doleamus, ficta et simulata, neque salutaris pœnitentia a nobis suscipiatur. Nam ut a sancto Jacobo apostolo dictum est : 2) *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Alterum est, ut ipsa contritio confitendi et satisfaciendi voluntatem conjunctam habeat, de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut pœnitens vitæ emendandæ certam et stabilem cogitationem suscipiat. Hoc vero Propheta aperte his verbis nos docuit : 3) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet, et non morietur : omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor;* et paulo post : 4) *Cum averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit judicium et justitiam, ipse animam suam vivificabit :* ac paucis interjectis : 5) *Convertimini,* inquit, *et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas : projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.* Idem etiam Christus dominus 6) mulieri, quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit : *Vade,* inquit, *et jam amplius noli peccare.* Item paralytico illi, quem ad probaticam piscinam curaverat : 7) *Ecce,* ait, *sanus factus es; jam noli peccare.*

1) Ezech. 33, 12. — 2) Jacob. 2, 10. — 3) Ezech. 18, 21. 22. — 4) Ibid. 27. — 5) Ibid. — 6) Joan. 8, 11. — 7) Joan. 5, 14.

32. *Dolorem præteritæ culpæ, et cavendæ in posterum propositum contritioni necessarium esse ostenditur.*

Sed natura quoque ipsa et ratio plane ostendunt, duo illa ad contritionem in primis esse necessaria, dolorem scilicet peccati admissi, et propositum cautionemque, ne quid hujusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari velit, quem injuria aliqua affecerit, et doleat oportet, quod in eum injuriosus et contumeliosus fuerit, et diligenter reliquo tempore provideat, ne qua in re amicitiam læsisse videatur. Quæ duo obedientiam adjunctam habeant, necesse est; hominem enim legi, sive naturali et divinæ, sive humanæ, quibus subjectus est, parere convenit. Quare, si quid pœnitens alteri per vim, aut per fraudem abstulit, restituat oportet; itemque alicujus aut commodi aut officii compensatione illi satisfaciat, cujus dignitatem aut vitam dicto factove violavit. Tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum legimus: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

33. *Indulgendum est aliis, si nobis volumus indulgeri.*

Neque vero inter cetera, quæ ad contritionem maxime pertinent, minus diligenter et necessario curandum est, ut, quidquid injuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur ac condonetur. Ita enim Dominus et Salvator noster monet, atque denunciat: [1]) *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Hæc sunt, quæ fidelibus in contritione observanda sunt: cetera, quæ ad hanc rem a pastoribus colligi facile poterunt, efficient quidem, ut in suo genere contritio sit magis perfecta et absoluta; verum adeo necessaria existimanda non sunt, ut sine his veræ et salutaris pœnitentiæ ratio constare non possit.

34. *Quæ sit propria contritionis vis, et utilitas.*

Sed quoniam non satis esse pastoribus debet, si doceant, quæ ad salutem videntur pertinere, nisi etiam omni cura et industria laborent, ut fideles ad eam ipsam rationem, quæ illis præscripta est, vitam actionesque suas dirigant, vehementer proderit contritionis vim et utilitatem sæpius proponere. Nam, cum pleraque alia pietatis studia, [2]) veluti beneficentia in pauperes, jejunia, preces, et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiscuntur, a Deo inter-

1) Matth. 6, 14. et 18, 33. — 2) Prov. 15, 8. Isa. 27, 58. 61.

dum repudientur; ipsa certe contritio numquam illi grata et accepta esse non potest. Nam, inquit Propheta : 1) *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.*

Quin etiam statim, ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui alio loco ejusdem Prophetæ verba illa declarant : 2) *Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei.* Atque ejus rei figuram in 3) decem leprosis animadvertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotis missi, antequam ad illos pervenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, veræ contritionis, de qua supra dictum est, eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam statim a Domino impetremus.

35. *Qua ratione ad perfectionem contritionis veniatur.*

Plurimum etiam valebit ad fidelium mentes excitandas, si pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut, omnes conscientiam suam frequenter excutientes, videant, num, quæ a Deo sive ecclesiasticis sanctionibus, præcepta sunt, servaverint. Quod si quis alicujus sceleris reum se esse cognoverit, statim seipsum accuset, supplexque a Domino veniam exposcat, et spatium tum confitendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet; in primisque divinæ gratiæ præsidio se adjuvari petat, ne in posterum eadem illa peccata admittat, quæ admisisse vehementer pœnitet. Curandum erit præterea pastoribus ut in peccata summum fidelium odium concitetur, tum quia summa est illorum fœditas et turpitudo, tum quia gravissima damna et calamitates nobis afferunt. Nam 4) Dei benevolentiam, a quo maxima bona accepimus, longeque majora expectare et consequi licebat, a nobis abalienat, et summorum dolorum cruciatibus perpetuo afficiendos sempiternæ morti nos addicit. Hactenus de contritione; nunc ad confessionem, quæ est altera pœnitentiæ pars, veniamus.

36. *Quæ sit confessionis præstantia, quamque fuerit ad christianam salutem necessaria ejus institutio.*

Quantum vero curæ et diligentiæ in ea explicanda pastores ponere debeant, ex eo facile intelligent, quod omnibus fere piis persuasum est, quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis,

1) Psal. 50, 19. — 2) Psal. 31, 5. — 3) Lucæ 17, 14. Conc. trid. sess. 14. c. 4. — 4) Psal. 50, 7. Eccl. 12, 7. Sap. 14, 9. alibi sæpe.

et religionis in ecclesia, summo Dei beneficio, conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse; ut nulli mirandum sit, humani generis hostem, cum fidem catholicam funditus evertere cogitat, per ministros impietatis suæ et satellites hanc veluti christianæ virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse. Primum itaque docendum est, confessionis institutionem nobis summopere utilem, atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri, quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem, et incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret. Quod quidem admirabili consilio effecit, 1) cum claves regni cœlestis ecclesiæ tradidit.

37. *Confessio contritionem perficit.*

Etenim ex fidei catholicæ doctrina omnibus credendum, et constanter affirmandum est, si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi ejusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit; ei tamen, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia, remitti ac condonari : ut merito a sanctissimis viris patribus nostris celebratum sit, ecclesiæ clavibus aditum in cœlum aperiri. De quo nemini dubitare fas est, cum a concilio florentino decretum legamus, pœnitentiæ effectum esse absolutionem a peccatis.

Verum ex eo præterea licet cognoscere, quantam afferat confessio utilitatem, quod iis, quorum est corrupta vitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta dictaque omnia prudenti et fideli amico patefaciant, qui eos opera et consilio juvare possit. Quare ad eamdem rationem maxime salutare existimandum est iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti tamquam Christi domini vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animæ suæ morbos et vulnera aperiant. Statim enim parata sibi medicamenta invenient, quæ non solum præsentis ægritudinis sanandæ,

1) Matth. 16, 19 et 18, 18. Joan. 20, 23.

verum ita præparandæ animæ cœlestem quamdam vim habeant, ut deinceps facile futurum non sit in ejusdem morbi et vitii genus recidere.

Neque vero illa confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad vitæ societatem et conjunctionem magnopere pertinet. Constat enim, si sacramentalem confessionem e christiana disciplina exemeris, plena omnia ocultis et nefandis sceleribus futura esse : quæ postea, et alia etiam multo graviora, homines, peccati consuetudine depravati, palam committere non verebuntur. Etenim confitendi verecundia, delinquendi cupiditati, et licentiæ tamquam frenos injicit, et improbitatem coërcet. Sed jam confessionis utilitate exposita, quæ sit ejus natura et vis, pastoribus tradendum erit.

38. *Confessionis sacramentalis descriptio et natura.*

Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quæ ad sacramenti genus pertinet, eo susceptam, ut clavium virtute veniam impetremus. Recte autem accusatio dicitur, quod peccata ita commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostentemus, ut ii faciunt, 1) *qui lætantur, cum male fecerint,* aut omnino enarranda, ut si rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus ; verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus. Veniæ autem impetrandæ causa, peccata confitemur ; quoniam hoc judicium longe dissimile est forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessioni pœna et supplicium, non culpæ liberatio, et errati venia constituta est. In eamdem fere sententiam, quamvis aliis verbis, sanctissimi patres videntur confessionem definisse; veluti cum sanctus Augustinus inquit : *Confessio est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur;* et sanctus Gregorius : *Confessio est peccatorum detestatio ;* quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eam referri poterit.

39. *Qua ex causa, et quando instituta sit a Christo confessio.*

Sed jam, quod omnium maxime faciendum est, docebunt parochi, ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc sacramentum a Christo domino, 2) qui bene omnia, et unius salutis nostræ causa fecit, ob ejus summam bonitatem et misericordiom institutum esse. Apostolis enim post resurrectionem unum in locum congregatis insufflavit, dicens : 3) *Accipite*

1) Prov. 2, 14. — 2) Marc. 7, 37. — 3) Joan. 20, 22.

Spiritum sanctum ; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt.

40. *Ex quibus aliis scripturæ locis confessionem a Christo institutam esse colligatur.*

Atque idem significare visus est Dominus, cum apostolis id negotii dedit, 1) ut Lazarum a mortuis excitatum a vinculis solverent, quibus constrictus erat. Nam sanctus Augustinus eum locum ita explanat : *Ipsi,* inquit, *sacerdotes plus jam possunt proficere , plus confitentibus parcere , quibus crimen remittunt : Dominus scilicet per ipsos apostolos Lazarum, quem jam suscitaverat, obtulit discipulis solvendum, ostendens potestatem solvendi esse concessam sacerdotibus.* Quo etiam pertinet, quod iis, 2) qui a lepra in itinere curati sunt , præceperat, ut sacerdotibus se ostenderent, illorumque judicium subirent.

41. *Quo modo ex verbis Domini necessario confessio sacerdoti facienda colligatur, et quod sint judices apostolorum successores.*

Cum igitur Dominus potestatem retinendi et remittendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam ea de re 3) judices constitutos fuisse. At quoniam, ut sancta 4) tridentina synodus sapienter admonuit, de qualibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis justitiæ modus teneri non potest, nisi plane cognita et perspecta causa fuerit ; ex eo sequitur, ut pœnitentium confessione singillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint. Hæc igitur pastores docebunt, quæ a sancta tridentina synodo decreta , ac perpetuo a catholica ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos patres attente legimus , nusquam non apertissima testimonia occurrent , quibus confirmetur hoc sacramentum a Christo domino institutum esse, et confessionis legem, quam illi *exomologesin* et *exagoreusin* græco vocabulo appellant, tamquam evangelicam accipiendam esse. Quod si etiam veteris testamenti figuras exquirimus, sine dubio ad peccatorum confessionem videntur pertinere varia illa 5) sacrificiorum genera, quæ ad expianda diversi generis peccata a sacerdotibus fiebat.

1) Joan. 11, 44. — 2) Lucæ 17, 14, 15. — 3) Aug. lib. 20. de civit. Dei c. 9. in evang. Ambr. lib. 2. de Cain. c. 4, et habet de pœnit. dist. 1. c. Verbum Dei. — 4) Conc. trident. de pœnit. sess. 14. c. 5. can. 7. — 5) Sacrificia pro peccato figuræ fuerunt nostræ confessionis, quæ habentur Levit. 4. per totam 5. 6, 7 8. 9. 12. 14. 15. et pluribus aliis in locis. Hieron. ep. 30. in epitaph. Fabiolæ, et alii, quos supra citavimus sec. 18.

42. *Quo fructu ad sacramentalem confessionem ecclesia certas quasdam cæremonias adjunxit.*

Sed quemadmodum confessionem a Domino salvatore institutam esse fideles docendi sunt, ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus, et solemnes cæremonias ecclesiæ auctoritate additas esse; quæ etsi ad sacramenti rationem non spectant, ejus tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, et confitentium animos pietate accensos ad Dei gratiam facilius consequendam præparant. Cum enim aperto capite ad pedes sacerdotis abjecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque hujusmodi christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur, ex his perspicue intelligimus, tum in sacramento cœlestem vim agnoscendam, tum a nobis divinam misericordiam summo studio requirendam atque efflagitandam esse.

43. *Salutem citra confessionem recuperare non possunt, qui peccatis sunt obnoxii capitalibus.*

Jam vero nemo existimet confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut ejus usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuant fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem vitam revocandum esse. Quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum videmus, cum hujus sacramenti administrandi potestatem, 1) clavem regni cœlorum appellavit. Ut enim locum aliquem ingredi nemo potest sine ejus opera, cui claves commissæ sunt; sic intelligimus, neminem in cœlum admitti, nisi fores a sacerdotibus, quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus plane clavium usus in ecclesia esse videbitur; ac frustra is, cui clavium potestas data est, quempiam cœli aditu prohibebit, si tamen alia via introitus patere queat. Hoc vero præclare a sancto Augustino cognitum est, cum inquit: *Nemo sibi dicet, occulte ago apud Dominum pœnitentiam: novit Deus, qui mihi ignoscat, quid in corde ago. Ergo sine causa dictum,* 2) *quæ solveritis in terra, soluta erunt in cœlo? Ergo sine causa claves datæ sunt ecclesiæ Dei?* Atque in eamdem sententiam sanctus Ambrosius in libro de pœnitentia scriptum reliquit, cum novatianorum hæresim convelleret, qui soli Domino potestatem

1) Matth. 16, 19. — 2) Matth. 18, 18. 2. Ambr. lib. 1. de pœnit. cap. 2.

remittendi peccata reservandam asserebant : *Ecquis Deum,* inquit, *magis veneratur, qui ne mandatis illius obtemperat, an qui resistit ? Deus nobis jussit ejus ministris obtemperare, quibus cum pareamus, honorem soli Deo deferimus.*

44. *Quo ætatis, et anni tempore confitendum sit.*

Sed cum minime dubitari possit, confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse, sequitur, ut videndum sit, quinam, quo ætatis et anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex concilii lateranensis canone, cujus initium est, *Omnis utriusque sexus*, perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem , qua rationis usum habere potest. Neque tamen ea ætas certo aliquo annorum numero definita est; sed illud universe statuendum videtur, ab eo tempore confessionem puero indictam esse, cum inter bonum et malum discernendi vim habet, in ejusque mentem dolus cadere potest. Nam cum ad id vitæ tempus quisque pervenerit , in quo de salute æterna deliberandum est, tum primum sacerdoti peccata confiteri debet ; cnm aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur. Quo vero potissimum tempore confiteri oporteat , eo canone, de quo antea diximus, sancta ecclesia decrevit. Jubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri.

45. *Quoties christiani hoc beneficio uti debeant.*

Verum si, quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus; profecto quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem tractare aggredimur, cujus tractatio homini peccatis contaminato non conveniat, veluti cum sacramenta administramus aut percipimus, toties confessio prætermittenda non est. Atque idem omnino servare oportet, cum veremur , ne nos alicujus culpæ, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus, quæ non meminimus, neque peccatorum veniam a Domino impetramus , nisi ea pœnitentiæ sacramentum per confessionem deleat.

46. *Omnia peccata singillatim in confessione aperienda.*

Sed quoniam multa in confessione observanda sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent , alia non item necessaria sunt ; de his accurate agendum erit : neque enim desunt libelli, et commentarii, ex quibus facile est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant parochi, in confessione curandum esse , ut integra et absoluta sit.

Etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperiri oportet. Nam venialia, quæ nos a Dei gratia non divellunt, et in quæ frequentius labimur, tametsi recte atque utiliter, quod piorum usus demonstrat, confitemur, tamen sine culpa prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt; at mortifera peccata, ut jam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissime lateant, et ejus generis sint, quæ duobus tantum extremis decalogi capitibus interdicuntur. Sæpe enim evenit, ut ea gravius animam vulnerent, quam illa, quæ aperte ac palam peccare homines solent. Ita vero a sancta tridentina synodo definitum, atque a catholica ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum patrum testimonia declarant. Est enim apud sanctum Ambrosium in hunc modum: *Non potest quis justificari a peccato, nisi confessus fuerit peccatum.* Sanctus etiam Hieronymus in ecclesiaste idem plane confirmat; ait enim: *Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et, nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit et pœnitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri aut magistro voluerit confiteri, magister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit.* Præterea sanctus Cyprianus in sermone de lapsis apertissime hoc docet his verbis: *Quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, id ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt.* Denique hæc omnium ecclesiæ doctorum communis vox est, atque sententia.

47. *Peccatorum circumstantiæ, dum quis confitetur, sunt patefaciendæ.*

Sed in confessione summa illa cura et diligentia adhibenda est, quam in rebus gravissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ vulnera, et peccati radices evellamus. Neque vero solum peccata gravia narrando explicare oportet, verum etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, et pravitatem valde augent, vel minuunt. Quædam enim circumstantiæ adeo graves sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet; quare hæc omnia confiteri semper oportet. Si quis enim hominem interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus an profanus fuerit; itemque si cum muliere concubuit, matrimonii ne lege libera,

aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicujus voti sponsione Deo consecrata, aperiat necesse est. Hæc enim diversa peccatorum genera constituunt; ita ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium a divinarum rerum doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est. Verum si quis aureum nummum furetur, levius omnino peccat, quam qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, præsertim vero qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiam ratio ad locum, et ad tempus pertinet; quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quam ut a nobis commemorentur. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt; quæ vero pravitatem rei magnopere non augent, sine crimine omitti possunt.

48. *Confessio, in qua sponte aliquid gravius reticetur, iteranda est.*

Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut, quod antea diximus, integra sit et absoluta, ut si quis, dedita opera, alia quidem ex iis, quæ explicari debent, prætermittat, alia vero tantummodo confiteatur, non solum ex ea confessione is commodum nullum consequatur, sed etiam novo scelere se abstringat. Neque ejusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est; quinpotius pœnitenti confessionem repetere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quod sacramenti sanctitatem simulatione confessionis violaverit.

49. *Confessio, in qua per oblivionem vel incuriam leve aliquid omissum est, non iterando.*

At vero, si alia de causa confessioni aliquid defuisse videatur, vel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, vel quia conscientiæ suæ latebras non ita accurate perquisiverit, cum tamen illud in animo haberet, ut integre peccata omnia confiteretur, nihil ei opus erit confessionem iterare; satis autem habebit, si quando peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animadvertendum est, ne forte nimis dissolute et remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse merito videri possimus. Id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit.

50. *Nuda, simplex, et aperta debet esse confessio.*

Præterea curandum est, ut confessio nuda, simplex, et aperta sit, non artificiose composita, quod a nonnullis fit, qui potius vitæ suæ rationem exponere, quam peccata confiteri videntur. Ea enim confessio esse debet, quæ nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaque pro certis, ac dubia pro dubiis demonstret. Quod si vel peccata non recensentur, vel alieni a re, quam tractamus, sermones inseruntur, perspicuum est confessionem hac virtute carere.

51. *Prudens, et verecunda debet esse confessio.*

Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam et verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est, sed quæ ad cujusque peccati naturam et rationem pertinent, brevi oratione, quæ modestiam conjunctam habeat, aperienda sunt.

52. *Per internuncium, aut per litteras fieri non potest.*

Illud vero etiam tum confitenti, tum sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in confessione secreto habeatur. Quare fit, ut nemini omnino neque per nuncium, neque per litteras, quoniam ea ratione nihil jam occulte agi potest, peccata confiteri liceat.

53. *Expedit homini christiano sæpius confiteri.*

Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quam ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa, quæ impendent, vitæ pericula, quam statim peccata sua confiteri. Nam, ut sibi quisque diuturnum vitæ spatium polliceri queat, turpe profecto est, cum in eluendis corporis aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem saltem diligentia curare, ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

54. *Quotuplici potestate minister præditus esse debeat.*

Sed jam de ministro hujus sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satis apparet. Habeat enim oportet non solum ordinem, verum etiam jurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre vero hujus ministerii testimonium præbent illa Domini verba apud sanctum Joannem 1) : *Quorum remiseritis peccata,*

1) Joan. 20, 23.

remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Neque enim omnibus, sed apostolis tantum hæc dicta fuisse constat, quibus in hac functione sacerdotes succedunt; idque etiam maxime consentaneum est: nam cum omne gratiæ genus, quæ hoc sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra derivetur; merito debent corpori Christi mystico, id est fidelibus, illud administrare, qui soli verum ejusdem corpus conficiendi potestatem habent, cum præsertim fideles hoc ipso pœnitentiæ sacramento ad sacram eucharistiam sumendam apti idoneique reddantur. Verum quanta olim religione in antiquissima ecclesia jus ordinarii sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus patrum decretis facile intelligitur; quibus cautum est, ne quis episcopus aut sacerdos in alterius parochia aliquid gerere auderet sine ipsius auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ita vero ab Apostolo sancitum est, cum Tito præcepit, 1) ut in singulis civitatibus sacerdotes constitueret, qui scilicet doctrinæ et sacramentorum cœlesti pabulo fideles alerent et educarent.

55. *Potest quivis sacerdos quemcumque peccatorem in necessitate absolvere.*

Quamquam, si mortis periculum imminet, et proprii sacerdotis facultas non datur; ne hac occasione aliquis pereat in ecclesia Dei custoditum fuisse concilium tridentinum docet, ut unicuique sacerdoti liceret, non solum omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit, illa condonare, sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere.

56. *Qualis cuique de sua salute sollicito deligendus sit confessionis minister.*

Jam, præter ordinis et jurisdictionis potestatem, quæ prorsus necessaria sunt, in primis opus est, ut hujus sacramenti minister tum scientia et eruditione, tum prudentia præditus sit; judicis enim et medici simul personam gerit. Ac, quod ad primum attinet, satis constat, non vulgarem scientiam necessariam esse, qua et peccata investigare, et ex variis peccatorum generibus, quæ gravia, quæ levia sint, pro cujusque hominis ordine et genere judicare possit. Ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. Etenim diligenter providendum est, ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam, et in posterum contra morbi vim muniendam

1) Tit. 1, 5.

aptiora esse videantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse, ut eum sibi sacerdotem deligat, quem vitæ integritas, doctrinà, prudens judicium commendet; qui, et quantum in eo officio, cui præest, ponderis et momenti sit et quæ cuique sceleri pœna conveniat, et qui vel solvendi vel ligandi sint, optime noverit.

57. *Numquam, quæ inter confitendum sunt audita, verbo aut signo patefacere licet.*

Sed quoniam nemo est, qui non vehementer cupiat scelera et turpitudinem suam occultari; monendi sunt fideles, nihil esse, quod timeant, ne ea, quæ ipsi confessione patefecerint, a sacerdote ulli umquam indicentur, neve aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit: sacræ enim sanctiones gravissime in eos sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis confessus fuerit, perpetuo et religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in concilio lateranensi magno ita iegimus: *Caveat omnino sacerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo, prodat aliquotenus peccatorem.*

58. *Quæ sint præcipue observanda sacerdoti aliorum confrssiones excipienti.*

Sed jam ordo rerum postulat, cum de ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum et tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus vulgo nihil longius videri solet, quam ut dies illi, qui ecclesiastica lege confessioni præfini:i sunt, effluant, tantum absunt a christiana perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quæ sacerdoti patefacienda essent, nedum cetera diligenter curent, quæ ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est. Quare cum illorum saluti omni studio succurrendum sit; hoc primum sacerdotes in pœnitente diligenter observabunt, si veram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit ac deliberatum in posterum a peccatis abstinere. Quod si ita animo affectum esse animadverterint, moneant et vehementer hortentur, ut pro tanto et tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoque cœlestis gratiæ præsidium petere numquam desinat, quo munitus ac tectus facile poterit pravis cupiditatibus resistere ac repugnare.

Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eum-

que imitandum et summa charitate amandum ipse se excitet atque inflammet : hac enim meditatione assequetur, ut ob omnibus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa , cur tam cito , vel leviter ab hoste impugnati, animo et viribus succumbamus, quam quod ex cœlestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari atque erigi possit. Sin autem sacerdos intellexerit, eum, qui velit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut vere contritus dicendus sit ; conetur magno contritionis desiderio eum afficere , ut deinde hujus præclari doni cupiditate incensus , illud a Dei misericordia petere et efflagitare in animum inducat.

59. *Quo modo se gerere debeat confessarius erga eos, qui sua peccata excusant.*

In primis autem reprimenda est quorumdam superbia , qui scelera sua excusatione aliqua vel defendere vel minora facere nituntur. Nam exempli causa , cum aliquis fateatur, se ira vehementius commotum fuisse , statim hujus perturbationis causam in alium confert, a quo prius sibi injuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi, et hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel plane ignorantis signum esse ; tum vero ejusmodi excusationis genus ad augendum potius, quam ad minuendum peccatum pertinere. Nam qui ita factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri, se tunc patientia usurum esse , cum a nemine injuria lædetur ; quo quidem nihil homine christiano indignius esse potest. Etenim cum illius vicem maxime dolere debuerit , qui injuriam fecit ; tamen non peccati pravitate commovetur , sed fratri irascitur , ac, cum ei præclara occasio oblata fuerit , ut Deum patientia colere, et fratrem mansuetudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit.

60. *Quo modo his consulet confessarius, qui peccata sua confiteri erubescunt, vel imparati eum adeunt.*

Perniciosior autem est illorum culpa existimanda , qui, stulta quadam verecundia impediti , peccata confiteri non audent. Iis igitur hortando animos addere oportet ; monendique sunt, nihil esse , quod vitia sua aperire vereantur , nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare ; qui quidem communis est omnium morbus, et in humanam imbecillitatem proprie cadit.

Alii sunt, qui, vel quod raro peccata sua confiteri solent, vel quod nullam curam et cogitationem in pervestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa confessione expedire, nec unde ejus officii initium ducendum sit, satis sciunt. Quos certe acrius objurgare opus est, atque in primis docere, prius quam ad sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoveatur; id vero præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo singillatim recognoscere studeat. Quare, si sacerdos hujusmodi homines prorsus imparatos esse cognoverit, humanissimis verbis a se dimittet, hortabiturque ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quod si forte affirmaverint, se in eam rem omne studium et diligentiam suam contulisse, (quoniam sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant), audiendi erunt; præsertim vero si emendandæ vitæ stupium aliquod præ se ferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accurata meditatione compensaturos promittant. In quo tamen magna cautio adhibenda est. Si enim, audita confessione, judicaverint, neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem pœnitenti omnino defuisse, absolvi poterit; sin autem utrumque in eo desiderari animadverterit, auctor illi et suasor erit, ut majorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissime poterit, tractatum dimittet.

61. *Pudori quorumdam quo modo consulendum.*

Sed quoniam interdum contingit, ut mulieres, alicujus sceleris in priori confessione oblitæ, iterum ad sacerdotem non audeant redire, quod vereantur ne vel in suspicionem magnæ improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quærere existimentur; sæpe tum publice, tum privatim docendum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta, dicta, et cogitata meminisse queat: quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quo minus ad sacerdotem revertantur, si in memoriam alicujus criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc igitur, atque alia hujus generis multa in confessione a sacerdotibus observanda erunt. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio appellatur, veniendum est.

62. *Quid in genere, quidque in materia confessionis significet satisfactio.*

Primum itaque satisfactionis nomen et vis exponenda est. Hinc enim catholicæ ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidii et discordiæ, cum maxima christiani populi pernicie arripuerunt. Est autem satsfactio, rei debitæ integra solutio. Nam quod satis est, ei nihil videtur deesse. Quare cum de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit; atque ita satisfactio nihil aliud est, quam injuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, satisfactionis nomen divinarum rerum doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, cum homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.

63. *Quot sint gradus satisfactionis, quæ compensationem aliquam peccati includit.*

Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit, ut satisfactio varie accipiatur. Ac prima quidem et præstantissima illa est, qua pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo jure nobiscum velit agere, quidquid a nobis debeatur, cumulate persolutum est: hæc vero ejusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium et placatum reddidit, eamque uni Christo domino acceptam ferimus, qui in cruce, pretio pro peccatis nostris soluto, plenissime Deo satisfecit. Neque enim ulla res creati tanti esse potuit, quæ nos tam gravi debito liberaret; atque, ut sanctus Joannes testatur, 1) *ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Hæc igitur plena et cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in hoc sæculo commissa sunt, pariter æqualiterque respondens; cujus pondere hominum actiones apud Deum plurimum valent, ac sine eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Davidis verba videntur spectare, qui postquam secum ipse reputans, illud protulisset, 2) *quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* nihil præter hanc satisfactionem, quam calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quare subjecit: 3) *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.*

Alterum satisfactionis genus est ea, quæ et canonica appel-

1) 1. Joan. 2, 2. vide item Joan. 1, 29. 2. Cor. 5, 19. Ephes. 1, 5, 7. Hebr. 9, 11, 12, 13. — 2) Psal. 145, 12. — 3) Ibid. 13.

latur, et certo temporis spatio definita perficitur. Quare antiquissimæ ecclesiæ usu receptum est, ut cum pœnitentes a peccatis solvuntur, pœna aliqua eis irrogetur, cujus pœnæ solutio satisfactio vocari consuevit.

Eodem vario nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro peccatis, non quidem a sacerdote constitutam, sed sponte nostra susceptam, atque a nobis ipsis repetitam sustinemus.

64. *Quid sit hæc satisfactio, quæ ad sacramentum pœnitentiæ pertinet.*

Verum hæc ad pœnitentiam, ut sacramentum est, minime pertinet; sed illa tantum sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto sacerdotis Deo pro peccatis dependi, hoc adjuncto, ut statutum cum animo et deliberatum habeamus peccata in posterum omni studio vitare. Ita enim 1) nonnulli definierunt : *Satisfacere est Deo debitum honorem impendere;* quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omnino vitare constituat, satis apparet; 2) et : *Satisfacere est peccatorum causas excidere, et eorum suggestioni aditum non indulgere.* In quam sententiam alii senserunt, satisfactionem esse purgationem, qua eluitur quidquid sordium propter peccati maculam in anima resedit, atque a pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur. Quæ cum ita sint, facile erit fidelibus persuadere, quem necessarium sit, ut pœnitentes in hoc satisfactionis studio se exerceant.

65. *Non semper cum remissione pœnæ æternæ, quæ consequitur condonationem culpæ, pœna temporalis remittitur.*

Docendi enim sunt, duo esse, quæ peccatum consequuntur, maculam et pœnam. Ac quamvis semper, culpa dimissa, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos constitutum condonetur; tamen non semper contingit, quemadmodum a tridentina synodo declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias, et pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis debetur, remittat. Cujus rei perspicua sunt exempla in sacris litteris, genesis tertio capite, numer. XII. et XX. et 3) aliis permultis locis. Sed illud Davidis clarissimum et maxime illustre intuemur; cui, etsi Nathan dixerat : 4) *Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris :* is tamen gravissimas pœ-

1) Ansel. lib. 1. Cur Deus homo c. 11. — 2) Aug. de eccl. dogm. cap. 54 et habeat de pœn. dist. 2, cap. Sequuntur. — 3) Exod. 32, 32. Num. 14, 21, 22. Psal. 98, 8. — 4) 2. Reg. 12, 13.

nas ultro subcit, Dei misericordiam his verbis dies noitesque implorans : 1) *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* Quibus verbis illud petitum est a Domino, ut non solum crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque a peccati reliquiis purgatum, in pristinum decoris et integritatis statum restitueret. Atque hæc cum summis precibus peteret, eum tamen Dominus, 2) tum filii ex adulterio suscepti, 3) tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione et 4) morte multavit, aliisque pœnis et calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In exodo etiam, 5) etsi Dominus, Mosis precibus exoratus, populo idololatræ pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graves pœnas repetiturum esse; ipseque Moses testatus est, fore, ut illud Dominus severissime in tertiam et quartam usque generationem ulcisceretur. Hæc vero a sanctis patribus in ecclesia catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissime comprobatur.

66. *Quare non tantum indulgeat Deus homini per sacramentum pœnitentiæ, quantum per baptismum.*

Verum qua de causa factum sit, ut pœna omnis pœnitentiæ sacramento æque ac baptismo non condonetur, præclare a sancta tridentina synodo explicatum est his verbis : *Divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus sancti dono,* 6) *scientes templum Dei violare,* 7) *et Spiritum sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata leviora putantes,* 8) *velut injurii et contumeliosi Spiritui sancto in graviora labamur,* 9) *thesaurizantes nobis iram in die iræ. Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt.*

Accedit, ut tamquam testificationes quædam sint doloris, quem ex commissis peccatis capimus; qua ratione ecclesiæ fit satis, quæ nostris sceleribus graviter offensa est. Nam ut sanctus Augustinus ait : 10) *Cor contritum et humiliatum Deus*

1) Psal. 50, 4. 7. — 2) 2. Reg. 12, 18. — 3) 2. Reg. 15. — 4) 2. Reg. 18, 14. 5) Exod. 32, 11. 34. — 6) 1. Cor. 3, 17. — 7) Ephes. 4, 30. — 8) Hebr. 10, 19. — 9) Rom. 2, 5. — 10) Ps. 50, 19.

non spernit. Verum, quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba vel alia quæcumque signa procedit; recte ab iis, qui ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ constituuntur, ut ecclesiæ, in qua peccata ipsa remittuntur, satisfiat.

67. *Quo modo ex pœnis nobis inflictis alii juventur.*

Præterea pœnitentiæ nostræ exempla alios docent, quo modo ipsi vitam instituere, et pietatem sequi debeant. Cum enim pœnas nobis pro peccatis irrogatas ceteri homines intuentur, et summam cautionem sibi in omni vita adhibendam, et mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissime illud ab ecclesia observatum est, ut, cum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam pœnitentia ei indiceretur, ut ceteri, timore perterriti, deinceps peccata diligentius vitarent; quod etiam in occultis criminibus, quæ graviora essent, interdum fieri solitum erat. Sed, ut diximus, in publicis hoc perpetuum fuit, ut, qui ea commiserant, antequam publicam pœnitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim vero pastores pro eorum salute Deum rogabant, atque, ut ipsi etiam pœnitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosii cura et sollicitudo; cujus lacrymis fertur quamplurimos, qui duro animo ad pœnitentiæ sacramentum accesserant, ita emollitos esse, ut vere contritionis dolorem conceperint. Verum postea tantum de veteris disciplinæ severitate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut jam plerique ex fidelibus ad peccatorum veniam impetrandam nullum intimum animi dolorem, atque gemitum cordis necessarium putent, sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantum dolentis habeant.

68. *Per pœnitentiam Christo assimilamur.*

Deinde vero hujusmodi pœnarum perpessione consequimur, ut capitis nostri Jesu Christi, 1) *in quo passus est ipse et tentatus,* similitudinem et imaginem geramus. Nihil enim tam deforme videri potest, ut a sancto Bernardo dictum est, quam sub spinoso capite delicatum esse membrum. Nam, teste Apostolo, 2) *coheredes autem Christi sumus, si tamen compatimur;* et, quod alio loco scripsit: 3) *Si commortui sumus, et convivemus, si sustinebimus, et conregnabimus.*

1) Hebr. 2, 18. — 2) Rom. 8. 17. — 3) 2. Tim. 2, 11. 12.

69. *Quo modo post Dei misericordiam in peccato justitiæ etiam locus sit.*

Divus etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ et plagam ; ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordia tolli, verum sanandis peccatorum plagis valde necessariam esse eam curam , quæ in remedio pœnitentiæ adhibetur. Quemadmodum enim, sanato vulnere, cicatrices quædam remanent, quæ et ipsæ curandæ sunt; ita in anima, culpa condonata, supersunt peccatorum reliquiæ purgandæ. Idem plane divi Chrysostomi sententia confirmat , cum ait : *Non satis est sagittam e corpore extrahi , sed plaga quoque a sagitta inflicta sananda est ; sic etiam in anima post acceptam peccati veniam , pœnitentia curanda est plaga relicta.* Frequentissime enim a sancto Augustino docemur, duo hæc in pœnitentia animadvertenda esse, Dei misericordiam et justitiam ; misericordiam, qua peccata, et pœnas æternas illi debitas condonat; justitiam, qua pœnis tempore definitis hominem punit.

70. *Per pœnitentiam pœnas a Deo nobis præparatas effugimus.*

Postremo, pœnitentiæ pœna a nobis suscepta Dei animadversionem, suppliciaque in nos constituta antevertit. Ita enim docet Apostolus, cum ait : 1) *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur : dum judicamur autem, a Domino corripimur , ut non cum hoc mundo damnemur.* Quæ cum fidelibus explicata fuerint , vix fieri poterit , quo minus ad pœnitentiæ opera maxime excitentur.

71. *Unde nostra opera sint tum meritoria, tum etiam satisfactoria.*

Ejus autem quanta vis sit , ex eo colligitur , quod tota a Christi domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur : alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur ; ita ut 2) calix etiam aquæ frigidæ , quam in ejus nomine dederimus, mercede non careat : alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus.

72. *Christi satisfactionem et meritum nostra satisfactio non obscurat.*

Neque vero id perfectissimam, et cumulatissimam Christi domini satisfactionem obscurat ; sed illud potius contra evenit, ut multo clariorem et illustriorem reddat. Eo enim copio-

1) 1. Cor. 11, 31. 32. — 2) Matth. 10, 42.

sior Christi gratia videtur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus, sed illa etiam, quæ tamquam caput in membra suis sanctis, et justis hominibus promeruit ac persolvit. Qua ratione fieri perspicuum est, ut justæ et honestæ piorum actiones tantum ponderis et dignitatis habeant. Christus enim dominus tamquam 1) caput in membra, et 2) vitis in palmites gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem conjuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem 3) gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur, et consequitur, et sine qua mereri, aut satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cum operibus, quæ Dei virtute efficiunt, et divinæ legi pro humana mortalique conditione satisfacere, et vitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e 4) vita decesserint, consequentur, mereri possint. Nota est enim illa Salvatoris vox: 5) *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

73. *Ad hoc, ut opus aliquod veram vim satisfaciendi habeat, quæ sint potissimum necessaria.*

Sed duo præcipue in satisfactione requiruntur; primum est, ut is, qui satisfacit, justus sit, ac Dei amicus: opera enim, 6 quæ sine fide et 7) charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt; alterum, ut ejusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua dolorem et molestiam afferant: cum enim præteritorum scelerum compensationes sint, atque, ut sanctus 8) martyr Cyprianus ait, redemptrices peccatorum, omnino necesse est ut aliquid acerbitatis habeant. Quamquam non semper illud consequitur, ut, qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Sæpe enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum charitas efficit, ut quæ perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Nec tamen idcirco fit, quo minus ea ipsa opera satisfaciendi vim habeant; siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ita ejus amore et pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant.

1) Ephes. 4, 16. — 2) Joan. 15, 4. 5. — 3) Gratia Dei bona opera prævenit, consequitur, et comitatur, conc. aurel. can. 18. Fulg. lib. 1. de Mo. c. 11, et 12. Vitam æternam cum Dei gratia mereri possumus. Psal. 33, et 36. — 4) 1. Cor. 15, 18. et 2. Cor. 3, 17. et 2. Tim. 4, 8. et Hebr. 6, 10. — 5) Joan. 4, 13. 14. — 6) Rom. 14, 13. — 7) 1. Cor. 13, 3. — 8) Cyprian. lib. 1. epist. 3. post medium, quæ est 55. in ordine. Trid. syn. sess. 14. de pœn. can. 12. Leo serm. 1. de jejun. 10. mensis.

74. *Quot sint opera satisfactionis.*

Verum omne satisfactionis genus pastores docebunt ad hæc tria præcipue conferendum esse, orationem, jejunium, eleemosynam : quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis, et iis, quæ externa commoda dicuntur. quæ omnia a Deo accepimus, respondent. Nihil vero aptius et convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest. Nam cum 1) *omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis* sit, aut *concupiscentia oculorum*, aut *superbia vitæ;* nemo non videt, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet jejunium, alteri eleemosynam, tertiæ orationem rectissime opponi. Præterea, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facile erit intelligere, cur ad hæc tria potissimum omnis satisfactio referatur. Hi vero sunt Deus, proximus, nos ipsi. Quare Deum oratione placamus, proximo eleemosyna satisfacimus, nos ipsos vero jejunio castigamus.

75. *Afflictiones quæ extrinsecus hominibus immittuntur, sunt etiam satisfactoriæ.*

Sed quoniam multæ variæque ærumnæ et calamitates, dum in hac vita sumus, nos premunt, illud maxime fideles docendi sunt, eos, qui patienti animo, quidquid laboriosi et incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse; qui autem inviti et repugnantes pœnam hujusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari, sed Dei tantum, peccata justo judicio ulciscentis, animadversionem et supplicium perferre.

76. *Unus pro alio satisfacere, non autem confiteri aut conterere potest.*

In eo vero summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere; quod quidem hujus partis pœnitentiæ maxime proprium est. Ut enim, quod contritionem et confessionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest, ita qui divina gratia præditi sunt, alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere : quare fit, ut quodam pacto 2) *alter alterius onera portare* videatur. Nec vero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in apostolorum symbolo sanctorum communionem confitemur. Nam cum omnes eodem baptismo

1) 1. Joan. 2, 16. — 2) Gal. 6, 2.

abluti Christo nenascamur, eorumdem sacramentorum participes simus, in primis vero ejusdem corporis et sanguinis Christi domini cibo et potu recreemur, hoc apertissime demonstrat, 1) nos omnes esse ejusdem corporis membra. Quemadmodum igitur, neque pes suæ tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est: ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent.

77. *Non omnis satisfactionis virtus aliis communicari potest.*

Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, spectemus. Nam satisfactionis opera, medicinæ etiam et curationes quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos pravos animi affectus præscribuntur; quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus pœnitentiæ partibus, contritione, confessione, et satisfactione, copiose et dilucide explicanda erunt.

78. *Illi impendenda non est absolutio, qui rem ablatam restituere non promittit.*

Sed illud in primis a sacerdotibus observari oportet, ut, audita peccatorum confessione, antequam pœnitentem a peccatis absolvant, diligenter curent, ut, si quid forte de re aut existimatione proximi detraxerit, cujus peccati merito damnandus esse videatur, cumulata satisfactione compenset. Nemo enim absolvendus est, nisi prius, quæ cujusque fuerint, restituere polliceatur. At quoniam multi sunt, quibus, etsi prolixe pollicentur, se officio satis esse facturos, tamen certum est ac deliberatum numquam promissa exsolvere; omnino ii cogendi sunt, ut restituant: sæpeque illud Apostoli eis inculcandum est, ut, 2) *qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

79. *Cujusmodi satisfactio pœnitenti sit imponenda.*

In irroganda autem satisfactionis pœna, sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia justitia, prudentia, et pietate dirigenda existimabunt. Atque, ut, hac regula peccata metiri videantur, et pœnitentes scelerum suorum

1) Rom. 12, 4. 5. 1. Cor. 12. Eph. 4, 4. — 2) Ephes. 4, 28.

gravitatem magis agnoscant; operæ pretium erit, interdum eis significare, quæ pœna quibusdam delictis ex veterum canonum præscripto, qui pœnitentiales vocantur, constitutæ sint. Igitur universæ satisfactionis modum culpæ ratio temporabit. Sed ex omni satisfactionum genere maxime convenit pœnitentibus præcipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, et præsertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari vero etiam eos oportet, ut sæpe eadem satisfactionis opera, a sacerdote indicta, ultro suscipiant ac repetant, atque ita mores suos componant, ut, iis omnibus, quæ ad pœnitentiæ sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis pœnitentiæ studia numquam intermittant. Quod si interdum etiam ob publicam offensionem, publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamvis ea pœnitens refugiat ac deprecetur, non erit facile audiendus; verum persuadere ei oportebit, ut, quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti et alacri animo suscipiat. Hæc de pœnitentiæ sacramento, singulisque ejus partibus ita docenda erunt, ut non solum ea fideles perfecte intelligant, sed etiam, juvante Domino, re ipsa pie et religiose præstare animum inducant.

DE EXTREMÆ UNCTIONIS SACRAMENTO.

CAPUT VI.

1. *Quare pastores animarum sæpius apud populum de extremæ unctionis sacramento agere debeant.*

Cum sancta scripturarum oracula ita doceant: 1) *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis;* tacite parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem extremæ unctionis sacramentum non potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere; facile intelligitur, de eo sæpe agendum esse, non solum ob eam causam, quod illarum rerum mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire et explicare maxime convenit,

1) Eccl. 7. 40.

sed etiam, quia fideles, [1]) moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo repetentes, pravas cupiditates coercebunt. Quare fiet, ut in ipsa mortis expectatione se minus perturbari sentiant, sed immortales Deo gratias agant, qui, ut baptismi sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad cœlum viam haberemus, extremæ unctionis sacramentum instituit.

2. *Quamobrem istud sacramentum extrema unctio appelletur.*

Ut igitur, quæ ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine, qui in aliis sacramentis servatus est, exponantur; primum illud tradendum erit, hoc sacramentum idcirco extremam unctionem appellatum esse, quod hæc omnium sacrarum unctionum, quas Dominus Salvator noster ecclesiæ suæ commendavit, ultima administranda sit. Quare hæc ipsa unctio a majoribus nostris sacramentum etiam unctionis infirmorum, et sacramentum exeuntium dicta est; quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facile redire possunt.

3. *Quo modo extremæ unctioni propria sacramenti ratio conveniat.*

Quod autem extremæ unctioni propria sacramenti ratio conveniat, in primis explanandum est. Id vero maxime perspicuum fieri potest, si verba, quibus sanctus Jacobus apostolus hujus sacramenti legem promulgavit, attendamus: [2]) *Infirmatur quis in vobis?* (inquit) *inducat presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domine: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.* Nam quod peccata condonari apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti vim et naturam. Hanc vero catholicæ ecclesiæ de extrema unctione perpetuam doctrinam fuisse, cum alia plura concilia testantur, tum a tridentina synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere, aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc sacramentum fidelibus maxime commendat.

4. *Cum hoc plures fiant unctiones, an plura etiam ibidem dic sacramenta debeant.*

Constanter itaque docendum a pastoribus, verum sacra-

1) Rom. 5, 12. Hebr. 9, 27. — 2) Jacob. 5, 14.

mentum esse, nec plura, sed unum, quamvis per plures unctiones administretur; quarum singulis propriæ preces, ac peculiaris forma adhibenda est. Unum vero est non partium continuatione, quæ dividi non possint, sed perfectione; cujusmodi sunt cetera omnia, quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quæ ex multis et diversis partibus composita est, una tantum forma perficitur: ita hoc sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docebunt præterea parochi, quæ sint hujus sacramenti partes, elementum, inquam, et verbum. Hæc enim a sancto 1) Jacobo prætermissa non sunt, in quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

5. *Quæ sit extremæ unctionis materia.*

Ejus igitur elementum, sive materia, quemadmodum concilia, ac præcipue tridentinum decrevit, est oleum ab episcopo consecratum, liquor scilicet, non ex quavis pingui et crassa materia, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Aptissime autem hæc materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima efficitur. Nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit; ita sacramenti virtus animæ tristitiam ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tamquam pabulum præbet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto divina virtute per hujus sacramenti administrationem efficiatur, declarant. Hæc de materia satis sint.

6. *Qua forma perficiatur hoc sacramentum.*

Forma vero sacramenti est verbum, et solemnis illa precatio, quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cum inquit: *Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorum, sive narium, sive tactus vitio deliquisti.* Quod autem hæc vera sit et propria hujus sacramenti forma, sanctus Jacobus apostolus significat, cum ait: 2) *Et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum.* Ex quo licet cognoscere, formam precationis modo proferendam esse; tametsi, quibus potissimum verbis concipienda sit, apostolus non expresserit. Verum hoc ad nos fideli patrum traditione permanavit, ita ut omnes ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua omnium mater et

1) Jacob. 5, 14. — 2) Id. c. 5, 14. 15.

magistra sancta ecclesia romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, cum pro, *indulgeat tibi Deus*, ponunt, *remittat*, vel *parcat*, interdum etiam, *sanet quidquid commisisti;* tamen, quia nulla fit sententiæ immutatio, constat eamdem ab omnibus formam religiose servari.

7. *Cur hujus sacramenti forma precationis modo contineatur.*

Nec vero quisquàm miretur, cur factum sit, ut aliorum sacramentorum forma vel absolute significet, quod efficit, ut cum dicimus: *Ego te baptizo;* aut: *Signo te signo crucis;* vel tamquam ab imperantibus pronuncietur, ut cum in sacramento ordinis administrando dicitur: *Accipe potestatem;* hæc una vero extremæ unctionis forma precatione quadam absolvatur. Id enim optimo jure constitutum est: nam cum hoc sacramentum propterea adhibeatur, ut præters piritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur, ut ægroti a morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus, quod sacramenti vis constanti et perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in hujus quoque sacramenti administratione, sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad ægri salutem impetrandam utitur. Nullum enim est aliud sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur; ac recte quidem: quoniam eo potissimum tempore fideles piis obsecrationibus adjuvandi sunt. Quare et alii omnes, quos tum adesse contigerit, et præcipue parochi debent orare Deum ex animo, et ejus misericordiæ laborantis vitam et salutem omni studio commendare.

8. *Quinam hujus sacramenti sit auctor.*

Verum cum demonstratum sit, extremam unctionem vere et proprie in sacramentorum numero habendam esse; illud etiam sequitur, ejus institutionem a Christo domino profectam esse, quæ posteaa sancto 1) Jacobo apostolo fidelibus proposita et promulgata est. Quamquam idem Salvator hujus unctionis specimen quoddam dedisse visus est, cum discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit. De illis enim apud evangelistam ita scriptum est: 2) *Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent; et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant;* quam quidem unctionem non ab apostolis inventam, sed a Domino præceptam, non naturali

1) Jacob. 5, 14. — 2) Marc. 6, 12. 13.

aliqua virtute præditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos, quam ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quam rem sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, et Gregorius magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem ecclesiæ catholicæ sacramentis summa cum religione accipere oporteat.

9. *Extrema unctio quibus administranda sit.*

Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur, qui sano et firmo corpore sunt: iis enim extremam unctionem tribuendam non esse et apostolus docet, cum inquit: 1) *Infirmatur quis in vobis?* et ratio ostendit; siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cum igitur illi tantum, qui morbo laborant, curatione indigeant; idcirco iis etiam, qui adeo periculose ægrotare videntur, ut, ne supremus illis vitæ dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum præberi debet. In quo tamen gravissime peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat. Constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si ægrotus, cum in eo adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare parochis animadvertendum est, ut eo potissimum tempore cœlestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, cum eorum etiam pietatem et religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint.

Nemini igitur, qui gravi morbo affectus non sit, sacramentum unctionis dare licet, tametsi vitæ periculum adeat; vel quia periculosam navigationem paret, vel quia prælium initurus sit, a quo certa mors illi impendeat, vel etiam si capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad sacramentum suscipiendum apti non sunt: et pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus sacramenti remedio opus sit; amentes item et furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, et eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungerentur. Nam, qui ab ipso ortu numquam mentis et

1) Jacob. 5, 14.

rationis compos fuit, ungendus non est; secus vero si ægrotus, cum mente adhuc integra hujus sacramenti particeps fieri voluisset, postea in insaniam et furorem incidit.

10. *Quæ corporis partes hic debeant inungi.*

Non sunt autem omnes corporis partes ungendæ, sed eæ tantum, quas veluti sensuum instrumenta natura homini attribuit; oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum vel sermonem, manus, propter tactum, qui tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime viget. Hunc autem ungendi ritum universalis ecclesia retinet, atque etiam hujus sacramenti naturæ optime convenit; medicamenti enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamvis universum corpus male affectum sit, tamen illi tantum parti curatio adhibetur, a qua, tamquam a fonte et origine, morbus manat; idcirco non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimum sentiendi vis eminet, renes etiam, veluti voluptatis et libidinis sedes unguntur; tum pedes, qui nobis ingressus et ad locum movendi principium sunt.

11. *Extrema unctio iterari potest.*

In quibus illud observare oportet, in una eademque ægrotatione, cum æger in eodem vitæ periculo positus est, semel tantum ungendum esse. Quod si post susceptam hanc unctionem æger convaluerit, quoties postea in id vitæ discrimen inciderit, toties ejusdem sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet, in eorum sacramentorum numero, quæ iterari solent, reponendam esse.

12. *Qua religione et præparatione debet istud sacramentum suscipi.*

Quoniam vero omni studio curare oportet, ne quid sacramenti gratiam impediat, ei vero nihil magis adversatur, quam alicujus peccati mortiferi conscientia; servanda est catholicæ ecclesiæ perpetua consuetudo, ut, ante extremam unctionem, pœnitentiæ et eucharistiæ sacramentum administretur. Ac deinde ægroto parochi persuadere studeant, ut ea fide se ungendum sacerdoti præbeat, qua olim, qui ab apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueverant. In primis autem animæ salus, deinde corporis valetudo cum illa adjunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expetenda est. Nec vero dubitare fideles debent, quin sanctæ illæ et solemnes preces

a Deo audiantur, quibus sacerdos non suam, sed ecclesiæ, et domini nostri Jesu Christi personam gerens utitur. Qua una maxime re cohortandi sunt, ut hujus saluberrimi olei sacramentum sancte et religiose sibi administrandum curent, cum et acrior pugna instare, et vires cum animi, tum corporis deficere videantur.

13. *Quo ministrante hoc sacramentum percipiendum sit.*

Jam vero, quis extremæ unctionis minister sit, ab eodem apostolo, qui Domini legem promulgavit, didicimus. Ait enim: 1) *Inducat presbyteros;* quo nomine non eos significat, qui ætate provectiores sunt, quemadmodum sapienter tridentina synodus exposuit, aut qui in populo principem locum obtinent, sed sacerdotes, qui ab ipsis episcopis per manuum impositionem rite ordinati sunt. Sacerdoti igitur hujus sacramenti administratio commissa est. Neque tamen ex sanctæ ecclesiæ decreto cuivis sacerdoti, sed proprio pastori, qui jurisdictionem habeat, sive alteri, cui ille ejus muneris fungendi potestatem fecerit, hoc sacramentum administrare licet. Illud vero maxime animadvertendum est, sacerdotem in administratione, quemadmodum etiam in aliis sacramentis fit, Christi domini nostri, et sanctæ ecclesiæ, ejus sponsæ, personam sustinere.

14. *Qui fructus hujus sacramenti usu ad homines redeant.*

Explicandæ sunt etiam accuratius utilitates, quas ex hoc sacramento capimus, ut, si nihil aliud fideles ad ejus usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur; cum ita comparatum sit, ut omnia fere nostris commodis metiamur. Docebunt igitur pastores hoc sacramento gratiam tribui, quæ peccata, et in primis quidem leviora, et, ut communi nomine appellantur, venialia remittit. Exitiales enim culpæ pœnitentiæ sacramento tolluntur: neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed baptismus tantum et pœnitentia vi sua hoc efficiunt.

Altera est sacræ unctionis utilitas, quod animam a languore et infirmitate, quam ex peccatis contraxit et a ceteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cum gravi morbo afflictamur ac vitæ periculum impendet. Etenim homini natura insitum est, ut nihil in rebus humanis æque ac mortem pertimescat.

1) Jac. 5, 14.

Auget autem magnopere hunc timorem præteritorum scelerum memoria; cum præsertim gravissima conscientiæ nostræ accusatio nos urgeat. Ut enim scriptum est: 1) *Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.* Deinde illa cura et cogitatio vehementer angit, quod paulo post 2) stare oporteat ante tribunal Dei, a quo de nobis justissima pro eo, ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit. Sæpe autem evenit, ut fideles hoc terrore perculsi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abjiciamus, et læto animo 3) Domini adventum exspectemus, paratique simus, depositum 4) nostrum, quandocumque illud a nobis repetere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio et sancto gaudio repleatur, extremæ unctionis sacramentum efficit.

15. *Quo modo in animæ exitu dæmones nobis insidientur.*

Præterea aliud etiam, quod merito omnium maximum videri potest, ex eo consequimur. Nam etsi humani generis hostis, 5) quoad vivimus, numquam desinit de interitu et exitio nostro cogitare; nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac, si fieri possit, spem nobis divinæ misericordiæ eripiat, vehementius omnes nervos contendit, quam cum supremum vitæ diem appropinquare animadverterit. Quamobrem fidelibus arma et vires hoc sacramento subministrantur, quibus adversarii vim et impetum frangere, et illi fortiter repugnare possint. Alleviatur enim et erigitur ægri animus divinæ bonitatis spe, eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert levius, ac ipsius dæmonis 6) calcaneo insidiantis artificium et calliditatem facilius eludit.

16. *Quo modo ex hoc sacramento possit corpori sanitas accedere.*

Accedit postremo, si quidem profutura sit, etiam corporis sanitas. Quod si ægroti hoc tempore eam minus consequuntur, id quidem non sacramenti vitio, sed ob eam potius causam evenire credendum est, quod eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel a quibus administratur, fides infirmior est. Testatur enim 7) evangelista, Dominum apud suos multas virtutes non fecisse propter incredulitatem illorum. Quamquam etiam recte dici potest, christianam religionem, ex quo

1) Sap. 4, 20. — 2) Rom, 14, 10. — 3) Tit. 2, 13. — 4) 2. Tim. 1, 12. — 5) 1, Pet. 5, 8. — 6) Gen. 3, 15. — 7) Matth. 13, 58.

altius tamquam radices egit in animis hominum, minus jam hujusmodi miraculorum adminiculis indigere, quam olim nascentis ecclesiæ initio necessaria esse viderentur. Sed tamen hoc loco fides magnopere excitanda erit. Utcumque enim, quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio et voluntate ceciderit, certa spe niti fideles debent, se hujus sacri olei virtute spiritualem sanitatem consecuturos esse; futurumque, ut, si eos vita decedere contingat, præclaræ illius vocis fructum, percipiant, qua scriptum est: 1) *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.*

Hæc de extremæ unctionis sacramento breviter quidem dicta sunt: verum, si hæc ipsa rerum capita a pastoribus latius, et ea, qua decet, diligentia explanata erunt, dubitandum non est, quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

CAPUT VII.

1. *Cur parochi magna diligentia sacramenti ordinis doctrinam populo exponere debeant.*

Si quis aliorum sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet, ea omnia ab ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et administrari nullo modo queant, partim solemni cæremonia, et religioso quodam ritu ac cultu carere videantur. Quare necesse est, ut pastores institutam sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentius etiam de ordinis sacramento sibi agendum arbitrentur.

Proderit autem maxime hæc explicatio primum quidem illis ipsis, deinde aliis, qui ecclesiasticæ vitæ rationem ingressi sunt, postremo etiam fideli populo; ipsis quod, dum in hujus argumenti tractatione versantur, 2) ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramentum adepti sunt, magis commoventur; aliis qui in sortem Domini vocati sunt, partim ut

1) Apoc. 14. 13. — 2) 2. Tim. 1, 17.

eodem pietatis studio afficiantur, partim vero ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ulteriores gradus facilius munire possint; reliquis autem fidelibus, primum quidem ut intelligant, quo honore digni sint ecclesiæ ministri; deinde, quoniam sæpe contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes ecclesiæ ministerio destinarint, vel qui sua sponte et voluntate illud vitæ genus sequi velint; quos certe ignorare minime æquum est, quæ præcipue ad hanc rationem pertinent.

2. *Nulla dignitas sacerdotii ordine in terris excellentior.*

Primum itaque fidelibus tradendum est, quanta sit hujus instituti, si summum ejus gradum, hoc est sacerdotium, spectemus, nobilitas et excellentia. Nam cum episcopi et sacerdotes tamquam Dei interpretes et internuncii quidam sint, qui ejus nomine divinam legem et vitæ præcepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt; perspicuum est, eam esse illorum functionem, qua nulla major excogitari possit. Quare merito non solum 1) angeli, sed 2) dii etiam, quod Dei immortalis vim et numen apud nos teneant, appellantur. Quamvis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen novi testamenti sacerdotes ceteris omnibus honore longe antecellunt. Potestas enim tum corpus et sanguinem Domini nostri conficiendi et offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem atque intelligentiam superat, nedum ei aliquid par et simile in terris inveniri queat.

3. *Qui divinitus ad sacerdotium ministeriaque ecclesiastica vocati censeantur.*

Deinde vero, quemadmodum 3) Salvator noster a Patre, 4) apostoli autem et discipuli in universum mundum a Christo domino missi sunt, ita quotidie sacerdotes eadem, qua illi, potestate præditi, 5) *ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi* mittuntur. Hujus igitur tanti officii onus nemini temere imponendum est, sed iis tantum, qui illud vitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. 6) Nec vero *quisquam* sumat *sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron.* Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis ecclesiæ ministris vocantur: nam, qui

1) Malach. 2, 7. — 2) Exod. 22, 28. — 3) Joan. 3, 17. et 5, 23. 24. — 4) Joan. 20, 21. Matth. 28, 19. — 5) Ephes. 4, 12. — 6) Heb 5, 4. vide 2. paral. 26, 16.

in hoc ministerium seipsos arroganter inferunt atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit: 1) *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant;* quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil ecclesiæ Dei calamitosius esse potest.

4. *Quinam judicandi sint perperam ad ordines sacros accedere, et aliunde in ecclesiam ingredi.*

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat, (optimo enim fine posito, recte omnia consequuntur) de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant; qui quidem locus eo diligentius tractandus erit, quo gravius hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut, quæ ad victum vestitumque necessaria sunt, parent, ita ut, præter quæstum nihil aliud in sacerdotio quemadmodum vulgo ceteri homines in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur. Quamvis enim, ex Apostoli sententia, 2) natura et divina lex jubeat, ut qui altari servit, ex altari vivat; tamen 3) quæstus et lucri causa ad altare accedere maximum sacrilegium est. Alios honorum cupiditas, et ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit. Alii vero, ut divitiis affluant, initiari volunt; cujus quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium eis deferatur, nullam sacri ordinis cogitationem habent. Hi vero sunt, quos Salvator noster 4) mercenarios appellat, et quos 5) Ezechiel dicebat, semetipsos et non oves pascere: quorum turpitudo et improbitas non solum sacerdotali ordini magnas tenebras offudit, ita ut jam nihil fere a fideli populo haberi possit contemptius et abjectius, verum etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex sacerdotio consequantur, quam Judas ex apostolatus munere, quod illi sempiternum exitium attulit. Illi autem 6) ostio in ecclesiam introire merito dicuntur, qui a Deo legitime vocati ecclesiastica munera ejus unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant.

5. *Qui per ordines sacros se ecclesiæ dedicarunt, qua parte ceteros e populo superare et excellere debeant.*

Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem lex æque

1) Jer. 23, 21. Vide ejusdem c. 14. ℣ 14, et 27. ℣ 15, et cap. 29. ℣ 9. — 2) 1. Cor. 9, 9. 10 11. — 3) 1. Tim. 3, 8. — 4) Joan. 10, 12. — 5) Ezech. 34, 2. 8. — 6) Joan. 10, 12.

omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant, quod præcipue fideles, qui baptismi gratiam consecuti sunt, 1) *ex toto corde, ex tota anima, et ex totis viribus* præstare debent. Verum, qui ordinis sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quærant; quod quidem cum omnibus tum maxime fidelibus commune esse constat; sed etiam, ut alicui certo ecclesiæ ministerio addicti 2) *in sanctitate et justitia* illi serviant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius præfectus est, alii alia munera obeunt; ita, quamvis omnes fideles pietatem et innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maxime Deus colitur; eos tamen, qui ordinis sacramento sunt initiati, præcipua quædam munera et functiones in ecclesia exequi oportet. Nam 3) et sacra pro se ipsis et pro omni populo faciunt, et 4) divinæ legis vim tradunt, eamque prompto et alacri animo servandam fideles hortantur et instituunt, 5) et Christi domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur et augetur, administrant; et, ut uno verbo complectamur, a reliquo populo segregati, in omnium longe maximo et præstantissimo ministerio se exercent.

His igitur explicatis, accedent parochi ad ea tradenda, quæ propria hujus sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in ecclesiasticum ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi ecclesiæ, ejusque ministris potestas divinitus tributa sit.

6. *Quotuplex sit potestas ecclesiastica.*

Ea autem duplex est, ordinis, et jurisdictionis. Ordinis potestas ad verum Christi domini corpus in sacrosancta eucharistia refertur; jurisdictionis vero potestas toto in Christi corpore mystico versatur. Ad eam enim spectat christianum populum gubernare et moderari, et ad æternam cœlestemque beatitudinem dirigere.

7. *Ordinis potestas ad quæ se extendat.*

Verum ordinis potestas non solum consecrandæ eucharistiæ vim et potestatem continet, sed ad eam accipiendam hominum

1) Deut. 7, 5. Matth. 22, 37. Lucæ 10, 27. — 2) Lucæ 1, 74. 75. — 3) Hebr. 5, 3. — 4) Levit. 10, 11. Deut. 17, 8. 9. 10 et 21, 5. 6. Vide conc. tol. II. c. 2. et carth. 4. c. 20. et conc. trid. sess. 5. c. 2. de reform et sess. 24. c. 4.—5) 1. Cor. 4. 1.

animos præparat et idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quæ ad eucharistiam quovis modo referri possunt. Ejus vero plura ex sacris litteris testimonia afferri possunt; sed illa præclara et gravissima sunt, quæ apud sanctos Joannem et Matthæum leguntur; ait enim Dominus : 1) *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt;* et : 2) *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Quæ quidem loca a pastoribus ex sanctorum patrum doctrina et auctoritate explanata , maximum veritati lumen afferre poterunt.

8. *Christi sacerdotium legis naturæ, vel etiam Moysis sacerdotio sublimius est.*

Hæc autem potestas plurimum illi præstat , quæ in naturæ lege certis hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. Nam et illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium , suamque spiritualem potestatem habuerit , necesse est, cum legem habuisse satis constet. Hæc duo enim ita conjuncta testatur esse Apostolus, 3) ut, eorum altero translato , simul etiam alterum transferri necesse sit. Cum igitur naturali instinctu homines agnoscerent , Deum colendum esse; consequens erat, ut in quavis republica aliqui sacrorum et divini cultus procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

Eadem etiam potestate populus israeliticus non caruit, quæ tametsi dignitate superior fuit, quam illa, qua in lege nuturæ sacerdotes præditi erant , 4) longe tamen inferior quam legis evangelicæ spiritualis potestas existimanda est. Hæc enim cœlestis est, omnemque angelorum etiam virtutem superat ; neque a sacerdotio mosaico, sed a Christo domino, 5) qui non secundum Aaron sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedec, ortum habet. Is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi, et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem, quamvis virtute definitam et sacramentis adstrictam, ecclesiæ suæ reliquit. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, et solemni religione consecrati ; quæ quidem consecratio ordinis sacramentum vel sacra ordinatio vocatur.

1) Joan. 20, 21. 22, 23. — 2) Matth. 18, 18. — 3) Hebr. 7, 12. — 4) Hebr. 8, 11. — 5) Psal. 109, 4. Hebr. 5. et 7. 17.

... sit ordo, et cur functio ecclesiastica ordo vocetur.

Placuit autem sanctis patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim ordo si propriam ejus vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum et inferiorum rerum, quæ inter se ita aptæ sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus, et variæ functiones, omnia vero certa ratione distributa sint et collocata, recte et commode ordinis nomen ei impositum videtur.

10. *Ordo veri nominis est sacramentum.*

Quod autem inter cetera ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit, sancta tridentina synodus ratione illa, quæ sæpius repetita est, comprobavit. Nam cum sacramentum sit rei sacræ signum; id vero, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam et potestatem significet, quæ illi tribuitur qui consecratur; omnino sequi perspicuum est, ordinem vere ac proprie sacramentum dicendum esse. Quare episcopus ei calicem cum vino et aqua, et patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: *Accipe potestatem offerendi sacrificium,* etc. Quibus verbis semper docuit ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecrandæ eucharistiæ, charactere animo impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit, ad illud munus rite et legitime obeundum. Quod apostolus his verbis declarat: 1) *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.*

11. *Quare in ecclesia plures sunt instituti ministrorum ordines.*

Jam vero, ut sacræ synodi verbis utamur, *cum divina res sit* tanti *sacerdotii* administratio; *consentaneum fuit, quo dignius, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in ecclesiæ ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent;* atque hi quidem *ita distributi, ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.*

12. *Quot sint ordines ministrorum ecclesiæ, quaque ratione communiter distribuantur.*

Docendum igitur erit hosce omnes ordines septenario nu-

1) 2. Tim, 1, 7. Vide Theoph. in eundem locum.

mero contineri, semperque ita a catholica ecclesia traditum esse; quorum nomina hæc sunt, ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, sacerdos. Hunc autem ministrorum numerum recte ita definitum esse, probari potest propter ea ministeria, quæ ad sacrosanctum missæ sacrificium, et eucharistiam vel conficiendam vel administrandam, cujus causa præcipue sunt instituta, necessaria videntur. Ex his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores vel sacri sunt, ordo sacerdotalis, diaconatus et subdiaconatus : ad minores referuntur acolythi, exorcistæ, lectores, ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant pastores, unde eos potissimum instituant, quos noverint aliquo ordine initiandos esse.

13. *Quid clericalis tonsura clericique nomen sibi velint.*

Incipiendum est autem a prima tonsura, quam quidem docere oportet, quamdam præparationem esse ad ordines accipiendos. Ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent; ita, cum tonso capillo Deo dicantur, tamquam aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur : declaratur enim, qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit. Nam clerici nomen, quod ei tunc primum imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem et hereditatem suam habere incipiat, veluti qui in hebræorum populo, divino cultui mancipati erant; quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis distribui, cum inquit : 1) *Ego pars et hereditas tua.* Ac quamvis omnium fidelibus id commune sit, præcipua tamen ratione iis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt.

14. *Quare clerici rotunda corona in capite insigniantur.*

Tondentur vero capilli ad coronæ speciem et similitudinem, quam perpetuo conservare oportet, et, ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latior circumscribi debet. Quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse docet ecclesia, cum de hujusmodi tondendi more sancti Dionysius areopagita, Augustinus, Hieronymus, vetustissimi et gravissimi patres, meminerint.

Primum autem omnium, ferunt, apostolorum principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronæ, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita, ut, quod

1) Num. 18, 20. Deut. 10, 9 et 18, 2.

impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitarunt, eo apostoli ad decus et gloriam uterentur; simulque significarent, curandum esse a ministris ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi domini nostri speciem et figuram gerant. Quamquam nonnulli asserant, hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maxime qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus apostolus fideli populo tribuit: 1) *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta;* peculiari quadam et magis propria ratione ad ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus. Etsi non desunt, qui vel perfectioris vitæ professionem a clericis susceptam circuli figura, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent; quod capilli, supervacaneum quiddam in corpore, tondeantur.

15. *Quæ sit ostiariorum functio.*

Post primam tonsuram ad ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est, templi claves et januam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis proprius, quam par esset, ad sacram aram accederet, et sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus, qui in ejus consecratione adhibentur, perspici potest. Nam episcopus, claves ex altari acceptas ei tradens, quem ostiarium vult instituere. *Sic age,* inquit, *quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clavibus recluduntur.* Magnam autem in antiqua ecclesia hujus ordinis dignitatem fuisse, ex eo intelligitur, quod his temporibus in ecclesia servari animadvertimus. Nam thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad ostiarios pertinebat, inter honestiores ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

16. *Quodnam sit in ecclesia lectoris officium.*

Secundus ordinis gradus est lectoris munus. Ad eum pertinet in ecclesia novi et veteris testamenti libros clara voce et distincta recitare, præsertim vero eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima christianæ religionis rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus ordinatione librum, quo de-

1) 1. Pet. 2, 9.

scripta sunt, quæ ad hanc functionem pertinent, illi tradens, nquit : *Accipe, et esto verbi Dei relator; habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis, qui verbum Dei bene ministrarunt ab initio.*

17. *Exorcistis quid ex officio incumbat.*

Tertius est ordo exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare episcopus, cum eos instituit, librum in quo exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula verborum : *Accipe et commenda memoriæ, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.*

18. *Quæ sint acolyti partes.*

Acolytorum quartus est gradus, et ultimus eorum omnium, qui minores, et non sacri appellantur. Eorum munus est, ministros majores, subdiaconos et diaconos, in altaris ministerio assectari, eisque operam dare. Præterea lumina deferunt et asservant, cum missæ sacrificium celebratur, præcipue vero, cum evangelium legitur, ex quo ceroferarii alio nomine vocati sunt. Cum itaque ordinantur, hic ritus ab episcopo servari consuevit. Primum quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum : *Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendendæ ecclesiæ luminaria mancipari, in nomine Domini.* Deinde etiam urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in sacrificio ministratur : *Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini.*

19. *Quodnam sit subdiaconi ministerium, ac cujusmodi ritus in ejus consecratione adhibeantur.*

A minoribus ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenus dictum est, ad majores et sacros legitimus aditus et ascensus patet. In eorum primo gradu subdiaconus collocatur; cujus munus est, ut nomen ipsum declarat, diacono ad altare inservire. Sacra enim lintea, vasa, panem, et vinum, ad sacrificii usum necessaria parare debet. Nunc episcopo et sacerdoti aquam præbet, cum manus in missæ sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim a diacono in missa recitabatur, subdiaconus legit, ac tamquam testis ad sacrum assistit, prohibetque ne sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit. Hæc autem quæ ad subdiaconi ministerium spectant,

ex solemnibus cæremoniis, quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primum enim episcopus legem perpetuæ continentiæ huic ordini impositam esse admonet, edicitque neminem in subdiaconorum ordinem cooptandum esse, cui ultro hanc legem accipere non sit propositum; deinde post solemnem litaniarum precationem, quæ subdiaconi munera et functiones sint, enumerat atque exponit. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur ab episcopo quidem, calicem et sacram patenam accipiunt; ab archidiacono vero, ut intelligatur subdiaconum diaconi officio subservire, urceolos vino et aqua plenos, una cum lebete et linteolo, quo manus absterguntur, dicente episcopo: *Videte, cujusmodi ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.* Adduntur præterea aliæ preces. Ad extremum, cum episcopus sacris vestibus subdiaconum ornavit, ad quarum singulas propria verba et cæremoniæ adhibentur, tradit ei epistolarum librum, ac dicit: *Accipe librum epistolarum; et habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei tam pro vivis, quam pro defunctis.*

20. *Quod sit diaconi munus.*

Secundum autem sacrorum ordinum gradum diaconus obtinet, cujus ministerium latius patet, sanctiusque semper habitum est. Ad eum enim pertinet episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique, et sacerdoti sacra facienti, vel alia sacramenta administranti præsto esse, et in missæ sacrificio evangelium legere. Olim vero fidelium animos sæpius excitabat, ut sacra attenderent; sanguinem etiam Domini ministrabat, in quibus ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono præterea ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique necessaria ad victum subministraret. Ad diaconum etiam attinet, tamquam episcopi oculum, pervestigare, quinam in urbe pie et religiose, quive secus vitam traducant; qui ad sacrificium et concionem statis temporibus conveniant, qui rursus non conveniant; ut, cum de omnibus episcopum certiorem fecerit, ille vel privatim unumquemque hortari, admonere, vel palam corrigere et objurgare possit, uti se magis profecturum intellexerit. Catechumenorum etiam nomina recitare debet, et eos, qui ordinis sacramento initiandi sunt, ante episcopum statuere. Licet ei præterea, si absit episcopus et sacerdos, evangelium explanare, non tamen e superiori loco; ut intelligatur, hoc ejus proprium munus non esse.

21. *Quales diaconi eligendi sint.*

Quanta vero diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat; Apostolus ostendit, 1) cum ad Timotheum diaconi mores, virtutem, et integritatem exposuit. Hoc idem satis etiam declarant ritus et solemnes cæremoniæ, quibus ab episcopo consecratur. Pluribus enim et sanctioribus precibus ad diaconi, quam ad subdiaconi ordinationem utitur episcopus, et alia addit sacrorum vestium ornamenta. Præterea manus ei imponit; quod quidem ab 2) apostolis factitatum esse legimus, cum primos diaconos instituerunt. Denique Evangeliorum librum ei tradit, his verbis: *Accipe potestatem legendi evangelium in ecclesia Dei tam pro vivis, quam pro defunctis, in nomine Domini.*

22. *Quæ sit dignitas et amplitudo sacerdotii.*

Tertius, omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium: qui vero illo præditi sunt, eos veteres patres duobus nominibus vocare solent. Interdum enim presbyteros appellant, quod græce seniores significat, non solum propter ætatis maturitatem, quæ huic ordini maxime necessaria est, sed multo magis propter morum gravitatem, doctrinam, et prudentiam. Ut enim scriptum est: 3) *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Interdum vero sacerdotes vocant, tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacrasque res et divinas tractare.

23. *Quotuplex sit cum novæ, tum veteris legis sacerdotium.*

Sed quoniam duplex sacerdotium in sacris litteris describitur, alterum interius, externum alterum, utrumque distinguendum est; ut de quo hoc loco intelligatur, a pastoribus explicari possit. Quod igitur ad interius sacerdotium attinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, sacerdotes dicuntur, præcipue vero justi, qui spiritum Dei habent, et divinæ gratiæ beneficio Jesu Christi summi sacerdotis viva membra effecti sunt. Hi enim 4) fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ 5) *spirituales Deo hostias* immolant; quo in genere bonæ omnes et honestæ actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ sunt. Quare in apocalypsi ita

1) I. Tim. 3, 7. 8. — 2) Act. 6, 6. — 3) Sap. 4, 8. — 4) Gal. 5, 6. — 5) I. Pet. 2, 5.

legimus : 1) *Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum, et sacerdotes Deo et Patri suo.* In quam sententiam ad apostolorum principe dictum est : 2) *Ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spirituales, sacerdotium sanctum,* offerentes *spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Et Apostolus nos hortatur 3) *ut exhibeamus corpora* nostra *hostium viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium* nostrum. David item multo ante dixerat : 4) *Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.* Qua omnia ad exterius sacerdotium spectare facile intelligitur.

24. *Præter internum sacerdotium, aliud esse externum demonstratur.*

Externum vero sacerdotium, non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus convenit, qui legitima manuum impositione, solemnibusque sanctæ ecclesiæ cæremoniis instituti, et Deo consecrati, ad aliquod proprium sacrumque ministerium adscribuntur. Hoc sacerdotii discrimen in veteri etiam lege observari potest. Nam de interiori Davidem locutum esse, paulo ante demonstratum est : externi vero, nemo ignorare potest, 5) quam multa Dominus Mosi et Aaroni præcepta dederit. Præterea, universam leviticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege cavit, 6) ne quis ex alia tribu in eam functionem se inferre auderet. Quare 7) Ozias rex lepra a Domino percussus, quod sacerdotale munus usurpasset, arrogantiæ et sacrilegii sui gravissimas pœnas dedit. Quia igitur eamdem sacerdotii distinctionem in lege evangelica licet animadvertere, docendi erunt fideles, nunc de sacerdotio externo agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodo ad ordinis sacramentum pertinet.

25. *Quæ sint Sacerdotum propriæ functiones.*

Sacerdotis igitur munus est : Deo sacrificium facere et ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur. Nam episcopus, cum aliquem sacerdotem instituit, primum quidem manus ei, una cum omnibus sacerdotibus qui adsunt, imponit : deinde stolam humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit ; quo quidem declaratur sacerdotem 8) virtute indui ex alto,

1) Apoc. 1, 5. — 2) I. Pet. 2, 5. — 3) Rom. 12., 1. — 4) Psal. 50, 19. — 5) Exod. 28 et 29, et 40, et totus leviticus. — 6) Num. 3, 10. — 7) 2. Paral. 26, 19. — 8) Lucæ 24, 49.

qua possit crucem Christi domini, et 1) jugum suave divinæ legis perferre, eamque non verbis solum, sed vitæ sanctissime actæ exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inungit; tum vero calicem cum vino, et patenam cum hostia tradit, dicens: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, missasque celebrandi tam pro vivis, quam pro defunctis.* Quibus cæremoniis et verbis interpres ac mediator Dei et hominum constituitur, quæ præcipua sacerdotis functio existimanda est. Ad extremam vero, manibus iterum ejus capiti impositis, *Accipe,* inquit, *Spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; et quorum retinueris, retenta sunt:* eique cœlestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, 2) peccata retinendi ac remittendi potestatem tribuit. Hæc vero sunt sacerdotalis ordinis propria et præcipua munera.

26. *Quamvis unus sit sacerdotii ordo, non tamen unus est sacerdotum gradus.*

Qui tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui sacerdotes simpliciter vocantur, quorum functiones hactenus declaratæ sunt.

Secundus est episcoporum, qui singulis episcopatibus præpositi sunt, ut non solum ceteres ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant et eorum saluti summa cum vigilantia et cura prospiciant. Quare in sacris litteris pastores ovium sæpe appellantur; quorum munus et officium Paulus descripsit, 3) ut in apostolorum actis legimus, in ea concione, quam ad ephesios habuit. Itemque a Petro apostolorum principe 4) divina quædam episcopalis ministerii regula tradita est, ad quam si episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit, quin pastores boni et sint et habeantur. Sed iidem episcopi et pontifices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui principes sacerdotum pontifices appellare consueverunt.

Tertius gradus est archiepiscoporum, qui pluribus episcopis præsunt; qui metropolitani etiam vocantur, quod illarum urbium antistites sint, quæ tamquam matres habeantur illius provinciæ. Quare superiorem, quam episcopi, locum et ampliorem potestatem habent, tametsi ab episcopis ordinatione nihil differunt.

In quarto gradu patriarchæ collocantur, idest, primi supremique patres.

1) Matth. 11, 30. — 2) Joan. 20, 23. — 3) Act. 20, 28, 29, 30. — 4) I. Pet. 5. 2. 3.

27. *De sedibus antiquis patriarcharum.*

Olim in universa ecclesia, præter summum romanum pontificem, quatuor tantum patriarchæ numerabantur, neque omnes tamen dignitate pares. Nam constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus est, tamen ob imperii majestatem altiorem locum obtinuit. Proximus est alexandrinus, cujus ecclesiam Marcus evangelista jussu principis apostolorum fundavit; tertius antiochenus, ubi Petrus sedem primo locavit; extremum gradum habet hierosolymitanus, quam ecclesiam Jacobus frater Domini rexit.

28. *Romanus pontifex omnium est episcoporum maximus, idque jure divino.*

Præter hos omnes, catholica ecclesia romanum pontificem maximum, quem in ephesina synodo Cyrillus alexandrinus archiepiscopum, totius orbis terrarum patrem et patriarcham appellat, semper venerata est. Cum enim in Petri, apostolorum principis, cathedra sedeat, in qua usque ad vitæ finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, et jurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis synodicis aut aliis humanis constitutionibus, sed divinitus datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium, et episcoporum, ceterorumque antistitum, quocumque illi munere et potestate præditi sint, pater ac moderator, universali ecclesiæ, ut Petri successor, Christique domini verus et legitimus vicarius præsidet. Ex his itaque pastores docebunt, et quæ sint ecclesiasticorum ordinum ac graduum præcipua munera et functiones, et quis hujus sacramenti minister sit.

29. *Quis sit legitimus sacramenti ordinis minister.*

Constat enim ad episcopum eam administrationem pertinere: quod etiam sanctarum litterarum auctoritate, certissima traditione, omnium patrum testimonio, conciliorum decretis, sanctæ ecclesiæ usu et consuetudine facile erit comprobare. Quamvis autem nonnullis abbatibus permissum sit, ut minores, et non sacros ordines interdum administrent; tamen hoc proprium episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, præterea nemini, licet reliquis ordinibus, qui majores et sacri dicuntur, initiare. Nam subdiaconos, diaconos et sacerdotes unus tantum episcopus ordinat: episcopi ex apostolorum traditione, quæ perpetuo in ecclesia custodita est, a tribus episcopis consecrantur.

30. *Cur in promovendis ad ordines singularis probitas requiratur.*

Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc sacramentum, in primisque ad sacerdotalem ordinem apti sint, et quæ in eis potissimum requirantur: ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis ordinibus dandis, pro cujusque officio et dignitate, observare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse ita colligitur, quod cetera gratiam ad illorum sanctificationem et usum tribuunt, a quibus percipiuntur; at vero, qui sacris initiantur, ob eam rem cœlestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio, ecclesiæ, atque adeo omnium saluti consulatur. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiam solemnia jejunia ex vetustissimo catholicæ ecclesiæ more indicuntur, ordinationes fiant: ut scilicet fidelis populus ejusmodi sacrarum rerum ministros piis et sanctis precationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte et cum ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse videantur.

31. *Quanta vitæ et morum integritas in ordinando requiratur.*

Primum itaque in eo, qui sacerdos creandus est, vitæ et morum integritas commendetur magnopere oportet; non solum quia, si alicujus mortiferi peccati conscius se initiari curet, vel etiam patiatur, novo se et maximo scelere obstringit, sed etiam quia virtutis et innocentiæ lumen aliis præferre debet. Ea de re quid Apostolus 1) Tito et 2) Timotheo præcipiat, pastoribus declarandum erit: et simul illud docendum, ea corporis vitia, 3) quæ in veteri lege ex Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelica lege ad animæ vitia præcipue transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinem in ecclesia servari animadvertimus, ut qui sacris initiandi sunt, prius pœnitentiæ sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

32. *In sacerdote quæ et quanta doctrina requiratur.*

Præterea in sacerdote non solum ea cognitio requirenda est, quæ ad sacramentorum usum et tractationem pertinet, sed etiam sacrarum litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo christianæ fidei mysteria, et divinæ legis præcepta tradere, ad virtutem et pietatem incitare, a vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera; quorum

1) Tit. 1, 7. — 2) Tim. 3, 8. 9. per totum. — 3) Levit. 21, 19. 20. 21. 22. etc.

alterum est, ut sacramenta rite conficiat et administret; alterum, ut populum fidei suæ commissum iis rebus et institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ita testatur: 1) *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus quia angelus Domini exercituum est.* Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit; alterum certe non vulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat. Quamvis æque ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii et ministerii functionem unicuique satis esse possit.

33. *Quinam ad sacerdotii dignitatem non sint admittendi.*

Pueris autem, et furiosis, vel amentibus, quod usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est; quamvis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi, certo credendum sit. Qui vero ætatis annus in singulis ordinibus sit expectandus, ex sacri tridentini concilii decretis facile erit cognoscere. Excipiuntur etiam servi; neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui juris, sed in alterius potestate est. Viri præterea sanguinum, et homicidæ, quia ecclesiastica lege repelluntur, et irregulares sunt. Spurii quoque, et ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut, qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis merito contemni ac despici posse videantur. Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes, aut manci sunt: ea enim fœditas et debilitatio tum offensionem habet, tum vero sacramentorum administrationem impediat, necesse est.

34. *Qui sint præcipui hujus sacramenti effectus.*

Sed jam his rebus expositis, superest, ut pastores doceant qui sint hujus sacramenti effectus. Constat vero, quamvis ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad ecclesiæ utilitatem et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere; qua idoneus habilisque ad recte munus suum fungendum, sacramentaque administranda reddatur; quemadmodum etiam baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur.

Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est,

1) Malach. 2. 7.

præcipuam videlicet potestatem, quæ ad sanctissimum eucharistiæ sacramentum refertur: in sacerdote quidem plenam et perfectam, ut qui Domini nostri corpus et sanguinem unus potest conficere; in aliis vero inferiorum ordinum ministris majorem minoremve, quo quisque ministerio suo magis minusve ad altaris sacramenta accedit. Atque hæc etiam character spiritualis dicitur; quod qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota, animæ impressa, ab aliis fidelibus distinguantur, ac divino cultui mancipentur. Ad quam Apostolus videtur spectasse, cum ad Timotheum ait: 1) *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii;* et alibi: 2) *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum.*

Hæc de ordinis sacramento satis dicta sint: potiora enim tantum rerum capita pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi, et in christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

CAPUT VIII.

1. *Cur parochi sedulo debeant invigilare, ut populus christianus matrimonii naturam et sanctitatem cognitam habeat.*

Quoniam pastoribus beata et perfecta christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se cupere ad corinthios scribebat his verbis: 3) *Volo omnes vos esse, sicut me ipsum:* nimirum, ut omnes continentiæ virtutem sectarentur; nihil enim beatius in hac vita fidelibus potest contingere, quam ut animus, nulla mundi cura distractus, sedataque et restincta omni carnis libidine, in uno pietatis studio, et cœlestium rerum cogitatione conquiescat. Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur, 4) *unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic;* et matrimonium magnis et divinis bonis ornatum est, ita ut inter alia catholicæ ecclesiæ sacramenta vere ac proprie numeretur; ac 5) Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honesta-

1) 1. Tim. 4, 14. — 2) 2. Tim. 1, 6. — 3) 1. Cor. 7, 7. — 4) 1. Cor. 7, 7. — 5) Joan. 2, 2.

rit; satis apparet ejus doctrinam tradendam esse, cum præsertim liceat animadvertere, tum sanctum 1) Paulum, tum apostolorum 2) principem, quæ non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii pertinebant, pluribus locis accurate scripta reliquisse. Divino enim spiritu afflati optime intelligebant, quanta et quam multa commoda ad christianam societatem pervenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, et inviolatam servarent; contra vero, ea ignorata vel neglecta, plurimas maximasque calamitates et detrimenta in ecclesiam importari. Primum itaque matrimonii natura et vis explicanda est; nam cum vitia sæpe honesti similitudinem gerant, cavere oportet, ne fideles, falsa matrimonii specie decepti, turpitudine et nefariis libidinibus animam commaculent; cujus rei declarandæ causa a nominis significatione ordiendum est.

2. *Quapropter sancta illa copula matrimonii, conjugii, aut nuptiarum nominibus exprimatur.*

Matrimonium ab eo dicitur, quod femina idcirco maxime nubere debet, ut mater fiat; vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. Conjugium quoque a conjungendo appellatur, quod legitima mulier cum viro quasi uno jugo adstringatur. Præterea nuptiæ, quia, ut inquit sanctus Ambrosius, pudoris gratia puellæ se obnuberent; quo etiam declarari videbatur, viris obedientes subjectasque esse oportere.

3. *Quid sit matrimonium.*

Ita vero ex communi theologorum sententia definitur: *Matrimonium est viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens.* Cujus definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio, et vinculum, quod ex ea pactione efficitur, et conjugum copulatio, qua matrimonium consummatur; nihil horum tamen matrimonii vim et rationem proprie habere, nisi obligationem illam, et nexum, qui *conjunctionis* vocabulo significatus est. Additur vero, *maritalis,* quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a matrimonii ratione. Sequitur deinde, *inter legitimas personas;*

1) 1. Cor. 7. per tot. Ephes. 5, 22. Colos. 3, 15. — 2) 1. Petr. 2. Dam. lib. 3.

quoniam qui a nuptiarum conjunctione legibus omnino exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt, neque, si ineant, ratum est. Exempli gratia, qui intra quartum gradum propin quitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad matrimonii justa fœdera ineunda apti esse non possunt. Quod vero extremo loco positum est, *individuam vitæ consuetudinem retinens*, indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

4. *Ubi præcipua vis matrimonii consistat.*

Ex iis igitur patet, matrimonii naturam et rationem in vinculo illo consistere. Nam quod aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere, ut cum dicunt, conjugium esse consensum maris et feminæ; hoc ita accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse, quod patres in concilio florentino docuerunt. Etenim obligatio, et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

5. *Qualis in matrimonio requiratur consensus, quaque ratione sit declarandus.*

Sed illud maxime necessarium est, ut consensus verbis, quæ præsens tempus significant, exprimatur. Neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio. Atque ita fit, ut consensus alterius tantum, ad matrimonium conjungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat; atqui ad declarandum mutuum animi consensum, verbis opus esse perspicuum est. Si enim ex interiori tantum consensu, sine aliqua externa significatione, matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cum duo, qui disjunctissimis et maxime diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequam alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nunciis declarasset, veri et stabilis matrimonii lege conjungerentur; quod tamen a ratione, et sanctæ ecclesiæ consuetudine et decretis alienum est.

6. *Mutuus consensus verbis futuri temporis expressus matrimonium non efficit.*

Recte autem dicitur oportere, ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem habeant. Nam, quæ futurum tempus indicant, matrimonium non conjungunt, sed spondent. Deinde, quæ futura sunt, nondum esse perspicuum est: quæ vero non sunt, parum et nihil firmi aut sta-

bilis habere existimandum est. Quare nondum connubii jus in eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturum esse pollicetur ; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum promisit : tametsi fidem præstare debet, quod si non faciat, violatæ fidei reus esse convincitur. At vero qui matrimonii fœdere alteri jungitur, quamvis postea pœniteat, tamen, quod factum est, mutare irritumve et infectum reddere non potest. Cum itaque conjugii obligatio nuda promissio non sit, sed ejusmodi abalienatio, qua re ipsa vir mulieri, et vicissim mulier viro, corporis sui potestatem tradit ; idcirco necesse est, verbis, quæ præsens tempus designant, matrimonium contrahi : quorum verborum vis, postquam etiam enunciata sunt, permanet, virumque et uxorem indissolubili vinculo constrictos tenet.

7. *Si, pudore aut alio impedimento, consensus verbis non exprimatur, nutus et signa verborum locum habent.*

Sed verborum loco tum nutus et signa, quæ intimum consensum aperte indicent, satis ad matrimonium esse possunt ; tum ipsa etiam taciturnitas, cum puella propter verecundiam non respondet, sed pro ea parentes loquuntur.

8. *Ad verum matrimonium concubitus non requiritur.*

Ex iis igitur parochi fidelibus tradent, matrimonii naturam et vim in vinculo et obligatione sitam esse ; ac præter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium existat, concubitum necessario non requiri. Nam et primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut patres testantur, vero matrimonio junctos fuisse plane constat. Quare a sanctis patribus dictum est, matrimonium non concubitu, sed consensu existere; quod etiam a sancto Ambrosio in libro de virginibus repetitum legimus.

9. *Quotuplex sit matrimonii consideratio.*

Jam vero hisce explicatis, illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam, vel ut naturalis conjunctio, (conjugium enim non ab hominibus inventum, sed a natura) vel ut sacramentum, cujus vis naturalem rerum conditionem superat, considerandum est. Ac, quoniam gratia naturam perficit, (neque *prius*, 1) *quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale*) rei ordo postulat, ut de matri-

1) 1. Cor. 15, 46.

monio, ut natura constat et ad naturæ officium pertinet, prius agendum sit ; tum vero, quæ illi, ut sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

10. *Quis matrimonii, ut officium naturæ significat, sit auctor.*

In primis itaque docendi sunt fideles , matrimonium a Deo institutum esse. Scriptum est enim in genesi : 1) *Masculum et feminam creavit eos : benedixitque illis Deus, et ait : Crescite, et multiplicamini ;* et : 2) *Non est bonum esse hominem solum : faciamus ei adjutorium simile sibi ;* ac paulo post : 3) *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo dominus Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea : et ædificavit dominus Deus costam , quam tulerat de Adam, in mulierem , et adduxit eam ad Adam, dixitque Adam : hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea : hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Quæ , ipso Domino auctore 4) apud sanctum Matthæum , ostendunt matrimonium divinitus institutum esse.

11. *Matrimonium, ut naturæ officium consideratum, et maxime ut sacramentum, dissolvi non potest.*

Neque vero Deus matrimonium tantummodo instituit , verum, ut sancta tridentina synodus declarat, perpetuum etiam et indissolubilem nodum ei addidit. Siquidem Salvator ait : 5) *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Quamvis enim matrimonio, quatenus naturæ est officium, conveniat, ut dissolvi non possit, tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum ; qua ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur : tamen et prolis educandæ studio , et aliis matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

12. *Omnibus hominibus lex contrahendi non est imposita.*

Quod vero a Domino dictum est, 6) *crescite et multiplicamini,* id eo spectat, ut cujus rei causa matrimonium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat. Nunc enim, aucto jam humano genere, non solum ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius virginitas summopere commendatur, et unicuique in sacris litteris suadetur,

1) Gen. 1, 27, 28. — 2) Gen. 2, 18.— 3) Ibid. 20. — 4) Matth. 10, 6. — 5) Matth. 19, 6. — 7) Gen. 1, 28.

ut quæ matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem et sanctitatem contineat. Dominus enim Salvator noster ita docuit : 1) *Quis potest capere, capiat:* et Apostolus ait: 2) *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.*

13. *Vir et mulier conjungi cur debeant.*

Sed quibus de causis vir et mulier conjungi debeant, explicandum est. Prima igitur est, hæc ipsa diversi sexus naturæ instincto expetita societas, mutui auxilii spe conciliata; ut alter alterius ope adjutus, vitæ incommoda facilius ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum et divitiarum heredes relinquantur, quam ut vere fidei et religionis cultores educentur. Quod quidem maxime sanctis illis patriarchis, cum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris litteris satis apparet. Quare angelus, cum Tobiam admoneret, quo pacto mali dæmonis vim posset repellere; 3) *Ostendam,* inquit, *tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent,* 4) *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos.* Deinde subjecit : 5) *Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quam libidine ductus, ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.* Atque una etiam hæc causa fuit, cur 6) Deus ab initio matrimonium instituerit. Quare fit, ut illorum sit scelus gravissimum, qui matrimonio juncti, medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt : hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

14. *Post peccatum cur matrimonium institutum fuerit.*

Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit; cum propter justitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit; ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo ita Apostolus scribit : 7) *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat:* ac paulo post cum docuisset, interdum orationis

1) Matth. 19, 12. — 2) 1. Cor. 7. 25. — 3) Tob. 6, 16. 17. — 4) Psal. 31, 9. — 5) Tob. 6, 22. — 6) Gen. 1, 28. — 7) 1. Cor. 7, 2.

causa a matrimonii debito abstinendum esse, subjecit: 1) *Et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.* Hæc igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie et religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere. Quod si ad eas causas aliæ etiam accedent, quibus homines inducti matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut heredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo; hujusmodi sane rationes damnandæ non sunt, cum matrimonii sanctitati non repugnent. Neque enim in sacris litteris 2) Jacob patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, ejus pulchritudine illectus, Liæ prætulerit. Hæc de matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt.

15. *Cur matrimonium sacramenti dignitate per Christum sit auctum.*

Ut autem sacramentum est, explicare oportebit, ejus naturam multo præstantiorem esse, et omnino ad altiorem finem referri. Quemadmodum enim matrimonium, ut naturalis conjunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est; ita deinde, ut populus ad veri Dei et salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est. Cum enim Christus dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum ecclesia intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii dignitatem hac potissimum maris et feminæ sancta conjunctione declaravit. Quod quidem aptissime factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis necessitatibus, nulla inter se homines magis, quam matrimonii vinculum constringit, maximaque inter se vir et uxor charitate et benevolentia devincti sunt. Atque idcirco fit, ut frequenter sacræ litteræ nuptiarum similitudine 3) divinam hanc Christi et ecclesiæ copulationem nobis ante oculos proponant.

16. *Quo modo matrimonium sit verum evangelicæ legis sacramentum.*

Jam vero matrimonium sacramentum esse, ecclesia, apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper ha-

1) I. Cor. 5. — 2) 1. Cor. 29, 17.— 3) Matth. 22. 2. 25. 10.

buit. Ita enim ad ephesios scribit: 1) *Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam: quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in ecclesia.* Nam quod inquit, *sacramentum hoc magnum est,* nemini dubium esse debet, ad matrimonium referendum esse; quod scilicet viri et mulieris conjunctio, cujus Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi, quo Christus dominus cum ecclesia conjungitur, sacramentum, idest sacrum signum sit.

17. *Quo modo matrimonium sacramentum esse ex Pauli verbis convincatur.*

Atque hanc esse eorum verborum veram et propriam sententiam, veteres sancti patres, qui eum locum interpretati sunt. ostendunt, idemque sancta tridentina synodus explicavit. Constat ergo, virum Christo, uxorem ecclesiæ ab Apostolo comparari; virum esse *caput mulieris, ut est Christus ecclesiæ:* eaque ratione fieri, ut vir uxorem diligere, et vicissim uxor virum amare et colere debeat. 2) *Christus enim dilexit ecclesiam, et pro ea semetipsum tradidit:* rursus vero, ut idem Apostolus docet, 3) *ecclesia subjecta est Christo.* Sed gratiam quoque hoc sacramento significari et tribui, in quo maxime sacramenti ratio inest, ea synodi verba declarant: *Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilinm sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit.* Quare docendum est, hujus sacramenti gratia effici ut vir et uxor mutuæ charitatis vinculo conjuncti, alter in alterius bevevolentia conquiescat, alienosque et illicitos amores et concubitus non quærat, sed *in omnibus* sit 4) *honorabile connubium, et torus immaculatus.*

18. *Quantum matrimonium evangelii a legis naturæ, vel Mosis, matrimonium differat.*

Sed quantum matrimonii sacramentum iis matrimoniis præstet, quæ ante vel post legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quod etsi gentes matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus a naturæ

1) Ephes. 5, 28. 29, 30.— 2) Ibid. 5, 25. — 3) Ibid. 24. — 4) Hebr. 13. 4.

lege alienos esse, itemque stupra, adulteria et alia libidinis genera vindicanda esse judicabant; tamen eorum connubia nullam prorsus sacramenti vim habuerunt.

Apud judæos vero religiosius omnino nuptiarum leges servari consueverant; neque dubitandum, quin eorum matrimonia majori sanctitate prædita essent. Cum enim promissionem accepissent, fore aliquando, ut 1) omnes gentes in semine Abrahæ benedicerentur; magnæ apud eos pietatis officium merito esse videbatur, filios procreare, electi populi sobolem, ex qua Christus dominus salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset, propagare. Sed illæ quoque conjunctiones vera sacramenti ratione caruerunt.

19. *Matrimonium in lege naturæ post peccatum aut in lege Mosis, originis suæ, quam ex Deo habuit, decorem non retinuit.*

Huc accedit, quod sive naturæ, post peccatum, sive Mosis legem spectemus, facile animadvertimus, matrimonium a primi ortus sui decore et honestate decidisse. Dum enim naturæ lex vigebat, 2) multos ex antiquis patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde vero in lege 3) Mosis, permissum erat, dato repudii libello, si causa fuisset, divortium cum uxore facere: quorum utrumque ab evangelica lege sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est. Nam quod polygamia a matrimonii natura aliena esset, (etsi aliqui ex priscis patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent) Christus dominus ostendit illis verbis: 4) *Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una:* ac deinde subjungit: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Quibus verbis planum fecit, matrimonium ita a Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium conjunctione defineretur. Quod etiam alibi apertissime docuit: ait enim: 5) *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam: et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur.* Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse videretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quod præter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quam quod, priore dimissa, cum alia conjungeretur. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut, si infidelis

1) Gen. 12, 3, 18 et 18, 18, 22, 18. — 2) Gen. 4, 14 et 29, 22. — 3) Deut. 24, 1. — 4) Matth. 19, 5, 6. — 5) Matth. 19, 9. Marc. 10, 11. Lucæ 16, 18.

quispiam, gentis suæ more et consuetudine, plures uxores duxisset, cum ad veram religionem conversus fuerit, jubeat eum ecclesia ceteras omnes relinquere, ac priorem tantum justæ et legitimæ uxoris loco habere.

20. *Vinculum matrimonii divortio disrumpi non potest.*

Verum eodem Christi domini testimonio facile comprobatur, nullo divortio vinculum matrimonii dissolvi posse. Si enim post libellum repudii mulier a viri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus aperte denunciat : 1) *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur.* Quare conjugii vinculum nulla re, nisi morte, disrumpi perspicuum est. Quod quidem Apostolus etiam confirmat, cum inquit : 2) *Mulier aligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege : cui vult, nubat ; tantum in Domino;* et rursus : 3) *His, qui in matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Eam vero optionem Apostolus mulieri. quæ justa de causa virum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut viro suo reconcilietur. Neque enim sancta ecclesia viro et uxori permittit, ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

21. *Cur nulla ratione dissolvi matrimonium expediat.*

Ac ne forte alicui videatur durior matrimonii lex, quod nulla nulla umquam ratione dissolvi possit, docendum est, quæ sint cum ea utilitates conjunctæ. Primum enim homines in conjungendis matrimoniis virtutem potius, et morum similitudinem, quam divitias et pulchritudinem spectandam esse intelligant; qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest. Præterea, si divortio matrimonium dissolveretur, vix umquam dissidendi causæ hominibus, quæ iis ab antiquo pacis et pudicitiæ hoste quotidie objicerentur, deessent. Nunc vero cum fideles secum cogitant, quamvis etiam conjugii convictu et consuetudine careant, et tamen matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendæ spem sibi præcisam esse ; ea re fit, ut ad iracundiam et dissidia tardiores esse consueverint. Quod si interdum etiam divortium faciant, et diutius conjugis desiderium ferre non possint; facile per amicos reconciliati ad ejus convictum redeunt.

1) Matth. 19, 9. — 2) 1 Cor. 7, 39. Rom. 7, 2. — 3) 1 Cor. 7, 10.

22. *Per libellum repudii separati, possunt rursum conjungi.*

Sed hoc loco prætermittenda non erit pastoribus sancti Augustini salutaris admonitio. Is enim, ut ostenderet fidelibus, haud gravate faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti pœniteret, in gratiam reducerentur; *Cur*, inquit, *vir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit ecclesia? aut cur uxor viro adultero, sed pœnitenti, non ignoscat, cui etiam ignovit Christus?* Nam quod 1) scriptura stultum vocat, *qui tenet adulteram*, de ea sentit, quæ cum deliquerit, pœnitere et a cœpta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaque perspicuum est, fidelium conjugia perfectione, et nobilitate, tum gentilium, tum judæorum matrimoniis longe præstare.

23. *Quæ sint bona, quæ ex hoc sacramento ad conjugatos redeunt.*

Docendi præterea sunt fideles, tria esse matrimonii bona, prolem, fidem, sacramentum; quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his verbis: 2) *Tribulationis carnis habebunt hujusmodi;* efficiturque, ut conjunctiones corporum, quæ extra matrimonium merito damnandæ essent, cum honestate conjunctæ sint.

Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi, qui ex justa et legitima suscipiuntur uxore. Id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret: 3) *Salvabitur mulier per filiorum generationem.* Nec vero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam et disciplina, qua filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est; sic statim subdit Apostolus: 4) *Si in fide permanserint.* Monet enim scriptura: 5) *Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia illorum.* Idem etiam 6) Apostolus docet; ejusque institutionis pulcherrima exempla 7) Tobias, 8) Job, et alii sanctissimi patres in sacris litteris præbent. Quæ vero sint parentum et filiorum officia, in quarto præcepto latius explicabitur.

24. *Fides in matrimonio quid sit, et quo modo servanda.*

Sequitur fides; quod est alterum matrimonii bonum, non ille virtutis habitus, quo imbuimur, cum baptismum percipimus, sed fidelitas quædam, quæ mutuo vir uxori, et uxor viro se ita obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat, sanctumque illud conjugii fœdus numquam se violaturum pollicetur. Id facile colligitur ex illis verbis, quæ a primo pa-

1) Prov. 18, 22. — 2) 1. Cor. 7, 28. — 3) 1. Tim. 2, 15. — 4) 1. Tim. 2, 15. — 5) Eccl. 7, 25. — 6) Ephes. 6, 4. — 7) Tob. 4. per totum. — 8) Job. 1. 5.

rente enunciata sunt, cum Evam uxorem suam accepit, quæ deinde Christus dominus in evangelio comprobavit : 1) *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem ; et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una :* item ex eo Apostoli loco : 2) *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir ; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quare optimo jure gravissimæ animadversiones a 3) Domino in adulteros, quod hanc maritalem fidem frangant, in veteri lege constitutæ erant.

Postulat præterea matrimonii fides, ut vir et uxor singulari quodam, sanctoque et puro amore conjuncti sint ; neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit ecclesiam. Hanc enim regulam Apostolus præscripsit, cum ait : 4) *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam ;* quam certe immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsæ tantum utilitatem sibi proponens, complexus est.

25. *Quid sit sacramentum, dum inter matrimonii bona numeratur.*

Tertium bonum, sacramentum appellatur, vinculum scilicet matrimonii, quod numquam dissolvi potest. Nam, ut est apud Apostolum, 5) *Dominus* præcepit *uxorem a viro non discedere ; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari : et vir uxorem non dimittat.* Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi conjunctionem cum ecclesia signat ; necesse est, ut Christus se ab ecclesia numquam disjungit, ita uxorem a viro, quod ad matrimonii vinculum attinet, separari non posse. Verum, ut hæc sancta societas sine querela facilius conservetur, viri et uxoris officia, quæ a 6) sancto Paulo, et a 7) principe apostolorum Petro descripta sunt, tradenda erunt.

26. *Quæ sint præcipua mariti officia.*

Ergo viri munus est, uxorem liberaliter et honorifice tractare. Qua in re meminisse oportet, Evam ab Adamo sociam appellatam esse, cum inquit : 8) *Mulier, quam dedisti mihi sociam.* Cujus rei causa aliqui patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed ex latere viri formaretur ; quemadmodum etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non

1) Gen. 2, 24. — 2) 1. Cor. 7, 4. — 3) Levit. 20, 10. Deut. 22, 22. — 4) Ephes. 5, 25. — 5. 1. Cor. 7, 10. 11. vide, quod supra notavimus sect. 11.— 6) Ephes. 5, 22. 25. Col. 3, 18. 1. Tim. 5, 14. — 7) 1. Petr. 3, 1. 2. — 8) Gen. 3, 12.

esse intelligeret, sed viro potius subjectam. Decet præterea virum in alicujus honestæ rei studio semper occupatum esse; tum ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt, tum ne inerti otio languescat, a quo omnia fere vitia fluxerunt: deinde vero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

27. *Uxoris officium quid requirat.*

Rursus autem uxoris partes sunt, quas apostolorum princeps enumerat, cum inquit: 1) *Mulieres subditæ sint viris suis; ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conversationem vestram: quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris,* 2) *sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans.* Earum quoque præcipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, domesticas res diligenter curare. Domi vero libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat; idque sine viri permissu facere numquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis conjunctio sita est, meminerint semper, secundum Deum, magis quam virum, neminem diligendum eove pluris faciendum esse neminem; cui etiam omnibus in rebus, quæ christianæ pietati non adversantur, morem gerere, et obtemperare summa cum alacritate animi oporteat.

28. *Quid de matrimonii ritibus sentiendum sit.*

Harum rerum explicatione consequens erit, ut pastores ritus etiam doceant, qui in matrimonio contrahendo servari debeat; de quibus non est expectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cum a sancta tridentina synodo, quæ hac in re maxime observanda sint, copiose et accurate constituta fuerint; neque illud decretum a pastoribus ignorari possit. Satis igitur est eos admonere, ut, quæ ad hanc partem attinent, e sacri concilii doctrina cognoscere studeant, eaque fidelibus diligenter exponant.

29. *Clandestina matrimonia rata non sunt.*

In primis autem, ne adolescentes et puellæ, cui ætati inest

1) 1. Petri 3. 1. — 2) Gen. 18. 12.

maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum fœdera incaute ineant, sæpissime docebunt, ea neque vera neque rata matrimonia habenda esse, quæ præsente Parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia certoque testium numero non contrahantur.

30. *Tradere etiam matrimonii impedimenta decet.*

Sed quæ matrimonium etiam impediunt, explicanda erunt; in quo argumento plerique graves et doctissimi viri, qui de vitiis et virtutibus conscripserunt, adeo diligenter versati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quæ illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locum transferre; cum præsertim necesse habeant pastores, eos ipsos libros numquam fere e manibus deponere. Itaque tum illas præceptiones, tum quæ a sancta synodo sancita sunt de impedimento, quod vel a cognatione spirituali, vel a justitia publicæ honestatis, vel a fornicatione oritur, attente legent, et tradenda fidelibus curabunt.

31. *Quo animo affecti esse debeant, qui ad matrimonium accedunt.*

Ex quibus perspici potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cum matrimonium contrahunt. Neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed divinam putare debent; in qua singularem mentis integritatem et pietatem adhibendam esse, patrum veteris legis exempla satis ostendunt; quorum matrimonia, tametsi sacramenti dignitate prædita non erant, ea tamen maxima semper cum religione et sanctimonia colenda esse existimarunt.

32. *Parentum consensus ad matrimonii soliditatem requirendus.*

Inter cetera autem maxime hortandi sunt filii familias, ut parentibus, et iis, in quorum fide et potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis et repugnantibus, matrimonia non ineant. Nam in veteri testamento licet animadvertere, 1) filios a patribus semper in matrimonium collocatos esse. Qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse, Apostolus etiam videtur iis verbis indicare: 2) *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit: et qui non jungit, melius facit.*

33. *Quidnam de actu conjugali sit præcipiendum.*

Extrema illa restat pars, quæ ad matrimonii usum pertinet;

1) Gen. 24. per totum, et 28. et 29. et 21. 22. — 2) 1. Cor. 7, 38.

de quibus ita agendum est a pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes lædere, aut risum movere queat. Ut enim 1) *eloquia Domini, eloquia casta* sunt; ita etiam maxime decet, christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quamdam gravitatem, et mentis integritatem præ se ferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles, primum quidem, non voluptatis aut libidinis causa matrimonio operam dandam esse, sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstravimus, a Domino præscripti sunt. Meminisse enim convenit, quod Apostolus hortatur: 2) *Qui habent uxores, tamquam non habentes sint;* tum vero a sancto Hieronymo dictum esse: *Sapiens vir judicio debet amare conjugem. non affectu: reget impetus voluptatis, nec præceps feretur ad coitum. Nihil est fœdius, quam uxorem amare quasi adulteram.*

34. *Conjugibus aliquando ab officio matrimonii abstinendum.*

Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus a Deo impetranda sunt, alterum est, quod fideles docere oportet, ut, Deum orandi et obsecrandi causa, a matrimonii officio interdum abstineant: in primisque id sibi observandum sciant, tribus saltem diebus, antequam sacram eucharistiam percipiant, sæpius vero, cum solemnia quadragesimæ jejunia celebrantur, quemadmodum patres nostri recte et sancte præceperunt. Ita enim fiet, ut ipsa matrimonii bona majori in dies divinæ gratiæ cumulo augeri sentiant, et pietatis studia sectantes, non modo hanc vitam tranquille et placide traducant, sed æternæ etiam Dei benignitate consequendæ, vera et stabili spe, 3) quæ *non confundit,* nitantur.

1) Ps. 11, 7. — 2) 1. Cor. 7, 29. — 3) Joan. 5, 6.

CATECHISMI ROMANI

PARS TERTIA.

DE DECALOGO DIVINISQUE LEGIBUS.

CAPUT I.

1. *Decalogum omnium præceptorum summam esse demonstratur.*

Decalogum, legum omnium summam et epitomen esse, sanctus Augustinus litteris commendavit. Nam *cum multa locutus sit Dominus, quæ tamen* 1) *tantum tabulæ dantur Mosi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonii futuri in arca. Nimirum cetera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis, quæ duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur; quo modo hæc ipsa rursus decem præcepta duobus illis nituntur, dilectionis, scilicet Dei et proximi,* 2) *in quibus tota lex pendet, et prophetæ.*

2. *Cur pastores maxime decalogum diserte tenere et explicare conveniat.*

Itaque cum sit totius legis summa, pastores oportet in ejus contemplatione 3) die noctuque versari, non ut vitam suam modo ad hanc normam componant, sed etiam, ut populum sibi creditum in lege Domini erudiant. 4) *Nam labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est;* quod ad pastores novæ legis maxime pertinet, quia Deo propiores 5) *a claritate in claritatem* transformari debent, *tamquam a Domini spiritu.* Et cum eos 6) lucis nomine nuncupavit Christus dominus, propriæ sunt illorum partes, 7) ut sint *lumen eorum, qui in tenebris sunt*, eruditores insipientium, magistri infantium; 8) et, si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, hujusmodi instruant.

1) Exod. 31, 18. et 32, 15. — 2) Matth. 22, 40. — 3) Psal. 1, 2. — 4) Mal. 2, 7. — 5) I. Cor. 3, 18. — 6) Matth. 5, 14. — 7) Rom. 2, 20. — 8) Gal. 6, 1.

In confessionibus etiam judicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt. Quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo sint, necesse est, quam vigilantissimi, et in divinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc divinam regulam, de quacumque et actione, et officii prætermissione judicium facere possint; et, ut est apud Apostolum, 1) *sanam doctrinam* tradant, idest quæ nullum contineat errorem, et animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur; ut 2) sit populus Deo acceptus, *sectator bonorum operum*. Jam vero in hujuscemodi tractationibus ea pastor sibi et aliis proponat, quibus legibus parendum esse persuadeat.

3. *Qui decalogi, et legis naturæ auctor sit.*

Inter cetera autem, quæ animos hominum ad hujus legis jussa servanda possunt impellere, illud maximam vim habet, Deum esse hujus legis auctorem. Quamvis enim 3) per angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem. Cujus rei satis amplum testimonium præbent non solum ipsius legislatoris verba, quæ paulo post explicabuntur 4), sed infinita pene scripturarum loca, quæ pastoribus facile occurrent. Nemo enim est, quin sibi a Deo legem in animo insitam esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, justum ab injusto possit secernere: cujus vis et ratio legis, cum ab ea, quæ scripta est, diversa non sit; quis est, qui ut intimæ, sic scriptæ legis auctorum Deum negare audeat? Hanc igitur divinam lucem, pene jam pravis moribus et diuturna perversitate obscuratam, cum Deus Mosi legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse, quam novam tulisse docendum est, ne forte populus, cum audit legi Mosis derogatum esse, putet his legibus se non teneri. Certissimum enim est, non propterea his præceptis parandum esse, quod per Mosem data sunt, sed quod omnium animis ingenita, et per Christum dominum explicata sunt et confirmata.

4. *Quo modo ad legem servandam ab ipso legis auctore populus excitari possit.*

Juvabit tamen plurimum, et ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit; de cujus sapientia et æquitate dubitare non possumus, neque ejus infinitam vim atque potentiam effugere. Quare cum pro-

1) 2 Tim. 4, 3. — 2) Tit. 2, 14. — 3) Gal. 3, 19. — 4) Exod. 24. 12.

phetas Deus juberet servari legem, 1) dicebat se dominum Deum esse; et in ipso decalogi exordio: 2) *Ego sum Dominus Deus tuus;* et alibi: 3) *Si dominus ego sum, ubi est timor meus?*

5. *Quantum sit beneficium, legem a Deo accepisse.*

Non solum autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quæ salutem nostram contineret, voluntatem explicarit. Quare non uno loco scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suam dignitatem, ac Dei beneficentiam cognoscat, veluti in deuteronomio: 4) *Hæc est*, inquit, *vestra sapientia, et intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens, et intelligens, gens magna;* et rursus in psalmo: 5) *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.*

6. *Quare tanta majestate legem suam israelitis olim Deus tradere voluerit.*

Verum si parochus rationem præterea latæ legis ex scripturæ auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles, quam pie ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat: triduo enim, antequam ferretur lex, Dei jussu dictum est omnibus, 6) ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quo sanctiores ac paratiores essent ad accipiendam legem, ut ad diem tertium adessent. Deinde, cum ad montem essent adducti, unde Dominus illis legem per Mosem erat laturus, uni Mosi dictum est, ut in montem ascenderet; quo Deus maxima cum majestate venit, et locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudi, ac loqui cum Mose cœpit, eique leges dedit. Quod divina sapientia nullam aliam ob causam factum voluit, nisi nos ut moneret, casto humilique animo legem Domini accipiendam esse; quod si præcepta negligeremus, paratas nobis a divina justitia pœnas imminere.

7. *Quo modo lex tanto terrore promulgata, ab hominibus impleri possit, et quod nihil amore facilius sit.*

Quin etiam, legis jussa difficultatem etiam non habere, ostendat parochus: quod vel una hac ratione ex sancto Augustino docere poterit, cum inquit: 7) *Quid, quæso, dicitur impossibile esse homini amare, amare inquam creatorem beneficum, patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus*

1) Levit. 18, 5. et 19. et 20. ℣ 8.— 2) Exod. 20, 2. — 3) Malac. 1,6.—4) Deut. 4, 6. — 5) Psal. 147, 20. — 6) Exod. 19, 10.— 7) Serm. 6. de tempore, et serm. 47. de sanctis.

suis? at vero 1) *qui diligit, legem implevit.* Quare Joannes apostolus 2) præcepta Dei gravia non esse, aperte testatur. Nihil enim justius, nihil cum majore dignitate, nihil majore cum fructu ab homine, teste beato Bernardo, exigi potuisset. Quamobrem summam Dei benignitatem admiratus est Augustinus, sic ipsum Deum affatus: *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas a me? et nisi faciam, irascaris mihi et mineris ingentes miserias? Parvane ipsa est, si non amem te?*

Quod si quis eam afferat excusationem impediri se, quo minus Deum amet, infirmitate naturæ; docendum est, Deum, qui amorem requisivit, 3) amoris vim inserere cordibus per Spiritum sanctum suum. Hic autem 4) Spiritus bonus petentibus a Patre cœlesti datur; ut merito sanctus Augustinus precatus sit: *Da quod jubes, et jube quod vis.* Quia igitur Dei auxilium præsto nobis est, maxime post Christi domini mortem, per quam princeps hujus mundi electus est foras, non est quod quisquam rei difficultate deterreatur; 5) nihil enim est amanti difficile.

8. *Teneantur ne omnes homines necessario ad legis observationem.*

Præterea, ad eamdem rem persuadendam plurimum valebit, si explicabitur, necessario legi obtemperandum esse; præsertim cum nostris temporibus non defuerint, qui, sive facilis, sive difficilis sit lex, ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie et magno ipsorum malo dicere non veriti sunt. Quorum nefariam impiamque sententiam, 6) sacræ scripturæ testimoniis parochus confutabit, ejusdem maxime Apostoli, cujus illi auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur ait Apostolus? 7) Non præputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observationem mandatorum Dei. Quod vero eamdem sententiam alibi repetit, et 8) novam creaturam in Christo tantum dicit valere, intelligimus plane eam novam creaturam in Christo dicere, qui mandata Dei observat. Is enim, 9) qui *habet mandata* Dei *ac servat, diligit* Deum, Domino ipso teste apud Joannem: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Nam etsi justificari potest homo, et ex impio fieri pius, antequam singula legis præcepta externis actionibus impleat;

1) Rom. 13, 8. -- 2) 1. Joan. 5, 3. Matth. 11, 30. -- 3) Rom. 5, 5. -- 4) Luc. 11, 13. -- 5) Aug. in psal. 121. Bern. in serm. de dom. in palm. in serm. de Magdal. — 6) Rom. 2, 6. 7. 3, 31. -- 7) 1. Cor. 7, 19. et 2. Tim. 4, 8. et Hebr. 5, 9. 1. Petr. 1, 10. 1. Cor. 7, 10. -- 8) Gal. 6, 15. — 9) Joan. 14, 21, 23.

tamen fieri non potest, ut, qui per ætatem ratione uti queat, ex impio fiat justus, nisi animum habeat paratum ad omnia præcepta Dei servanda.

9. *Quos fructus consequuntur, qui legem divinam observant.*

Ad extremum vero, ne quid prætermittat parochus, quos fidelis populus adducatur, ut legem servet; quam sint ejus uberes suavesque fructus, demonstrabit. Quod facile poterit ex iis, quæ psalmo decimo octavo scripta sunt, probare. In eo enim legis Dei laudes celebrantur; quarum hæc est vel maxima, quæ Dei gloriam et majestatem multo amplius explicat, quam decore suo atque ordine faciant ipsa cœlestia corpora; quæ ut omnes quamvis barbaras nationes in sui admirationem rapiunt, ita efficiunt, 1) ut rerum omnium opificis et conditoris gloriam, sapientiam, ac potentiam agnoscant. Ac 2) lex quidem *Domini convertit animas* ad Deum. Agnoscentes enim vias ejus, et Dei sanctissimam voluntatem per legem, convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli 3) timentes Deum, vere sapientes sunt; hoc illi deinceps tribuit, ut *sapientiam præstat parvulis*. Hinc veris gaudiis, et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus præterea voluptatibus et præmiis, et in hac vita, et in futuro sæculo illi cumulantur, qui Dei legem observant.

10. *Cum omnia voluntatem Dei faciant, hominem eamdem voluntatem sequi æquissimum ostenditur.*

Nec vero tam nostræ utilitatis gratia, quam Dei causa, nobis est servanda lex, qui suam hominum generi in lege voluntatem aperuit; quam, cum 4) ceteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eamdem sequi multo est æquius.

Ne id quidem silentio prætereundum est, vel in hoc maxime Deum suam in nos clementiam, et summæ bonitatis divitias, ostendisse: quod cum sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ serviremus, cogere; voluit tamen gloriam suam cum utilitate nostra conjungere, ut quod homini utile, idem esset Deo gloriosum. Quoniam igitur id maximum et præclarissimum est, docebit parochus, ut a Propheta ultimo loco dictum est, 5) *in custodiendis illis* retributionem multam esse. Non enim tantum illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam felicitatem magis spectare videbantur, 6) ut *benedicti*

1) Rom. 1, 20. — 2) Psal. 18, 8. — 3) Job. 18, 28. — 4) Psal. 102, 21. et 148, 8. — 5) Psal. 18, 12. — 6) Deut. 28. per totum. Isa. 1, 19.

simus *in civitate, benedicti in agro* ; sed 1) *copiosa merces in cœlis*, et 2) *mensura bona, conferte , coagitata , et superfluens* proposita est, quam piis et justis actionibus meremur divinæ misericordiæ adjumento.

11. *Quo pacto lex Mosis omnium ætatum homines obliget, quaque occasione israelitis promulgata fuerit.*

Quamvis hæc lex judæis 3) in monte a Domino data fuerit, tamen quoniam 4) natura omnium mentibus multo ante impressa et consignata erat, atque ob eam rem Deus universos homines illi perpetuo parere voluit; plurimum proderit verba illa, 5) quibus, Mose ministro atque interprete, hebræis promulgata est, et populi israelitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare.

Principio narrabit parochus ex omnibus nationibus , quæ sub cœlo erant, 6) unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham, 7) quem peregrinum esse voluit in terra Chanaan ; 8) cujus possessionem cum ei pollicitus esset, tamen et ille, 9) et posteri ejus amplius quadringentos annos vagi fuerunt, antequam promissam terram incolerent; in quà quidem peregrinatione numquam eorum curam dimisit. Transibant 10) quidem illi *de gente in gentem, et de regno ad populum alterum,* sed nullam umquam illis injuriam fieri passus est, 11) immo vero in reges animadvertit. Priusquam autem in Ægyptum descenderent, 12) virum præmisit, cujus prudentia et illi et ægyptii fame liberarentur. In Ægypto vero ea illos benignitate complexus est, ut, repugnante et ad illorum perniciem incumbente Pharaone, 13) mirum in modum augerentur; et cum valde affligerentur, ac tamquam servi durissime tractarentur, 14) ducem Mosen excitavit, qui nos in manu potenti educeret. Hujus præcipue liberationis, initio legis meminit Dominus his verbis : *Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis.*

12. *Cur judæi in populum a Deo delecti fuerint.*

Ex his vero illud maxime parocho animadvertendum est, unam ex universis nationibus a Deo delectam esse, quam populum vocaret suum, et cui se cognoscendum et colendum præberet; 15) non quod ceteras justitia aut numero vinceret,

1) Matth. 5, 12. — 2) Lucæ 6, 38. — 3) Exod 19, 20 et 20, 20. Deut. 5, 2. — 4) Rom. 2, 15. — 5) Deut. 5, 5. Gal. 3, 19. — 6) Deut. 4, 37. — 7) Gen. 12, 5. — 8) Gen. 13, 14. — 9) Gen. 15,. 13 Exodi 12, 36. — 10) Psal. 104, 13. — 11) Gen. 20, 3. — 12) Gen. 37, 28. — 13) Exod. 1, 12. 13. — 14) Exod. 3, 10. — 15) Deut. 7, 7. Vide Thom. in 1, 2. q. 98, art. 4.

quemadmodum hebræos monet Deus, sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem inopem et exiguam augeret et locupletaret, quo ejus potentia, et bonitas notior apud omnes esset et illustrior. Cum igitur ea esset illorum hominum conditio, iis 1) *conglutinatus est*, *et* hos *amavit;* ita ut, cum esset Dominus cœli et terræ, non confunderetur vocari Deus eorum, 2) quo ceteras gentes ad æmulationem provocaret, ut, perspecta israelitarum felicitate, omnes homines ad veri Dei cultum sese conferrent; quemadmodum etiam Paulus testatur, se, 3) gentium felicitate proposita, et vera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam provocare.

13. *Cur hebræi diu multumque vexati sint, antequam legem acciperent.*

Deinde fideles docebit, Deum hebræos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima servitute premi divexarique permisisse, ob eam rem, uti doceremur, 4) amicos Dei fieri, non nisi mundi inimicos, ac peregrinos in terris; itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo: tum vero, ut ad Dei cultum translati intelligerimus, quanto feliciores demum sint ii, qui Deo, quam qui mundo serviunt. Cujus rei nos scriptura commonet; ait enim: 5) *Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, et servitutis regni terrarum.*

Præterea, explicabit post amplius quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere vult, atque in ejus bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi præcepti explanatione dicetur.

14. *Cur tali loco et tempore lex data fuerit.*

Postremo, locum ac tempus notabit, quibus hanc legem populus Israel a Deo accepit; nempe postquam eductus ex Ægypto in desertum venit; ut beneficii recentis memoria allectus, et loci asperitate, in quo versabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur. Homines enim iis maxime devinciuntur, quorum beneficentiam experti sunt, atque ad Dei præsidium confugiunt, cum se omni spe humana destitutos esse vident. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectandam cœlestem doctrinam eo propensiores esse, quo

1) Deut. 10, 15. — 2) Deut. 4, 5, 6. — 3) Rom. c. 11, 14. — 4) Jacob. 4, 4. — 5) Par. 12, 8.

se magis a mundi illecebris, et carnis voluptatibus abstraxerint; sicut per prophetam dictum est : 1) *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.*

DE PRIMO PRÆCEPTO.

CAPUT II.

EGO SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA ÆGYPTI, DE DOMO SERVITUTIS.

1. *Quid sibi exordium velit, et quænam in eo contineantur mysteria.*

Enitatur itaque parochus, et, quantum potest, efficiat, ut fidelis populus hæc verba semper in animo habeat: 2) *Ego sum Dominus Deus tuus;* ex quibus intelligent, legislatorem se creatorem habere, a quo et conditi sunt et conservantur, jureque illud usurpent : 3) *Ipse est dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.* Quorum verborum vehemens et frequens admonitio eam vim habebit, ut ad legem colendam fideles promptiores reddantur, et a peccatis abstineant. Quod autem sequitur : *Qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis;* etsi judæis tantum videtur convenire ægyptiorum dominatu liberatis; tamen, si interiorum salutis universæ rationem spectemus, multo magis ad christianos homines pertinet, qui non ex ægyptiaca servitute, sed e peccati regione, et 4) *potestate tenebrarum* a Deo erepti, atque *in regnum filii dilectionis suæ* translati sunt. Cujus beneficii magnitudinem intuens Hieremias prædixit illud : 5) *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicetur ultra, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti; sed, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra aquilonis, et de universis terris, ad quas ejeci eos : et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos,* et quæ sequuntur. Pater enim indulgentissimus per filium suum 6) *filios, qui erant dispersi*, congregavit in *unum,* ut jam

1) Isa. 20, 9. — 2) Exod. 20, 2. — 3) Ps. 94, 7. — 4) Col. 1. 13. — 5) Jer. 16, 14. 15. 16. — 6) Joan. 11, 52.

1) non ut servi peccato, sed justitiæ. 2) *serviamus illi in sanctitate, et justitia coram ipso omnibus diebus nostris.*

2. *Quo modo ex principio hujus decalogi fideles affici debeant.*

Quare fideles omnibus tentationibus tamquam clypeum, opponent illud Apostoli; 3) *Qui mortui sumus peccato, quo modo adhuc vivimus in illo?* Jam non sumus nostri, 4) *sed ejus qui* pro nobis *mortuus est, et resurrexit. Ipse est dominus Deus noster,* qui nos 5) *suo sanguine* sibi *acquisivit,* quo modo 6) peccare poterimus in dominum Deum nostrum, 7) ipsumque iterum cruci affigere? Ut igitur vere liberi, et 8) ea quidem *libertate, qua nos Christus liberavit,* 9) *sicut exhibueramus* membra nostra *servire* injustitiæ, *ita* exhibeamus *servire justitiæ in sanctificationem.*

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

3. *Quid hoc primum præceptum observandum fugiendumve complectatur.*

Priorem in decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posteriorem vero, quæ ad proximum, docebit parochus; quia eorum, quæ proximo præstamus, causa Deus est. Tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cum propter Deum diligimus: ea vero sunt in priori tabula descripta. Secundo loco in verbis iis, quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum ostendet: quorum alterum jubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur: *Non habebis Deos alienos coram me,* eam habet sententiam conjunctam: *Me verum Deum coles, alienis diis cultum non adhibebis.*

4. *Quo modo hoc præcepto fides, spes, et charitas contineantur.*

In priori autem continetur præceptum fidei, spei et charitatis. Nam cum Deum dicimus 10) immobilem, 11) incommutabilem, 12) perpetuo eumdem manentem, 13) fidelem; recte sine ulla iniquitate confitemur: ex quo ejus oraculis assentientes, omnem ipsi fidem et auctoritatem tribuamus, necesse est. Qui vero omnipotentiam, clementiam, et ad benefaciendum facilitatem ac propensionem illius considerat, poterit ne spes omnes suas non in illo collocare? At 14) si bonitatis, 15) ac dilectionis ipsius effusas in nos divitias contempletur, illum ne poterit,

1) Rom. 6, 2. — 2) Luc. 1, 74. 75. — 3) Rom. 2, 8. — 4) 2. Cor. 5, 15. — 5) Act. 20, 2. — 6) Gen. 39, 9. — 7) Hebr. 6, 6. — 8) Gal. 4, 31. — 9) Rom. 6, 19.. — 10) Malach. 3, 6. — 11) Jacob. 1, 17. — 12) Psal. 101, 28. — 13) Deut. 32, 4. — 14) Rom. 2, 4. — 15) Rom. 2, 9.

non amare ? Hinc est illud procemium , hinc illa conclusio, qua in præcipiendo, mandandoque in scriptura utitur Deus ; 1) *Ego Dominus.*

5. *Præceptum hoc, ut negativum est, exponitur.*

Altera autem præcepti pars illa est : *Non habebis deos alienos coram me ;* qua loquendi formula legislator usus est, non quod satis explicata non esset hæc sententia affirmatione præcepti in hunc modum, *Me unum Deum coles :* si enim Deus est, unus est ; sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum verum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum venerabantur. Cujusmodi inter hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, 2) ut Elias eis objiciebat , in duas partes claudicabant ; quod et 3) samaritæ fecerunt, qui Deum Israëlis , et deos gentium colebant.

6. *Quo modo hoc præceptum omnium maximum censendum est.*

His explicatis, addendum erit, hoc præceptum esse omnium primum et maximum, non ordine tantum ipso , sed ratione, dignitate, et præstantia. Debet enim Deus obtinere apud nos infinitis partibus majorem, quam domini , quam regis, charitatem et auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat : ab eo in utero matris nutriti, atque inde in hanc lucem educti sumus; ipse nobis ad vitam victumque res suppeditat necessarias.

7. *Qui præcipue sint rei violati hujus præcepti.*

Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem , spem , et charitatem non habent, quorum peccatum latissime patet. Sunt enim in hoc numero , qui in hæresim labuntur ; qui non credunt ea, quæ sancta mater ecclesia credenda proponit ; qui somniis, 4) auguriis, 5) ceterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de sua salute spem abjiciunt, nec divinæ bonitati confidunt ; qui divitiis tantum, qui corporis valetudine ac viribus nituntur : quæ fusius ab iis explicata sunt , qui de vitiis et peccatis conscripserunt.

8. *Non adversatur huic præcepto cultus , qui ex recepto ecclesiæ usu sanctis tribuitur.*

Verum illud etiam in hujus præcepti explicatione accurate docendum est, venerationem , et invocationem sanctorum angelorum , ac beatarum animarum , quæ cœlesti gloria perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum sanctorumque cinerum

1) Levit. 4. 5. 6. 28. et alibi frequenter. — 2) 3. Reg. 18, 21. — 3) 4. Reg. 17, 27. 28. 99. — 4) Deut. 18,, 10 Isa. 2, 6. Jerem. 27, 9. — 5) De his agitur 26. q. 2. cap. Illud, quod est.

cultum, quem semper catholica ecclesia adhibuit, huic legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui, edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet, nolle regem, suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim 1) angelos christiani adorare dicuntur exemplo sanctorum veteris testamenti, non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt. Quod si legimus interdum angelos recusasse, 2) ne se homines venerarentur, eo fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur.

9. *Quo modo sanctos angelos colere liceat, ex scripturis ostenditur.*

Spiritus enim sanctus, qui ait: 3) *Soli Deo honos et gloria;* idem præcepit, ut 4) honore parentes 5) seniores afficeremus. Sancti præterea viri, qui Deum unum colebant, 6) reges tamen, ut est in divinis litteris, adorabant, idest supplices venerabantur. Quod si reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur; angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit, et quorum opera non modo ad ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ, tum corporis periculis quotidie liberamur, etiamsi se nobis in conspectum non dent, tanto majorem honorem non habebimus, quanto beatæ illæ mentes dignitate regibus ipsis antecellant? Adde charitatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis provinciis, quibus præsunt, ut ex 7) scriptura facile intelligitur, preces fundunt; quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est: nostras enim 8) preces Deo offerunt, et lacrymas. Quamobrem in evangelio docuit Domius pusillos scandalizandos non esse 9) quod *angeli eorum in cœlos semper vident faciem Patris, qui in cœlis est.*

10. *Invocandos esse sanctos angelos ex scripturis probatur.*

Invocandi itaque sunt; quod et perpetuo Deum intuentur, et patrocinium salutis nostræ sibi delatum libentissime suscipiunt. Extant divinæ scripturæ testimonia hujus invocationis. Jacob enim ab angelo, quocum luctatus fuerat, petit ut sibi benedicat, immo etiam cogit: se enim non dimissurum illum

1) Gen. 18, 2. et 19, 1. Num. 22, 31. Jos. 5, 14. — 2) Apoc. 19, 10, et 22, 9. — 3) 1. Timot. 1, 17. — 4) Exod. 20. 12. — 5) Levit. 19, 32. — 6) Gen. 23, 7, 12. — 7) Dan. 10, 13. — 8) Tob. 3, 25. 12, 12. — 9) Matth. 18, 10.

profitetur,nisi benedictione accepta; neque eam solum sibi ab eo tribui quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minime videbat, tum cum dixit: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.*

11. *Sanctorum invocatione, et reliquiarum veneratione nihil honori Dei detrahitur.*

Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis atque invocandis, et sacris eorum reliquiis cineribusque venerandis, Dei gloria minuatur; ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, et ad sanctorum imitationem cohortatur. Quod officium 1) nicæno altero, et gangrensi, ac tridentino conciliis, et sanctorum patrum auctoritate comprobatur.

12. *Quibus potissimum argumentis sanctorum invocatio stabilienda sit.*

Quo autem sit ad refutandos eos instructior parochus, qui huic veritati adversantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium, et Damascenum potissimum legat, ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab apostolis accepta, et in ecclesia Dei perpetuo retenta et conservata. Cujus rei firmius aut clarius requirat argumentum divinæ scripturæ testimonio, quæ sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Extant enim quorumdam sanctorum divina præconia, 2) quorum laudes cum sacris litteris celebrentur, quid est, quod illis singularem honorem non habeant homines? Etsi ob eam causam magis etiam colendi et invocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito et gratia Deus in nos confert beneficia. Si enim 3) *gaudium est in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente;* nonne etiam cœlestes cives pœnitentes adjuvabunt? nonne rogati peccatorum veniam et impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

13. *Illam sanctorum invocationem ex quadam auxilii divini diffidentia, fideique imbecillitate non proficisci demonstratur.*

Quod si dicatur, ut a nonnullis dicitur, supervacaneum esse sanctorum patrocinium, quod Deus sine interprete precibus nostris occurrat; has impiorum voces illud sancti Augustini facile convincit, multa Deum non concedere, nisi mediatoris ac deprecatoris opera et officium accesserit. Quod illustribus

1) Conc. nic. II. act. 6. — 2) Sanctorum laudes esse celebrandas scriptura docet. Eccl. 44. et sequentibus usque ad finem libri. — 3) Lucæ 15, 7.

1) Abimelech, et 2) Job amicorum confirmatur exemplis ; quorum peccata non nisi Abraham et Job precibus condonavit. Si vero etiam asseratur, fieri inopia et imbecillitate fidei, ut sanctos internuncios et patronos adhibeamus ; quid ad illud respondebunt centurionis exemplum, qui vel in singulari fidei præconio, 3) quod ei dominus Deus impertivit, 4) seniores tamen judæorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent ?

14. *Doctrina de uno mediatore Christo non tollit sanctorum invocationem.*

Quare si fatendum est, 5) unum nobis mediatorem propositum Christum dominum, 6) qui scilicet unus nos per sanguinem Patri cœlesti reconciliavit, et qui, 7) *æterna redemptione inventa,* semel in sancta ingressus, pro nobis interpellare non cessat ; ex eo tamen nullo modo sequi potest, quo minus ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidiis sanctorum uti non liceat, quod unum patronum habeamus Jesum Christum ; numquam id commisisset Apostolus, ut se Deo 8) tanto studio fratrum viventium precibus adjuvari vellet. Neque enim minus vivorum preces, quam eorum, qui in cœlis sunt, sanctorum deprecatio, Christi mediatoris gloriam et dignitatem imminuerent.

15. *Unde reliquiarum virtus confirmetur, et quanta sit earum vis et efficacia demonstratur.*

Sed cui fidem non faciant et honoris, qui sanctis debetur, et patrocinii, quod nostri causa suscipiunt, mirabiles effectæ res ad eorum sepulcra, et oculis, et manibus membrisque omnibus captis in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum ejectis dæmoniis ? Quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius et Augustinus litteris tradiderunt. Quid multa ? Si 9) vestes, 10) sudaria, si umbra 11) sanctorum, priusquam a vita migrarent, depulit morbos viresque restituit, quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, ceterasque sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere ? Declaravit id cadaver illud, quod forte illatum in sepulcrum 12) Elisæi, ejus tacto corpore, subito revixit.

1) Gen. 20, 17. — 2) Job. 42, 8. — 3) Matth. 8. 10. — 4) Lucæ 7, 3. — 5) 1. Tim. 2, 5. — 6) Rom. 5, 10. 2. Cor. 5, 18. Hebr. 9, 12. — 7) Heb. 7, 25. — 8) Rom. 15, 20. — 9) 4. Reg. 2, 14. — 10) Act. 19, 12. — 11) Act. 5, 15. — 12) 4. Reg. 13. 21.

16. *Verba sequentia non alterum, sed unum cum præcedentibus præceptum constituunt.*

Quod vero sequitur : 1) *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo, et quæ in terra deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra ; non adorabis ea, neque coles;* quidam hoc alterum præceptum existimantes, dua postrema ipsa unius præcepti vi contineri voluerunt : At sanctus Augustinus illa extrema dividens, hæc ipsa verba ad primum præceptum pertinere voluit : quam sententiam, quia in ecclesia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa verissima, consentaneum fuisse, præmium et pœnam cujusque cum primo præcepto conjungi.

17. *Adversus hoc præceptum non pugnat receptus in ecclesia imaginum usus.*

Nec vero quis existimet, omnino pingendi, fingendi, aut sculpendi artem hoc præcepto prohiberi. Nam in scripturis, jussu Dei, simulacra, et imagines effectas legimus, 2) cherubim, 3) serpentis æneæi. Superest igitur, ut imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid simulacris, quasi diis, colendis, de vero Dei cultu detraheretur.

18. *Quibus præsertim modis per imagines divinum numen violari possit.*

Duplici autem potissimum ratione, quod ad hoc præceptum attinet, Dei majestatem vehementer lædi perspicuum est : altera, si idola, et imagines, tamquam Deus, colantur, aut credatur inesse aliqua in his divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in 4) imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant ; quod passim sacræ litteræ reprehendunt.

Altera, si quis conetur divinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. *Quis enim Deum*, ut inquit Damascenus, *qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est, qui nullis terminis circumscribi, nec ulla figura describi queat, possit exprimere ?* Quæ res in altera nicæna synodo uberius explicatur. Præclare igitur Apostolus, 5) eos mutasse *Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem corruptibilis hominis et volucrum,*

1) Exod. 20, 4. 5. — 2) Exod. 25, 18. — 3) 3 Reg. 6, 23. 24. 2. Paral. 3, 7. Num. 21, 8. 9. — 4) Isa. 10, 10. 11. et 40, 18. 19. — 5) Rom. 1, 23

quadrupedum, ac serpentum dixit. Hæc enim omnia tamquam Deum venerabantur, cum illi harum rerum imagines ponerent. Quocirca israelitæ, qui ante vituli simulacrum clamabant: 1) *Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti,* idololatræ sunt appellati, quia 2) *mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum.*

19. *Quis sit posterioris istius partis præcepti sensus.*

Cum igitur Dominus deos alienos coli prohibuisset, ut penitus idololatriam tolleret, imaginem divinitatis ex ære duci, aut alia quavis materia fieri prohibuit. Quod Isaias declarans inquit: 3) *Cui ergo similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?* Atque in hoc præcepto hanc sententiam contineri, præter sanctorum patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam deuteronomii verba satis declarant, ubi Moses, populum ad idololatria avertere cum vellet, aiebat: 4) *Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis.* Quod sapientissimus legislator ideo dixit, ne quo errore ducti divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent.

20. *Hoc præceptum, qui trinitatis personas effingunt, non violant.*

Nemo tamen propterea, contra religionem, Deique legem quidquam committi putet, cum sanctissimæ trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, 5) quæ tam in veteri, quam in 6) novo testamento apparuerunt. Nemo enim tam rudis est, ut illa imagine divinitatem credat exprimi: sed illis declarari doceat pastor proprietates aliquas, aut actiones, quæ Deo tribuuntur: veluti cum ex 7) Daniele pingitur *antiquus dierum* in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas, et infinita sapientia significatur, qua omnes hominum et cogitationes et actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur.

21. *Angeli qua ratione pingantur.*

Angelis etiam tum humana species, tum alæ affinguntur; ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanum genus, et tamquam parati ad ministeria Domini exequenda. 8) *Omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.*

1) Exod. 22, 4. — 2) Psal 105, 20. — 3) Isa. 40, 18. — 4) Deut. 4, 15. — 5) Gen. 18, 2. Exod. 33, 23. — 6) Matth. 3, 16. et 17, 5. Dan. 7, 9. — 7) Dan. 7, 9. — 8) Heb. 1, 14.

22. *De columba, in qua Spiritus sanctus depingitur.*

Columbæ vero species, et 1) linguæ tamquam ignis in evangelio, et actis apostolorum, quas Spiritus sancti proprietates significent, multo notius est, quam ut oporteat pluribus verbis explicari.

23. *Christi, et sanctorum imagines pingi, et honorari debent.*

At vero cum Christus dominus, ejusque sanctissima et purissima mater, ceterique omnes sancti humana præditi natura humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi, atque honorari, non modo hoc præcepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum, et grati animi certissimum argumentum semper habitum est. Quod et apostolicorum temporum monumenta et œcumenicæ synodi, et tot sanctissimorum doctissimorumque patrum inter se consentientium scripta confirmant.

24. *Quis legitimus in ecclesia imaginum usus.*

Non solum autem licere in ecclesia imagines habere, et illis honorem et cultum adhibere, ostendet parochus, cum honos, qui iis exhibetur, referatur ad prototypa, verum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit; ut Damasceni libro, quem de imaginibus edidit, et septima synodo quæ est secunda nicæna, intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus et fallaciis depravare contendit; si quid forte populo hac in re peccatum fuerit, parochus, tridentini concilii decretum secutus, quoad ejus fieri poterit, studebit corrigere: ac decretum quidem ipsum, cum rés tulerit, populo interpretabitur; tum rudes, et qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit, imagines, factas ad utriusque testamenti cognoscendam historiam, atque ejus memoriam identidem renovandam; qua rerum divinarum memoria excitati, ad colendum atque amandum ipsum Deum vehementius inflammemur; sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut et colantur, et exemplo moniti ad eorum vitam ac mores nos ipsos conformemus.

1) Matth. 3, 16. Act. 2, 2.

EGO SUM DOMINUS DEUS TUUS, FORTIS, ZELOTES, VISITANS INIQUITATEM PATRUM IN FILIOS IN TERTIAM ET QUARTAM GENERATIONEM EORUM, QUI ODERUNT ME; ET FACIENS MISERICORDIAM IN MILLIA IIS, QUI DILIGUNT ME, ET CUSTODIUNT PRÆCEPTA MEA.

25. *Non pertinet hæc appendix dumtaxat ad primum præceptum.*

Duo sunt in extrema parte hujus præcepti diligenter explicanda : primum est, quod, etsi ob summum scelus prævaricationis primi præcepti, atque hominum ad id committendum propensionem, apte hoc loco pœna proponitur, communis tamen est omnium appendix præceptorum. Omnis enim lex ad præceptum servanda homines pœna et præmio inducit : hinc illæ tam frequentes in sacris litteris et crebræ Dei promissiones. Ut enim innumerabilia pene testamenti veteris testimonia prætermittamus, in evangelio scriptum est : 1) *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata ;* et alibi : 2) *Qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum ;* tum illud : 3) *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur,* et : 4) *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio :* atque alibi : 5) *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

26. *An eodem modo pœna prævaricatoribus hic intentata carnalibus, et perfectis inculcanda sit.*

Alterum est, quod longe alia ratione perfecti, alia carnales homines hanc appendicem edocendi sunt. Perfectis enim, 6) qui spiritu Dei aguntur, eique prompto et alacri animo parent, instar est cujusdam lætissimi nuncii, et magnum argumentum propensæ in eos divinæ voluntatis. Agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum et venerationem homines prope compellat ; agnoscunt immensam ejus in se benevolentiam, qui sibi imperare, suaque opera ad divini nominis gloriam uti velit ; neque solum agnoscunt, sed magna in spe sunt, illum, cum quod vult jubeat, etiam daturum vires, quibus legi ipsius parere possint. At carnalibus, qui nondum 7) spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum, quam amore virtutis abstinent a

1) Matth. 19, 17. — 2) Ib. 7, 21. — 3) Ib. 3, 10. — 4) Ib. 5, 22. — 5) Ib. 6, 15. 6) Rom. 8, 14. — 7) Ib. 8, 5.

peccatis, ejus appendicis sensus gravis et acerbus est : quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi, et, quo lex spectat, quasi manu deducendi. Parochus autem quoties alicujus explicandi præcepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita.

27. *Quid verba illa, Ego sum Deus fortis, meditandum proponant.*

Carnalibus perinde tamen ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad legem observandam hac ipsa in appendice positi, homines maxime incitent. Nam quod Deus fortis dicitur, ideo diligentius est explicandum, quod caro sæpe, quæ terroribus divinæ comminationis minus commovetur, varias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere, ac propositam pœnam vitare possit : cui autem certo persuasum est, Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat ; 1) *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ?* Eadem quoque, divinis interdum diffisa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minime parem sese esse existimet : at firma et stabilis fides 2) nihil titubans, cum divina vi ac virtute nitatur, homines contra recreat ac confirmat. Ait enim : 3) *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo ?*

28. *Quid sibi velit, quod Deus se etiam dicat zelotem.*

Alter vero aculeus, zelus ipse divinus est. Nonnumquam enim homines putant 4) Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius servemus, an negligamus ; ex quo sequitur magna vitæ confusio : cum autem Deum zelotem credimus, ejus rei meditatio facile nos in officio continet.

29. *Cujusmodi zelus Deo sit attribuendus.*

Zelus vero, qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem, sed divinum illum amorem et charitatem, qua Deus nullam a se animam patitur impune fornicari ; 5) quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei tranquillissima ejus sincerissimaque justitia, qua anima, falsis opinionibus, pravisque cupiditatibus corrupta, repudiatur, et a Dei conjugio tamquam adultera removetur. At vero zelum hunc Dei suavissimum experimur, cum summa ejus atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur. Nec enim aut amor ar-

1) Psal. 138. 7. — 2) Jacob. 1, 6. — 3) Psal. 26, 1. — 4) Job. 22, 13, 14. — 5) Ps. 72, 27.

dentior inter homines, aut major arctiorque conjunctio, quam eorum, qui conjugio copulati sunt, reperitur. Igitur, quam nos valde diligat, ostendit Deus, cum crebro se vel sponso vel marito comparans, zelotem vocat. Quamobrem doceat parochus, hoc loco sic divini cultus atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes potius, quam amantes jure dici possint, illius exemplo qui de se ipso, 1) *zelo,* inquit, *zelatus sum pro domino Deo exercituum ;* immo vero Christum ipsum imitentur, cujus illud est : 2) *Zelus domus tuæ comedit me.*

30. *Quæ sit comminationis hinc intentata sententia.*

Est autem comminationis explicanda sententia, non inultos peccatores passurum Deum , sed eos vel tamquam parentem castigaturum, vel tamquam judicem acriter ac severe in eos animadversurum. Quod alio in loco significans Moses, 3) *Et scies,* inquit , *quia dominus Deus tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his, qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes; et reddens odientibus se statim.* Et Josue, 4) *Non poteritis,* inquit, *servire Domino : Deus enim sanctus et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affiiget vos atque subvertet.*

31. *Quo modo Deus visitet peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem.*

Docendus autem populus est, comminationis pœnam ad tertiam quartamque impiorum et facinorosorum generationem pertine, non quod posteriores majorum scelerum pœnas semper luant, sed licet illi, liberique eorum impune tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, vel pœnam vitabit. 5) Quod Josiæ regi accidit : huic enim propter singularem pietatem cum pepercisset Deus, dedissetque, ut in pace in sepulcrum majorum suorum inferretur, ne videret consequentium temporum mala, quæ 6) propter Manassis avi impietatem, Judæ, et Hierusalem erant eventura ; eo mortuo, posteros ejus est ultio Dei consecuta, sic, 7) ut ne filiis quidem Josiæ pepercerit.

1) 3. Reg. 19, 14. — 2) Psal. 68, 10. — 3) Deut. 7, 9. — 4) Josue 24, 1, 20. — 5) 4 Reg. 22, 19, 20. — 6) 4. Reg. 21, 11. Jerem. 15, 4. — 7) 4. Reg. 23, 26 ad 30.

32. *Quo modo hæc verba cum verbis Ezechielis conveniant.*

Qua autem ratione hæc legis verba sententiæ illi, quæ est apud Prophetam, non adversentur : 1) *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur,* sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis omnibus antiquis patribus consentiens, aperte ostendit. Ait enim : *Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto constringitur; quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam illius delicto gravatur. Unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solum sua, quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat : cum vitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat : et justum est, ut qui sub districto judice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita præsenti etiam culpas parentis iniqui persolvere.* Commemorabit deinde parochus, 2) Dei justitiam superet ejusdem bonitas, ac misericordia : 3) *Irascitur tertiæ quarteque generationi Deus; misericordiam vero in millia impertit.*

33. *Quo modo divinarum legum prævaricatores Deum odisse censeantur.*

In eo autem, quod dictum est : *Eorum, qui oderunt me ;* peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse ? Hoc vero ad omnes peccatores idcirco pertinet, quod quemadmodum, 4) qui habet mandata Dei, et servat ea, Deum diligit; ita, qui legem Domini contemnit, et mandata ejus non servat, Deum odisse merito dicendus est.

34. *Quid sit illud* : *Faciens misericordiam his, qui diligunt me.*

Quod vero extremum est : *Et iis qui diligunt me :* servandæ legis modum ac rationem docet. Necesse est enim, eos, qui legem Dei servant, eadem charitate, atque amore, quo in Deum sunt, ad ejus obedientiam adduci ; quæ deinceps in singulis præcepta commemorabuntur.

1) Ezech. 18, 4. — 2) Jacob. 2, 13. — 3) Exod. 20, 5, 6. — 4) Joan. 14, 21.

DE SECUNDO PRÆCEPTO.

CAPUT III.

NON ASSUMES NOMEN DOMINI DEI TUI IN VANUM.

1. *Cur Deus hanc legem de suo ipsius nomine honorando ferre voluerit.*

Quamquam primo divinæ legis præcepto, quo Deum pie sancteque colere jubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessario continetur; (nam qui sibi honorem tribui vult, idem postulat, se ut summo verborum honore prosequamur, prohibetque contraria : quod et illa Domini apud Malachiam verba aperte indicant : 1) *Filius honorat patrem, et servus dominum suum : si ergo pater ego sum, ubi est honor meus?*) Deus tamen pro rei magnitudine hanc de suo ipsius divino et sanctitatis plenissimo nomine honorando, legem separatim ferre, idque nobis disertis et perspicuis verbis præscribere voluit.

2. *Quantum niti parochi debeant in hujus præcepti explicatione.* Quod sane parocho ipsi argumento in primis esse debet, nequaquam satis fore, si hac de re generatim loquatur, sed ejusmodi locum hunc esse, in quo ipse diutius commorari, et quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide, accurateque apud fideles explicare necesse sit. Neque vero nimia diligentia censenda est, cum non desint, qui adeo errorum tenebris obcæcati sint, ut 2) quem angeli glorificant, ei maledicere non vereantur : neque enim lege semel lata deterrentur, quo minus Dei majestatem quotidie imminuere, immo singulis pene horis ac momentis impudentissime audeant. Quis enim non videat, omnia jurejurando affirmari ? omnia imprecationibus et execrationibus referta esse, usque adeo ut nemo fere vel vendat aliquid, vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non jurisjurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies, vel in re levissima et inani, temere non usurpet? Quo major parocho cura et diligentia adhibenda est, ut sæpe fideles admoneat, quam grave hoc scelus sit et detestabile.

1) Malach. 1, 6. — 2) Psal. 88, 8. Isa. 6.

3. *Quid secundum istud præceptum imperet, vel prohibeat.*

Jam vero, in hujus præcepti explicatione id primum constet, cnm eo, quod lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem conjunctam esse, quas præstare homines debent. Utrumque autem separatim docendum est : primum quidem, ut ea, quæ tradenda sunt, facilius exponantur, quid jubeat lex; mox etiam, quid vetet. Nam quæ imperat, illa sunt, nomen Dei esse honorandum, ac per illud sancte jurandum : hæc rursus, quæ prohibet; nemo divinum nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut falso, aut frustra, aut temere juret.

4. *Quid Dei nomine hic intelligatur.*

In ea itaque parte, qua jubemur divino nomini honorem tribuere, parochus fidelibus præcipiat, Dei nomen, ipsius inquam litteras et syllabas, aut omnino per se nudum verbum tantummodo attendendum non esse; sed in eam cogitationem veniendum, quid valeat illa vox, quæ omnipotentem et sempiternam majestatem unius et trini numinis significat. Ex his autem facile colligitur, inanem esse nonnullorum judæorum superstitionem, qui, quod scriberent Dei nomen, pronunciare non auderent; quasi in quatuor illis litteris, non in re divina, vis esset. Sed quamvis singulari numero prolatum sit, *Non assumes nomen Dei,* id non de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est. Multa enim Deo imposita sunt nomina, ut *domini*, 1) *omnipotentis*, 2) *domini exercituum*, 3) *regis regum, fortis*, et alia id genus, quæ in scripturis leguntur; quæ parem eamdemque venerationem habent omnia. Deinde docendum est, quo modo divino nomini debitus honor adhibeatur : neque enim christiano populo, cujus ore Dei laudes assidue celebrandæ sunt, rem utilissimam et pernecessariam ad salutem, ignorare fas est.

5. *Qua ratione divinum nomen venerari, aut honorare censeamur.*

Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini nominis, tamen in iis, de quibus deinceps hic dicetur, vis et pondus omnium videtur esse.

Primum igitur laudatur Deus, cum in omnium conspectu Deum ac dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostræ auctorem quemadmodum agnoscimus, ita etiam

1) Exod. 15, 3. — Isa. 6, 3. — 3) Apoc. 19, 16.

prædicamus. Itemque cum verbo Dei, quo ejus voluntas enunciatur, sancte et diligenter operam damus, in ejus meditatione assidue versamur, studiose illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo perinde ut cujusque personæ, et muneri aptum et consentaneum est.

Deinde divinum nomen veneramur, et colimus, cum officii et religionis causa divinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tum prosperis, tum adversis illi singulares gratias agimus. Ait enim Propheta : 1) *Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus :* extantque plurimi 2) David psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate divinas illius laudes suavissime decantat. Extat admirabile illud patientiæ exemplum 3) Job; qui cum in maximas illas horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso et invicto animo laudare numquam intermisit. Nos itaque cum animi corporisque doloribus cruciamur, cum miseriis et ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium et animi nostri vires convertamus, illud Job dicentes : 4) *Sit nomen Domini benedictum.*

6. *Quo modo huic item præcepto alias pareamus.*

Neque vero minus Dei nomen honoratur, si fidenter opem ejus imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus : 5) *Invoca,* inquit, *me in die tribulationis : eruam te, et honorificabis me ;* cujus implorationis cum multis aliis in locis, tum præcipue in psalmis 16, 43 et 118, illustria reperiuntur exempla.

Præterea Dei nomen honore prosequimur, cum fidei faciendæ causa testamur Deum : qui modus a superioribus valde differt. Nam quæ supra memoravimus, ita suapte natura bona sunt atque expetenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exequendis se ipsum dies noctesque exerceat : 6) *Benedicam,* inquit David, *Dominum in omni tempore ; semper laus ejus in ore meo.* At, jusjurandum licet bonum sit, ejus tamen frequens usus minime est laudabilis.

7. *Qua re jurisjurandi frequentior usus non sit probandus.*

Hujus autem discriminis ratio in eo posita est, quod jusju-

1) Psal. 102, 2. — 2) Psal. 9, 30, 34. 65. et plurimi alii. — 3) Job. 1, 21. etc. 2. 10. — 4) Job. 1, 21. — 5) Psal. 49, 15. — 6) Psal. 33, 1.

randum ea tantum de causa institutum est, ut esset tamquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis, et ad probandum, quod dicimus, necessarium instrumentum, [1] ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit, eorumdem vero frequentatio perniciosa omnino est; ita etiam nisi cum gravis et justa causa subest, jurejurando uti non est salutare: quod si sæpius adhibeatur, tantum abest ut prosit, ut magnum detrimentum afferat. Quamobrem præclare docet sanctus Chrysostomus, non nascente, sed jam adulto mundo, *cum mala longe lateque propagata universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco et ordine consisteret, sed perturbata et permixta omnia sursum, deorsum, magna rerum confusione, ferrentur: et, quod malorum omnium gravissimum est, mortales fere omnes in fœdam idolorum servitutem seipsos abjecissent: tum denique longo sane intervallo jusjurandum in hominum consuetudinem irrepsisse: nam cum in tanta hominum perfidia et iniquitate nemo facile ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.*

8. *In quo consistat juramenti ratio, quidque proprie sit jurare.*

Verum cum in hac præcepti parte præcipua sit illa ratio docendi fideles, quo modo jusjurandum pie sancteque adhibere debeant; primum dicendum est, *jurare* nihil aliud esse, nisi Deum testari, quacumque id verborum forma et conceptione fiat: nam, et *testis est mihi Deus,* et *per Deum,* idem sunt. Est etiam illud jusjurandum, cum ad faciendam fidem per res creatas juramus, ut *per sacra Dei evangelia, per crucem, per sanctorum reliquias et nomen,* et cetera id genus. Neque enim hæc ipsa per se jurejurando auctoritatem aut robur aliquod afferunt; sed Deus ipse hoc præstat, cujus divinæ majestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur, ut per evangelium jurantes, per Deum ipsum jurent, cujus veritas evangelio continetur et declaratur; similiter et per sanctos, [2] qui templa Dei sunt, quique evangelicæ veritati crediderunt, eamque omni observantia coluerunt, et per gentes et nationes latissime disseminarunt.

9. *De ea jurisjurandi forma, quæ per execrationem fit.*

Eadem ratio est illius jurisjurandi, quod per execrationem profertur; quale est illud sancti Pauli: [3] *Ego testem Deum invoco in animam meam.* Etenim hoc pacto aliquis Dei judicio

1) August. in serm. Dom. in monte, l. 1. c. 3. et habetur 22. q. 4. c. Ita ergo. Chrys. hom. 26. ad popul. antioch. — 2) 1. Cor. 3, 16. — 3) 2. Cor. 1, 23

tamquam mendacii ultori subjicitur. Neque propterea negamus, nonnullas ex hisce formulis ita accipi posse, quasi jurisjurandi vim non habeant; sed tamen utile est, quæ de jurejurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eandem prorsus normam et regulam dirigere.

10. *Quotuplex sit juramentum.*

Duo autem sunt jurandi genera; primum quidem, quod assertorium appellatur, nimirum, cum aliquid de re præsenti, aut præterita religiose affirmamus, ut Apostolus in epistola ad galatas: 1) *Ecce coram Deo, quia non mentior.* Alterum vero promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur, futurum tempus spectans, cum aliquid ita fore pro certo pollicemur et confirmamus; cujusmodi est illud Davidis, qui Bersabeæ conjugi, jurans per dominum Deum suum, promisit Salomonem, ejus filium, regni heredem fore, atque in ipsius locum successurum.

11. *Quot sint ad legitimum juramentum requisita.*

Verum enim vero licet ad jusjurandum satis sit, Deum testem adhibere; tamen, ut rectum sanctumque sit, multo plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda. Ea vero breviter, teste divino Hieronymo, Hieremias enumerat, cum inquit: 2) *Jurabis; vivit Dominus in veritate, et in judicio, et in justitia.* Quibus sane verbis illa breviter summatimque complexus est, quibus omnis jurisjurandi perfectio continetur, veritatem, inquam, judicium, et justitiam.

12. *Quo modo juramentum præstetur in veritate.*

Primum itaque in jurejurando locum veritas habet, nimirum ut, quod asseritur, et ipsum verum sit, et, qui jurat, id ita esse arbitretur, non quidem temere, aut levi conjectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum vero jurisjurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem plane modo veritatem requirit. Nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut, cum tempus advenerit, id re ipsa præs'et, et promissum exsolvat. Neque enim vir probus id umquam se facturam recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis et voluntati adversari putet, sed quidquid promittere et jurare licuerit, id semel promissum numquam mutabit; nisi fortasse commutate rerum conditione, tale esse inceperit, ut jam, si fidem servare, et promissis stare velit, Dei odium et offensionem subiret.

1) Gal. 1. 20. — 2) Jerem. 4. 2.

Veritatem autem jurejurando necessarium esse, David quoque indicat illis verbis : 1) *Qui jurat proximo suo, et non decipit.*

13. *Quis dicatur jurare in judicio, quamque ob causam pueris juramentum non sit deferendum.*

Sequitur secundo loco judicium . Neque enim jusjurandum temere et inconsiderate, sed consulto et cogitato adhiberi debet. Itaque juraturus, primum quidem consideret, utrum necessitate cogatur , necne ; remque totam accurate expendat, an ejusmodi sit, ut jurejurando indigere videatur. Tempus præterea spectet, locum attendat, aliaque permulta, quæ rebus adjuncta sunt, circumspiciat; non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei vi et necessitate. Etenim, nisi hæc consideratio et diligens animadversio antecesserit, sane jusjurandum præceps et temerarium erit ; cujusmodi est illorum irreligiosa affirmatio, qui in re levissima, et inani, nulla ratione aut consilio, sed prava quadam consuetudine jurant. Id vero passim quotidie a venditoribus et emptoribus fieri videmus. Nam illi, ut quamplurimo vendant , hi rursus , ut quam minimo emant, res venales vel laudare, vel vituperare jurejurando non dubitant, Cum itaque judicio et prudentia opus sit, pueri vero ita acute perspicere ac distinguere nondum per ætatem possint ; idcirco constitutum est a sancto Cornelio pontifice, ne a pueris ante pubertatem, hoc est ante decimum quartum annum, jusjurandum exigatur.

14. *Quo pacto in justitia juretur.*

Reliqua est justitia, quæ maxime in promissis requiritur. Quare si quis injustum aliquid vel inhonestum promittit , et jurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat. Extat hujus rei in evangelio exemplum Herodis regis, 2) qui temerario jurejurando obstrictus , puellæ saltatrici caput Joannis baptistæ , tamquam saltationis præmium, dedit. Tale etiam fuit judæorum jusjurandum , qui seipsos, ut est in actis apostolorum, ea conditione devoverunt , nihil gustaturos, donec Paulum occidissent.

15. *Quibus præcipue rationibus intelligatur jusjurandum esse aliquando licitum.*

His ita explicatis , nulla plane dubitatio relinquitur, quin illi tuto jurare liceat, qui hæc omnia servaverit, quique hisce conditionibus , tamquam præsidiis quibusdam jusjurandum

1) Psal. 14, 4. — 2) Matth. 6 , 23.

munierit. Sed et multis argumentis id probare facile est. nam lex Domini, quæ 1) *immaculata* est et 2) *sancta*, hoc præcepit. *Dominum*, inquit, *Deum tuum timebis*, *et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis;* et a Davide scriptum est: 3) *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo*. Præterea 4) sacræ litteræ indicant, ipsa ecclesiæ lumina, sanctissimos apostolos jurejurando aliquando usos esse; idque ex Apostoli epistolis apparet. Adde. quod et angeli ipsi interdum jurant: nam a sancto Joanne evangelista in apocalypsi scriptum est, 5) angelum jurasse per viventem in sæcula. Quin etiam et 6) Deus ipse jurat angelorum dominus; et in veteri testamento multis in locis Deus promissiones suas jurejurando confirmat, ut 7) Abrahæ, et David, qui illud de Dei jurejurando prodidit: 8) *Juravit*, inquit, *Dominus et non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*.

16. *Jusjurandum rite præstitum, esse in laude reponendum probatur*.

Neque vero obscura est ratio ad explicandum, cur jusjurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret, et ipsius ortum finemque intueatur. Etenim jusjurandum a fide originem ducit, qua homines credunt Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi umquam possit, nec alios decipere: *cujus* 9) *oculis nuda sunt omnia et aperta, qui* 10) denique universis rebus humanis admirabili providentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti, Deum veritatis testem adhibent; cui fidem non habere, impium ac nefarium erit.

17. *Jurisjurandi finis est controversiarum et litium finis*.

Quod vero ad finem attinet, eo tendit jusjurandum, atque id omnino spectat, ut hominis justitiam et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat; quod etiam 11) Apostolus in epistola ad hebræos docet.

18. *Quo modo Christus juramentum prohibuerit*.

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: 12) *Audistis, quia dictum est antiquis: Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia*

1) Psal. 18, 8. — 2) Rom. 7, 12. Deuter. 6, 13. — 3) Psal. 62, 2. — 4) Apostoli Jurant. Rom. 1, 9. et 1 Cor. 15, 31. 2. Cor. 1, 23. — 5) Apoc. 10, 6. — 6) Gen. 22, 16. — 7) Psal. 109, 4. — 8) Psal. 109, 4. — 9) Hebr. 4, 13. — 10) Sap. 8, I. — 11) Hebr. 6, 16. — 12) Matth 5, 33. 34. 35. 36 37.

thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est. His enim verbis jusjurandum generatim universeque damnari non est dicendum, cum jam supra viderimus Dominum ipsum apostolosque frequenter jurasse; sed perversum judæorum judicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in jurejurando cavendum esse, præter mendacium; itaque de rebus levissimis et nullius momenti, ipsi jurabant sæpissime, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit atque improbat, docetque omnino a jurejurando obstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

19. *Quo modo Christus dixerit, illud, quod ad simplicem veritatis assertionem accedit, esse a malo.*

Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et revera a malo provenit, quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, aut illius, cujus causa juramus, contumaciam, qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Salvator: 1) *Sit sermo vester, est, est; non, non:* hæc loquendi formula satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, et levium rerum prohibere. Quamobrem illud præcipue a Domino admonemur, ne faciles nimium, et propensi ad jurandum simus; idque sedulo docendum erit, et fidelium auribus inculcandum. Infinita enim fere mala ex nimia jurandi consuetudine emanare, et sacrarum litterarum auctoritate, et sanctissimorum patrum testimoniis comprobatur. In ecclesiastico scriptum est: 2) *Juratione non assuescat os tuum, multi enim casus in illa;* item: 3) *Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.* Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenus de jussis, nunc de vetitis dicatur.

20. *Cur juramentum falsum et temerarium sit tam grande peccatum.*

Vetamur divinum nomen in vanum assumere; apparet enim, eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed teme-

1) Matth. 5, 37. — 2) Eccl. 23, 8. et 27, 15. — 3) Eccl. 23, 12.

ritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant *Non assumes nomen Dei tui in vanum ;* quasi rationem afferret, cur hoc facinus scelestum adeo, ac nefarium sit ; nimirum propterea quod ejus majestas minuitur, quem nos Deum et dominum nostrum esse profitemur. Hoc igitur præcepto prohibetur , ne homines falsum jurent ; nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo injuriam facit, quippe qui aut illi inscitiæ notam inurit, dum ipsum alicujus rei veritatem latere arbitratur, aut certe improbitatis, et pravi affectus , qui mendacium testimonio velit confirmare.

21. *Quo modo pejerent illi, qui jurant esse verum, quod verum est.*

Jurat autem falso non is solum, qui , quod falsum scit , verum esse jurando affirmat ; sed ille etiam , qui jurejurando id asserit, quod cum verum sit , tamen ipse falsum putat. Nam cum mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem et animi sententiam profertur ; perspicuum est , hunc plane mentiri et perjurum esse.

22. *Jurans falsum, quod verum esse putat, quo modo peccet.*

Simili quoque ratione pejerat, qui id jurat, quod verum existimat, et tamen re vera falsum est ; nisi, quantum potuit, curam et diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam atque exploratam haberet. Quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen hujus præcepti reus est.

23. *Qui non servat, quod juravit, aut vovit se facturum, qualiter peccet.*

Ejusdem vero peccati reus censendus est, qui se aliquid jurejurando facturum promittit, cum tamen aut promissum implere in animo non fuerit, aut, si fuit , quod promisit re ipsa non præstat. Quod etiam ad eos pertinet, qui cum se voti sponsione Deo obligarunt, non præstant.

24. *Peccatum mortiferum jurans , vel contra consilium evangelicum, ut peccet.*

Præterea in hoc præceptum peccatur , si desit justitia , quæ ex tribus jurisjurandi comitibus una est. Itaque si quis juret , se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causa, cædem hominis , hujus præcepti reus est , licet ille serio , atque ex animo dicat, et jusjurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus. His adjungi debent illa ju-

randi genera, quæ a contemptu quodam proficiscuntur, cum quis jurat se non obtemperaturum evangelicis consiliis; cujusmodi sunt, quæ ad cælibatum et paupertatem hortantur. Quamvis enim nemo ea necessario sequi debeat; si quis tamen juret, nolle se illis parere consiliis, is eo jurejurando divina consilia contemnit et violat.

25. *Levibus conjecturis adductus jurans peccat.*

Præterea hanc legem is violat, et judicio peccat, qui, quod verum est, jurat, idque ita se habere existimat, levibus quibusdam conjecturis adductus, et longe petitis. Nam etsi hujusmodi jusjurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum: nam qui sic negligenter jurat, in magno pejerandi periculo versatur.

26. *Qui per falsos deos jurat, graviter peccat.*

Falso præterea jurat, qui 1) per falsos deos jurat. Quid enim est a veritate alienus, quam mendaces et fictitios deos, tamquam verum Deum, testari?

27. *Dei verbum inhonorans, vel male interpretando, vel ad vana convertendo, peccat.*

Verum quoniam scriptura, cum perjurium interdixit, inquit: 2) *Nec pollues nomen Dei tui;* neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex hujus præcepti auctoritate honor debetur: quale est verbum Dei, cujus majestatem non solum pii, sed interdum etiam impii reverentur, 3) ut in judicium historia de Eglon moabitarum rege memoriæ traditum est. Dei autem verbum summa injuria afficit, quicumque sacram scripturam a recta, et germana ejus sententia ad impiorum dogmata, et hæreses flectit; cujus sceleris admonet nos princeps apostolorum his verbis: 4) *Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Præterea fœdis et inhonestis maculis sacra scriptura contaminatur, cum ejus verba, et sententias, quæ omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si quæ sunt alia id genus: in quod peccatum sacra tridentina synodus animadverti jubet.

1) Exod. 23, 13. — 2) Levit. 19, 12, — 3) Jud. 3, 20. — 4) 2. Pet. 3. 16.

28. *Qui Deum in suis calamitatibus non invocant, ut peccent.*

Deinde, ut ii Deum honorant, qui ejus opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant; ita debitum Deo honorem ii negant, qui illius subsidium non invocant, quos redarguit David, cum inquit: 1) *Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*

29. *Gravissima omnium horum peccatorum est in Deum, ejusque sanctos blasphemia.*

At vero longe magis detestabili scelere seipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, et summis laudibus extollendum, aut etiam sanctorum nomen, cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare, atque execrari audent. Quod quidem peccatum usque adeo atrox, atque immane est, ut interdum sacræ 2) litteræ, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine utantur.

30. *Cur huic præcepto suæ quædam minæ sint subjectæ.*

Quoniam vero pœnæ, et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coercere solet; idcirco parochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc præceptum servandum facilius impellat, alteram illius partem, et quasi appendicem diligenter explicabit: 3) *Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen domini Dei sui frustra.* Ac primum quidem docet, summa ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adjungerentur; quo quidem et peccati gravitas, et in nos Dei benignitas agnoscitur; 4) qui cum hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum, ut illum benevolum potius, quam iratum experiamur. Urgeat hunc locum pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat, et illud detestetur vehementius, et in eo evitando majorem diligentiam et cautionem adhibeat.

Ostendat præterea, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum, ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est, quantum hæc cognitio utilitatis habeat: nam, ut nihil æque nocet, atque incauta quædam animi securitas, ita propriæ imbecillitatis cognitio plurimum prodest. Tum illud etiam declaret, nullum a

1) Psal. 13, 5. — 2) 3. Reg. 21, 13. Job. I, II. 2, 9. — 3) Exod. 20, 7. — 4) Tob. 3, 22. Sap. 1, 13.

Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum universe minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturum : quapropter diversa supplicia , quibus quotidie affligimur , hujus peccati admonere non debent. Hinc enim facile licet conjicere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quod huic præcepto non obtemperent ; quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant : nam si 1) omnis verbi otiosi in extremo judicio reddenda ratio est ; quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini nominis dispicientiam præseferunt ?

DE TERTIO PRÆCEPTO.

CAPUT IV.

MEMENTO, UT DIEM SABBATI SANCTIFICES.

SEX DIEBUS OPERABERIS, EF FACIES OMNIA OPERA TUA. SEPTIMO AUTEM DIE SABBATUM DOMINI DEI TUI EST. NON FACIES OMNE OPUS IN EO TU, ET FILIUS TUUS, ET FILIA TUA, ET SERVUS TUUS, ET ANCILLA TUA. JUMENTUM TUUM , ET ADVENA, QUI EST INTRA PORTAS TUAS . SEX ENIM DIEBUS FECIT DOMINUS CŒLUM, ET TERRAM, MARE, ET OMNIA, QUÆ IN EIS SUNT, ET REQUIEVIT IN DIE SEPTIMO : IDCIRCO BENEDIXIT DOMINUS DIEI SABBATI ET SANCTIFICAVIT EUM.

1. *Quid tertio præcepto fidelibus imperetur.*

Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur. Est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus ; quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide et spe adducti, quam in ea positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. Et quoniam hæc ab iis, qui humanarum rerum occupationibus detinentur , non facile præstari possunt ; certum tempus statutum est, quo ea commode effici queant.

1) Matth. 12, 36.

2. *Cur præcipue danda opera sit parocho, ut, quod hic præscribitur, perpetua fidelium memoria retineatur.*

Itaque cum hoc præceptum hujusmodi sit, ut fructum, utilitatemque admirabilem afferat; maximi interest parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi. Ad ejus autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud præcepti verbum, *memento* : nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent, sic pastoris est in eorum memoriam illud et monendo, et docendo sæpe redigere. Quantum vero fidelium referat, hoc præceptum colere, ex eo percipitur, quod, eo diligenter colendo, ad reliqua legis jussa servanda facilius adducentur. Cum enim inter cetera, quæ diebus festis præstare debeat, necesse habeant, verbi Dei audiendi causa, ad ecclesiam convenire; cum edocti fuerint 1) divinas justificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini. Quamobrem sæpissime sabbati celebritas, cultusque præcipitur in sacris litteris, ut in 2) exodo, 3) levitico, 4) deuteronomio, apud 5) Isaiam, 6) Hieremiam item 7) et Ezechielem prophetas videre licet: quibus omnibus in locis hoc de sabbati cultu traditum est præceptum.

3. *Quo modo principes ad ecclesiæ præsidibus opitulandum hortandi sint.*

Monendi vero, et hortandi sunt principes et magistratus, ut in iis maxime, quæ ad hunc cultum Dei retinendum atque augendum pertinent, ecclesiæ præsides auctoritate sua juvent, jubeantque populum sacerdotum præceptis obtemperare. Quod autem ad hujus præcepti explanationem attinet, danda est opera, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc præceptum cum ceteris conveniat, quibusve differat ab eis. Hoc enim pacto causam illi, rationemque cognoscent, quare non sabbatum, sed diem dominicum colamus, sanctumque habeamus.

4. *Qua ratione hoc præceptum a ceteris decalogi legibus discrepet.*

Certa igitur illa differentia videtur, quod reliqua decalogi præcepta naturalia sunt, et perpetua, neque ulla ratione immutari possunt; quo factum est, ut quamvis lex Mosis abrogata sit, omnia tamen præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus christianus servet. Quod ideo fit, non quia Moses ita jusserit, sed quod naturæ conveniunt, cujus vi ho-

1) Psal. 118, 33, 34. -- 2) Exod. 16, 23. et 31, 13. et 35, 2 -- 3) Levit. 16, 31. et 19, 3. 30. et 26, 2. -- 4) Deut. 5, 12. 13. 14. -- 5) Is. 56, 2. 4. 5. et 58, 13. -- 6) Jer. 17 21. 22. -- 7) Ezech. 20, 12. 16, 20. et 22, 8, et 23, 38 et 41, 24.

mines ad illa servanda impelluntur. Hoc autem de sabbati cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum, et constans est, sed mutabile, neque ad mores, sed ad cæremonias pertinet; neque naturale, quoniam non a natura ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio externum cultum Deo tribuamus; sed ex eo tempore, quo populus israeliticus a Pharaonis servitute est liberatus, diem sabbati coluit.

5. *Tempore mortis Christi, legis cæremoniis sublatis, etiam sabbatum, qua parte fuit cæremoniale, sublatum est.*

Tempus autem, quo sabbati cultus tollendus erat, illud idem est, quo ceteri hebraici cultus, cæremoniæque antiquandæ erant, morte scilicet Christi. Nam, cum illæ cæremoniæ sint quasi adumbratæ imagines lucis, et veritatis; illud utique necesse erat, ut 1) lucis, ac 2) veritatis, quæ Jesus Christus est, adventu removerentur. Qua de re sanctus Paulus ad galatas ita scripsit, cum mosaici ritus cultores reprehenderet: 3) *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos: timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis;* in quam etiam sententiam scripsit ad 4) colossenses. Et hæc de differentia.

6. *Quo pacto tertium hoc præceptum cum reliquis novem consentiat.*

Convenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu, et cæremoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores naturæque jus attineat. Nam Dei cultus, ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, a naturæ jure existit, cum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis, quæ ad Dei cultum pertinent, versemur; cujus rei argumento est, quod apud omnes nationes statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus, ac divinis obeundis erant consecratæ. Est enim naturale homini, ut iis certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno et aliis hujusmodi rebus, et quemadmodum corpori, ita eadem naturæ ratione factum est, ut menti etiam aliquid temporis concederet, quo in Dei contemplatione sese reficeret. Atque ita cum aliqua temporis pars esse debeat, quo res divinæ coluntur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sane ad morum præcepta pertinet.

1) Joan. 1, 5. — 2) Joan. 1, 17 et 14, 6. — 3) Gal. 4, 10, 11. — 4) Col. 2, 16.

7. *Diem dominicum pro die sabbati apostoli colendum ordinaverunt.*

Quam ob causam apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem et diem dominicum dixere. Nam et sanctus Joannes in 1) apocalypsi dominici diei meminit, et 2) Apostolus per *unam sabbati*, quæ est dies dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur, collectas fieri jubet; ut intelligamus, jam tum in ecclesia diem dominicum sanctum habitum esse. Jam vero ut sciant fideles, quid eo die agere, a quibusve actionibus abstinere debeant; non alienum est, ut parochus totum præceptum, quod in quatuor partes recte distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

8. *Quid hoc verbo, memento, hic generatim præscribatur.*

Itaque primum generatim proponat, quid iis verbis præscribatur : *Memento, ut diem sabbati sanctifices*. Ob eam vero causam initio præcepti verbum illud, *memento,* apposite additum est, quod hujus diei cultus ad cæremonias pertineat. Qua de re populus admonendus esse videbatur, cum naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimum die fieri deberet, non præscripsit.

Præterea fideles docendi sunt, ex iis verbis modum et rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere conveniat, ita scilicet, ut diem festum semper spectemus : quo die, cum actionum, et operum nostrorum Deo quasi reddenda ratio sit; ejusmodi opera efficiamus, necesse est, quæ neque Dei judicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, 3) *in singultum* sint, *et in scrupulum cordis.*

Postremo id docemur, quod certe animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos hujus præcepti capiat oblivio, vel aliorum, qui illud negligunt, exemplo adductos, vel spectaculorum, ludorumque studio; quibus plerumque ad hujus diei sancto, religiosoque cultu abducimur. Sed jam ad id veniamus, quod sabbati significatione demonstratur.

9. *Quid sabbatum, et sabbatizare in sacris litteris denotet.*

Sabbatum, hebraicum nomen, si latine interpretaris, cessatio dicitur. Sabbatizare propterea cessare, et requiescere latino vocabulo appellatur. Qua significatione factum est, ut

1) Apoc. 1, 10, — 2) I. Cor. 16, 2. — 3) 1. Reg. 25, 31.

sabbati nomine dies septimus diceretur, 1) quoniam, absoluta perfectaque mundi universitate. Deus ab omni opere, quod fecerat, requievit : ita hunc diem 2) in exodo Dominus vocat. Postea vero, non solum septimus hic dies, sed ob ejus dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est; in quem sensum pharisæus apud sanctum Lucam dixit : 3) *Jejunio bis in sabbato*. Atque hoc quidem de sabbati significatione.

10. *Quo modo fideles sabbatum sanctificare dicantur.*

Sanctificatio autem sabbati sacris in litteris cessatio est, quæ fit a corporis laboribus, et a negotiis, ut aperte ostendunt hæc, quæ sequuntur, præcepti verba : *Non operaberis.* Neque vero id solum significat, (aliter enim satis fuisset dicere in deuteronomio : 4) *Observa diem sabbati;*) sed cum in eodem loco addatur, *ut sanctifices eum,* hoc verbo ostenditur, sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus a sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem sabbati tum plene et perfecte celebramus, cum pietatis et religionis officia Deo præstamus; hocque plane sabbatum est, quod 5) Isaias *delicatum* appellat, quoniam festi dies sunt veluti deliciæ Domini, et piorum hominum. Quare si religioso huic, sanctoque sabbati cultui misericordiæ adjunguntur opera; certe maxima sunt 6) et multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur.

11. *Quæ sit germana superiorum verborum sententia.*

Itaque verus ac proprius hujus præcepti sensus eo spectat, ut homo et animo et corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore a negotiis, corporisque laboribus feriatus, Deum pie colat, ac veneretur.

12. *Quid altera præcepti parte demonstretur.*

Altera vero præcepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui divinitus dicatum esse. Nam ita scriptum est : *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua : septimo autem die sabbatum domini Dei tui est.* Quæ verba ad eam sententiam referuntur, ut sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini.

13. *Cur judæis expedierit certum diem, cumque septimum ad religionis officia præscribere.*

Hic vero dies divino cultui dicatus est, quia rudi populo

1) Gen. 2, 3. — 2) Exod 20, 8. — 3) Luc. 18, 12. — 4) Deut. 5, 12. — 5) Isa. 58, 13. — 6) Isa. 58, 8, 11, 12.

minus expediebat habere eam facultatem temporis arbitratu suo deligendi, ne forte ægyptiorum sacra imitaretur. Itaque e septem diebus, ultimus ad Deum colendum delectus est; quæ quidem res plena mysterii est. Quare Dominus 1) in exodo, et apud Ezechielem *signum* vocat: *Videte,* ille inquit, *ut sabbatum meum custodiatis; quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos.*

14. *Quarum rerum signum fuerit sabbati celebritas.*

Itaque signum fuit quod indicabat homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem præbere, cum diem etiam videamus ei dicatum esse: siquidem ille dies sanctus est, quod tum præcipue sanctitatem et religionem homines colere debeant. Deinde signum est, et quasi monumentum conditæ hujus admirandæ universitatis. Signum præterea fuit israelitarum memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo ægyptiacæ servitutis jugo solutos ac liberatos esse meminissent; id quod Dominus ostendit illis verbis: 2) *Memento quod et ipse servieris in Ægypto, et eduxerit te inde dominus Deus tuus in manu forti et brachio extento: idcirco præcepit tibi, ut observares diem sabbati.* Est signum item tum spiritualis, tum cœlestis sabbati.

15. *Quid sit spirituale populi christiani sabbatum.*

Spirituale autem sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit, nimirum, cum 3) vetus homo, 4) Christo consepultus, ad vitam renovatur, atque in iis actionibus, quæ christianæ pietati conveniunt, studiose se exercet. Debent enim, qui 5) *aliquando* erant *tenebræ, nunc autem lux in Domino* sunt, *ut filii lucis* ambulare *in omni bonitate, justitia, et veritate* 6) neque *communicare operibus infructuosis tenebrarum.*

16. *Quod sit beatis etiam suum sabbatum.*

Cœleste vero sabbatum est, ut ait divus Cyrillus, cum locum Apostoli tractans: *Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei; illa vita, in qua omnibus bonis cum Christo viventes fruemur, peccato radicitus extirpato, secundum illud:* 7) *Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, sed erit ibi semita et via sancta vocabitur:* 8) *omnia enim bona in visione Dei mens sanctorum adipiscitur.* Quare fideles hortandi erunt his verbis, et a pastore incitandi: 9) *Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

1) Exod. 31, 13. — 2) Deut. 5, 15. — 3) Rom. 6, 6. — 4) Rom. 6, 4. — 5) Ephes. 5, 8. — 6) Ibidem 11. — 7) Isa. 35, 8. 9. — 8) Sap. 7, 11. — 9) Hebr. 4, 11.

17. *Judæis alii dies, quam septimus, fuere festivi.*

Præter diem septimum habebat populus judæus alios etiam festos et sacros dies 1) divina lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur.

18. *Quare apostoli non septimum hebdomadæ diem, sed primum divino cultui consecrarint.*

Placuit autem ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem. Nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit, sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, e tenebris ad lucem vita nostra revocata est; unde et dominicum diem apostoli dici voluerunt. Solemnem præterea hunc diem esse in sacris litteris animadvertimus, quod eo die mundi creatio initium habuit, quodque 2) Spiritus sanctus discipulis datus sit.

19. *Quamobrem ad diem dominicum alia festa christianis accesserint.*

Alios autem dies festos ab ecclesiæ initio, et consequentibus deinde temporibus apostoli, et sancti patres nostri instituerunt, ut pie et sancte Dei beneficiorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt; deinde, qui sanctissimæ Virgini matri, tum vero apostolis, ac martyribus, ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur: in quorum victoria Dei bonitas, et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

20. *Quo modo ex hoc præcepto ad otium fugiendum fideles incitentur.*

Et quoniam ad hoc præceptum servandum magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verbis expressa est: *Sex diebus operaberis; septimus autem dies sabbatum domini Dei est;* parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi et desides vitam traducant, sed potius apostolicæ vocis memores, 3) negotium suum quisque agat, 4) et operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat. Præterea hoc præcepto illud Dominus jubet, ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus; ne aliquid eorum, quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agive

1) Exod. 12. 2. 16. -- 2) Act. 2, 2. -- 3) 1. Thess. 4, 11. -- 4) Ephes. 4, 28.

oporteat, in diem festum rejiciatur, atque ita animus a rerum divinarum cura studioque avocetur.

21. *Quid maxime diebus festis agere sit prohibitum.*

Tertia deinde præcepti pars explicanda est, quæ quodammodo describit, qua ratione sabbati diem colere debeamus; præcipue autem explicat, quid illo die facere prohibemur. Quare inquit Dominus: *Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas.* Quibus verbis ad id primum instituimur, ut quæcumque divinum cultum impedire possunt, omnino vitemus. Facile enim perspici potest, omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua natura aut turpe aut malum sit, sed quoniam mentem nostram a divino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit. Quo magis peccata a fidelibus vitanda sunt, quæ non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus sejungunt.

22. *Externæ actiones, quæ ad Dei cultum referuntur, sabbato non interdicuntur.*

Non tamen eæ actiones, neque ea opera vetantur, quæ ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint, ut altare instruere, templa alicujus festi diei causa ornare, et reliqua hujus generis. Ideoque a Domino dictum est: 1) *Sacerdotes in templo sabbatum* violare, *et sine crimine* esse.

23. *Quædam etiam servilia opera ad necessitatem diebus festis conceduntur.*

Sed neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est, quarum jactura facienda sit, si die festo prætermittantur, quemadmodum sacris etiam canonibus permissum est. Multa alia Dominus in evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quæ facile parochus apud sanctos 2) Matthæum et 3) Joannem observabit.

24. *Cur jumenta quiescere Dominus voluerit.*

Sed ut nulla res prætermitteretur, cujus actione hic sabbati cultus impediretur, facta est jumenti mentio; quo animalium genere impediuntur homines, quominus sabbatum diem colant. Si enim die sabbati alicui operis actioni jumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui jumentum agat: itaque solum per se opus facere non potest, sed

1) Matth. 12, 5. — 2) Matth. 12, 3. 4. 5. — 3) Joan. 5, 8.

hominem, qui illud molitur, adjuvat. Eo autem die nemini opus facere licet; ergo neque jumentis, quorum opera ad id homines utuntur. Itaque hujus præcepti lex eo etiam spectat, ut, si jumentorum laboribus homines parcere Deus vult, eo certe magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos, quorum opera atque industria utuntur.

25. *Quibus præcipue in operibus christiani diebus festis se exercere debeant.*

Neque vero parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illæ vero ejusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco pia sinceraque animi attentione sacrosanctæ missæ sacrificio intersimus; divina ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnerum curationem crebro adhibeamus.

Nihil vero est, quod opportunius, aut melius a christianis hominibus fieri possit, quam si peccata sua sacerdotibus sæpe confiteantur. Ad quam rem perficiendam poterit parochus populum adhortari, sumpta hujus probandæ rei ratione, et copia ex iis, quæ de pœnitentiæ sacramento suo loco tradita ac præcepta sunt. Neque solum ad hoc sacramentum populum excitabit, sed sedulo etiam atque etiam ad illud adhortabitur, ut sacrosanctum eucharistiæ sacramentum crebro percipiant.

Attente præterea, diligenterque sacra concio fidelibus audienda est. Nihil enim minus ferendum est, neque tam profecto indignum, quam Christi verba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item atque studium fidelium in precibus divinisque laudibus frequens esse debet, præcipuaque eorumdem cura, ut quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscant, seduloque se exerceant in iis officiis, quæ pietatem pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore afflicti jacent, pie consolando. Nam, ut est apud sanctum Jacobum: 1) *Religio munda, et immaculata apud Deum et patrem hæc est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Ex iis, quæ dicta sunt, facile erit colligere, quæ contra hujus præcepti regulam committuntur.

1) Jacob. 1, 27.

26. *Cur necesse fuerit certos quosdam dies divino cultui deputare.*

Parochi vero officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes atque argumenta sumat, quibus populo illud maxime persuadeatur, ut hujus præcepti legem summo studio, accurataque diligentia servet. Ad hoc plurimum valet, ut populus scilicet intelligat, ac plane perspiciat, quam justum, et rationi consentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, a quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, et veneremur. Si enim jussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto alacrique animo ejus dicto obedientes essemus? Nunc vero, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes, atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa prætermittere non possumus.

27. *Quæ utilitas ad eos redeat, qui sedulo huic præcepto obtemperaverint.*

Demonstret deinde parochus, quanta hujus præcepti virtus sit, ut ii, qui illud recte servaverint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur. Nam et precibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur; et, concionatoribus audiendis, Dei vocem accipimus, quæ ad aures nostras eorum opera pervenit, qui de rebus divinis pie sancteque concionantur; tum in altaris sacrificio præsentem Christum dominum adoramus. Ex his quidem bonis illi maxime fruuntur, qui hoc præceptum servant diligenter.

28. *Quid contra de illis sentiendum sit, qui hanc legem omnino neglexerint.*

Qui vero hanc legem omnino negligunt, ii, cum Deo [1]) et ecclesiæ non obediant, neque ejus præceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt. Quod animadverti potest ex eo, quod præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cum enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis a terrenis curis liberos esse jubeat; magnæ temeritatis indicium est, hujus præcepti legem recusare. Exem-

1) Matth. 18, 17. Lucæ 10, 16. Joan. 20, 21. Hebr. 13, 17.

plo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud violarunt, ut ex libro numerorum licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operæ pretium erit sæpe illud verbum, *memento,* cogitatione repetere, magnasque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi supra declaratum est; et multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus et diligens pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiose lateque persequi poterit.

DE QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT V.

HONORA PATREM TUUM, ET MATREM TUAM, UT SIS LONGÆVUS SUPER TERRAM, QUAM DOMINUS DEUS TUUS DABIT TIBI.

1. *Quæ sit hujus præcepti dignitas et quo modo cum superioribus conveniant.*

Cum in superioribus præceptis summa sit vis, et dignitas, merito, quæ nunc persequimur quia maxime necessaria sunt, proximum locum obtinent. Nam illa 1) finem, qui Deus est, continuo spectant; hæc nos ad proximi charitatem erudiunt: etsi longius progressa, ad Deum, idest illud extremum, 2) cujus gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem 3) Christus dominus præcepta illa duo de diligendo Deo et proximo similia inter se esse dixit. Hic autem locus, dici vix potest, quantas habeat utilitates, cum et suos fructus ferat, uberes illos quidem ac præstantes, et sit tamquam signum, ex quo primi præcepti obedientia, et cultus elucet. 4) *Qui non diligit,* inquit divus Joannes, *fratrem suum, quem videt; Deum, quem non videt, quo modo potest diligere?* Ad eumdem modum si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non veneramur, et colimus, cum in conspectu nobis fere semper sint; Deo, 5) summo parenti, et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? Ex quo perspicuum est, utraque præcepta inter se congruere.

1) 1. Tim. 1, 5. — 2) Aug. l. 3. de doctrina Christi c. 10. et lib. 50. hom. 38. 39. — 3) Matth. 22, 39. Marc. 12, 31. — 4) I. Joan. 4, 20. — 5) Malac. 1, 6.

2. *Quam late pateat hujus præcepti vis, et quantum parentes ex hoc præcepto adjuventur.*

Hujus autem præcepti usus latissime patet: nam præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, 1) vel potestatis, vel 2) dignitatis, vel 3) utilitatis vel præstantis alicujus muneris et officii nomine. Parentum præterea, majorumque omnium laborem levat: cum enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii recte et divinæ legi convenienter vivant, erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere. Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quamdam differentiam, quæ est inter præcepta primæ et secundæ tabulæ.

3. *Præceptorum legis in duas tabulas quorsum facta sit distinctio.*

Ergo hæc primum a parocho sunt explicanda, idque in primis moneat, 4) divina decalogi præcepta fuisse in duobus tabulis incisa, in quarum altera, quemadmodum a sanctis 5) patribus accepimus, tria illa continebantur, quæ jam sunt exposita; reliqua vero in alteram tabulam erant inclusa. Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret. Nam quidquid in sacris litteris divina lege jubetur, aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero; aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent; quod vero ad hominum conjunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causa ejusmodi facta est distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam præcepta referantur.

4. *Quo modo charitas erga Deum tribus primis præceptis, et charitas erga proximum ceteris contineatur: et quæ sit inter utraque differentia.*

Nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materies, quam tractent, est Deus, id est summum bonum, ceteris vero proximi bonum: illis summus, his proximus amor est propositus; illa finem, hæc autem ea, quæ ad finem referuntur, spectant.

1) 4. Reg. 5, 13. — 2) 1. Cor. 4, 15. — 3) Eccl. 4, 10. — 4) Exod. 24, 12. et 31, 18. Deut. 4, 13. et 5, 22. et 9, 10. — 5) Clem. Alex, lib. 6. Stromatum. Mag. in 3. dist. 37. Alex. de Ales. 3. part. q. 29. mem. 2. art. 3.

Præterea charitas Dei ex ipso pendet : Deus enim per se, non alterius rei causa, summe diligendus est ; charitas autem proximi a charitate Dei ortum habet, atque ad eam tamquam ad certam regulam dirigenda est. Nam si parentes caros habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reveremur; id ea re maxime faciendum est, quod eorum procreator est Deus, eosque aliis præesse voluit, quorum opera ceteros homines regit, ac tuetur : qui cum nobis auctor sit, ut hujusmodi personas vereamur, idcirco id præstare debemus, quia a Deo hoc ipso honore dignantur. Ex quo fit, ut honor quem parentibus habemus, Deo potius, quam hominibus haberi videatur. Sic enim apud sanctum Matthæum est, cum de observantia in superiores agitur : 1) *Qui recipit vos, me recipit :* et Apostolus in epistola ad ephesios, servos instituens, 2) *Servi,* inquit, *obedite dominis carnalibus cum timore, et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servet Christi.*

5. *Quo modo charitas Dei nullo fine, charitas vero proximi suis finibus circumscribatur.*

Accedit, quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis digne tribuitur, in quem amor augeri infinite potest; propterea que nostra erga illum charitas in dies fiat ardentior necesse est, quem ejus jussu, 3) *ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus* amare debemus. Ad charitas, qua proximum complectimur, suis finibus circumscribitur. 4) Jubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos : quod si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo, et proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit. 5) *Si quis venit ad me,* inquit Dominus, *et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quam sententiam item dictum est : 6) *Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos;* cum quidam primum humare patrem vellet, postea Christum sequi. Cujus rei dilucidior illa apud sanctum Matthæum explicatio est : 7) *Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus.*

1) Matth. 10, 40. — 2) Ephes. 6, 5. Idem habetur I. Pet. 2, 18. — 3) Deut. 4, 5. — 4) Lev. 19, 18. Matth. 22, 39. — 5) Lucæ 14, 26. — 6) Matth. 8, 22. — 7) Matth. 10, 37.

6. *Quo modo parentes sint amandi, quaque ex causa illis subinde non obtemperandum sit.*

Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes vehementer amandi, observandique sint : sed ad pietatem in primis necessarium est, Deo, 1) qui parens et effector est omnium, præcipuum honorem et cultum tribui; ideoque mortales parentes amari, ut ad cœlestem sempiternumque patrem tota amoris vis referatur. Quod si interdum parentum jussa Dei præceptis repugnent; non dubium est, quin liberi parentum cupiditati Dei voluntatem anteferre debeant, divinæ illius sententiæ memores : 2) *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

7. *Quid in hujus præcepti sententia proprie honorandi vox denotet.*

Quibus rebus expositis, parochus verba præcepti interpretabitur, atque illud primum, *honorare,* quid sit : est enim de aliquo honorifice sentire, et, quæ illius sunt, maximi putare omnia. Huic autem honori hæc omnia conjuncta sunt, amor, observantia, obedientia, et cultus. Scite autem in lege posita est *honoris* vox, non amoris, aut metus, etiamsi valde amandi ac metuendi parentes sint. Etenim, qui amat, non semper observat, et veneratur : qui metuit non semper diligit; quem vero aliquis ex animo honorat, item amat, et veretur. Hæc cum parochus explicaverit, tum agat de patribus, quique sint ii, qui vocentur hoc nomine.

8. *Quinam patris nomine hic intelligantur.*

Nam etsi de iis præcipue patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus; tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti lex videtur, quemadmodum ex pluribus divinæ scripturæ locis facile colligimus. Præter illos igitur, qui nos procrearunt, patrum genera item alia sunt in sacris litteris, quod antea attigimus, quibus singulis suus honor debetur. Ac primum ecclesiæ præsides, et pastores, et sacerdotes, patres dicuntur; quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad corinthios scribens : 3) *Non,* inquit, *ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos carissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres : nam in Christo Jesu per evangelium ego vos genui.* Et in ecclesiastico scriptum est : 4) *Laudamus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua.*

1) Deut. 32, 6. — 2) Act. 5, 29. — 3) 1. Cor. 4, 14, 15. — 4) Eccl. 44, 1.

Deinde ii, quibus aut imperium, aut magistratus, aut potestas commissa est, qui rempublicam gubernant, patres appellantur. Sic 1) Naaman a famulis patres vocabatur.

Præterea patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei, probitati, sapientiæque alii commendantur: cujusmodi sunt tutores, et curatores, pædagogi, et magistri. Quare 2) Eliam, et Elisæum filii prophetarum patrem vocabant.

Postremo patres dicimus senes, et ætate confectos, quos etiam vereri debemus. Atque hoc in parochi præceptis maximum sit, ut doceat, patres, cujuscumque sint generis, præsertim vero eos, ex quibus nati sumus, a nobis honorandos, de quibus divina lex præcipue loquitur.

9. *Cur parentibus secundum carnem christianorum filii præcipuum honorem impendere debeant.*

Sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra, in iisque ortus nostri imaginem intuemur: ab iis nobis vita data est; iis Deus usus est, uti nobis animum, mentemque impertiret; ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum civilemque instituti, ad morum integritatem et sanctitatem eruditi sumus. Doceat vero parochus, merito nomen matris in hoc præcepto expressum, ut ejus beneficia et merita erga nos consideremus, quanta cura et sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore et dolore pepererit, et educarit.

10. *Quibus rationibus honore afficiantur carnales parentes.*

Porro ita observandi parentes sunt, ut, quem eis tribuimus, honor ex amore atque intimo animi sensu depromptus videatur; quibus hoc officium debetur maxime, cum erga nos sint ita affecti, ut nullum laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostri causa refugiant, nihilque illis accidere possit jucundius, quam ut filiis se caros esse sentiant, quos maxime diligunt. Joseph 3) cum in Ægypto honore et amplitudine regi esset proximus, 4) patrem, qui in Ægyptum venerat, honorifice excepit; et Salomon 5) matri advenienti assurrexit, eamque veneratus, regio in solio ad dexteram collocavit.

Alia præterea sunt honoris officia, quæ in parentes conferri debent. Nam eos tum etiam honoramus, cum a Deo suppliciter petimus, ut eisdem bene et feliciter omnia eveniant,

1) 4. Reg. 5, 13. — 2) Mach. 5, 63. — 3) Gen. 41, 43. — 4) Gen. 46, 29. — 5) 2. Reg. 2, 19.

ut in maxima gratia et honore sint apud homines, ut ipsi Deo ac sanctis, qui in cœlis sunt, commendatissimi sint.

Item parentes honoramus, cum nostras rationes ad eorum arbitrium, voluntatemque conferimus. Cujus rei suasor Salomon, 1) *Audi,* inquit, *fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ ; ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo :* cujusmodi sunt etiam divi Pauli cohortationes : 2) *Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est ;* item 3) *Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est in Domino :* et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur : etenim 4) Isaac, cum a patre ad sacrificium vinciretur, modeste ac sine recusatione paruit ; et 5) Rechabitæ, ne a patris consilio umquam discreparent, vino se in perpetuum abstinuerunt.

Item parentes honoramus, cum eorum recta facta, moresque imitamur : iis enim plurimum tribuere videmur, quorum esse volumus quam simillimi. Item parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, verum etiam sequimur.

11. *Quo modo parentibus in necessitate constitutis sit subveniendum, et maxime in mortis periculo.*

Item, quibus subvenimus ea impertientes, quæ victus, cultusque desiderat. Quod Christi testimonio comprobatur, qui pharisæorum impietatem redarguens, 6) *Quare et vos,* ait, *transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram ? Nam Deus dixit : Honora patrem, et matrem ;* et : *Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit ; et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam ; et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime, cum periculose ægrotant. Danda enim opera est, ne quid prætermittant, quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua sacramenta, quæ a christianis hominibus percipi debent, cum mors appropinquat ; idque nobis curæ sit, ut pii, religiosique homines eos crebro intervisant, qui vel imbecillos confirment, et consilio juvent, vel optime animatos ad spem immortalitatis erigant, ut cum mentem a rebus humanis excitarint, totam conjiciant in Deum.

1) Prov. 1, 8. Vide item Eccl. 3. fere per totum. — 2) Ephes. 6, 1. — 3) Col. 3, 20. — 4) Gen. 22, 8. — 5) Jer. 35, 6. 7. 8. — 6) Matth. 15, 3 4. 5. 6.

Sic fit, ut fidei, spei et charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti, mortem non modo non pertimescendam cum necessaria sit, sed cum aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

12. *Quo modo mortuis parentibus honorem exhibeamus.*

Postremo vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus; si exequias cohonestamus; si honorem sepulturæ impertimus; si justa et sacrificia anniversaria curamus; si, quæ ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

13. *Quo pacto episcopi, et sacerdotes sint honorandi.*

Honorandi autem sunt non modo ii, ex quibus nati sumus, verum etiam alii, qui patres appellantur, ut episcopi, et sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut pædagogi, ut senes, et ceteri ejusmodi. Digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientia, ex ope nostra fructus percipiant, sed alius alio magis. De episcopis, et aliis pastoribus ita scriptum est. 1) *Qui bene præsunt, presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime, qui laborant in verbo, et doctrina.* Jam vero, quanti erga Apostolum amoris documenta galatæ dederunt? Quibus is præclarum illud benevolentiæ testimonium tribuit: 2) *Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis mihi.*

14. *Quo modo sacerdotibus necessaria ad victum suppeditari debeant.*

Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad vitæ usus necessarios requiruntur. Quare Apostolus: 3) *Quis,* inquit, *militat suis stipendiis unquam?* Et in ecclesiastico scriptum est: 4) *Honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachiis: da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum, et purgationis.* Illis etiam obtemperandum esse, docet Apostolus: 5) *Obedite,* inquit, *præpositis vestris; et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Quin potius a Christo domino præceptum est, ut vel improbis pastoribus obtemperemus, cum dicat; 6) *Super cathedram Mosis sederunt scribæ, et pharisæi omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate, et facite; secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt.*

1) 1. Tim. 5, 17. Vide Ambr. in conc. in eum locum. — 2) Gal. 4, 15. — 3) 1. Cor. 9, 7. — 4) Eccl. 7, 33, 34. — 5) Hebr. 13, 17. — 6) Matth. 23, 2. 3.

15. *Magistratibus politicis honorem deferendum ostenditur.*

Idem de regibus, de principibus, de magistratibus, et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis vero quod honoris, cultus, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad 1) romanos late explicat, 2) pro quibus etiam orandum esse monet; et divus Petrus, 3) *Subjecti,* inquit, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti; sive ducibus tamquam ab eo missis.* Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur : habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinæ potestatis est instar : in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, 4) quibusque utitur tamquam potestatis suæ ministris.

16. *Cur magistratibus politicis, etiam improbis, sit obtemperandum, et quando non sit.*

Nec enim hominum improbitatem, aut nequitiam, si tales sunt magistratus, sed divinam auctoritatem, quæ in illis est, reveremur : ut, quod permirum fortasse videtur, quamvis in nos sint inimico infensoque animo, quamvis implacabiles, tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiose observemus. Nam et 5) Davidis magna in Saulem officia extiterunt, cum ei tamen esset offensior; quod innuit illis verbis : 6) *Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus.*

At vero, si quid improbe, si quid inique imperent, cum id non ex potestate, sed ex injustitia, atque animi perversitate agant, omnino non sunt audiendi. Ubi hæc parochus singillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam præmium, quamque consentaneum iis propositum sit, qui divino huic præcepto obediunt.

17. *Quod præmium obedientiæ in parentes divinitus sit propositum.*

Nam in eo fructus est maximus, ut diu vivant; propterea quod digni sunt, qui beneficio quam diutissime perfruantur, cujus memoriam perpetuo conservant. Cum igitur, qui parentes colunt, iis gratiam referant, a quibus lucis et vitæ usuram habent, jure et merito vitam ad summam senectutem perducunt. Tum adjungenda est divinæ promissionis illustris explanatio; neque enim solum sempiternæ, ac beatæ, sed hujus

1) Rom. 13. — 2) 1. Tim. 2. 2. — 3) 1. Petr. 2, 13. — 4) Vide Isa. 10, 5. 6. et 45, 1. 2. Jer. 27, 6. 7. Ezech. 29, 18. 19. — 5) 1. Reg. 24, 8. — 6) Psal. 119, 7.

etiam, quam in terris agimus, vitæ usus promittitur. Cujus sententiæ interpres est divus Paulus, cum inquit: 1) *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ.*

18. *Diuturnæ vitæ promissio quanti hic facienda sit.*

Nec vero hæc merces aut exigua est, aut contemnenda, etiamsi sanctissimis viris, ut 2) Job, ut 3) Davidi, ut 4) Paulo, mors fuerit optabilis, et ærumnosis ac miseris hominibus vitæ propagatio sit injucunda. Nam illorum verborum adjunctio, *quam dominus Deus tuus dabit tibi,* non modo temporis diuturnitatem ad vivendum, sed otium, quietem, incolumitatem ad bene vivendum pollicetur. Nam in deuteronomio non solum inquit: 5) *Ut longo vivas tempore;* sed illud etiam addit: *Ut bene sit sibi;* quod deinde ab 6) Apostolo repetitum est.

19. *Quo modo, qui parentes honorant, etiamsi cito moriuntur, hujus præcepti præmium capiant.*

Hæc autem bona iis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat. Aliter enim divini promissi fides et constantia non erit; cum interdum, qui majorem pietatem parentibus præstiterunt, iis vita brevior sit. Quibus id quidem contingit, vel quod iis optime consulitur, qui prius e vita excedunt, quam a virtutis et officii religione discedant; 7) rapiuntur enim, *ne malitia mutet intellectum* eorum, *aut ne fictio decipiat animam* illorum,] vel quia, dum pernicies, et rerum omnium perturbatio impendet, e corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant: 8) *A facie enim malitiæ,* inquit Propheta, *collectus est justus.* Quod fit, ne eorum aut virtus, aut salus periclitetur, cum a mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus; vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est majorem in modum, cum viris bonis immatura mors accidit.

20. *Quibus pœnis ii afficiantur, qui hujus præcepti prævaricatores existunt.*

Ac, quemadmodum iis, qui grati in parentes sunt, officii merces, et fructus est a Deo propositus; sic ingrati, et impii filii gravissimis pœnis reservantur; scriptum est enim: 9) *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur;* et: 10) *Qui*

1) 1. Tim. 4, 8. — 2) Job. 3, 3. 7. — 3) Psal. 119, 5. — 4 Philipp. 1, 23. — 5) Deut. 5, 16. — 6) Ephes. 6, 3. — 7) Sap. 4, 12. — 8) Isa. 57, 1. — 9) Exod. 21, 17. — 10) Prov. 19, 26

affligit patrem, et fugit matrem, ignominiosus est et infelix ; et : 1) *Qui maledicit patri suo, vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris* ; et : 2) *Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilæ.* Qui parentibus injuriam intulerunt, 3) multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit. Non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit 4) Absalon, quem, ob ejus scelus, tribus hastis transfixum punivit.

De iis vero, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est: 5) *Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille.*

21. *Quibus potissimum rationibus parentes se dignos honore illo, divinitus præscripto, reddere possint.*

Et quemadmodum divina lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur ; sic parentum propria officia sunt atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filias imbuant, iisque optima dent vivendi præcepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sancte inviolateque venerentur : 6) quod a parentibus Susannæ factum esse legimus.

Itaque sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentiæ, modestiæ, et sanctitatis, triaque præsertim declinent, in quibus sæpe offendere consueverunt ; primum, ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuant ; quod Apostolus in epistola ad colossenses ita præcipit : *Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Nam periculum est, ne fracto abjectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimium severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quam ulcisci.

22. *Quo modo parentes erga liberos remissi esse non debeant, nec eis ut nimis amplum patrimonium relinquant, nimis laborare.*

Deinde, si qua culpa commissa est, cum necessaria si castigatio, et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant : sæpe enim filii parentum nimia lenitate et

1) Prov. 20, 20. — 2) Prov. 30, 17. — 3) Gen. 9, 25. et 26, 34. et 35, 22. et 49, 4. — 4) 2. Reg. 18, 14. 15. 16. — 5) Deut. 17, 12. — 6) Dan. 13, 3. — 7) Coloss. 3, 21.

facilitate depravantur. Quamobrem a dissoluta indulgentia deterreat exemplo Heli summi sacerdotis, qui, quod in liberos indulgentior fuerat, 1) maximo supplicio est affectus.

Postremo, ne, quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrina, præpostera consilia ineant. Etenim permulti in hac una cogitatione curaque versantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum, et amplum patrimonium liberis relinquant; quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam, et ad rem familiarem augendam cohortantur, nec de filiorum existimatione, aut salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint, et prædivites: quo quid dici aut cogitari turpius potest? Ita fit, ut ad illos non tam rerum copias, quam sua scelera et flagitia transferant; quibus tandem non ad cœlum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentis instituat, eosque ad 2) Tobiæ exemplum ac similem virtutem excitet; ut, cum filios ad Dei cultum, et sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris, et observantiæ, et obsequii uberrimos fructus capiant.

DE QUINTO PRÆCEPTO.

CAPUT VI.

NON OCCIDES.

1. *Quis sit ejus doctrinæ, quæ hoc præcepto includitur, fructus et utilitas.*

Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas, 3) *quoniam filii Dei vocabuntur,* pastores maxime commovere debet, ut præcepti hujus disciplinam fidelibus diligenter, accurateque tradant. Nam ad conciliandas hominum voluntates nulla melior ratio iniri potest, quam si hujusmodi præcepti lex recte explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sancte servetur; quoniam tum sperare licet, ut summa animi consensione conjuncti homines concordiam et pacem maxime colant.

Sed quam necesse sit præceptum hoc explicari, ex eo perspicitur, quod, 4) immensa illa universæ terræ inundatione

1) 1. Reg. 4, 18. — 2) Tob. 4. per totum. — 3) Matth. 5, 9. — 4) De quo Gen. 6 et 7 per totum.

facta, hoc unum in primis est quod Deus hominibus interdixit : 1) *Sanguinem,* inquit, *requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis.* In evangelio etiam, quo primum veteres leges a Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud sanctum Matthæum ita scriptum est : 2) *Dictum est enim, non occides*, et reliqua, quæ hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

Fideles præterea attente, libenterque præceptum hoc audire debent. Si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet ; quoniam iis verbis, *non occides,* homicidium omnino interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum voluptate animi illud accipere debent, perinde ac si, ira Dei proposita, aliisque gravissimis pœnis, nominatim prohibitum sit, ne quis eorum lædatur. Ergo ut præceptum hoc auditu jucundum est, ita ejus peccati cautio, quod præcepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

2. *Quid hoc præcepto cum vetetur, tum jubeatur.*

Cum autem hujus legis vim 3) Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit : alterum, ne occidamus, quod a nobis fieri vetitum est ; alterum, 4) quod facere jubemur, ut concordi amicitia, charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

3. *Licet bestiis vesci, et animalia occidere.*

In eo autem, quod cædes prohibetur, illud primum docendum est; quæ cædes sint ejusmodi, quæ hac præcepti lege non vetentur. Nam 5) bestias occidi prohibitum non est ; quoniam si illis vesci a Deo hominibus est concessum, fas item est, illas occidi. Qua de re ita sanctus Augustinus, *Cum audimus,* inquit, *non occides, non accipimus hoc dictum esse de fructetis, quia nullus est eis sensus : nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione sociantur.*

4. *Licet homines in judicio vel morti adjudicare, vel interimere.*

Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, qua, ex legum præscripto, judicioque, in facinorosos homines animadvertunt, et innocentes defendunt. Quo in munere dum juste ver-

1) Gen. 9, 5. — 2) Matth. 5, 21. — 3) Matth. 5, 22, 23. — 4) Coloss. 3, 8, 12. — 5) Gen. 9, 2.

santur, non modo ii cædis non sunt rei, sed huic divinæ legi, qua cædes vetatur, maxime obediunt. Cum enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitæ, salutique consulatur; magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eodem spectant, ut, audacia, et injuria suppliciis repressa, tuta sit hominum vita. Quare David, 1) *In matutino,* inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

5. *Quo modo etiam, qui in bello justo occidunt, rei cædis non sint.*

Qua ratione, ne illi quidem peccant, qui justo bello, non cupiditate, aut crudelitate impulsi, sed solo publicæ utilitatis studio, vitam hostibus adimunt. Sunt præterea ejusmodi cædes, quæ nominatim jussu Dei fiunt. 2) Levi filii non peccaverunt, qui uno die tot millia hominum occiderunt: qua cæde facta, sic ad eos locutus est Moses: 3) *Consecrastis manus vestras hodie Domino.*

6. *Hujus præcepti reus non est, qui hominem fortuito casu interimit.*

Neque vero hujus præcepti reus est, qui non sponte, neque meditato, sed fortuito hominem occidit. Qua de re in deuteronomii libro ita est: 4) *Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur; sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, et occiderit.* Hæ cædes ejusmodi sunt, quæ, quia non voluntate, neque de industria inferuntur, propterea non omnino in peccatis numerantur. Quod sancti Augustini sententia comprobatur: *Absit enim*, inquit, *ut ea, quæ aut propter bonum, aut licitum facimus, siquidem præter nostram voluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur.*

7. *Quo modo homicidii reus sit, qui casu cædem fecit.*

In quo tamen duabus de causis peccare potest; altera, si quis in re injusta occupatus hominem occiderit: exempli causa, si quis gravidam mulierem pugno vel calce percuteret, ex quo obortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris voluntatem, non tamen præter culpam, cum illi non liceret ullo modo gravidam mulierem percutere: altera si non

1) Psal. 100, 8. — 2) Exod. 32, 29. — 3) Ibid. — 4) Deut. 19. 5.

omnibus circumspectis, negligenter et incaute aliquem occiderit.

8. *Licet etiam salutis suæ tuendæ causa alterum occidere.*

Qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege non teneri satis apparet. Atque hæ quidem, quas modo commemoravimus, cædes sunt, quæ hoc legis præcepto non continentur; quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos, quibus cædes fit.

9. *Nemini licet privata auctoritate cædem facere.*

Nam, quod ad eos pertinet, qui cædem faciunt, nemo plane excipitur, non divites, non potentes homines, non domini, non parentes, sed, delectu omni et discrimine remoto, occidere vetitum est omnibus.

10. *Nemo prorsus est, qui hac lege tutus esse non possit.*

Si vero ii spectantur, qui interficiuntur, ad omnes hæc lex pertinet; nec quisquam est tam humilis et abjectæ conditionis homo, quin legis hujus vi defendatur. Neque vero seipsum interficere cuipiam fas est, cum vitæ suæ nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideoque legis hujus verbis non ita præscriptum est: *Ne alium occidas;* sed simpliciter: *Ne occidas.*

11. *Quot modis hoc præceptum violari contingat.*

Sin autem multiplicem cædis faciendæ modum attendimus, nemo est, qui excipiatur. Non solum enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno, vitam homini eripere non licet; sed consilio, ope, auxilio, vel alia quacumque ratione id fieri prorsus vetitum est. In quo summa tarditas, stuporque judæorum fuit, qui crederent se hoc præceptum servare, si manus tantum a cæde abstinerent. Sed homini christiano, qui, interprete Christo, didicit hanc legem spiritualem esse, nempe, quæ non manus solum puras, sed animum etiam castum, sincerumque nos habere jubet, illud non satis omnino est, quod illi satis cumulate se præstare arbitrabantur. Nam ne irasci quidem cuiquam licere in evangelio traditum est, cum dicat Dominus: 1) *Ego autem dico vobis: Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui*

1) Matth. c. 5, 22.

autem dixerit fratri suo, raca, reus erit consilio; qui autem dixerit. fatue, reus erit gehennæ ignis.

12. *Quo modo quis irascendo peccare, vel non peccare possit.*

Ex quibus verbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat; qui vero ejus iræ significationem aliquam dederit, graviter peccare; at multo gravius, qui non vereatur dure fratrem accipere, et ei convicium facere. Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa; nam iræ causa, quæ a 1) Deo, 2) legibusque conceditur, ea est, cum in eos animadvertimus, qui nostro imperio, potestatique parent, si in eis sit culpa. Christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a Spiritu sancto proficisci debet, 3) cum templa Sancti spiritus, 4) in quibus Jesus Christus habitet, nos esse conveniat.

13. *Quo modo homines perfecte hanc legem observent, et quam multi in eam peccent.*

Multa præterea sunt a Domino tradita, quæ ad perfectam hujus legis rationem pertinent; qualia illa sunt, 5) *Non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, tuam, præbe illi et alteram; et ei, qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Ex his, quæ jam commemorata sunt, animadverti licet, quam proclives sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto vetita sunt, quamve multi reperiantur, qui si minus manu, animo saltem cædis scelus committunt.

14. *Quantum in sacris litteris homicidium detestetur.*

Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris litteris adhibita sunt, parochi est officium ea diligenter fidelibus tradere. Præcipuum autem illud est, ut intelligant, quam nefarium sit peccatum hominis cædes, idque vel 6) plurimis maximisque sanctarum litterarum testimoniis perspici potest: usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis litteris, 7) ut a bestiis hominum cædis pœnam se repetiturum dicat, 8) ac belluam, quæ hominem læserit, occidi jubeat. Neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione a nefaria hominis cæde et animum, et manus abstineret.

1) Psal. 4, 5. Ephes. 4, 26. — 2) Videtur alludere ad id quod ait lex ff. ad leg. Julian. de adul. — 3) 1. Cor. 6, 19. — 4) Ephes. 3, 17. — 5) Matth. 5, 39. — 6) Genes. 4, 10. — 7) Gen. 9, 5. — 8) Exod. 21, 28.

15. *Quantum sit scelus hominis cædes, ratione demonstratur.*

Sunt enim homicidæ humani generis, atque adeo naturæ hostes acerbissimi, qui, quantum in eis est, universum Dei opus evertunt, cum hominem tollant, cujus causa is omnia, 1) quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur. Immo vero in genesi, 2) cum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, et similitudinem creavit; insignem Deo injuriam is facit, quasique violentas illi manus inferre videtur, qui ejus imaginem e medio tollit. Hoc divina animi cogitatione meditatus David, gravissime de sanguinariis hominibus conquestus est illis verbis : 3) *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem* : neque simpliciter dixit, *occidunt*, sed *effundunt sanguinem;* quæ verba ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam, protulit; utque declararet in primis, quam præcipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit : *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

16. *Quid in hoc præcepto Deus faciendum imperet.*

Jam vero, quæ in hoc præcepto servanda esse Christus dominus jubet, eo spectant, ut 4) pacem cum omnibus habeamus. Ait enim, cum hunc locum interpretaretur : 5) *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare : et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum;* et quæ sequuntur. Quæ ita a parocho explicabuntur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes charitates complectendos esse; ad quam in hujus præcepti explicatione fideles, quam maxime poterit, incitabit, quod in eo proximi diligendi virtus maxime elucet. Cum enim odium hoc præcepto aperte vetetur, quoniam qui 6) *fratrum suum odit, homicida est;* certe illud consequitur, ut amoris, et charitatis præceptum detur.

17. *Quæ officia sunt charitatis, quæ hoc præcepto continentur.*

Cumque hac lege de charitate, et amore præceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur. 7) *Charitas patiens est,* inquit divus Paulus; patientia igitur nobis præcipitur, 8) in qua nos animas nostras possessuros esse Sal-

1) Gen. 1, 26. — 2) Gen. 9, 6. — 3) Psal. 13, 3. — 4) Rom. 12, 18. — 5) Matth. 5, 23. 24. Ambr. lib. 1. offic. c. 48. — 6) 1. Joan. 3, 15. — 7) 1. Cor. 13, 4. — 8) Lucæ 21, 19.

vator docet. Beneficentia deinde charitatis comes est, et socia; quoniam 1) *charitas benigna est.* Benignitatis autem, atque beneficentiæ virtus late patet, ejusque officium in iis rebus maxime versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos vestiamus; et quo quisque opis nostræ magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus.

18. *Quo modo omnium charitatis officiorum perfectissimum sit inimicorum dilectio.*

Hæc beneficentiæ, et bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eo fiunt illustriora, si inimicis præstentur. Ait enim Salvator: 2) *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos;* quod etiam Apostolus monet illis verbis: 3) *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Deinde, si charitatis legem spectemus, quæ benigna est; omnia, quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, ea lege præscribi intelligemus.

19. *Qua præcipue re charitas proximi, quæ hic imperatur, elucescat.*

At vero longe omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maxime nos exercere convenit, illud est, ut injurias, quas accepimus, æquo animo remittamus, atque condonemus. Quod ut plane efficiamus, sæpe nos divinæ litteræ, ut antea dictum est, monent, atque hortantur; cum non beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt, sed erratorum etiam veniam iisdem a Deo datam affirment: qui vero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illam non consequuntur. Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus fere insita est; parochus maximam in eo diligentiam ponat, necesse est, ut injuriarum oblivisci, easque remittere christianum hominem oportere, non doceat solum, sed penitus etiam fidelibus persuadeat. Cumque hac ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad refellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate animo obstinato sunt, atque obfirmato. Argumenta in promptu habeat, quæ illi patres gravissima, et ad eam rem maxime accommodata pie abhibuerunt.

1)) 1. Cor. 13, 4. — 2 Matth. 5, 44. — 3) Rom. 12, 20.

20. *Quibus præsertim rationibus odium reprimendum sit, inducendique sint fideles ad injuriarum oblivionem.*

Verum hæc potissimum tria explicanda sunt. Primum est, ut, qui se injuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur, illum detrimenti, aut injuriæ præcipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Job fecit, qui a sabæis hominibus, a chaldæis, et a dæmone graviter læsus, nulla tamen habita eorum ratione, ut vir rectus, et homo admodum pius, recte, pieque iis verbis usus est: 1) *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Itaque patientissimi illius viri oratione et exemplo, christiani homines sibi persuadeant, quod verissimum est, omnia, quæcumque in hac vita patimur, a Domino, qui justitiæ omnis misericordiæque parens est et auctor, proficisci.

21. *Homines nos persequentes Dei ministri, ac satellites sunt, quamvis id in mala voluntate faciant.*

Neque vero ille nos, quæ ejus est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed ut filios corrigit, ac castigat. Nec profecto, si recte animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omnino sunt, nisi ministri, et quasi satellites Dei: et quamquam homo potest male aliquem odisse., pessimeque illi cupere; tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hac ratione 2) adductus Joseph, fratrum impia consilia, sic 3) David injurias sibi a Semei illatas æque animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus valde pertinet, quod sanctus Chrysostomus graviter, atque erudite pertractavit; neminem scilicet, nisi a seipso lædi. Nam qui se injuriose tractatos esse opinantur, si rem recta secum via reputent, comperient profecto, nullam ab aliis injuriam, aut damnum accepisse: etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea extrinsecus eveniunt; tamen se maxime ipsi offendunt, cum animum odio, cupiditate, invidia nefarie contaminant.

22. *Quæ ad eos commoda proveniant, qui injurias libenter condonant.*

Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti, injurias libenter remittunt. Quorum primum illud est, 4) quod aliena debita remittentibus promisit Deus fore, ut ipsi etiam

1) Job. 1, 21. — 2) Gen. 45. — 3) Reg. 24. — 4) Matth. 6. 14.

peccatorum veniam impetrent : ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quandam, et perfectionem assequimur, quoniam condonandis injuriis, quodammodo Dei similes efficimur, 1) *qui solem suum oriri facit super bonos, et malos, et pluit super justos, et injustos.*

23. *Quæ, et quot incommoda ex odio inimicorum proveniant.*

Postremo explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tum incidimus, cum injurias, quæ nobis illatæ sunt, condonare nolumus. Itaque parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium non solum peccatum grave esse, sed etiam diuturnitate peccandi gravius inhærere. Cum enim is, in cujus animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiat ; illius ulciscendi spe plenus, dies, noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita versatur, ut numquam a cædis, aut nefariæ alicujus rei cogitatione cessare videatur. Quo fit, ut is, vel numquam, vel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua saltem ex parte injurias remittat : quare merito vulneri comparatur, cui telum infixum hæret.

24. *Multa peccata ex odio nasci demonstratur.*

Multa præterea incommoda, et peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, tamquam vinculo quodam conjuncta tenentur; ideoque divus Joannes in hanc sententiam ita dixit : 2) *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit, quo eat; quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus;* itaque sæpius labatur, necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probet, quem oderit ? Hinc temeraria, et iniqua judicia existunt, iræ, invidiæ, obtrectationes, et alia ejusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitia juncti sunt. Itaque sæpe fit, ut ex uno peccato multa existant. Neque injuria dicitur 3) hoc peccatum esse diaboli; quandoquidem 4) ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei filius dominus noster Jesus Christus, cum sibi mortem pharisæi afferre cuperent, 5) illos a patre diabolo genitos esse dixit.

1) Matth. 5, 45. — 2) Joan. 2, 11. — 3) 1. Joan. 3, 10, 11. — 4) Joan. 8, 44. — 5) Joan. 8, 44.

25. *Remedia adversus peccatum odii.*

Sed præter hæc, quæ dicta sunt, unde sceleris hujus detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, et ea profecto maxime opportuna, sanctarum litterarum monumentis tradita sunt. Ac primum omnium remedium, et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. Is enim, cum 1) ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis cæsus, spinus coronatus et cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis : 2) *Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Cujus sanguinis aspersionem, testatur 3) Apostolus, melius loquentem, quam Abel.

Alterum autem remedium ab ecclesiastico propositum est, ut mortem, atque illum judicii diem recordemur. 4) *Memorare,* inquit ille, *novissima tua, et in æternum non peccabis.* Quæ sententia eodem spectat, ac si dicat : Illud sæpe etiam atque etiam cogita, brevi fore, ut mortem obeas : proinde, quia tali tempore tibi optatissimum erit, et maxime necessarium, summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos jam nunc perpetuoque proponas, necesse est : ita enim fiet, ut immanis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur, cum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius, majusve remedium invenias, quam oblivionem injuriarum, et amorem in eos, qui te, aut tuos, re aut oratione violarint.

DE SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT VII.

NON MŒCHABERIS.

1. *Quo pertineat istud præceptum, quaque ratione a parochis tractandum sit.*

Quoniam viri et uxoris vinculum arctissimum est, et nihil utrique jucundius accidere potest, quam intelligere se mutuo quodam et singulari amore diligi ; contra, nihil molestius, quam sentire a se debitum et legitimum amorem alio transferri ; recte quidem, atque ordine illam, quæ hominis vitam a

1) Isa. 53, 9. — 2) Luc. 23, 34. — 3) Hebr. 12, 24. — 4) Eccl. 7, 40.

cæde tuetur, legem hæc, quæ de mœchia, sive adulterio est, consequitur, ut sanctam illam et honorabilem matrimonii conjunctionem, unde magna charitatis vis existere solet, nemo ullo adulterii scelere violare aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit parochus et prudens, et tectis verbis rem commemoret, quæ moderationem potius desiderat, quam orationis copiam. Verendum est enim, ne, dum is late atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitandæ potius libidinis materia, quam restinguendæ illius ratio, emanare solet.

2. *Quæ in hoc præcepto jussa comprehendantur.*

Sed quoniam hoc præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a parochis. Ejus igitur duplex vis est; altera, qua disertis verbis adulterium vetatur; altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.

3. *Quid sub nomine mœchiæ, seu adulterii hic prohibeatur.*

Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur, adulterium est legitimi tori injuria, sive alienus sive proprius ille sit. Etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum violat; si vero solutus vir alienam uxorem cognoscat, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc vero adulterii interdicto omnia prohiberi, divi Ambrosius et Augustinus auctores sunt, quæcumque inhonesta sunt et impudica. In hanc sententiam hæc verba accipienda esse, ex sacris litteris tum veteris tum novi testamenti licet colligere: nam præter adulterium alia libidinis genera apud Mosen puniuntur.

4. *Variæ libidinum species, quæ in scripturis numerantur.*

Est Judæ in 1) genesi judicium in nurum suam: est præclara illa in 2) deuteronomio Mosis lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix: exstat præterea Tobiæ ad filium ejusmodi adhortatio: 3) *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione.* Ecclesiasticus item, 4) *Erubescite,* inquit, *a respectu mulieris fornicariæ.* In evangelio etiam Christus dominus inquit, 5) *de corde exire adulteria, et fornicationes, quæ coinquinant hominem.*

1) Gen. 38, 24. — 2) Deut. 23, 16. — 3) Tob. 4, 13. — 4) Eccl. 41, 25. — 5) Matth. 15, 19.

Apostolus vero Paulus hoc vitium sæpe multis, gravissimisque verbis detestatur : 1) *Hæc est*, ait, *voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione;* et : 2) *Fugite fornicationem;* et : 3) *Ne commisceamini fornicariis.* 4) *Fornicatio autem*, inquit, *et omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in vobis;* et: 5) *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.*

5. *Cur præcipue in hoc præcepto adulterii sit facta mentio.*

Præcipue vero ob eam rem adulterium diserte vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis imtemperantiæ generibus communis est, injustitiæ quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet. Est illud item certum, qui se a ceterarum libidinum intemperantia non abstinet, eum ad hanc, quæ adulterii est, incontinentiam facile labi. Quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus, omne impuritatis et impudicitiæ genus, quo polluitur corpus, prohiberi. Immo vero omnem intimam animi libidinem hoc præcepto vetitam esse, tum ipsius legis vis significat, quam spiritualem esse constat, tum Christus dominus docuit illis verbis, 6) *Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Hæc sunt, quæ fidelibus publice tradenda duximus; si tamen ea addantur, quæ a sancta tridentina synodo in adulteros, et eos, qui scorta, et pellices alunt, decreta sunt, prætermissis multis aliis ac variis impudicitiæ et libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque a parocho admonendus erit, ut temporis et personarum ratio postulabit. Sequitur nunc, ut ea explicentur, quæ jubendi vim habent.

6. *Quid præter ea, quæ prohibentur, hic necessarium observandum præscribatur.*

Docendi igitur sunt fideles, ac vehementer hortandi, ut pudicitiam et continentiam omni studio colant, 7) mundentque se *ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.* In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud ac plane divinum virginitatis propositum sancte et religiose colunt; tamen iis etiam con-

1) I. Thess. 4, 3. — 2) I. Cor. 6, 18. — 3) I. Cor. 5, 9. — 4) Ephes. 5, 3. — 5) I. Cor. 6, 9. 10. — 6) Matth. 5, 27. 28. — 7) II. Cor. 7, 1.

venire, qui vel cælibem vitam agunt, vel matrimonio juncti, a vetita libidine puros se et integros servant.

7. *Quæ sint potissimum cogitanda volenti libidines suas edomare.*

Quoniam vero multa a sanctis patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, et coercere voluptates; ea parochus studeat populo accurate exponere, atque in hac tractatione diligentissime versetur. Hæc autem ejusmodi sunt, partim quæ in cogitatione constituunt, partim quæ in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus, quanta sit hujus peccati turpitudo et pernicies; qua cognita, facilior fiet ejus detestandi ratio. Perniciosum vero scelus esse, intelligi ex eo potest, quoniam propter hoc 1) peccatum e Dei regno pelluntur, atque exterminantur homines, quod malorum omnium ultimum est. Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est.

Illud autem hujus peccati proprium, quod qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententia Apostoli ita scribentis: 2) *Fugite fornicationem. Omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corqus suum peccat.* Quod ob eam causam dictum est, quoniam illud injuriose tractat, cum ejus violat sanctitatem. Qua de re ad thessalonicenses ita divus Paulus, 3) *Hæc est enim*, inquit, *voluntas Dei, sanctificatio vestra; ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum.*

Deinde, id quod scelestius est, si homo christianus meretrici se turpiter dedat, membra, quæ Christi sunt, ea meretricis facit; ita enim divus Paulus ait: 4) *Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam, qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur?* Est præterea homo christianus, ut idem testatur, 5) *templum Spiritus sancti;* quod violare nihil aliud est, nisi ab eo Spiritum sanctum ejicere.

8. *Quibus rationibus adulterii enormitatem intelligere liceat.*

In adulterii autem scelere magna inest iniquitas. Si enim, ut vult Apostolus, 6) qui matrimonio juncti sunt, ita eorum

1) Apoc. 22, 15. Gal. 5, 19. 20. — 2) 1. Cor. 6, 18. — 3) 1. Thess. 4, 3. 4. 5. — 4) 1. Cor. 6, 15. 16. — 5) 4. Cor. 6, 19. — 6) 1. Cor. 7, 4.

alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem, jusque habeat, sed mutuo quodam sint inter se quasi servitutis vinculo ita devincti, ut vir ad uxoris voluntatem contraque uxor ad viri nutum voluntatemque se accommodare debeat; certe si alteruter corpus suum, quod est alieni juris, ab eo, cui illud adstrictum est, disjunxit, is admodum iniquus est, et nefarius. Et quoniam infamiæ metus et ad ea, quæ jussa sunt, vehementerincitat homines, et a vetitis magnopere deterret; docebit parochus, adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris litteris ita proditum est, 1) *Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam; turpitudinem et ignorantiam congegrat sibi, et opprobrium illius non delebitur.* Verum hujus sceleris magnitudo ex supplicii severitate facile perspici potest. Adulteri enim, 2) lege a Domino in veteri testamento præscripta, obruebantur lapidibus.

9. *Cujusmodi pœna impuras libidines fere consequi soleant.*

Quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus admisit, sed universa interdum civitas, 3) ut de sichimitis legimus, deleta est. Multa divinæ animadversionis exempla in sacris litteris prodita sunt, quæ ad deterrendos a nefaria libidine homines parochus colligere poterit, 4) ut Sodomæ, et reliquarum finitimarum urbium interitus; 5) israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, supplicium; 6) benjamitarum deletio. Qui vero mortem effugiunt, intolerabiles tamen dolores, ac pœnarum cruciatus, quibus sæpe plectuntur, non effugiunt. Nam mente cæci, quæ pœna gravissima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis, neque filiorum denique, vitæque suæ rationem habeant: hocque pacto adeo nequam et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, et ad nullum fere officii munus idonei sint. Hujus rei exempla a Davide et Salomone petere nobis licet; 7) quorum alter, postquam adulteratus est, repente sui dissimillimus, ex mitissimo crudelis exstitit, ut Uriam optime de se meritum morti obtulerit; 8) alter cum se totum in mulierum libidinem profudisset, ita a vera Dei religione sese avertit, ut alienos deos sequeretur. 9) Aufert igitur, ut Oseas dixit, hoc

1) Prov. 6, 32, 33. — 2) Levit. 20, 10. — 3) Gen. 34, 25. 26. 27. — 4) Gen. 19, 24. — 5) Num. 25, 4. — 6) Judic. 20 per totum. — 7) 2. Reg. XI, 12, per tot. — 8) 3. Reg. XI. per tot. — 9) Ose. 4, 11.

peccatum cor hominis, sæpeque obcæcat. Nunc ad ea remedia veniamus, quæ in actione consistunt.

10. *Quibus modis homines ad libidinem incitentur, quos illi evitare præcipue debeant.*

Quorum primum illud est, ut otium maxime fugiamus, in quo sodomitæ homines, 1) ut est apud Ezechielem, cum hebescerent, in spurcissimum illud nefariæ libidinis scelus præcipites lapsi sunt.

Deinde crapula magnopere est vitanda: 2) *Saturavi eos*, inquit Propheta, *et mœchati sunt;* quoniam venter expletus et saturatus libidinem parit. Hoc ipsum illis verbis Dominus significavit: 3) *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate;* hoc item Apostolus, 4) *Nolite*, inquit, *inebriari vino, in quo est luxuria.*

Sed maxime animus ad libidinem oculis inflammari solet; quo pertinet illa Christi domini sententia: 5) *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te.* Multæ præterea sunt prophetarum de eadem re voces, ut est apud Job: 6) *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Sunt multa denique ac pene innumerabilia exempla malorum, quæ ex oculorum adspectu ortum habuerunt. Sic 7) David 8) rex Sichem peccavit; 9) hocque item pacto senes illi Susannæ calumniatores deliquerunt.

11. *Mulierum exquisitus ornatus, sermonesque obscœni, et alia uxuriæ incitamenta fugienda.*

Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus valde excitatur, occasionem libidini non parvam sæpe præbet; ideoque ecclesiasticus monet: 10) *Averte faciem tuam a muliere compta.* Cum igitur mulieres in nimio ornatus studio versentur, non alienum erit, si parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum moneat, objurgetque verbis, quæ hoc de genere gravissima apostolus Petrus ita protulit: 11) *Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.* Divus Paulus item, 12) *Non in tortis*, inquit, *crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa.* Multæ enim, auro et margaritis adornatæ, ornamenta mentis et corporis perdiderunt.

Hoc autem libidinis incitamentum, quod e vestium exquisito

1) Ezec. 16, 49. — 2) Jer. 5, 7 — 3) Luc. 21, 34. — 4) Ephes. 5, 18. — 5) Matth. 5, 30. — 6) Job. 31, 1. — 7) 2. Reg. XI. — 8) Gen. 34, 2. — 9) Dan. 13, 8. — 10) Eccl. 9, 8. — 11) 1. Petr. 3, 3. — 12) 1. Tim. 2, 9.

ornatu existere solet, alterum sequitur quod est turpis obscenique sermonis. Nam verborum obscenitate, quasi face quadam subjecta, adolescentum accenduntur animi. 1) *Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala*, inquit Apostolus: hocque ipsum cum maxime efficiant delicatiores et molliores cantus ac saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est.

Quo in genere numerantur item libri obscene et amatorie scripti; qui ita vitandi sunt, ut imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem præseferunt, cum ad turpes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos, vis in illis sit maxima. Sed parochus in primis curet, ut, quæ de iis a sacrosancto tridentino concilio pie, religioseque constituta sunt, ea sanctissime serventur. Hæc vero omnia, quæ commemorata jam sunt, si magno adhibito studio curaque vitentur, omnis fere libidinis materia tollitur.

12. *Confessionis, et eucharistiæ, et piarum precum usus ad castitatem consequendam est necessarius.*

Sed ad illius vim opprimendam maxime valet frequens confessionis, et eucharistiæ usus; tum assiduæ ac piæ quidem ad Deum preces, cum eleemosynis atque jejunio conjunctæ. Est enim castitas donum Dei, quod recte petentibus non denegat, nec patitur nos tentari supra id, quod possumus.

13. *Corpus castitatem sectandi domandum.*

Corpus autem non jejuniis modo, et iis præsertim, quæ sancta ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus, atque aliis afflictationum generibus exercendum est, sensuumque appetitiones reprimendæ. In his enim, atque aliis ejusmodi rebus, maxime cernitur temperantiæ virtus; in quam sententiam ad corinthios divus Paulus scribit: 2) *Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*. Et paulo post: *Castigo*, inquit, *corpus meum, et in servitutem redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*. Et alio loco: 3) *Carnis curam ne feceritis in desideriis*.

1) 1. Cor. 15, 33. — 2) 1.Cor. 9, 25. — 3) Rom. 13, 14.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

CAPUT VIII.

NON FURTUM FACIES.

1. *Quanta sit hujus præcepti commendatio et cum duobus præcedentibus connexio.*

Veterem hunc ecclesiæ morem fuisse, ut hujus præcepti vis et ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum objurgatio eorum, qui ceteros ab iis vitiis maxime deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiebantur. 1) *Qui ergo*, inquit, *alium doces, te ipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris.* Quo doctrinæ bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebat, sed etiam turbas ac lites sedabat, aliasque malorum causas, quæ furto commoveri solent. In iis et delictis, et delictorum incommodis, atque calamitatibus cum nostra etiam hæc ætas misere versetur, ad exemplum sanctorum patrum, et christianæ disciplinæ magistrorum, parochi hunc urgebunt locum, et assidue ac diligenter hujus præcepti vim, ac sententiam explicabunt. Ac primum officium, et diligentiam suam conferent ad declarandum infinitum Dei amorem erga genus humanum; qui non modo illis duobus interdictis, *non occides, non mœchaberis*, quasi præsidiis, et vitam, corpusque nostrum, et famam, existimationemque nostram tueatur; sed etiam hoc præcepto, *non furtum facies*, tamquam custodia quadam externa, res ac facultates muniat ac defendat.

2. *Quæ sit huic præcepto subjecta sententia.*

Quam enim hæc verba subjectam habent notionem, nisi eam, quam supra diximus, cum de aliis præceptis loqueremur? vetare videlicet Deum, bona hæc nostra, quæ in ejus tutela sint, a quoquam auferri aut violari. Quod divinæ legis beneficium quo majus est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendæ, et referendæ gratiæ nobis optima ratio proposita est, ut non tantum præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus; ad hoc colendum præcepti officium fideles excitandi et inflam-

1) Rom. 2, 21.

mandi sunt. Est autem hoc præceptum, quemadmodum superiora, divisum in duas partes: quarum altera, quæ furtum vetat, aperte est enunciata; alterius sententia, et vis, qua jubemur benigni et liberales esse in proximos, in priore occulta est, et involuta. De priore igitur prius dicetur, *non furtum facies*.

3. *Quid furti vocabulo hic legislator significatum velit.*

In quo illud animadvertendum est, furti nomine non id modo intelligi, cum occulte ab invito domino aliquid aufertur, sed etiam cum aliquid alienum contra voluntatem scientis domini possidetur: nisi forte existimandum est, eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim et injuriam non improbare; cum exstet illud Apostoli: 1) *Rapaces regnum Dei non possidebunt;* quorum omnem rationem, et consuetudinem fugiendam esse idem scribit Apostolus. Quamquam vero majus peccatum rapinæ sint, quam furtum, quæ præter rem, quam alicui adimunt, præterea vim afferunt, et majorem imponunt ignominiam.

4. *Cum omnem injustam rei alienæ usurpationem Deus hic prohibere velit, cur potius furti, quam rapinæ meminerit.*

Mirandum tamen non est, quod leviori hoc furti nomine notatum sit divinæ legis præceptum, non rapinæ. Id enim summa ratione factum est; quia furtum latius patet, et ad plura pertinet, quam rapinæ, quas tantummodo illi facere possunt, qui potentia et viribus præstant. Quamquam nemo non videt, exclusis ejusdem generis levioribus peccatis, graviora etiam facinora prohiberi.

5. *Enumeratur furti latius sumpti species.*

Variis autem nominibus notatur injusta possessio, et usus rerum alienarum, ex varietate eorum, quæ et invitis, et insciis dominis auferuntur. Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur; si surripitur publico, peculatus appellatur; plagiatum vocant, si homo liber vel servus alienus in servitutem abducitur; si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium. Quod facinus maxime nefarium, ac scelestum adeo in mores inductum est, ut bona, quæ necessario et sacrorum cultui, et ecclesiæ ministris, et pauperum usui pie ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur.

1) 1. Cor. 6, 10.

6. *Non illi dumtaxat hoc præceptum transgrediuntur, qui re ipsa aliena possident, sed etiam animo.*

Sed præter ipsum furtum, idest externam actionem, furandi etiam animus et voluntas Dei lege prohibetur. Est enim spiritualis lex, quæ animum fontem cogitationum et consiliorum inspicit. 1) *De enim corde,* inquit Dominus apud sanctum Matthæum, *exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.*

7. *Unde potissimum furti gravitatem metiri possumus.*

Sed quam grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis, et ratio satis ostendit: est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit. Nam bonorum distributiones, et assignationes jam inde ab initio jure gentium constitutas, divinis etiam et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet; ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quæ ei jure obtigerunt. Nam, ut Apostolus ait, 2) *neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque malidici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Etsi hujus sceleris importunitatem, et immanitatem permulta declarant, quæ furtum consequuntur. Fiunt enim judicia temere et inconsulto multa de multis; erumpunt odia, suscitantur inimicitiæ, existunt interdum acerbissimæ innocentium hominum damnationes.

8. *Quo modo sint ablata necessario restituenda.*

Quid dicemus de necessitate, quæ divinitus imposita est omnibus, satisfaciendi ei, cui aliquid ademptum sit? *Non enim,* inquit Augustinus, *remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Quæ restitutio, cum quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem, præter id, quod unusquisque et ex aliorum consuetudine, et de suo sensu judicare potest, ex testimonio Habacuc prophetæ licet intelligere. Ait enim: 3) *Væ ei, qui multiplicat non sua: usquequo et aggravat contra se densum lutum?* Lutum appellat densum, rerum alienarum possessionem unde emergere, et expedire se homines difficile possint. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum. Quare de his duobus, furto et rapinis, dixisse satis erit; ad quæ, tamquam ad caput, reliqua, quæ dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, et ad fidelem populum a scelesto facinore deterrendum, conferent om-

1) Matth. 15, 19. — 2) 1. Cor. 6, 10. — 3) Habac. 2. 6.

nem curam, ac diligentiam parochi. Verum hujus generis partes persequamur.

9. *Quæ sint præcipua furtorum genera, quique furibus sint annumerandi.*

℟. Sunt igitur fures etiam, qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas, aut ademptas retinent. Ait enim sanctus Augustinus : *Si invenisti, et non reddidisti, rapuisti.* Quod si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda; quæ ut restituat, qui adduci non potest, ea re facile probat se undique ablaturum omnia, si possit.

Eodem se alligant scelere, qui in emendis, vendendisque rebus fraudes adhibent, et vanitatem orationis ; horum fraudes vindicabit Dominus. Graviores et antiquiores in hoc furtorum genere sunt ii, qui fallaces et corruptas merces vendunt pro veris et integris, quive pondere, mensura, numero, et regula decipiunt emptores. Est enim in deuteronomio : 1) *Non habebis in sæculo diversa pondera;* et in levitico : 2) *Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura : statera justa, et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius.* Est et alio loco : 3) *Abominatio est apud Dominum pondus, et pondus ; statera dolosa non est bona.*

Furtum etiam apertum est operariorum, et artificum, qui totam et integram mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam ac debitam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi ; quin etiam eo sunt detestabiliores, quam reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quod furaci servo nihil domi obsignatum, aut occlusum esse potest.

Furtum præterea facere videntur qui, fictis simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent; quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulant. Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui cum ad privatum aliquod, vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur. Reliquam furtorum multitudinem a solerti avaritia, quæ omnes pecuniæ vias novit, excogitatam, persequi longum est, et, ut diximus, difficillimum.

1) Deut. 25, 13. — 2) Levit. 19, 35. — 3) Prov. 20, 23.

10. *Quæ sint rapinarum genera, quique raptores dicendi.*

Itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerumc aput, dicendum videtur, si prius monuerit parochus christianum populum, ut meminerit illius apostoli sententiæ : 1) *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et laqueum diaboli;* nec ullo sibi loco patiatur excidere præceptum hoc : 2) *Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Et illud cogitet perpetuo : 3) *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

Rapinæ igitur patent latius; nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt rapaces. Quos sanctus Jacobus ad pœnitentiam invitat his verbis : 4) *Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis ;* cujus pœnitentiæ causam subjungit : 5) *Ecce enim merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat ; et clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit.* Quod rapinarum in 6) levitico, in 7) deuteronomio, apud 8) Malachiam, et apud 9) Tobiam vehementer improbatur. In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quæ ecclesiæ præsidibus et magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas, et reliqua hujus generis non dissolvunt, vel intervertunt, et ad se transferunt.

11. *Fœnerari est rapinam committere, et quam grave scelus illud sit.*

Huc etiam referuntur fœneratores in rapinis acerrimi, et acerbissimi, qui miseram plebem compilant, ac trucidant usuris. Est autem usura, quidquid præter sortem, et caput illud, quod datum est, accipitur, sive pecunia sit, sive aliquid, aliud quod emi, aut æstimari possit pecunia. Sic enim apud Ezechielem scriptum est : 10) *Ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit.* Et Dominus apud Lucam : 11) *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Gravissimum semper fuit hoc facinus, etiam apud gentes, et maxime odiosum. Hinc illud : *Quid fœnerari? Quid hominem, inquit, occidere?* Nam qui fœnerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt quod non est.

12. *Judices venales, et creditorum fraudatores rapinas committunt.*

Item rapinas faciunt nummarii judices, qui venalia habent

1) 1. Tim. 6, 9. — 2) Matth. 7, 12. — 3) Tob. 4, 16. — 4) Jacob 5, 1. — 5) Ibid. 4. — 6) Levit. 19, 13. — 7) Deut. 24, 14. — 8) Malach. 3, 5. — 9) Tob. 4, 15. — 10) Ezech. 18, 8. — 11) Lucæ 6, 35.

judicia, et pretio muneribusque deliniti, optimas tenuiorum et egentium causas evertunt. Fraudatores creditorum, et inficiatores, quique, sumpto temporis spatio ad solvendum, sua vel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum. Quorum etiam delictum gravius est, quod mercatores, illorum destitutionis et fraudationis occasione, magno detrimento civitatis, vendunt omnia carius; in quos illa 1) Davidis sententia videtur convenire : *Mutuabitur peccator, et non solvet.*

13. *Locupletes, qui ablatis pignoribus pauperes comprimunt, inter raptores numerantur.*

Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui solvendo non sunt, quod commodarunt, exigunt acerbius, et pignora etiam ea auferunt contra Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? Deus enim inquit : 2) *Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat: si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.* Horum exactionis acerbitatem, jure rapacitatem, atque adeo rapinas appellabimus.

14. *Frumenta necessitatis tempore comprimentes sunt raptores.*

Ex numero eorum, qui raptores dicuntur a sanctis patribus sunt, qui in frugum inopia comprimunt frumentum, faciuntque ut sua culpa carior ac durior sit annona; quod etiam valet in rebus omnibus ad victum, et ad vitam necessariis. Ad quos illa Salomonis pertinet execratio : 3) *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* Quos suorum scelerum admonitos parochi liberius accusabunt, ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberius. Hæc de vetitis : nunc ad jussa veniamus, in quibus satisfactio, vel restitutio primum locum habet : peccatum enim non dimittitur, nisi restituatur ablatum.

15. *Quosnam ad restitutionem obligari judicandum sit.*

Sed quoniam non in solum, qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere, sed omnes præterea, qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur; aperiendum est, qui sint illi, qui hanc satisfaciendi vel restituendi necessitatem effugere non possint.

Sunt autem plura hominum genera : ac primum est eorum, qui furari imperant, qui non modo ipsi sunt furtorum socii et auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi.

1) Ps. 36, 21. — 2) Exod. 22, 26, 27. — 3) Prov. 11, 26.

Alterum genus, par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum, est eorum, qui cum jubere non possint, suasores sunt atque impulsores furtorum.

Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt.

Quartum genus est eorum, qui participes furtorum, inde ipsi etiam lucrum faciunt; si lucrum dicendum est, quod, nisi resipuerint, eos addicit æternis cruciatibus, de quibus sic loquitur David : *Si videbas furem, currebas cum eo.*

Quintum genus est furum, qui cum furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant et obsistant, ut eorum licentiam permittant atque concedant.

Sextum genus est eorum, qui, cum et furtum factum, et ubi factum sit, certo sciant, non indicant rem , sed eam se scire dissimulant.

Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adjutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent, ac domicilium : qui omnes et satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt.

Ne hujus quidem sceleris omnino sunt expertes approbatores furtorum, et laudatores. Nec vero etiam ab eadem culpa sunt alieni filii familias, et uxores qui pecunias a patribus, et viris surripiunt.

16. *Quid de eleemosynis, quæ involute hic etiam præscribuntur, sentiendum.*

Jam vero huic præcepto et illa subjecta sententia est, ut pauperum et inopum misereamur, eorumque difficultates et angustias nostris facultatibus et officiis sublevemus. Quod argumentum, quia sæpissisime et copiosissime tractandum est, petent ea parochi ex virorum sanctissimorum 1) Cypriani, 2) Joannis Chrysostomi, 3) Gregorii Nazianzeni, et aliorum libris, qui de eleemosyna præclare scripserunt, quibus huic muneri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium et alacritatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia vivendum est. Sunt vero etiam docendi, quantam habeat necessitatem eleemosyna, ut videlicet re et opera nostra in egentes simus liberales, verissimo illo argumento, 4) quod summo illo Judicii die detestaturus sit eos Deus, et sempiternis ignibus

1) Cyp. in lib. de opere, et eleem. — 2) Chrysostom. hom. 22 ad pop. antioch. — 3) Gregor. Naz. in orat. 16 de pauperum amore. — 4) Matth. 25, 42, 43, 46.

addicturus, qui eleemosynæ officia prætermiserint ac neglexerint; illos autem collaudatos in cœlestem patriam introducturus, qui benigne fecerint indigentibus. Est utraque Christi domini ore pronunciata sententia : 1) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum;* Et : *Discedite a me maledicti in ignem æternum.*

17. *Quibus modis populi ad eleemosynam excitandi.*

Utentur præterea sacerdotes accomodatis illis ad persuadendum locis : 2) *Date, et dabitur vobis ;* proferant Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest : 3) *Nemo est, qui reliquerit domum etc. qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, et in sæculo futuro vitam æternam* Adjicient illud, quod a Christo domino dictum est : 4) *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Hujus vero necessarii muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt egentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi, juxta Christi domini præscriptum : 5) *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Atque hujus rei felicitatem beatus David expressit : 6) *Jucundus homo, qui miseretur et commodat.*

18. *Ad largiendas eleemosynas, otiique vitandi causa, laborandum est.*

Est autem christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad victum aliena misericordia opus est, vitandi etiam otii causa, labore, opera, ac manibus ea quærere, quibus inopum indulgentiam levare possit. Ad id omnes suo exemplo hortatur in epistola ad thessalonicenses Apostolus illis verbis : 7) *Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos.* Item ad eosdem : 8) *Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis.* Et ad ephesios : 9) *Qui furabatur, jam non furetur ; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

19. *Parce vivendum est ad aliorum sublevandam inopiam.*

Est etiam frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris graves aut molesti simus. Quæ temperantia sane quam elucet in omnibus apostolis, sed maxime eminet in divo Paulo, cujus illud est ad thessalonicenses : 10) *Memores*

1) Matth. 34. — 2) Luc. 6, 38. — 3) Marc. 10, 29. — 4) Luc. 16, 9. — 5) Luc. 6, 35. — 6) Psal. CXI, 5. — 7) 2. Thes. 3, 7. — 8) 1. Thes. 4, 11. — 9) Ephes. 4, 28. — 10) 1. Thes. 2, 9.

enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis, nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis evangelium Dei. Atque idem alio in loco Apostolus : 1) *In labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.*

20. *Quibus rationibus populus christianus in detestationem furtorum, et studium benignitatis adducendus sit.*

Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, parochis a prophetis petere, et a reliquis divinis libris sumere par erit detestationem furtorum et rapinarum, et horribiles minas a Deo propositas iis, qui illa scelera committunt. Clamat Amos propheta : 2) *Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, dicentes: Quando transibit mensis, et venundabimus merces, et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas?* Sunt in eadem sententia multa apud 3) Hieremiam, in 4) proverbiis, et apud 5) ecclesiasticum.

Nec vero dubitandum est, quin hæc malorum semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verum ut assuescant christiani homines prosequi omni liberalitatis ac benignitatis officio egentes, et mendicos, quod ad alteram hujus præcepti partem pertinet, proferent parochi maxima præmia, quæ beneficis, et largis et in hac et in futura vita daturum se Deus pollicetur.

21. *Quid de illis sentiendum sit, qui vano prætextu sua furta, et sacrilegia excusant.*

Sed quia non desunt, qui etiam se in furtis excusent, admonendi sunt, fore, ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus; immo vero futurum, ut illa purgatione non modo non levetur peccatum, sed mirum in modum augeatur. Ecce, nobilium hominum non ferendæ deliciæ, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate aut avaritia ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendæ causa amplitudinis familiæ, et majorum suorum, quorum existimatio, et dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur. Quibus perniciosus error eripiendus est; simulque demonstrandum, unam esse rationem conservandi et amplifi-

1) 2. Thes. 3, 8. — 2) Amos 8, 4. 5. — 3) Jer. 5, 21. etc. — 4) Prov. 21, 6. et 22, 16. — 5) Eccl. 10, 9. 10. 31. et 35, 17. 18.

candi copias et opes, majorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si ejus præcepta servarint : quibus contemptis, fundatæ et optime constitutæ opes evertuntur : reges ex regio solio et summo gradu honoris præcipites exturbantur ; in quorum locum infimi interdum homines, et qui summo in odio illis fuerunt, divinitus vocantur. Incredibile est quantopere his succenseat Deus ; cujus rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba : 1) *Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Propter hoc ait dominus Deus exercituum, fortis Israël : Eheu, consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis : et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam.*

22. *Quo modo iis respondendum, qui commoditate se ad aliena rapienda adigi affirmant.*

Non desunt, qui non jam illam afferant causam splendoris et gloriæ, sed victus et vitæ commodiorem facultatem, et elegantiam. Qui refellendi sunt, docendique quam impia sit eorum et actio, et oratio, qui ullam commoditatem anteferant Dei voluntati et gloriæ, quam, negligendo ejus præcepta, offendimus mirandum in modum. Etsi quæ potest esse in furto commoditas, quod summa incommoda consequantur? 2) *Super furem enim*, inquit ecclesiasticus, *et confusio*, *et pœnitentia*. Sed fac esse, ut cum illis non agatur incommode : dedecorat fur divinum nomen ; repugnat ejus sanctissimæ voluntati ; salutaria ipsius præcepta contemnit ; quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas.

23. *Quid dicendum sit iis, qui locupletibus spoliandis, vel consuetudine sua furta obtegunt.*

Quid, quod audire licet interdum fures, qui nihil se eo peccare contendant, quod detrahant aliquid locupletibus et copiosis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem ? Misera sane et pestifera defensio. Putat alius, satisfactionem suam accipi debere, quod eam furandi consuetudinem cepit, ut non facile possit, ab illa mente et actione desistere : qui nisi audierit Apostolum dicentem, 3) *qui furabatur, jam non furetur,* velit, nolit, etiam consuetudinem capiet æternorum suppliciórum.

1) Joan. 1, 23. 24. 25. — 2) Eccl. 5, 17. — 3) Ephes. 4, 28.

24. *Quid rursus illis dicendum sit, qui vel occasione, vel ulciscendi libidine ad furandum induci causantur.*

Nonnulli sunt, qui excusant se, occasione data, alteri aliquid ademisse. Est enim illud tritum sermone proverbium, fures, qui non sint, fieri occasione. Qui hac ratione sunt de nefaria sententia deducendi; resistendum esse pravis cupiditatibus. Nam si continuo est re perficiendum id, quod libido persuaserit; quis modus, quis finis erit scelerum ac flagitiorum? Turpissima igitur est illa defensio, vel summæ potius intemperantiæ, et injustitiæ confessio. Nam quis dicit, se non ideo peccare, qui nullam habet peccandi occasionem; idem propemodum fatetur, se semper, oblata occasione, peccaturum. Sunt, qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab aliis eadem injuria sint affecti. Quibus ita respondendum est: primum nemini licere injurias persequi; deinde non posse quemquam rei suæ judicem esse; tum multo minus concedi, ut pœnas ab aliis repetant eorum, quæ alii in eum peccaverunt.

25. *Quid illis dicendum, qui, ut aere alieno liberentur, furantur.*

Postremo, quidam furtum satis illa ratione defensum tectumque arbitrantur, quod, cum sint aere alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissolvant. Quibuscum ita agendum est: nullum esse gravius æs alienum, et quo magis prematur humanum genus, quam debitum illud, cujus in divina precatione quotidie meminimus, 1) *dimitte nobis debita nostra;* quare illud insanissimi hominis esse, plus velle Deo debere, id est plus peccare, ut, quod debet hominibus, dissolvat; multoque præstare, conjici in carcerem, quam mandari suppliciis inferorum sempiternis; longe etiam esse gravius, Dei, quam hominum judicio condemnari; porro autem supplices ipsos ad Dei opem ac pietatem confugere debere, a quo, quid opus sit, possint impetrare. Sunt alia excusationum genera, quibus parochi prudentes ac sui officii diligentissimi facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant 2) *populum sectatorem bonorum operum.*

1) Matth. 6, 12. — 2) Tit. 2, 14.

DE OCTAVO PRÆCEPTO.

CAPUT IX.

NON LOQUERIS CONTRA PROXIMUM TUUM FALSUM TESTIMONIUM.

1. *Quam utilitatem hoc præceptum comprehendat.*

Quantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua hujus et præcepti explicatio, et officii admonitio, nos divi Jacobi monet auctoritas illis verbis: 1) *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Et idem: 2) *Lingua modicum quidam membrum est, et magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit;* et quæ sequuntur in eamdem sententiam. Quibus duo monemur; primum latissime patere hoc linguæ vitium, quod etiam illa Prophetæ sententia confirmatur: 3) *Omnis homo mendax;* ut propemodum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur. Alterum, inde proficisci mala innumerabilia, cum sæpe, maledici hominis culpa, facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel ejus, qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; vel ejus, qui lædit, quod pravo pudore, et falsa cujusdam existimationis opinione deterritus, adduci non possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciat. Quare hoc loco monendi fideles erunt, ut quantas possunt proximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii; quo non solum ipsi aliis injuriam facere vetamur, sed etiam hac obedientia ab aliorum injuria prohibemur.

2. *Quæ sit huic præcepto subjecta sententia.*

Verum hoc præcepto eadem ratione, et via progrediendum est, qua in ceteris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges; altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; jubens altera, ut, simulatione fallaciisque sublatis, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur. Cujus officii Apostolus ad ephesios illis verbis admonuit: 4) *Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia.*

1) Jac. 3, 2. — 2) Ibid. 5. — 3) Psal. 115, 11. — 4) Ephes. 4, 15.

3. *Quid maxime hoc præcepto caveatur.*

Sed prior hujus præcepti pars habet hanc rationem, ut, quamvis nomine falsi testimonii significetur quidquid in bonam, vel in malam partem de altero constanter dicitur, sive in judicio, sive extra judicium; tamen præcipue prohibeatur illud testimonium, quod in judicio, falso dicitur a jurato. Jurat enim per Deum testis; quod ita testificantis, et divinum nomen interponentis oratio plurimum fidei habet, et ponderis. Itaque quia periculosum est hoc testimonium, idcirco præcipue prohibetur. Juratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum aperta sit improbitas et perversitas, ne judex quidem ipse potest rejicere, præsertim cum exstet jussum divinæ legis, 1) ut in ore duorum, vel trium stet omne verbum. Sed ut præceptum fideles plane intelligant, docendi erunt, quid significet hoc *proximi* vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet.

4. *Quis proximi nomine hic designetur.*

Est autem proximus, ut ex Christi domini doctrina colligitur, 2) quicumque eget opera nostra, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus. Nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, 3) quos jussu Dei, ac domini nostri diligere oporteat. Quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est falsum in se testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inurentes ignominiæ ac turpitudinis, et seipsos et ecclesiam lædunt, cujus sunt membra; quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent civitati: ita enim est apud sanctum Augustinum: *Nec recte intelligentibus poterat videri, non esse prohibitum, ut adversus seipsum quisquam falsus testis assisteret, eo quod in præcepto additum fuit, contra proximum tuum. Sed non ideo, si adversus seipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum; quando regulam diligendi proximi a semetipso dilector accepit.*

5. *In utilitatem proximi falsum testari, aut mentiri non licet.*

Verum, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut pejerando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura ac religione conjunctus sit, aliquid utilitatis aut commodi. Nemini

1) Deut. 19, 15. Matth. 18, 16. 2. Cor. 13, 1. — 2) Luc. 10, 36. — 3) Matth. 5, 44.

enim mendacio et vanitate, multo minus perjurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Crescentium docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, *etiam si in cujusquam falsa laude dicatur.* Nam locum illum tractans: 1) *Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt: falsum,* inquit, *testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, et quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur.*

6. *Quot mala falsum testimonium, in gratiam alterius prolatum, consequantur.*

Sæpissime vero etiam contingit, ut, qui alteri favet, obsit alteri. Certe errandi causa affertur judici, qui interdum falsis testibus adductus, contra jus secundum injuriam statuit, et judicare cogitur. Nonnumquam etiam fit, ut, qui ob falsum alicujus testimonium causam judicio vicerit, idque impune tulerit, exultans iniqua victoria, assuescat corrumpere et adhibere falsos testes; quorum opera sperat se posse ad id, quodcumque concupierit, pervenire. Est vero id et ipsi testi gravissimum, quod et ab eo, quem jurejurando sublevarit, et adjuverit, falsus et perjurus agnoscitur; et ipse, quod ei e sententia succedit scelus, quotidie majorem exercitationem, et consuetudinem capit impietatis et audaciæ.

7. *Peccata eorum omnium, qui judicia tractant, et in universum omne mendacium hoc præcepto prohibetur.*

Ut igitur testium vanitas, mendacia, et perjuria prohibentur, sic et accusatorum, et reorum, et patronorum, cognitorum, et procuratorum, advocatorum, et omnium denique, qui judicia constituunt. Postremo vetat Deus omne testimonium non modo in judicio, sed etiam extra judicium, quod alter incommodum, aut detrimentum possit afferre. Est enim in levitico, quo loco hæc præcepta iterantur, his: 2) *Non facietis furtum; non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum:* ut nemini dubium esse possit, quin a Deo omne mendacium hoc præcepto ejectum condemnetur; quod apertissime testatur David in hunc modum: 3) *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*

8. *Hoc præceptum ad detractionis vitium etiam extenditur.*

Prohibetur autem hoc præcepto non modo falsum testimo-

1) I. Cor. 15, 15. — 2) Levit. 19, 11. — 3) Psal. 5, 7.

nium, sed detestabilis etiam libido, et consuetudo detrahendi alteri : qua ex peste incredibile est, quam mulia et quam gravia et incommoda et mala nascantur. Hoc vitium maledice et contumeliose dicendi occulte in alterum, passim improbant divinæ litteræ. 1) *Cum hoc*, inquid David, *non edebam;* et sanctus Jacobus : 2) *Nolite detrahere alterutrum, fratres mei.* Nec vero præcepta solum sacræ litteræ, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. Nam et 3) Aman, confictis criminibus, adeo incendit in judæos Assuerum, ut is omnes ejus gentis homines imperarit occidi. Referta est hujusmodi exemplis sacra historia; quorum commemoratione sacerdotes operam dabunt, ut fideles a rei improbitate deterreant.

9. *Quinam in obtrectatorum numerum sint referendi.*

Ut autem peccati hujus vis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur, sciendum est, non tantum adhibenda calumnia offendi hominum existimationem, sed et augendis amplificandisque criminibus. Et si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave, aut turpe sit ad famam ; eam rem qui, ubi, quando, quibus necesse non sit, pervulgarit, is obtrectator, et maledicus jure dicitur. Verum totius obtrectationis nulla capitalior est, quam eorum, qui catholicæ doctrinæ ejusque prædicatoribus obtrectant. In simili culpa sunt, qui malarum doctrinarum et errorum magistros extollunt laudibus.

10. *Qui audiunt detrahentes, vel inter amicos dissidia serunt, sunt detractores.*

Nec vero ab horum hominum numero, et culpa sejungnntur, qui detrahentibus et maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. *Detrahere enim, vel detrahentem audire,* scribunt sancti Hieronymus et Bernardus, *utrum damnabilius sit, non facile constat :* non enim essent, qui detraherent, si non adessent, qui detrahentes audirent. In eodem genere sunt, qui suis artificiis distrahunt homines, et inter se committunt, magnopereque serendis discordiis delectantur; et summas conjunctiones, ac societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias, et ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus : 4) *Non eris criminator*

1) Psal. 100, 5. — 2) Jacob. 4, 11. — 3) Esther. 13. per totum. 4) Levit. 19, 16.

neque susurro in populo. Tales erant multi ex consiliariis Saulis [1]), qui ejus voluntatem a Davide alienare, et in illum, regem incitare conabantur.

11. *Assentatio hac lege etiam interdicta est.*

Peccant denique in hanc partem blandi homines, et assentatores, qui blanditiis, et simulatis laudibus influunt in aures et in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam, et honores aucupantur, dicentes, ut est apud Prophetam, [2]) *malum bonum, et bonum malum.* Quos ut arceamus, et pellamus a consuetudine nostra, monuit nos David illa oratione : [3]) *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Quamquam enim isti proximo minime maledicunt : tamen ei maxime nocent, qui vel laudandis ejus peccatis, afferunt ipsi causam perseverandi in vitiis, quamdiu vixerit. Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quæ ad proximi calamitatem, et perniciem adhibetur. Sic Saul, cum Davidem furori et ferro philistæorum objicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis : [4]) *Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem; tantummodo esto vir fortis, et præliare bella Domini.* Sic judæi insidiosa oratione Christum dominum sunt affati : [5]) *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.*

12. *Amici quo modo amico periculose ægrotanti perniciose assententur.*

Longe autem perniciosior est oratio amicorum, affinium, et cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui mortifero morbo affecti jam sint extremo spiritu ; dum affirmant, nullum esse tum ei a morte periculum ; dum lætum et hilarem esse jubent, eumque a peccatorum confessione, tamquam a tristissima cogitatione, deterrent ; dum denique ejus animum avertunt ab omni cura, et meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime versatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit. Plenissimum vero impietatis est mendacium, cum quis in religionem, vel de religione mentitur.

13. *Impingunt etiam in hoc præceptum libellorum famosorum auctores, joco, vel officii causa mentientes, et hypocritæ.*

Sed illis etiam maledictis, et probris graviter offenditur

1) 1. Reg. 12, 6. 7. et c. 24, 10. — 2) Isa. 5, 20. — 3) Psal. 140, 5. — 4) 1. Reg. 18, 17. — 5) Matth. 22, 16.

Deus, quæ committuntur libellis, quos famosos vocant, et aliis hujus generis contumeliis.

Præterea loco vel officii causa fallere mendacio, etsi nemo in illo vel damnum, vel lucrum fecerit, tamen omnino indignum est. Ita enim nos Apostolus admonet: 1) *Deponentes mendacium, loquimini veritatem.* Nam in eo est ad frequens, graviusque mendacium magna proclivitas, et ex jocosis mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem, unde veniunt in opinionem, non esse veraces: quamobrem, ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent jurare perpetuo.

Postremo, priore parte hujus præcepti simulatio repudiatur, nec modo, quæ simulate dicuntur, sed quæ ita fiunt, cum scelere conjuncta sunt. Tam enim verba, quam facta, notæ ac signa quædam sunt eorum, quæ sunt in animo cujusque; ob eamque causam Dominus sæpe phariseos arguens, 2) hypocritas appellat. Et hæc de priore præcepti lege, quæ ad vetandum spectat. Nunc explicemus, quid in altera jubeat Dominus.

14. *Quidnam in altera legis hujus parte verbis involuta de judiciis forensibus præscribatur.*

Pertinet autem hæc præcepti vis, et ratio ad id, ut juste, et ex legibus forensia judicia exerceantur, neve occupent hominem et usurpent judicia. 3) Non enim fas esse alienum servum judicare, scribit Apostolus; ne, re et causa incognita, sententiam ferant. Quo in vitio fuit sacerdotum, et scribarum consilium, 4) qui de sancto Stephano judicarunt; quod item peccatum fuit magistratus philippensium, de quibus inquit Apostolus: 5) *Cæsos nos publice, indemnatos, homines romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt.* Ne 6) condemnent innocentes, aut nocentes absolvant; ne pretio aut gratia, ne odio aut amore moveantur. Sic enim Moses seniores admonet, quos populi judices constituerat: 7) *Quod justum est, judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis, ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.*

15. *Rei, per legitimum magistratum interrogati, non possunt mentiri.*

De reis autem et sontibus, vult eos Deus verum confiteri,

1) 1. Ephes. 4, 25. — 2) Matth. 15, 7. et alibi sæpe. — 3) Rom. 14, 4. — 4) Act. 6, 9. — 5) Act. 16, 38. — 6) Exod. 23, 7. — 7) Deut. 1, 16. 17.

cum ex judicii formula interrogantur. Est enim testimonium, ac præd'catio quædam, illa confessio laudis et gloriæ Dei, ex ipsius Josue sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus inquit : 1) *Fili mi, da gloriam domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi, quid feceris ; ne abscondas.*

16. *Quodnam sit testium officium.*

Sed quoniam hoc præceptum testes potissimum attingit, de his etiam a parocho diligenter agendum erit. Nam præcepti vis ea est, ut non solum prohibeat falsum testimonium, sed verum etiam dici imperet. Est enim in humanis rebus maximus usus veri testimonii, quod sunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quam testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo exstat illa sancti Augustini sententia : *Qui veritatem occultat, et qui prodit mendacium, uterque reus est ; ille, quia prodesse non vult ; hic, quia nocere desiderat.* Licet vero interdum verum tacere, sed extra judicium ; nam in judicio, ubi testis legitime interrogatur a judice, vera omnino patefacienda sunt. Quo loco cavendum tamen est testibus, ne suæ memoriæ nimium confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment. Reliqui sunt patroni causarum, et advocati, actores deinceps et petitores.

17. *Qua ratione advocati, et causarum procuratores suum officium explere poterunt.*

Illi igitur opera ac patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus, et egentibus benigne subvenient : tum injustas causas defendendas non suscipient, neque calumnia lites protrahent, nec alent avaritia. Quod ad mercedem attinet laboris et operæ suæ, illa jure et æquo metiantur.

18. *Petitores, et accusatores, quo pacto suo officio non recte fungentur.*

Petitores vero et accusatores monendi sunt, ne cuiquam, amore, aut odio, aut cupiditate aliqua adducti, periculum iniquis criminationibus creent. Jussum hoc denique divinitus descriptum est piis omnibus, ut in congressibus et colloquiis vere semper et ex animo loquantur ; nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem, a quibus lædi se et exagitari intelligunt ; cum illud propositum habere

1) Jos. 7, 19.

debeant, sibi cum illis eam necessitudinem, et societatem intercedere, ut membra sint ejusdem corporis.

19. *Quibus rationibus christiani ad agnitionem fœditatis, quæ mendacio inest perduci poterunt.*

Ut autem libentius hoc mendacii vitium caveant fideles, proponet eis parochus summam hujus sceleris miseriam, ac turpitudinem. Nam in sacris litteris *mendacii pater* dæmon dicitur: 1) quod enim dæmon *in veritate non stetit, mendax est*, et mendacii parens.

Adjunget ad ejiciendum tantum flagitium ea mala, quæ mendacium consequuntur; et, quoniam sunt innumerabilia, fontes et capita incommodorum et calamitatum demonstrabit. Ac primum, in quantam cadat Dei offensionem, quantumve ejus odium incurrat homo vanus et mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco: 2) *Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus; oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, et testem fallacem,* et quæ sequuntur. Quis igitur ei præstet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum, quo minus gravissimis afficiatur suppliciis?

20. *Quæ incommoda mendacia humanæ societati inferant.*

Deinde, quid impurius, aut fœdius, ut sanctus inquit Jacobus, 3) quam in eadem lingua, qua *benedicimus Deum, et Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem, et similitudinem Dei facti,* ita ut *fons de eodem foramine emanet dulcem, et amarum aquam?* Quæ enim lingua prius laudem et gloriam Deo tribuebat, postea, quantum in ea est, eum ignominia afficit ac dedecore, mentiendo.

Quare fit, ut a cœlestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Cum enim in hunc modum quæreret a Deo David, 4) *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondit Spiritus Sanctus: *Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.*

Maximum vero etiam illud in mendacio incommodum est, quod fere est insanabilis is animi morbus. Cum enim peccatum, quod, inferendo falso crimine, aut proximi famæ et existimationi obtrectando, commissum sit, non remittatur, nisi

1) Joan. 8, 44. — 2) Prov. 6, 16. seqq. — 3) Jacob. 3, 19. — 4) Psal. 14, 1. 3.

calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisfaciat injuriarum; id autem difficile fiat ab hominibus, primo, ut antea monuimus, pudore, et inani quadam dignitatis opinione deterritis: qui in eo peccato sit, hunc addictum esse æterdis infernorum pœnis, dubitare non possumus. Neque enim quisquam speret, se calumniarum, vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi prius ei satisfaciat, de cujus dignitate et fama, aut publice in judicio, aut etiam in privatis et familiaribus congressibus aliquid detraxerit.

Præterea, latissime patet hoc detrimentum, et in ceteros diffunditur: qua vanitate et mendacio fides ac veritas tolluntur arctissima vincula societatis humanæ; quibus sublatis, sequitur summa vitæ confusio, ut homines nihil a dæmonibus differre videantur.

Docebit porro, vitandam esse loquacitatem, parochus; cujus vitatione et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio mendacii: a quo vitio loquaces sibi haud facile temperare possunt.

21. *Vanæ mendaciorum excusationes diluuntur.*

Postremo iis illum errorem eripiet parochus, qui se in vanitate orationis excusant, et mendacium, prudentium exemplo, defendunt; quorum esse aiunt, mentiri in tempore. Dicet id, quod verissimum est, 1) *prudentiam carnis, mortem esse.* Hortabitur auditores, ut in difficultatibus et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant: nam illo qui utuntur perfugio, facile declarant, se sua magis niti prudentia, quam in Dei providentia spem ponere.

Qui causam sui mendacii conferunt in eos, a quibus sunt mendacio decepti, ii docendi sunt non licere hominibus se ipsos ulcisci, 2) neque malum malo compensandum esse, 3) sed potius vincendum in bono malum; quod si etiam fas esset, hanc referre gratiam: nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento; esse autem id gravissimum detrimentum, quod mendacio dicendo facimus.

Iis, qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem et fragilitatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent. Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueverunt, ut dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant

1)) Rom. 8, 6. — 2) Rom. 12, 17. et 1. Petr. 3, 9. — 3) Rom. 12, 21.

vere loquendi; præsertim cum, qui usu et consuetudine peccant, gravius delinquant, quam ceteri.

22. *Propter aliorum mendacium non est mentiendum.*

Et quoniam non desunt, qui se tegant excusatione ceterorum hominum, quos passim mentiri, et pejerare contendunt; hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt, non esse imitandos malos, sed reprehendendos et corrigendos: cum autem ipsi mentimur, minus auctoritatis in reprehensione, et correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quod, vera dicendo, sæpe incommodo sint affecti, sic refellent sacerdotes, esse illam accusationem, non defensionem; cum sit officium christiani hominis, quamvis potius facere jacturam, quam mentiri.

23. *Mendacium neque jocosum, neque utile admittendum.*

Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent; alteri, qui dicant se joci causa mentiri; alteri, se idem facere utilitatis gratia, quippe qui bene nec emerent, nec venderent, nisi mendacium adhiberent: utrosque a suo errore parochi avertere studebunt. Ac superiores quidem illos a vitio abducent, et docendo quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, et illud inculcando, 1) omnis otiosi verbi reddendam esse rationem; proximos autem hos acerbius etiam objurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui præseferant, se minime illis Dei verbis fidem, et auctoritatem tribuere: 2) *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus; hæc omnia adjicientur vobis.*

DE IX. ET X. PRÆCEPTO.

CAPUT X.

NON CONCUPISCES DOMUM PROXIMI TUI: NON DESIDERARIS UXOREM EJUS, NON SERVUM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINUM, NEC OMNIA, QUÆ ILLIUS SUNT.

1. *Quo pacto nonum hoc, et decimum præceptum octo reliqua comprehendere videantur.*

In his duobus præceptis, quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere constitui, qua ce-

1) Matth. 12, 36. — 2) Matth. 6, 33.

tera præcepta serventur. Nam quod his verbis præscriptum est, eo spectat, ut, si quis studet superiora legis jussa servare, hoc maxime faciat, *ne concupiscat;* quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortali gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget, sabbatum colet, id est quiete perpetua fruetur, majoresque venerabitur; neminem denique neque re neque verbis, neque ullo alio modo lædet. Nam 1) stirps, ac semen malorum omnium est prava concupiscentia; qua qui incensi sunt, præcipites feruntur in omne flagitiorum et scelerum genus. His animadversis, et parochus in his, quæ sequuntur, tradendis diligentior, et fideles ad audiendum erunt attentiores.

2. *Quo pacto duo illa præcepta inter se differant.*

Sed quamquam hæc quo præcepta conjunxerimus, propterea quod, cum non dissimile sit eorum argumentum, eamdem docendi viam habent; parochus tamen et cohortando, et monendo poterit communiter, vel separatim, ut commodius ei videbitur, ea tractare. Sin autem decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidve una concupiscentia ab altera differat; quam differentiam libro quæstionum in exodum divus Augustinus declarat. Nam ex iis altera solum spectat, quid utile sit, quid fructuosum; alteri propositæ sunt libidines, et voluptates. Si quis igitur fundum aut domum concupiscit, is lucrum potius, et quod utile est, consectatur, quam voluptatem; si vero alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupiditate ardet.

3. *Num sexto, et septimo præcepto satis fuerit explicatum, quod his duobus postremis comprehenditur.*

Verum horum præceptorum duplex fuit necessitas; altera, ut sexti septimique præcepti sententia explicaretur: nam etsi quodam naturæ lumine intellectum est, alienæ uxoris potiundæ cupiditatem prohiberi, vetito adulterio, nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri; tamen plerique ex judæis, peccato obcæcati, in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent, id a Deo prohibitum esse; imo vero, lata et cognita hac Dei lege, multi, qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt: id, quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum Matthæum: *Au-*

1) 1. Tim. 6, 10. Jacob 4, 1, seqq.

distis, quia dictum est antiquis, non mœchaberis : ego autem dico vobis, et quæ sequuntur. Altera est horum præceptorum necessitas, quod aliqua distincte explicateque vetantur, quæ sexto et septimo explicate non prohibebantur. Nam, exempli causa, septimum præceptum prohibuit, ne quis injuste concupiscat aliena, aut eripere conetur ; hoc autem vetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi jure legeque assequi id possit, ex cujus adeptione proximo damnum importari videat.

4. *Quale, quantumque sit Dei beneficium, quod nobis legis hujus mandato est collatum.*

Si illud in primis, antequam ad præcepti explicationem veniamus, fideles docendi erunt, nos hac lege non ad id solum institui, ut cupiditates nostras cohibeamus, sed etiam Dei erga nos pietatem, quæ immensa est, cognoscamus. Nam cum superioribus legis præceptis nos quibusdam quasi præsidiis munisset, ne quis nos ipsos aut nostra violaret ; hoc adjuncto præcepto, illud maxime providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi læderemus : quod facile futurum fuit, si omnia cupere atque optare liberum nobis atque integrum esset. Hac igitur non concupiscendi lege præscripta, illud a Deo provisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosa quæque incitari solemus, hujus legis vi quodammodo excussi, non minus urgeant ; propterea temporis spatium nos, molesta illa cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea præstanda pietatis et religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa maximaque debemus.

5. *Quod discrimen hæc duo præcepta inter leges divinas, et humanas esse insinuent.*

Neque id solum hæc lex nos docet, verum etiam illud ostendit, legem Dei ejusmodi esse, quæ non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit: hocque inter divinas et humanas leges interest, quod hæ rebus tantum externis contentæ sunt ; illæ vero, 1) quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi puram sinceramque castitatem atque integritatem requirunt. Est igitur divina lex, quasi speculum quoddam, in quo naturæ nostræ vitia intuemur. Quamobrem dicit Apostolus: 2) *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.* Cum enim concupiscentia, id est peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuo nobis

1) 1. Reg. 16, 7. Psal. 7, 10. Jer. 11, 20. et 17, 10. — 2) Rom. 7, 7.

infixus inhæreat; ex hoc agnoscimus, in peccato nos nasci: quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

6. *Quæ concupiscentia hic non prohibeatur, quidve sit concupiscentia.*

Habent autem hæc singula præcepta illud cum ceteris commune, ut partim aliquid vetent, partim jubeant. Quod ad prohibendi vim attinet, ne quis forte arbitretur, concupiscentiam illam, quæ vitio caret, aliquo modo vitium esse, 1) ut concupiscere spiritum adversus carnem, vel 2) expetere justificationes Dei in omni tempore, id quod David summopere cupiebat; parochus doceat, quæ concupiscentia illa sit, quam hujus legis præscripto fugere oporteat. Quare sciendum est, concupiscendam esse commotionem quamdam ac vim animi, qua impulsi homines, quas non habent, res jucundas appetunt; et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt, ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est, si cibum, aut si potum appetimus, aut, cum frigemus, si calescere, aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus. Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis a natura insita est; sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa, naturæ fines transiliens, usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda sæpe incitetur, quæ spiritui ac rationi repugnant.

7. *Quas præcipue utilitates concupiscentia, recte rationi conformis, homini præstet.*

Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpe etiam non mediocres utilitates præbet: nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus, quæ maxime cupimus. Oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Quod si recta hæc concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in ecclesia Dei.

Efficit præterea, ut cariora sint nobis Dei munera: quo enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramur, eo carior illa nobis res est atque jucundior, cum eam adepti sumus.

Tum vero delectatio ipsa, quam ex re concupita sentimus, facit, ut majori pietate gratias Deo agamus. Itaque si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse.

1) Gal. 5, 17. — 2) Psal. 118, 20.

8. *Quo modo Apostolus concupiscentiam peccatum vocet.*

Et quamquam divus Paulus 1) concupiscentiam peccatum esse dixit; id in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam 2) Moses locutus est, cujus ille testimonium affert id, quod ipsius Apostoli oratio declarat. Nam illam carnis concupiscentiam vocat in epistola ad galatas: 3) *Spiritu,* inquit, *ambulate, et desideria carnis non perficietis.*

9. *Quæ concupiscentia hic omnino non prohibeatur, nec peccati rationem habeat.*

Naturalis igitur illa cupiditatis vis et moderata, quæ fines suos non egreditur, non vetatur; multoque minus spiritualis illa recta mentis cupiditas, qua ad eorum appetitionem incitamur, quæ carni repugnant. Ad hanc ipsam enim sacræ litteræ non adhortantur: 4) *Concupiscite sermones meos;* et: 5) *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me.*

10. *Quæ sit concupiscentia hic interdicta.*

Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, qua tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus pravæ cupiditatis, quæ carnis concupiscentia, et peccati fomes vocatur, ac, si animi assensionem adjunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omnino prohibetur. Ergo ea tantum concupiscendi libido vetita est, quam carnis concupiscentiam vocat 6) Apostolus; illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus a Deo constitutis continentur.

11. *Quibus ex causis agnoscatur, concupiscentiam esse peccatum.*

Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia, et alia ejusmodi nefaria scelera, de quibus ita Apostolus: 7) *Non simus,* inquit, *concupiscentes malorum, quemadmodum et illi concupierunt;* vel quia, etsi res natura sua malæ non sunt, causa tamen aliunde exstat, quare illas concupiscere nefas sit; quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus aut ecclesia prohibet. Non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omnino nefas sit; qualia olim in veteri lege fuerunt, aurum, et argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ 8) Dominus in deuteronomio vetuit, ne quis concupisceret. Ob eam præterea causam hæc cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam, quæ appetuntur, aliena sunt,

1) Rom. 7. 20. — 2) Exod. 20. 17. — 3) Gal. 5, 16. — 4) Sap. 6, 12. — 5) Eccl. 24, 26. — 6) Gal. 5, 16. 19. 1. Petr. 2, 11. 1. Joan. 2, 16. — 7) 1. Cor. 10, 6. — 8) Deut. 7, 25.

ut domus, servus , ancilla , ager, uxor, bos, asinus, et alia multa ; quæ cum aliena sint, ea concupiscere vetat divina lex, rerumque ejusmodi cupiditas nefaria est , et in peccatis gravissimis numeratur, cum illis concupiscendis animi præbetur assensus.

12. *Concupiscentiæ peccatum ubi maxime consistat.*

Nam tum peccatum natura existit, cum post malarum cupiditatum impulsum animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat : id quod divus Jacobus, cum peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet : 1) *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus; deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.*

13. *Quæ sit duorum extremorum præceptorum sententia.*

Cum igitur lege ita caveatur, *non concupisces ;* hæc verba ad eum sensum referuntur, ut nostras cupiditates a rebus alienis cohibeamus. Alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est, atque infinita, neque umquam satiatur, ut scriptum est : 2) *Avarus non implebitur pecunia ;* de quo ita est apud Isaiam : 3) *Væ, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis.* Sed ex singularum vocum explicatione facilius intelligetur hujus peccati fœditas, et magnitudo.

14. *Quid domus vocabulo in hujus præcepti formula intelligendum sit.*

Quæ parochus docebit, *domus* vocabulo non locum modo, quem incolimus, sed universam hereditatem significari, ut ex divinorum scriptorum usu, consuetudineque cognoscitur. In exodo scriptum est, 4) obstetricibus a Domino domus esse ædificatas : sententia eo spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse, atque amplificatas interpretemur. Ex hac igitur interpretatione animadvertimus, hac præcepti lege vetitum nobis esse, ne divitias avide expetamus, neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati invideamus ; sed statu nostro, qualis ille sit, sive humilis, sive excelsus, contenti simus. Alienæ deinde gloriæ appetitionem vetitam esse intelligere debemus ; nam hoc item ad domum pertinet.

15. *Quid bovis, et asini vocibus contineatur.*

Quod vero sequitur, *non bovem, non asinum*, id ostendit, non solum, quæ magna sunt, ut domus, nobilitas, et gloria, ea

1) Jacob. 1, 14. 15. — 2) Eccl. 5, 9. — 3) Isa. 5, 8. — 4) Exod. 1, 21.

cum aliena sint, concupiscere nobis non licere; sed etiam parva, qualia illa sint, sive animata sive inanimata.

16. *De quibus servis in hoc præcepto sit sermo.*

Sequitur deinceps, *non servum, non ancillam:* quod intelligendum est tam de captivis, quam de reliquo genere servorum; quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non debemus. Liberos vero homines, qui voluntate serviunt, vel mercede conducti, vel amore observantiaque impulsi, nullo modo neque verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis corrumpere aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi sponte addixerunt: imo vero, si, ante id tempus quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus præcepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino revertantur.

17. *Cur etiam in hoc præcepto mentio proximi fiat.*

Quod autem in præcepto mentio fiat proximi, id eo pertinet, ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut proximas domos, aut aliam ejusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent. Vicinitas enim, quæ in parte amicitiæ ponitur, ab amore ad odium, cupiditatis vitio, traducitur.

18. *Non prævaricantur istam legem, qui res venales proximi justo pretio emere cupiunt.*

Hoc vero præceptum ii minime violant, qui res, quas proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut justo pretio emunt. Ii enim non modo proximum non lædunt, sed valde adjuvant, cum ei pecunia majori commodo usuique futura sit, quam res illæ, quas ipse venditat.

19. *Quo modo decimum præceptum de non concupiscenda uxore proximi intelligendum sit.*

Hanc de re aliena non concupiscenda legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem. Qua lege concupiscendi libido, non ea quidem tantum prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam, qua affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit. Eo enim tempore, 1) cum repudii permittebatur libellus, illud facile evenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet. At hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se ac morosas ita præberent, ut eam ob cau-

1) Deut. 24, 1. et seq.

sam quædam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi. Nunc vero gravius est peccatum, cum mulierem, etiamsi a viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem; aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet: atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt. Neque enim has item concupiscere licet, cum ii, qui hæc pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus: et quemadmodum, quæ alteri nupta est, eam concupiscere omnino nefas est; sic, quæ ad Dei cultum, religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere.

20. *In hanc legem non peccat, qui mulierem, quam putat maritum amisisse, sollicitat ad matrimonium.*

Si vero quis mulierem, quæ nupta est, cum eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit, neque, si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptum sibi dari cuperet; id quod 1) Pharaoni, et 2) Abimelech contigisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, cum eam minime nuptam, Abrahæque sororem, non uxorem arbitrarentur; ille certe, qui eo animo est, ejusmodi præcepti legem violare non videtur.

21. *Quæ præterea, quæ prohibentur hoc præcepto, facienda imperentur.*

Sed, ut parochus remedia patefaciat, quæ ad tollendum hoc cupiditatis vitium accommodata sunt, explicare alteram præcepti rationem debet; quæ in eo consistit, ut, 3) *si divitiæ affluant, cor non apponamus*, 4) easque pietatis et divinarum rerum studio abjicere parati simus, et in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus; si desint facultates, egestatem æquo et hilari animo feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De paupertatis autem laudibus, divitiarumque despicientia, 5) in sacris litteris et apud sanctos patres facile erit parocho multa colligere, et fideli populo tradere. Hac item lege præcipitur, ut ardenti studio summaque cupiditate optemus id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodum Domini oratione exponi-

1) Gen. 12, 15. — 2) Gen. 20, 2. 3. — 3) Psal. 61, 11. — 4) Matth. 19, 21. — 5) Matth. 5, 3. Marc. 4, 19. Luc. 6, 20.

tur. Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut nos singulari quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum, atque ab omni labe purum integrumque conservemus, et exerceamus nos in iis mentis ac spiritus officiis, quæ corporis repugnant sensibus; horumque edomitis appetitionibus, ratione, ac spiritu duce, rectum vitæ cursum teneamus; quive præterea sensus materiam cupiditatibus nostris libidinique præbent, eorum vim maxime reprimamus.

22. *Quæ sint potissimum christianis meditanda, ut vim concupiscentiæ refrænent.*

Sed ac hunc cupiditatum ardorem restinguendum, plurimum etiam hoc potest, si, quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus. Primum vero illud incommodum est, quod, quoniam ejusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati vis, ac potestas: quamobrem monuit Apostolus: 1) *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.* Nam quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati vires concident; ita, si iis succumbimus, 2) Dominum a regno suo expellimus, et in ejus locum peccatum introducimus.

Alterum præterea incommodum est, quod ab hac concupiscendi vi, veluti fonte quodam, omnia peccata manant, ut 3) divus Jacobus docet. Divus item Joannes, 4) *Omne*, inquit, *quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.*

Tertium incommodum in eo est, quoniam rectum animi judicium his cupiditatibus obscuratur. Homines enim his cupiditatum tenebris obcæcati, honesta et præclara putant omnia, quæcumque ipsi concupiscunt.

Opprimitur præterea concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris a magno illo agricola Deo insitum est. Sic enim apud divum Marcum scriptum est: 5) *Alii sunt qui in spinis seminantur; hi sunt, qui verbum audiunt, et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes, suffocant verbum, et sine fructu efficitur.*

23. *Qui cupiditatum laqueis maxime implicentur.*

Jam vero, qui præ ceteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque propterea parochus ad colendum hoc præceptum dili-

1) Rom. 6, 12. — 2) 1. Cor. 6, 15. — 3) Jac. 1, 14, 15. — 4) 1. Joan. 2, 16. — 5) Marc. 4, 18.

gentius cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderate abutuntur; mercatoresque item, qui rerum penuriam annonæque caritatem expetunt, atque id ægre ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant, quo carius vendere, aut vilius emere ipsi possint : qua in re item peccant, qui alios egere cupiunt ut aut vendendo aut emendo ipsi lucrentur.

Peccant etiam milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat; medici item, qui morbos desiderant, jureconsulti, qui causarum litiumque vim ac copiam concupiscunt; tum artifices, qui quæstus avidi, omnium, quæ ad victum cultumque pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucrifaciant. In hoc præterea genere graviter ii peccant, qui alienæ laudis gloriæque avidi, atque appetentes sunt, non sine aliqua famæ alterius obtrectatione, idque præsertim, si, qui illam appetunt ignavi nulliusque pretii homines sunt : fama enim et gloria, virtutis atque industriæ, non ignaviæ aut inertiæ, præmium est.

CATECHISMI ROMANI

PARS QUARTA.

DE ORATIONE, ÈJUSQUE IN PRIMIS NECESSITATE.

CAPUT I.

1. *Quo modo Deus sit orandus.*

In officio et munere pastorali cum primis necessaria est ad salutem fidelis populi præceptio christianæ præcationis, cujus vim ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia et fideli pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem præcípua parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, qui a Deo, et quomodo orandum sit. Omnes autem necessariæ precationis numeros continet divina illa formula, quam Christus dominus apostolis, et per illos eorumque successores, omnibus deinceps, qui christianam religionem susciperent, notam esse voluit; cujus verba, atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet parochis facultas instituendi fideles auditores, quæ magis opportuna visa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina et copia maxime laudatur. Nam reliqua, si opus fuerit, pastores ex iisdem fontibus haurire poterunt.

2. *Usus orandi ad salutem necessarius est.*

Primum igitur docendum est, quam sit oratio necessaria, cujus præceptum non solum consilii causa traditum est, sed etiam necessarii jussi vim habet; quod a Christo domino declaratum est illis verbis : 1) *Oportet semper orare.* Hanc orandi necessitatem ipsa, etiam illo dominicæ precationis procemio, ostendit ecclesia : *Præceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere.* Itaque cum esset necessaria

1) Lucæ 18, 1.

precatio christianis hominibus, et illud a discipulis ipse rogatus esset, 1) *Domine, doce nos orare;* præscripsit eis orandi formam Dei filius, et spem attulit impetrationis eorum, quæ postularent; et ipse documentum fuit precationis, qua non solum utebatur assidue, sed 2) etiam in ea pernoctabat: cujus deinde officii, iis, qui se ad Jesu Christi fidem contulissent, apostoli præcepta tradere non destiterunt. Nam 3) sancti et Petrus, et 4) Joannes de ea re diligentissime pios admonent; et ejus rationis memor 5) Apostolus pluribus locis christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem.

3. *Qua potissimum ratione homines adduci possunt in cognitionem necessarii hujus officii.*

Præterea, tam multis indigemus bonis et commodis, ad animum et corpus tuendum necessariis, ut ad precationem confugere oporteat, tamquam ad unam omnium optimam, et indigentiæ nostræ interpretem, et conciliatricem eorum, quibus egemus. Nam, 6) cum nihil cuiquam debeat Deus, reliquum profecto est, ut, quæ nobis opus sunt, ab eo precibus expetamus; quas preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id, quod optaremus, consequendum.

4. *Non alia via omni indigentiæ nostræ satisfacere licet, quam per orationem.*

Præsertim cum quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare. Habent enim sacræ preces præstantem illam virtutem, qua maxime dæmones ejiciuntur. 7) Est enim quoddam dæmoniorum genus, quod non ejicitur, nisi jejunio, et oratione. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent pie ac diligenter orandi: petitione enim non solum honesta, sed etiam 8) assidua opus est ad impetrandum, quod concupiscas. Nam, ut inquit sanctus Hieronymus, *scriptum est: Omni petenti datur. Ergo si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis:* 9) *petite ergo, et accipietis.*

1) Luc. 11, 1. — 2) Luc. 6. 12. — 3) 1. Pet. 3, 7, 4, 7. — 4) 1. Joan. 3, 22. — 5) Rom. 12, 13. — 6) Rom. II, 35. — 7) Matth. 17, 20. — 8) Jacob. 5, 16. — 9) Matth. 7, 7. et 21, 22.

CAPUT II.

DE UTILITATE ORATIONIS.

1. *Quis sit primus fructus, quem parit illa orandi necessitas.*

Habei autem hæc necessitas jucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos, quorum copiam sument pastores a sacris scriptoribus, cum opus erit illos impertiri fideli populo : nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quod orantes Deo honorem habemus ; siquidem est quoddam religionis argumentum oratio, quæ in divinis litteris thymiamati comparatur : 1) *Dirigatur* enim, inquit Propheta, *oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Quare nos hac ratione Deo subjectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorum agnoscimus et prædicamus, in quem solum spectamus, quod unum incolumitatis salutisque præsidium, atque perfugium habemus. Hujus fructus illis etiam verbis admonemur : 2) *Invoca me in die tribulationis ; eruam te, et honorificabis me.*

2. *Quæ sit altera utilitas, quam orando consequemur.*

Sequitur fructus amplissimus et jucundissimus orationis, cum a Deo preces audiuntur : est enim, ex sancti Augustini sententia, cœli clavis oratio. *Nam ascendit*, inquit, *precatio, et descendit Dei miseratio : licet alta sit terra, altum cœlum, audit tamen Deus hominis linguam, si mundam habeat conscientiam.* Cujus orandi muneris tanta vis est, tanta utilitas, ut ea re cœlestium donorum amplitudinem consequamur. Nam et impetramus nobis, ut ducem et adjutorem adhibeat Spiritum sanctum ; et fidei assequimur conservationem et incolumitatem, et vitationem pœnarum, et divinum patrocinium in tentationibus, et ex diabolo victoriam, omnio inest in precatione singularis gaudii cumulus ; quamobrem sic loquebatur Dominus : 3) *Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.*

3. *Semper pias preces exaudit divina majestas.*

Nec vero, quin huic petitioni præsto sit, et occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus. Quod multa comprobant divinæ scripturæ testimonia; quæ quia sunt in

1) Psal. 140, 2. — 2) Psal. 49, 15. — 3) Joan. 16, 24.

promptu, illa solummodo apud Isaiam exempli causa attingemus : 1) *Tunc,* inquit, *invocabis, et Dominus exaudiet; clamabis, et dicet : Ecce adsum;* et rursus : 2) *Eritque ante quam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.* Exempla autem eorum, qui Deum exoraverunt, quia propemodum sunt et infinita, et posita ante oculos, omittimus.

4. *Quia fiat, ut quæ petimus, interdum non impetremus.*

At interdum fit, ut, quæ petimus a Deo, non impetremus : ita est; sed tum maxime prospicit utilitati nostræ Deus, vel quod alia nobis majora et ampliora bona impertitur, vel quod nec necessarium est, nec utile, quod petimus; imo vero fortasse supervacaneum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. *Quædam enim,* inquit sanctus Augustinus, *negat propitius Deus, quæ concedit iratus.* Nonnumquam etiam fit, ut adeo remisse ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem, quod dicimus, attendamus. Cum autem sit oratio, mentis ascensus ad Deum; si in orando animus, qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio, nulla adhibita pietate, temere precationis verba funduntur; quomodo inanem hujus orationis sonitum, christianam precationem esse dicimus? Quare minime mirum est, si Deus nostræ non obsequitur voluntati, cum vel ipsi nolle id nos, quod petimus, pene probemus nostræ negligentia et ignoratione precationis; vel postulemus ea, quæ nobis sunt obfutura.

5. *Digne postulantes plus impetrant, quam postulent.*

Contra vero, scienter ac diligenter petentibus multo plus tribuitur, quam a Deo postulaverint. Quod et 3) Apostolus testatur in epistola ad ephesios, et 4) illa prodigi filii similitudine declaratur, qui præclare secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater. Etsi recte cogitantibus, non solum postulantibus nobis cumulat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam celeritate tribuendi. Quod ostendunt divinæ litteræ, cum illa utuntur loquendi formula : 5) *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum voce, Deus occurrit.

6. *Quis sit tertius orationis fructus.*

Accedit eo etiam ille fructus, quod orando animi virutes et exercemus, et augemus, maxime vero fidem. Ut enim rite

1) Isa. 58, 9. — 2) Isa. 65, 24. — 3) Ephes. 3, 20. — 4) Luc. 15, 11, seq. 22. — 5) Psal. 9 et secund. Hebr. 10, 17.

illi non orant, qui fidem Deo non habent : 1) *Quomodo enim,* inquit, *invocabunt, in quem non crediderunt ?* Sic fideles, quo studiosius orant, eo majorem, ac certiorem fidem habent divinæ curæ, et providentiæ, quæ potissimum id requirit a nobis, ut ad se de iis, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus.

7. *Cur Deus, cùm sciat, quibus indigeamus, oratione nostra velit sollicitari.*

Posset vero Deus non petentibus, ne cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri, quo modo et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitæ necessarios. Sed beneficentissimus parens vult a filiis invocari; vult nos quotidie rite petendo, petere fidentius; vult, impetratis iis quæ postulamus, in dies magis testificari ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem.

8. *Quo modo nostra in Deum charitas per orationem exerceatur.*

Amplificatur etiam charitas. Nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum, utilitatumque nostarum, quanta eum possumus maxima charitate amplectimur: et ut amantes colloquio, et congressu magis ad amorem incenduntur, sic pii homines, quo sæpius Deo facientes preces, et ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eo majori in singulas precationes affecti lætitia ad eum amandum et colendum incitantur ardentius.

9. *Precationis assiduitate tum digni divina gratia evadimus, tum humilitatem, et arma contra diabolum comparamus.*

Propterea nos hac uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio, quod optamus, tantum ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa conferantur beneficia, quæ antea jejunus et angustus noster animus capere non poterat. Vult præterea nos id, quod est, intelligere, ac præ nobis ferre, si gratiæ cœlestis auxilio deseramur, nostra opera nihil consequi posse, propterea que toto animo ad orandum incumbere. Valent autem maxime hæc tamquam orationis arma contra naturæ nostræ hostes accerrimos ; ait enim sanctus Hilarius : *Adversus diabolum armaque ejus, orationum nostrarum sonitu certandum est.*

10. *Quæ sit quarta utilitas ex oratione in homines profluens.*

Præclarum præterea illum orationis fructum assequimur, quod, cum proclives simus ad malum, et ad libidinis varios

1) 1. Rom. 10, 14.

appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur Deus se nostris cogitationibus concipi; ut, dum illum oramus, et mereri ejus contendimus munera, accipiamus innocentiæ voluntatem, et ab omni labe, delictorum omnium amputatione, purgemur.

11. *Quis sit postremus orationis fructus.*

Postremo, ex sancti Hieronymi sententia iræ divinæ resistit oratio. Itaque sic ad Mosen locutus est Deus: 1) *Dimitte me;* cum quidem pœnas eum ab illo populo petere volentem, precibus impediret. Nihil enim est, quod æque Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas æque retardet, et revocet a furore, ac preces piorum hominum.

CAPUT III.

DE PARTIBUS, ET GRADIBUS ORATIONIS.

1. *Quibus partibus constet christiana oratio.*

Exposita necessitate, et utilitate christianæ precationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot, et quibus partibus ea constet oratio. Id enim ad hujus officii perfectionem pertinere testatur Apostolus, qui in epistola ad Timotheum cohortans ad pie sancteque orandum, orationis partes diligenter enumerat. 2) *Obsecro,* inquit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Quod vero subtilis quædam est harum differentia partium, si ejus explicationem auditoribus parochi conducere existimabunt, consulent sanctos scriptores, præcipue sanctos Hilarium et Augustinum.

2. *De postulatione, et gratiarum actione.*

Sed quoniam duæ sunt præcipue partes orationis, postulatio, et gratiarum actio, a quibus, tamquam a capite, manant reliquæ; minime eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut, cultum ei ac venerationem adhibentes, vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assidue ab ejus benignitate ornamur et augemur, gratias agamus. Utramque hanc maxime necessariam partem orationis, Deus ipse pronunciavit ore Davidis, illis verbis: 3) *Invoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me.* Quantum egeamus

1) Exod. 32, 10. — 2) 1. Tim. 2, 1. — 3) Psal. 49, 15.

divinæ liberalitatis et bonitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem, et miseriam intueatur?

3. *Dei in omnes homines benignitas, et liberalitas prædicatur.*

Quam vero sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quam effusa in nos benignitas, omnes intelligunt, qui sensu oculorum, et mente præditi sint. Nam quocumque oculos conjicimus, quocumque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux divinæ beneficentiæ, ac benignitatis oboritur. Quid enim 1) habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt ejus dona, ac munera bonitatis; quid est, quod non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, et gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officii et petendi aliquid a Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus; quorum alius alio est altior atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere orationis, proponent ei pastores summam perfectamque orandi rationem, et ad eam, quam diligentissime poterunt, hortabuntur.

4. *Quinam sit optimus orandi modus, summusque precationis gradus.*

Sed quinam est optimus orandi modus, et summus precationis gradus? nempe is, quo pii et justi homines utuntur, qui freti veræ fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus in illum locum perveniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem, ac sapientiam, contemplari, possunt: ubi etiam in spem certissimam, veniunt, se et quidquid petierint in præsentia, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis, qui divinum auxilium pie, et ex animo implorarint. His, quasi duabus alis, elata in cœlum anima ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quod summis ab eo beneficiis affecta sit: tum vero singulari adhibita pietate, ac veneratione, quasi filius unicus carissimo parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit. Quem precandi modum, *effundendi* voce, exprimunt divinæ litteræ; inquit enim Propheta: 2) *Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuncio.* Quæ vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum

1) 1. Cor. 4, 7. — 2) Psal. 141, 3.

venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cœlestis hortatur illis verbis : 1) *Effundite coram illo corda vestra* et ; 2) *Jacta super Dominum curam tuam*. Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, cum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion : *Quod fides credit, spes et charitas orat.*

5. *Quæ sit altera orandi ratio.*

Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, 3) quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, et ad Deum ascendere ; sed propter intermortuas vires, summamque fidei imbecillitatem, se altius a terra tollere non possunt : verumtamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientia ac dolore cruciati, humiliter ac demisse, ex illo maxime longinquo loco pœnitentes, scelerum a Deo veniam et pacem implorant. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum, nam eorum preces audiuntur ; imo vero hujusmodi homines liberalissime misericors Deus invitat : 4) *Venite*, inquit, *apud me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ex horum hominum numero fuit ille 5) publicanus, qui, cum oculos ad cœlum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, e templo magis justificatus, quam pharisæus.

6. *Quo in gradu tertium genus deprecatorum consistat.*

Est præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt, verumtamen divina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accendente, vehementer excitantur ad studium, cupiditatemque veritatis, quam ut doceantur summis precibus petunt ; qui si manent in voluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur. Quod exemplo 6) Cornelii centurionis comprobatum videmus ; nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores divinæ benignitatis.

7. *Quinam inter deprecatores extremo in gradu hæreant.*

Postremus est gradus eorum, quos non modo facinorum et flagitiorum non pœnitentes, sed sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpe a Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare ; qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare. Horum oratio a Deo non auditur ; sic enim de Antiocho scriptum est: 7) *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset miseri-*

1) Ps. 61, 9. — 2) Psal. 54, 23. — 3) Jac. 2, 17. — 4) Matth. 11, 28. — 5) Luc. 18, 10, seqq. — 6) Actor. 10, 2. — 7) 2. Mach. 9, 13.

cordiam consecuturus. Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illa miseria versantur, ut, abjecta peccandi voluntate, vere et ex animo se convertant ad Deum.

CAPUT IV.

DE IIS QUÆ PETENDA SUNT.

1. *Quænam a Deo petere liceat.*

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur; satis hic erit, fideles universe illud admonere, ut, quæ justa, quæque honesta sint, a Deo petant homines : ne, si contra quam deceat aliquid postularint, illo responso repellantur : 1) *Nescitis, quid petatis.* Quidquid autem recte optari potest, petere licet ; quod illa Domini uberrima promissa testantur : 2) *Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis;* omnia enim se concessurum pollicetur.

2. *Quæ res primo, et per se a Deo petendæ sint.*

Quare primum optatum ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studium desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quæ cum Deo nos maxime conjungant; quæ vero nos inde sejungant, aut causam aliquam afferant disjunctionis, ab omni studio, et cupiditate nostra removenda sunt. Hinc licet colligere secundum illud summum et perfectum bonum, quo modo reliqua, quæ dicuntur bona, et optanda sint et a parente Deo postulanda.

3. *Corporis, et externa bona quatenus a Deo petenda sint.*

Nam hæc corporis, quæ vocant, et externa bona, ut sanitas. robur, pulchritudo, divitiæ, honores, gloria, quia facultatem ac materiam sæpe dant peccato, (qua re fit, ut non omnino pie, aut salutariter petantur) erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur, necessitatis causa ; quæ precandi ratio refertur ad Deum. Licet enim nobis ea precibus petere, quæ et Jacob et Salomon postularunt : ille enim in hunc modum : 3) *Si dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, erit mihi dominus in Deum.* Salomon his verbis : 4) *Tribue tantum victui meo necessaria.*

1) Matth. 20, 22. — 2) Joan. 15, 7. — 3) Gen. 29, 29. — 4) Prov. 30, 8.

4. *Divitiis et aliis bonis corporis quo modo utendum sit, quando ea Dei benignitate possidemus.*

Cum vero nobis Dei benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est, nos illius Apostoli cohortationis recordari: 1) *Qui emunt, tamquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur : præterit enim figura hujus mundi :* Item : 2) *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere :* quarum fructum tantummodo et usum nostrum esse, sed ita, ut cum ceteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus. Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus , eo illa tributa esse meminerimus , ut et facilius Deo inservire possimus, et proximo omnia ejus generis commodare.

5. *Ingenii et doctrinæ bona quo modo petènda sint.*

Ingenii autem bona et ornamenta, cujus generis sunt artes atque doctrinæ, petere etiam licet , sed ea tantum conditione si nobis ad Dei gloriam, et ad salutem profutura sunt. Quod autem omnino et sine adjunctione aut conditione optandum , quærendum, postulandum est, quemadmodum antea diximus, id Dei gloria est , et deinceps omnia, quæ summo illi bono conjungere nos queant , ut fides , timor Dei, amor, de quibus plenius dicemus in explicatione petitionum.

CAPUT V.

PRO QUIBUS ORANDUM SIT.

1. *Nullum genus hominum in hoc mundo est, pro quibus non liceat Deum precari.*

His autem cognitis, quæ petenda sunt, docendus est fidelis populus pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem ; quare prius de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimitiarum, vel gentis, vel religionis. Nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, proximus est ; quem quia Dei jussu amare debemus , sequitur , ut preces quoque , quod amoris officium est, pro eo facere oporteat. Nam eo pertinet illa Apostoli cohortatio : 3) *Obsecro fieri orationes pro omnibus homini-*

1) 1. Cor. 7, 30. — 2) Psal. 61, 11. — 3) 1. Tim. 2, 1.

bus. Qua in oratione primum petenda sunt, quæ salutem animæ complectuntur, deinde quæ corporis.

2. *Pro quibus præcipue orandum sit.*

Debemus autem hoc precationis officium primum pastoribus animarum tribuere; quod ab Apostolo ejus exemplo monemur. Scribit enim is ad 1) colossenses, ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis; quod item facit ad 2) thessalonicenses. Est præterea in actis apostolorum: 3) *Oratio fiebat sine intermissione ab ecclesia* pro Petro. Cujus etiam officii a divo Basilio in libris de moribus admonemur; pro iis enim orandum esse, inquit, qui præsunt verbo veritatis.

Secundo loco pro principibus nos precari oportet, ex ejusdem 4) Apostoli sententia: quanto enim publico bono principibus piis et justis utamur, nemo ignorat. Itaque rogandus est Deus ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsint.

Extant 5) exempla sanctorum hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiam piisque deprecemur. Egent enim et illi precibus aliorum; quod divinitus factum est, ne superbia efferantur, dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere.

3. *Pro inimicis nostris, et hostibus ecclesiæ idem præstandum esse monstratur.*

Jussit præterea Dominus 6) precari pro persequentibus et calumniantibus nos.

Illud etiam sancti Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptam consuetudinem ab apostolis pro iis, qui ab ecclesia sunt alieni, preces et vota faciendi, ut infidelibus donetur fides; ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur; ut Judæi, discussa animorum caligine, lucem veritatis accipiant; ut hæretici redeuntes ad sanitatem, catholicæ doctrinæ præceptis erudiantur; ut schismatici, a qua desciverunt sanctissimæ parentis ecclesiæ communione, cum ea iterum veræ charitatis nodo juncti copulentur. Quantam autem vim habeant preces pro hujusmodi hominibus factæ ex animo, constat tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie 7) ereptos a potestate tenebrarum transfert Deus in regnum Filii charitatis suæ, et 8) ex vasis iræ facit vasa misericordiæ: in quo plurimum valere piorum obsecrationem, nemo, qui recte sentiat, dubitare potest.

1) Colos. 4, 3. — 2) 1. Thess. 5 25. — 3) Act. 12, 5. — 4) 1. Tim. 2, 2. — 5) 4. Reg. 19, 4. et 22, 13. 14. — 6) Matth. 5, 44. — 7) Col. 1, 13. — 8) Rom. 9, 22. 23.

4. *Quo modo etiam ad mortuos extendi possit hoc beneficium.*

Preces autem, quæ pro mortuis fiunt, ut ab igne purgatori liberentur, ex apostolorum doctrina fluxerunt; qua de re satis dictum est, cum de sacrificio missæ loqueremur.

5. *Non prodest illis aliena oratio, qui peccant ad mortem.*

In iis autem, qui 1) peccare dicuntur ad mortem, vix quidquam precibus votisque proficitur. Verumtamen est christianæ charitatis et precari pro illis, et lacrymis contendere, an eis possint reddere placatum Deum.

6. *Quo modo execrationes, quæ in scripturis leguntur, sint accipiendæ.*

Execrationes vero sanctorum hominum, quibus in impios utuntur ex patrum sententia, constat esse vel prædictiones eorum, quæ illis eventura sunt, vel adhibitas contra peccatum, ut, salvis hominibus, peccati vis intereat.

7. *Quis sit usus gratiarum actionis.*

In altera autem parte orationis, maximas Deo gratias agimus pro divinis ejus, immortalibusque beneficiis, quibus et semper affecit et quotidie afficit humanum genus. Maxime autem fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorum omnium causa, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriæ, et triumphi, quem de omnibus et intimis, et externis hostibus, ejus benignitate, reportarunt.

8. *Inter eas gratulationes, quæ sanctorum causa Deo exhibentur, quænam in ecclesia primas partes obtineat.*

Huc pertinet prima illa pars angelicæ salutationis, cum ea ad precandum utimur. *Ave Maria, gratia plena; Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus.* Nam Deum summis et habendis laudibus et gratiis agendis celebramus, quod sanctissimam Virginem omni cœlestium donorum munere cumulavit; ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem. Jure autem sancta Dei ecclesia huic gratiarum actioni preces etiam, et implorationem sanctissimæ Dei matris adjunxit; qua pie atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione conciliaret Deum, bonaque tum ad hanc, tum ad æternam vitam necessaria impetraret. Ergo nos exules filii Evæ, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assidue misericordiæ matrem, ac fidelis populi advocatam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaque, hac prece,

1) Joan. 5, 16.

opem et auxilium implorare, cujus et præstantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo, nisi impie et nefarie, dubitare potest.

CAPUT VI.

QUIS ORANDUS SIT.

1. *Ad quem dirigenda sit præcipue oratio.*

Deum autem orandum esse, et ejus nomen invocandum, ipsa loquitur naturæ vis, insita in hominum mentibus, non solum tradunt divinæ litteræ, in quibus licet audire imperantem Deum : 1) *Invoca me in die tribulationis ;* sed Dei nomine tres personas intelligi oportet.

2. *Sint ne etiam sancti cum Christo regnantes invocandi.*

Secundo loco confugimus ad auxilia sanctorum, qui in cœlo sunt ; quibus etiam preces esse faciendas, ita certum est in ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. Quæ res quia separatim suo loco est explicata, eo et parochos et ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæ pretium erit docere fidelem populum , quid intersit inter hanc invocandi rationem.

3. *Aliter Deum, et aliter sanctos imploramus.*

Non enim eodem modo Deum, et sanctos imploramus : nam precamur Deum, ut ipse vel bona det , vel liberet a malis ; a sanctis autem, quia gratiosi sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis a Deo impetrent ea, quorum indigemus. Hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes ; ad Deum enim proprie dicimus : *Miserere nobis, audi nos ;* ad sanctos : *Orate pro nobis.*

4. *Quo modo a sanctis petere possimus, ut nostri misereantur.*

Quamquam licet etiam alia quadam ratione petere a sanctis ipsis, ut nostri misereantur : sunt enim maxime misericordes. Itaque precari possumus eos , ut , conditionis nostræ miseria permoti, sua nos apud Deum gratia ac deprecatione juvent. Quo loco illud maxime cavendum est omnibus, ne , quod Dei proprium est , cuiquam præterea tribuant : imo vero , cum ad imaginem sancti alicujus quis dominicam orationem pro-

1) Ps. 49, 15.

nunciat, ita tum sentiat, se ab illo petere, ut secum oret, sibique postulet ea, quæ dominicæ orationis formula continentur; et sui denique sit interpres, et deprecator ad Deum. Nam eos hoc fungi officio, 1) docuit sanctus Joannes apostolus in apocalypsi.

CAPUT VII.

DE PRÆPARATIONE ADHIBENDA.

1. *Quibus maxime virtutibus animus ad orationem sit præparandus.*

Est in divinis litteris : 2) *Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum.* Tentat enim Deum is, qui cum bene orat, male agit, et cum loquatur cum Deo, a precibus animus ejus aberrat : Quare cum tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradant parochi vias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad orationem erit vere humilis ac demissus animus, scelerum quoque recognitio ; quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse, qui quidquam impetret a Deo, sed qui ne in ejus quidem conspectum veniat oraturus. Hujus præparationis sæpissime mentionem faciunt divinæ litteræ, quæ et illud loquuntur : 3) *Respexit in orationem humilium, et non sprevit preces eorum ;* item : 4) *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Sed occurrent pastoribus eruditis 5) loci innumerabiles, qui in eam sententiam conveniant. Quamobrem plurimum non necessaria commemoratione supersedemus; tantum vero, quæ alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla prætermittemus. 6) Publicanus est ille notissimus, qui longe consistens, oculos humo tollere non audebat : 7) est etiam mulier illa peccatrix, quæ dolore commota, lacrymis pedes Christi domini perfudit ; uterque, quantum afferat orationi pondus humilitas christiana, declaravit.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum, vel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quod dolere non

1) Apoc. 8, 3. 4. — 2) Eccl. 18, 23. — 3) Ps. 101, 18. — 4) Eccl. 35, 21. — 5) Jud. 9, 16. Psal. 17. et 33. Isa. 57. et 66, 2. — 6) Luc. 18, 13. — 7) Luc. 7, 38. Vide aliud de Achab. 3. Reg. 21, 27. 28. et 29.

possimus : quorum utrumque, vel certe alterum, nisi a pœnitente adhibeatur, venia impetrari non potest.

2. *Quæ potissimum scelera volenti cum fructu orare sint cavenda.*

Sed quia sunt quædam scelera, quæ maxime obstant, quominus in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes, et illata vis; manus abstinendæ sunt ab hac crudelitate, et violentia. De quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus : 1) *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis ; et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Fugienda est ira, ac dissidium, quæ magnopere etiam impediunt, ne preces audiantur. De quibus est illud Apostoli : 2) *Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira, et disceptatione.*

Videndum est præterea : ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in injuria ; nam sic affecti, Deum precibus adducere non poterimus, ut nobis ignoscat. 3) *Cum enim stabitis*, inquit ipse, *ad orandum, dimittite, si quid habetis ;* et : 4) *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.*

Cavendum quoque est, ne duri simus, et inhumani egentibus. Nam in ejusmodi homines illud dictum est : 5) *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.*

Quid dicemus de superbia? quæ quantopere Deum offendat, testis est illa vox : 6) *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*

Quid de conceptione divinorum oraculorum? in quam exstat illud Salomonis : 7) *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ injuriæ, non cædis, non iracundiæ, non illiberalitatis in pauperes, non superbiæ, non despicientiæ divinæ orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi venia petatur.

3. *De fide in Deum, quæ ad orationem necessaria censetur.*

Est vero, ad hanc quoque præparationem animi, fides necessaria ; quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentia,

1) Isa. 1, 15. Vide plura apud eumdem proph. cap 59, 2. 3. — 2) 1. Tim. 2, 8. — 3) Marc. 11, 25. — 4) Matth. 6, 15. — 5) Prov. 21, 18. — 6) Jac. 4, 6. — 7) Prov. 28, 9.

neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus dominus : 1) *Omnia*, inquit, *quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis*. De hujusmodi fide scribit sanctus Augustinus de verbis Domini : *Si fides deficit, oratio periit.* Caput igitur est ad rite orandum, quod jam dictum est, ut fide firmi, ac fixi simus; quod Apostolus ex contrario ostendit : 2) *Quo modo invocabunt, in quem non crediderunt?* Itaque credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est, quæ preces fundit; preces faciunt, ut, omni dubitatione sublata, stabilis ac firma sit fides. In hanc sententiam sanctus Ignatius hortabatur eos, qui ad Deum adirent oraturi : *Noli dubio esse animo in oratione; beatus est, qui non dubitaverit.* Quare ad impetrandum, quod velimus a Deo, maximum pondus affert fides, et certa spes impetrandi; quod monet sanctus Jacobus : 3) *Postulet in fide, nihil hæsitans.*

4. *Quæ nos ad fidem impetrandi ea, quæ in oratione petimus, inducere possint.*

Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis. Est ipsa Dei in nos perspecta voluntas, ac benignitas, cum jubet nos se 4) patrem appellare, ut ejus nos esse filios intelligamus. Est prope infinitus numerus eorum, qui Deum exoraverunt; est summus ille deprecator, qui nobis semper præsto est, Christus dominus. De quo sic est apud sanctum Joannem : 5) *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris;* item Paulus apostolus : 6) *Christus Jesus qui mortuus est, immo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis :* item ad Timotheum : 7) *Unus enim Deus, unus et mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus :* tum ad hebræos : 8) *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum.* Quare etsi nos indigni sumus, qui impetremus, tamen optimi dignitate interpretis, et deprecatoris Jesu Christi sperare, et magnopere confidere debemus, omnia, quæ per illum rite petierimus, concessurum Deum.

1) Matth. 21, 22. — 2) Rom. 10, 14. — 3) Jacob. 1, 6. — 4) Matth. 23, 9. — 5) 1. Joan. 2. 1. — 6) Rom. 8, 34. — 7) 1. Tim. 2, 5. — 8) Hebr. 2, 17.

5. *Spiritus sanctus nostrarum orationum auctor est.*

Denique nostræ auctor est precationis Spiritus sanctus; quo duce, preces nostras audiri necesse est. 1) Accepimus enim *Spiritum adoptionis filiorum* Dei, *in quo clamamus, abba, pater :* 2) qui quidem *Spiritus infirmitatem, et inscitiam nostram adjuvat* in hoc orandi munere : immo vero, 3) inquit Apostolus : *ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

6. *Quo modo in fide juvari ad impetranda Dei beneficia debeamus.*

Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide sentiunt, utantur illa voce apostolorum : 4) Domine *adauge nobis fidem :* et patris illius : 5) *Adjuva incredulitatem meam.* Sed tum maxime et fide, et spe vigentes, omnia a Deo optata consequemur, cum ad ipsius Dei legem, ac voluntatem, omnem mentem, actionem, et orationem nostram conformabimus : 6) *Si manseritis,* inquit, *in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.* Quamquam ad hanc impetrandi a Deo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, oblivio injuriarum, et benevolentia, ac benefica voluntas in proximos.

CAPUT VIII.

QUÆ RATIO IN ORANDO REQUIRATUR.

1. *De optima orandi ratione docendum esse populum : et quid sit orare in spiritu et veritate.*

Maxime autem refert, quo modo sacris precibus utamur; nam etsi precatio bonum est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest. Quod 7) enim petimus, sæpe non assequimur, ut sanctus inquit Jacobus, ob eam causam, quia male petimus. Ergo docebunt parochi fidelem populum, quæ sit optima ratio bene petendi, et privatim ac publice orandi; quæ præcepta christianæ orationis tradita sunt ex Christi domini disciplina.

Est igitur orandum *in spiritu et veritate.* 8) nam cœlestis pater tales quærit, qui adorent eum *in spiritu et veritate.* Orat

1) Rom. 8, 15. — 2) Rom. 8, 26. — 3) Ibid. — 4) Luc. 17, 5. — 5) Marc. 9, 23. — 6) Joan. 15, 7. — 7) Jacob 4, 3. — 8) Joan 4, 23.

autem eo modo, qui intimum, et flagrans animi studium adhibet. A qua spirituali precandi ratione vocalem non excludimus; verumtamen principatum jure tribuendum ducimus illi, quæ a vehementi animo proficiscitur, obsecrationi; quam Deus, cui 1) patent occultæ hominum cogitationes, audit, etiamsi ore non proferatur. Audivit 2) Annæ, ejus, quæ fuit mater Samuelis, intimas preces; de qua illud legimus, 3) flentem orasse, et tantum labia moventem. Oravit hoc modo David; ait enim: 4) *Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea.* Hujusmodi exempla in divinis libris passim legentibus occurrunt.

2. *Quis sit usus vocalis orationis præcipuus.*

Habet autem vocalis oratio propriam utilitatem, et necessitatem: nam incendit animi studium, et religionem orantis inflammat. Quod ad Probam scripsit sanctus Augustinus hoc modo. *Nonnumquam verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum, nos ipsi acrius excitamus. Cogimur interdum vehementi animi cupiditate, et pietate, verbis efferre sententiam. Nam exultante animo lætitia, par etiam est, linguam exultare; et vere decet nos cumulatum illud sacrificium facere, et animæ, et corporis: quem apostolorum orandi morem fuisse, ex actis, et ex Apostolo multis locis cognoscimus.*

3. *Vocis officium perinde in privata oratione, ac in publica necessarium non est.*

Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata, et publica; privatæ orationis pronunciatione utimur, ut intimum studium, et pietatem adjuvet; in publica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis, statisque temporibus linguæ officio supersederi nullo modo potest.

4. *Soli christiani in spiritu orant, et longas orationes non debent refugere.*

Hanc vero spiritu orandi consuetudinem, propriam christianorum hominum, infideles minime colunt; de quibus ita licet Christum dominum loquentem audire: 5) *Orantes nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt; putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.*

Cum autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces,

1) Deut. 31, 21. — 2) 1. Reg. 1, 17. — 3) Ibid. 13. — 4) Psal. 26, 8. — 5) Matth. 6, 7. 8.

quæ a vehementi, ac diuturno animi studio proficiscantur, tantum abest, ut rejiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur, qui 1) non modo noctes in precatione consumpsit, sed 2) ter eumdem sermonem repetiit. Tantum igitur statuendum est, inani verborum sono minime exorari Deum.

5. *Orationes hypocritarum rejicit Dominus.*

Nec vero ex animo orant hypocritæ, a quorum nos consuetudine deterret Christus dominus in hanc sententiam; 3) *Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et* 4) *clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi*. Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest, quod non satis est ingredi, sed præterea occludi oportet, ne quid erumpat, vel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas violari possit. Tum enim cœlestis pater, 5) qui omnium mentes et occultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit.

6. *Si diutius, quod postulamus, differtur, non tamen ab hoc pietatis exercitio cessandum est.*

Requirit præterea oratio assiduitatem; quæ quantam vim habeat, 6) judicis illius exemplo Dei filius ostendit; qui cum nec timeret Deum, nec hominem revereretur, victus assiduitate ac diligentia viduæ, ejus postulationi concessit. Itaque assiduæ Deo preces faciendæ sunt; nec imitandi illi, qui semel, aut iterum orantes, nisi, quod petunt, impetrarint, in oratione defatigantur: nulla enim hujus officii lassitudo esse debet; 7) quod nos christi domini, et 8) Apostoli docet auctoritas. Quod si interdum in eo voluntas defecerit, precibus a Deo p tamus perseverandi vim.

7. *Christus, quid a cœlesti patre postulare velimus, illud in suo nomine postulandum jussit.*

Vult etiam Dei filius orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire; quæ ejus merito, et gratia deprecatoris id pondus assequitur, ut a cœlesti patre audiatur. Est enim ejus

1) Luc. 6, 12. — 2) Matth. 26, 41. 44. — 3) Matth. 6, 5. 6. — 4) Sicut Helisæus fecit 4 Reg. 4. 33. Quid sit intra cubiculum orare. — 5) 6. Isa. 29. — 6) Luc. 18, 2. 3. — 7) Luc. 18, 1. — 8) 1, Thess. 5, 7, 17.

illa vox apud sanctum Joannem : 1) *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo; petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum ; et* iterum : 2) *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.*

8. *Fervor sanctorum in oratione imitandus, et petitioni gratiarum actio adjungenda.*

Imitemur ardens sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione jungamus, apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuo servaverunt, quemadmodum apud 3) Apostolum licet videre.

9. *Ut fervens, et efficax sit oratio, jejunium est adhibendum, et eleemosyna.*

Jejunium 4) vero et eleemosynam ad orationem adhibeamus. Jejunium quidem certe maxime est cum oratione sociatum : nam, qui cibo, et potu sunt onusti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque, quid sibi velit oratio, cogitare possint. Sequitur eleemosyna, quæ magnam et ipsa cum oratione societatem habet. Quis enim, cui facultas sit benigne faciendi ei, qui aliena misericordia vivat, nec opituletur proximo, et fratri suo, se charitate præditum dicere audeat? Aut quo ore is, qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit, nisi tum peccati veniam precatur, simul et a Deo suppliciter postulet charitatem? Quare divinitus factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur : cum enim peccando vel offendamus Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos lædamus; sacris precibus placatum reddimus Deum, eleemosyna redimimus hominum offensiones, jejunio proprias vitæ sordes eluimus. Et quamquam singula prosint ad omnium scelerum genera, tamen proprie singulis iis peccatis, quæ diximus, apposita, et accomodata sunt.

1) Joan. 16, 23, 24. — 2) Joan. 14, 13. — 3) 1. Cor. 14, 18. Ephes. 5, 19, 20. Colos. 3, 17. 1. Tim. 2, 1. — 4) Tob. 12, 8.

DE ORATIONIS DOMINICÆ PROŒMIO.

CAPUT IX.

PATER NOSTER QUI ES IN CŒLIS.

1. *Cur, in hujus precationis initio, Christus Patris nomen potius, quam Domini aut judicis, nos usurpare voluerit.*

Cum hæc formula christianæ precationis, a Jesu Christo tradita, eam habeat vim, ut, antequam ad preces postulationesque veniamus, certis verbis loco procemii nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiam id facere possimus; parochi officium est, illa distincte dilucideque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum patre Deo acturum intelligat. Procemium autem si spectes verba, brevissimum est; si res æstimes, gravissimum, mysteriorumque plenissimum. Ac prima quidem vox, qua Dei jussu, et institutione utimur in hac precatione, est *pater*. Nam etsi Salvator noster divinam hanc orationem prætexere potuit aliquo verbo, quod plus majestatis haberet, exempli causa, creatoris, aut Domini; tamen hæc omisit, quæ timorem simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod orantibus, et aliquid á Deo petentibus, amorem fiduciamque conciliat. Quid enim jucundius est patris nomine quod indulgentiam sonat, et charitatem?

2. *Quæ sit prima ratio, ob quam homines Deum merito patrem hic appellent.*

Quibus autem rationibus patris nomen Deo conveniat, suppeditabit facultas docendi fidelem populum ex locis creationis, gubernationis, ac redemptionis. Nam cum Deus creaverit hominem ad imaginem suam, nec illam ceteris animantibus impertiverit; ex hoc singulari munere, quo hominum ornavit, jure omnium hominum, nec fidelium modo, sed etiam infidelium, pater 1) in divinis scripturis appellatur.

3. *Quæ sit altera ratio, ob quam Deus pater hominum dicatur.*

A gubernatione vero sum re poterit argumentum, quod

1) Deut. 32, 6. Isa. 63, 16. Malac. 1, 6, et in novo testamento passim.

prospiciendo, et consulendo utilitati hominum præcipuo quodam curæ et providentiæ modo nobis præstat patriam charitatem. Sed ut in hujus explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat, de custodia angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum videtur.

4. *Dei providentia illud negotium angelis datum est, ut custodiant humanum genus.*

Est enim Dei providentia datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque hominibus præsto sint, ne gravius aliquot detrimentum accipiant. Nam, ut parentes, si infesta et periculosa via filiis iter faciendum sit, custodes adhibent, et periculorum adjutores; sic cœlestis parens in hoc itinere, quo ad cœlestem patriam contendimus, singulis nobis proposuit angelos, quorum ope ac diligentia tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus, et factos in nos horribiles impetus repelleremus, iisque ducibus rectum iter teneremus; ne objectus aliquis error a fallaci adversario, nos de via posset deducere, quæ ducit in cœlum.

5. *Quibus argumentis clare intelligamus magnitudinem utilitatis, quæ ad homines ex custodia angelorum redeat.*

Quam vero habeat utilitatem hæc de hominibus Dei cura, ac providentia singularis, cujus munus, et administratio mandata est angelis, quorum inter Deum et homines media est et interjecta natura; patet exemplis, quorum copiam suppeditant divinæ litteræ, quæ testantur, sæpe Dei benignitate factum esse, 1) ut, inspectantibus hominibus, angeli mirabiles res efficerent, quibus moneremur, innumerabilia ejus generis, quæ sub oculos non caderent, a custodibus nostræ salutis angelis effici utiliter ac salutariter. 2) Raphael angelus, Tobiæ comes et dux itineris divinitus adjunctus, illum duxit et reduxit incolumen, 3) cui et adjumento fuit, ne ab immani pisce devoraretur; et, quanta esset in ejus piscis 4) jecore, felle, et corde vis, demonstravit. Ille 5) dæmonium expulit, ejusque impedita et colligata potestate, ne Tobiæ noceret, effecit; ille 6) verum et legitimum matrimonii jus, et usum adolescentem edocuit; ille 7) Tobiæ patri, oculis capto, lumina restituit.

6. *De angelo, per quem divus Petrus e carcere liberatus est.*

Angelus item ille, principis 8) apostolorum liberator, ube-

1) Gen. 16. 19, 21, 22. 24. 28. et sic sæpissime. — 2) Tob. 5. et per totum librum. — 3) Tob. 6, 2. 3. — 4) Ibid. 6, 8. — 5) Tob. 8, 3. — 6) Tob. 6, 17. etc. 12. 7) Tob. 11, 7. 8.15. — 8) Act. 12, 7. 8. 9.

rem præbebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curæ, custodiæque angelorum ; cum demonstrabunt parochi angelum carceris tenebras illustrantem , et Petrum tacto ejus latere e somno excitantem , solventem catenas, disrumpentem vincula, monentem ut surgeret , seque, sumptis caligis, et reliquo vestitu , sequeretur ; cum docebunt ab eodem angelo Petrum per custodias libere eductum e carcere, et, aperta denique janua, in tuto collocatum.

Hujus generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est sanctarum litterarum historia ; quibus intelligimus, quanta sit vis beneficiorum, quæ confert in homines Deus , angelis interpretibus et internunciis, nec solum certa aliqua et privata de re missis , sed a primo ortu nostræ curæ præpositis , et in singulorum hominum salutis præsidio collocatis. Hanc doctrinæ diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur , et ad agnoscendam , ac venerandam Dei paternam de se curam ac providentiam excitentur.

7. *Qua præterea ratione agnoscant homines fideles paternam Dei de hominibus curam.*

Commendabit autem hoc loco parochus , in primisque prædicabit divitias benignitatis Dei erga genus humanum ; quem cum a primo 1) parente nostri generis, et peccati, usque ad hanc diem offenderimus flagitiis ac sceleribus innumerabilibus, retinet tamen in nos charitatem , neque præcipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est, et in Deum jacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter ejus gentis blasphemiam , quæ se arbitrabatur cœlesti ope desertam esse. Est enim in exodo : 2) *Tentaverunt Dominum , dicentes : Estne Dominus in nobis , an non ?* Et apud Ezechielem succenset eidem populo Deus, quod dixerat : 3) *Non videt Dominus nos; derelinquit Dominus terram.* Ergo fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum oblivio. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaiam israeliticum populum ; contraque, Deum stultam ejus querimoniam benigna similitudine refellentem. Est enim ibi : 4) *Dixit Sion : Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei;* cui Deus : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum , ut*

1) Gen. 3, 6. — 2) Exod. 17, 7. — 3) Ezech. 8, 12. — 4) Isa. 49, 14. 15. 16.

non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te.

8. *Exemplo primi parentis, Dei in nos benignitas demonstratur.*

Quibus locis, quamquam id liquido confirmatur, tamen ut fideli populo penitus persuadeatur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriæ charitatis officia, parochi rem clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt. Quos, post neglectum violatumque Dei jussum, cum acerbius accusatos, et horribili illa sententia condemnatos audis: 1) *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ; spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ:* 2) cum vides e paradiso expulsos, et, ut omnis reditus spes adimeretur; cum in aditu paradisi collocatum legis cherubim flammeum tenentem, et versatilem gladium; cum ab ulciscente suam injuriam Deo illos intimis, et externis molestiis conflictatos intelligis; an non actum de homine putes? An non credas, non modo divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis injuriæ propositum? Verumtamen in tantis divinæ iræ, et ultionis indiciis oborta est lux quædam Dei in eos charitatis: 3) *Fecit* enim, inquit, *dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos:* quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo umquam tempore defuturum Deum.

9. *Nullis, quantumvis magnis, hominum sceleribus Dei benignitatem exhauriri posse probatur.*

Hujus etiam sententiæ vim, non exhauriri Dei amorem ulla hominum injuria, David expressit illis verbis; 4) *Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas?* Hanc Habacuc Deum affatus exposuit, dum inquit: 5) *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Hanc sic Michæas aperuit: 6) *Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem et transfers peccatum reliquiarum hereditatis tuæ? Non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est.* Omnino res ita se habet, cum maxime perditos nos, et Dei præsidio spoliatos arbitramur, tum maxime, pro immensa sua bonitate, nos quærit, et curat Deus: sustinet enim in ira gladium justitiæ, nec cessat effundere inexhaustos misericordiæ thesauros.

1) Gen. 3, 17. 18. — 2) Ibid. 23. — 3) Gen. 3, 21. — 4) Psal. 76, 10. — 5) Habac. 3, 2. — 6) Mich. 7, 18.

10. *Quæ sit tertia ratio, qua patriæ charitatis beneficium in genus humanum Deus cumulate ostendit.*

Magnam igitur vim habent ad declarandam præcipuam Dei rationem in amando tuendoque hominum genere, creatio et gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem, sic eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, parensque noster summam in nos benignitatem 1) tertio hoc beneficio cumulatam illustrarit. Quare tradet spiritualibus filiis parochus, et assidue eorum auribus inculcabit hanc præstantissimam Dei erga nos charitatem, ut intelligant se, quia redempti sunt, admirabilem in modum Dei filios evasisse. 2) *Dedit enim*, inquit Joannes, *eis potestatem filios Dei fieri;* et: *Ex Deo nati sunt.* Quam ob causam baptismus, quod primum redemptionis pignus et monumentum habemus, 3) sacramentum regenerationis dicitur. Inde enim nascimur Dei filii; nam inquit ipse Dominus: 4) *Quod natum est ex spiritu, spiritus est;* et: *Oportet vos nasci denuo;* item Petrus apostolus: 5) *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi.*

11. *Singulari Dei beneficio per redemptionem filii Dei effecti sumus.*

Hujus pondere redemptionis, et Spiritum sanctum accepimus et Dei gratia dignati sumus. Quo munere filii Dei adoptamur, quemadmodum ad romanos scripsit Apostolus: 6) *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba, pater.* Cujus vim et efficaciam adoptionis explanat sanctus Joannes ad hunc modum: 7) *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus.*

12. *Quid christiani, filii Dei jam effecti, post tot accepta paternæ charitatis officia, vicissim Patri præstare debeant.*

His expositis, admonendus est fidelis populus quid ipse vicissim debeat amantissimo patri Deo, ut intelligat, quem amorem ac pietatem, quam obedientiam ac venerationem creatori, gubernatori, ac redemptori præstare, qua spe ac fiducia illum invocare oporteat. Sed ad erudiendam inscitiam, dirigendamque sententiæ perversitatem eorum, si qui tantummodo secundas res, et prosperum vitæ cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus

1) Vide Joan. 3, 10 et 15. — 2) Jacob. 1, 12. — 3) Tit. 3, 5. — 4) Joan. 3, 6, 7. — 5) 1. Petr. 1, 2. — 6) Rom. 8, 15. — 7) 1. Joan. 3, 1.

autem adversis et calamitatibus, cum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi, et prorsus abalienatæ a nobis divinæ voluntatis; demonstrandum erit, cum 1) tangit nos manus Domini, minime id hostiliter facere Dominum, 2) verum percutiendo sanare, et plagam a Deo venientem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat, et præsenti animadversione redimat ab exitio sempiterno. Nam 3) visitat quidem *in virga iniquitates* nostras, *et in verberibus peccata* nostra, *misericordiam autem* suam *non* aufert *a* nobis. Quare monendi sunt fideles, ut in ejusmodi castigatione patriam Dei charitatem agnoscant, et illud apud patientissimum Job in memoria, et in ore habeant: 4) *Ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt;* ut illud usurpent, quod sub persona populi israelitici scripsit Hieremias: 5) *Castigasti me, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus; converte me, et convertar, quia tu dominus Deus meus;* ut Tobiæ exemplum sibi proponant, qui cum illa plaga cæcitatis paternam Dei manum cædentem sensisset, exclamavit: 6) *Benedico te, domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me.*

13. *Deum numquam nostri oblitum esse fidelibus inculcandum.*

In quo maxime cavendum est fidelibus, ne, etiamsi quovis incommodo affecti, quavis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment; ait enim ipse: 7) *Capillus de capite vestro non peribit.* Immo vero se ipsi illo divini oraculi solatio consolentur, quod in apocalypsi dictum est: 8) *Ego quos amo, arguo, et castigo.* Conquiescant in apostoli cohortatione ad hebræos: 9) *Fili mi, noli negligere disciplinam Domini; neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Quod si extra disciplinam estis, ergo adulteri estis, et non filii. Patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, et reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus Patri spirituum et vivemus?*

NOSTER.

14. *Cur Deum pluralitatis vocabulo nostrum patrem hic appellare jubeamur.*

Cum Patrem invocamus singuli, et nostrum appellamus,

1) Job. 19, 21. — 2) Deut. 32, 39. — 3) Psal. 88, 34. 35. — 4) Job. 5, 18. et consequenter. — 5) Jer. 31, 18. — 6) Tob. XI, 17. — 7) Luc. 21, 18. — 8) Apoc. 3, 19. 9) Hebr. 12, 5. 6. 7. 8. 9.

docemus, ex dono, ac jure divinæ adoptionis consequi necessario, ut fratres sint fideles omnes, et inter se fraterne amare debeant: 1) *Omnes enim*, inquit, *vos fratres estis; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est*. Quare etiam in epistolis, fideles omnes 2) apostoli *fratres* appellant. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei, non solum inter se fideles universi fraterna necessitudine conjungantur, sed, quia homo est unigenitus Dei filius, fratres etiam ejus et nominentur, et sint. Nam in epistola ad hebræos, cum de filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus: 3) *Non confunditur fratres eos vocare, dicens:* 4) *Nunciabo nomen tuum fratribus meis*, quod tanto ante David de Christo domino prædixerat. Ipse vero etiam Christus sic apud evangelistam loquitur ad mulieres: 5) *Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam: ibi me videbunt*. Quod tum ab eo dictum esse constat, cum jam excitatus a mortuis immortalitatem esset consecutus; ne quis existimet fraternam hanc cognationem, ejus resurrectione, et in cœlum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc conjunctionem, et charitatem Christi resurrectio diremerit, 6) ut ex illa majestatis et gloriæ sede, tum, cum de omnibus omnis memoriæ hominibus judicabit, 7) fidelium minimos ab eo fratrum nomine appellandos acceperimus.

15. *Qua ratione inter Christi fratres fideles censeantur.*

Qui autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cujus 8) *coheredes* dicimur? Est enim 9) *primogenitus* ipse, 10) constitutus *heres universorum:* nos vero secundo loco geniti, coheredes ejus, pro modo cœlestium donorum, pro ratione charitatis, qua præbuerimus nos ministros, et 11) coadjutores Spiritus sancti; quo auctore ad virtutem salutarisque actiones impellimur, et incendimur, ut ejus freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus; quo sapienter constanterque confecto, 12) decursoque hujus vitæ spatio, justum coronæ præmium capimus a cœlesti parente, omnibus, qui eumdem cursum tenuerint, constitutum. 13) *Non enim*, ut ait Apostolus, *injustus est Deus ut obliviscatur operis* nostri, *et dilectionis*.

1) Matth. 23, 8. 9. — 2) Rom. 1, 13. 10, et 12, 1. — 3) Hebr. 2, 11. — 4) Psal. 21, 23. — 5) Matth. 28, 10. Sic Joan. 20, 17. — 6) Matth. 25, 31. — 7) Ibid. 40. — 8) Rom. 8, 17. — 9) Col. 1, 18. — 10) Heb. 1, 2. — 11) 1. Cor. 3, 9. — 12) Cor. 9, 24. — 13) Heb. 6, 10.

16. *Quo modo alii pro aliis orare, et omnes invicem fratres æstimare debeamus.*

Quam vero hanc ex animo vocem, *noster,* proferre debeamus, sancti Chrysostomi sententia declaratur, qui *Deum*, inquit, *libenter christianum audire, non solum pro se, sed pro altero deprecantem; quod pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ; pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur.* Quibus illa subjunxit: *Jucundior est Deo illa oratio, quam fraterna charitas commendat, quam ea, quæ necessitate rei pronunciat.* In hac tanta materia salutaris orationis, monere, et hortari debet parochus omnes omnis ætatis, generis, ordinis, ut communis hujus fraternæ necessitudinis memores, comiter et fraterne se gerant, neque se alii præferant insolentius. Nam etsi in ecclesia Dei diversi sunt officiorum gradus; tamen illa varietas graduum et munerum, fraternæ necessitudinis conjunctionem minime tollit: 1) quemadmodum in hominis corpore varius usus, et diversa functio membrorum nihil agit, quamobrem hæc, vel illa corporis pars membri munus et nomen amittat.

17. *Quibus de causis christiani sint tanta necessitudinis conjunctione copulati.*

Propone tibi eum, qui regia sit potestate: an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium, qui christianæ fidei communione continentur? Maxime: quid ita? quia non est Deus alius is, ex quo divites, et reges nati sunt, ab eo, a quo pauperes, qui in regum potestate sunt, exstiterunt, sed unus Deus, et parens, et dominus omnium. Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, una splendor generis; cum omnes 2) ex eodem spiritu, ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, et ejusdem hereditatis coheredes. Nec vero alium Christum Deum habent copiosi et potentes homines, alium tenuiores et infimi; non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hereditatem regni cœlestis expectant. Fratres sumus omnes, et, ut inquit Apostolus ad ephesios; 3) *membra sumus corporis* Christi, *de carne ejus, et ossibus ejus.* Quod in epistola ad galatas significat Apostolus: 4) *Omnes filii Dei estis per fidem in Christo Jesu: quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est judæus, neque græcus; non est servus,*

1) Rom. 12, 4. — 2) Joan. 3, 5. — 3) Eph. 5, 30. — 4) Gal. 3, 26. 27. 28. Vide item Joan. 17, 2.

neque liber ; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Hæc autem accurate versanda res est pastoribus animarum, et scienter illis in hac sententia commorandum. Est enim accommodatus locus non minus ad confirmandos, et excitandos inopes et abjectos homines, quam ad coercendam comprimendamque arrogantiam locupletum atque potentium. Cui hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem, et inculcabat fidelium auribus.

18. *Quid christianus, ubi exordium precationis illud,* Pater noster, *pronunciabit, meditari debeat.*

Cum igitur has Deo preces facturus es, christiane, memineris, te tamquam filium ad patrem Deum accedere. Itaque cum precationem ordiris, et illud, *Pater noster*, pronuncias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad dominum adire invitum ac timidum, sed ut ad patrem filium voluntarium securumque confugere jusserit. Qua in memoria et cogitatione, quo vicissim studio et pietate tibi orandum sit, considera: danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filium, idest ut oratio, et actiones tuæ non indignæ sint 1) divino genere, quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cum ait: 2) *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi:* ut vere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad thessalonicenses: 3) *Omnes vos filii lucis estis, et filii diei.*

QUI ES IN CŒLIS.

19. *Cum Deus sit ubique præsens, quo modo domicilium suum peculiariter in cœlo habere dicatur.*

Constat inter omnes, qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum et gentium esse Deum: quod non ita intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, una parte locum unum, alia alium occupet ac tueatur; nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat Deum, tamquam in vestigio positum loci alicujus finibus circumscribere, cum ipse de se dicat: *Numquid non cœlum, et terram ego impleo?* Quod rursum sic accipiendum est, Deum cœlum ac terram, quæque cœlo

1) Act. 17, 28. 29. — 2) Ephes. 5, 1. — 3) 1. Thess. 5, 5.

ac terra comprehensa sunt, vi sua ac virtute complecti, non autem ipsum ullo loco contineri. Adest enim rebus omnibus Deus vel creans ipsas, vel conservans creatas, nulla regione, nullis finibus vel circumscriptus, vel ita definitus, quo minus et naturam, et potestatem suam præsens ubique constituat; quod beatus David expressit illis verbis : 1) *Si ascendero in cœlum, tu illic es*. Verum, etsi præsens adsit Deus in locis et rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus, tamen in divinis scripturis sæpe dicitur habere domicilium suum in cœlo : quod ideo factum videmus, quod cœli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti, præstantes vi, magnitudine, ac pulchritudine ceteris corporibus, certisque ac stabilibus motibus præditi. Ergo ut excitaret hominum animos ad contemplandam infinitam suam potestatem, ac majestatem, quæ maxime elucet in opere cœlorum, se in divinis scripturis habitare testatur in cœlis : sæpe etiam, quod res est, declarat, nullam esse mundi partem quæ non præsenti Dei natura, et potestate comprehensa sit.

20. *Quid fidelibus meditandum exhibeat illa particula, qui es in cœlis.*

Quamquam in hac cogitatione fideles non solum communis omnium parentis imaginem sibi proponent, sed etiam in cœlo regnantis Dei, ut oraturi meminerint, mentem, animumque referendum esse ad cœlum; quantumque spei ac fiduciæ affert eis patris nomen, tantum christianæ humilitatis, ac pietatis adjungat præstans illa natura ac divina majestas Patris nostri, *qui* est *in cœlis*. Quæ verba præfiniunt etiam orantibus, quid petendum sit : omnis enim postulatio nostra quæ ad hujus vitæ usum ac necessitatem pertineat, nisi cum cœlestibus sit conjuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est, et indigna christiano. Quare monebunt pios auditores parochi de hac ratione precationis, et admonitionem illam Apostoli auctoritate comprobabunt : 2) *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.*

1) Ps. 138, 8. — 2) Colos. 3, 1, 2.

DE PRIMA PETITIONE.

CAPUT X.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.

1. *Cur a nominis divini sanctificatione nostra desideria exordiamur.*

Quid a Deo petendum, quoque ordine id agendum sit, magister ipse ac Dominus omnium docuit, et imperavit. Nam cum studii, et desiderii nostri nuncia sit et interpres oratio, tum recte, et ratione petimus, cum postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum. Monet autem nos vera charitas, totum ut animum, ac studium conferamus in Deum; qui, quoniam solus est in seipso summum bonum, jure est præcipuo quodam, ac singulari amore diligendus. Nec vero ex animo, et unice potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus ejus honor et gloria præponatur. Bona enim, et nostra, et aliena, et omnino omnia, quacumque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono cedunt. Quare, ut ordine procederet oratio, Salvator petitionem hanc de summo bono principem et caput constituit petitionum reliquarum, docens nos, priusquam ea, quæ nobis aut proximo cuique opus sint, postulemus, quæ propria sint Dei gloriæ, petere debere, ipsique Deo studium, et desiderium ejus rei nostrum exponere. Quo facto manebimus in officio charitatis, qua docemur, et plus Deum, quam nos ipsos, diligere, et primum petere, quæ Deo cupiamus, deinde, quæ nobis optemus.

2. *Cum divina natura nulla re augeri, aut carere possit, cur necesse fuerit sanctificationem nominis Dei hic postulare.*

Et quoniam desiderium, et petitio sunt earum rerum, quibus caremus, (nec vero Deo, idest, ejus naturæ fieri accessio potest, aut augeri ulla re divina substantia, quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata), intelligendum est, extra hæc esse, quæ a Deo ipsi Deo petimus, et ad externam ejus gloriam pertinere. Cupimus enim, et petimus, ut Dei nomen notius sit gentibus; ut ejus regnum amplificetur; ut plures quotidie obediant divino numini: quæ tria, nomen, regnum, obedientia, non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus.

3. *Verba illa, sicut in cœlo, et in terra, ad tres primas petitiones referri posse, et quo modo hic intelligantur.*

Verum ut hæ petitiones quam vim habeant, et quid valeant, planius intelligatur, pastoris erunt partes monere fidelem populum, verba illa, *sicut in cœlo, et in terra,* ad singulas referri posse primarum trium postulationum, ut, *sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo, et in terra* : item : *adveniat regnum tuum, sicut in cœlo, et in terra* : similiter, *fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Cum autem petimus, ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas, et gloria divini nominis. Quo loco parochus animadvertet, ac docebit pios auditores, non id dicere Salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo et in cœlo, idest, ut amplitudine terrestris sanctificatio cœlestem exæquet; hoc enim fieri nullo pacto potest; sed ut ex charitate, et intimo animi studio id agatur.

4. *Quo modo Dei nomen, per se sanctum, sanctificari a nobis possit.*

Etsi verissimum illud est, sicuti est, divinum nomen per se sanctificatione non egere, cum 1) *sanctum, et terribile sit,* quemadmodum ipse Deus suapte natura 2) sanctus est, neque ei ulla sanctitas, qua ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere : tamen, quod in terris longe minori honore afficitur, quam par est, nonnumquam etiam maledictis, et nefariis vocibus violatur; propterea cupimus, ac petimus, ut laudibus, honore, gloria celebretur, ad exemplum laudum, honoris, et gloriæ, quæ illi in cœlo tribuuntur; idest, ut sic honor, et cultus in mente, in animo, in ore versetur, ut omni veneratione et intima, et externa prosequamur, omni celebritate excelsum, purum, et gloriosum Deum ad imitationem supernorum, et cœlestium civium complectamur. Ut enim cœlites summa consensione, gloria et prædicatione efferunt Deum; sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum, et omnes gentes Deum cognoscant, colant, et venerentur; ut nulli plane mortales reperiantur, qui non et suscipiant christianam religionem, et se totos Deo dicantes, credant ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquam esse purum aut sanctum, quod non a sanctitate divini nominis oriatur.

1) Psal. 110, 9. — 2) 1. Petr. 1, 16.

5. *Quo modo fieri possit, ut Dei nomen in infidelibus sanctum esse possit.*

Testatur enim Apostolus 1) mundatam esse ecclesiam in *lavacro aquæ, in verbo vitæ:* significat autem verbum vitæ 2) nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in quo baptizamur, et sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cujusquam expiatio, nulla munditia, et integritas esse potest, super quo non sit invocatum divinum nomen; cupimus, et petimus a Deo, ut omne hominum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, ac radiis divini luminis illustratum, hujus vim nominis agnoscat sic, ut in eo veram quærat sanctitatem, et in nomine sanctæ, et individuæ trinitatis baptismi sacramentum suscipiens ipsius Dei dextera, perfectam vim sanctitatis consequatur.

6. *Qua ratione Dei nomen in peccatoribus sanctificari possit.*

Pertinet vero optatum, et postulatio nostrâ non minus etiam ad eos, qui flagitiis, et sceleribus contaminati, puram baptismi integritatem, et 3) innocentiæ stolam amiserunt; quare factum est, ut in illis miserrimis suam iterum sedem impurissimus spiritus collocarit. Optamus igitur, et precamur a Deo, ut in ipsis etiam sanctificetur nomen ejus; 4) ut ad cor et ad sanitatem redeuntes, sacramento pœnitentiæ redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum, ac sanctum Deo templum, ac domicilium præbeant.

7. *Quo modo omnes homines sanctificare Dei nomen poterunt.*

Oramus denique, lumen ut suum Deus præferat omnium mentibus, quo videre possint, 5) *omne datum optimum, et omne donum perfectum, descendens a Patre luminum,* ad nos divinitus esse delatum: quo temperantiam, justitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis, externa, vitalia ac salutaria bona illi accepta referant; a quo, quemadmodum prædicat ecclesia, bona cuncta procedunt; si quid luce sua sol, si quid reliqua sidera motu et cursu prosunt hominum generi; si circumfuso hoc alimur spiritu; si terra frugum, et fructuum ubertate vitam sustinet omnium; si opera magistratuum quiete, ac tranquillitate fruimur; et hæc, et hujus generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellant, interpretari

1) Ephes. 5, 26. — 2) Matth. 28, 19. — 3) Matth. 12, 43. et seqq. — 4) Isa. 46, 8. — 5) Jacob. 1, 17.

debemus mirabiliter effectas quasdam, et ad usum nostrum accommodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longe lateque diffundit.

8. *Quo modo maxime per agnitionem, et venerationem ecclesiæ catholicæ Dei nomen sanctificetur.*

Quod autem maxime rem continet in hac petitione, illud est, ut omnes agnoscant, et venerentur sanctissimam Jesu Christi sponsam, et parentem nostram ecclesiam: in qua una est 1) fons ille amplissimus atque perpetuus, ad eluendas et expiandas omnes peccatorum sordes, unde hauriuntur universa salutis et sanctitatis sacramenta; quibus quasi cœlestibus quibusdam fistulis in nos a Deo ille sanctitatis ros, et liquor effunditur; ad quam solam, et ad eos, quos suo sinu et gremio complexa est, pertinet divini illius imploratio nominis, 2) quod unum *sub cœlo datum* est *hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

9. *Qua ratione nomen Dei a christianis hodie polluatur.*

Verum parochi maxime hunc locum urgere debebunt, boni esse filii, non solum patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio divini nominis. Utinam non essent, qui, cum oratione hanc Dei nominis sanctificationem assidue postulent, factis, quantum in ipsis est, illud violant atque contaminant; quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicitur. In quos dictum est ab Apostolo: 3) *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes;* et apud Ezechielem legimus: 4) *Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis: Populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt.* Qualis enim est vita, et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur, sic de religione ipsa, deque ejus auctore religionis multitudo imperita judicare solet. Quare qui vivunt ex christiana religione, quam susceperunt, et ad ejus regulam, orationem et actiones dirigunt suas, magnam facultatem præbent aliis laudandi nomen cœlestis parentis, et omni honore, et gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus virtutis actionibus excitemus homines ad laudem, et prædicationem divini nominis, ad quos loquitur in hunc modum apud evangelistam: 5) *Sic luceat lux vestra co-*

1) Zach. 13, 1. — 2) Act. 4, 12. — 3) Rom. 2. 24 — 4) Ezech. 36,20. — 5) Matth. 5, 16.

ram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est; et princeps Apostolorum; 1) *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam; ut, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum.*

DE SECUNDA PETITIONE.

CAPUT XI.

ADVENIAT REGNUM TUUM.

1. *Regni Dei prædicatio in scripturis quam sæpe commendata.*

Regnum cœleste, quod altera hac petitione postulamus, ejusmodi est, ut eo referatur, ac terminetur omnis evangelii prædicatio. Nam et inde exorsus est ad pœnitentiam cohortari sanctus Joannes Baptista, dum, 2) *pœnitentiam*, inquit, *agite: appropinquavit enim regnum cœlorum.* Nec aliunde fecit initium suæ prædicationis 3) Salvator humani generis; et in illo salutari sermone, 4) quo beatitudinis vias discipulis in monte monstravit, tamquam proposito orationis argumento, principium duxit a regno cœlorum: nam, 5) *beati,* inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Quin etiam eum retinere cupientibus, attulit illam causam necessariæ profectionis: 6) *Et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* Hoc idem 7) postea regnum prædicare jussit apostolos; et illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit: 8) *Tu autem vade, annuncia regnum Dei.* Cum vero resurrexisset a mortuis, per illos quadraginta dies, quibus apparuit apostolis, 9) loquebatur *de regno Dei.* Quare parochi hunc secundæ postulationis locum diligentissime tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hac petitione vis, ac necessitas, intelligant.

2. *Quid hæc secunda petitio comprehendat.*

Primum autem ipsis ad rem scienter, subtiliterque explicandam, magnam facultatem dabit ea cogitatio, quod, etsi hæc petitio conjuncta sit cum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi jusserit a ceteris, ut, quod petimus

1) 1. Pet. 1, 12, et 3, 16, 17. — 2) Matth. 3, 2. - 3) Matth. 4, 17. — 4) Matth. 5, et 6, 7. per totum. — 5) Matth. 5, 3. — 6) Luc. 4, 43. — 7) Matth. 10, 7. — 8) Luc. 9, 60. — 9) Act. 1, 3.

summo studio quæramus. Inquit enim : 1) *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis.* Et quidem tanta vis, et copia cœlestium munerum hac postulatione continetur, ut omnia complectatur, quæ ad corpoream, et spiritualem vitam tuendam sint necessaria. Quem autem regni salutem contineant? Quod si sunt homines de regni sui incolumitate solliciti; quanta regem regum omnium cura, et providentia tueri credendum est et vitam et salutem hominum? Hac igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia quibuscumque in hac peregrinatione, vel exilio potius indigemus, quæ concessurum se Deus benigne pollicetur : nam statim illa subjunxit : 2) *Et hæc omnia adjicientur vobis.* Quibus omnino declaravit, se eum esse regem, qui generi hominum copiose omnia, largeque suppeditat; in cujus infinitæ benignitatis cogitatione infixus David cecinit : 3) *Dominus regit me, et nihil mihi deerit.*

3. *Quid his faciendum sit, qui hujus petitionis fructum consequi cupiunt.*

Verum minime satis est, vehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia, tamquam instrumenta, quibus illud quæritur, et invenitur. Nam et quinque fatuæ virgines studiose illæ quidem petierunt ad hunc modum : 4) *Domine, Domine aperi nobis ;* verumtamen, quod illius postulationis præsidia non haberent, exclusæ sunt; nec injuria : est enim illa Dei ore pronuntiata sententia : 5) *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.*

4. *Quibus rationibus regni Dei desiderium hominibus sit excitandum.*

Quamobrem haurient animarum curatores sacerdotes ex uberrimis divinarum litterarum fontibus ea, quæ fidelibus desiderium, studiumque commoveant regni cœlorum; quæ calamitosam status nostri conditionem illis ob oculos ponant, quæ sic eos afficiant, ut respicientes, et colligentes se, in memoriam reddeant summæ beatitudinis, et inexplicabilium bonorum, quibus redundat æterna parentis Dei domus. 6) Exules enim sumus, et plane ejus loci incolæ, 7) in quo habitant dæmones; quorum odium in nos nulla ratione miti-

1) Matth. 6, 33. — 2) Ibid. — 3) Psal. 22, 1. — 4) Matth. 25, 11. — 5) Matth. 7, 21. — 6) Omnes patres sese exules, hospites, et peregrinos esse confessi sunt. Hebr. 11, 13. — 7) Dæmones sic in terris agere indicat Paulus. Ephes. 6, 12.

gari potest: nam sunt infestissimi, et implacabiles in genus humanum. Quid domestica, 1) intestinaque prælia, quæ inter se corpus et anima, caro et spiritus assidue gerunt? Quibus perpetuo timendum est, ne concidamus; timendum autem? immo vero statim conciderenius, nisi propugnaculo divinæ dexteræ defenderemur. Quam vim miseriarum cum sentiret Apostolus, 2) *infelix*, inquit, *ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

5. *Quanta sit hominis miseria, per aliarum rerum cum homine collationem demonstratur.*

Hæc infelicitas nostri generis, quamquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum naturarum, et creaturum rerum facilius intelligi potest. In illis sive rationis, sive etiam sensus expertibus, raro fieri videmus, ut aliqua natura a propriis actionibus, a sensu, vel motu insito declinet sic, ut a proposito, et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, volucribus, ut res declaratione non egeat. Quod si cœlum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quod a Davide dictum est? 3) *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo.* Nempe illud continenti motu, et perpetua conversione fertur, ut ne minimum quidem a præfinita divinitus lege discedat. Si terram, et reliquam universitatem consideres, facile videas, aut nulla, aut exigua ex parte deficere. At miserrimum hominum genus sæpissime labitur; raro, quæ recte sunt cogitata, persequitur; plerumque susceptas bonas actiones abjicit, atque contemnit; quæ modo placuerat optima sententia, subito displicet, et illa rejecta, ad turpia consilia, sibique perniciosa dilabitur.

6. *Quæ sit omnium miseriarum causa potissima.*

Quænam igitur est hujus inconstantiæ, miseriæque causa? Contemptio plane divini afflatus: 4) claudimus enim aures Dei monitis: oculos tollere nolumus ad ea, quæ nobis lumina divinitus præferuntur, nec cœlestem patrem salutariter præcipientem audimus. Quare huc incumbendum erit parochis, ut et miserias oculis subjiciant fideles populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant. Quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex viris sanctissimis, Joanne Chrysostomo, et Augustino, maxime vero ex iis

1) Prælia carnis et spiritus. Matth. 26, 41. Rom. 7, 18. Gal. 5, 17. — 2) Rom. 7, 24. — 3) Psal. 118, 89. — 4) Prov. 24. Isa. 65. et 66. Hier. 7, et 55, 15.

quæ in symboli expositione posuimus. Nam, illis cognitis, qui erit e facinorosorum hominum numero, quin adjumento Dei gratiæ præeuntis, evangelico illo 1) prodigi filii exemplo conetur exurgere, et erigere se, atque in cœlestis regis patrisque conspectum venire?

7. *Quidnam Dei regnum in sacris litteris designet.*

His explicatis, quæ sit fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his verbis a Deo postulemus, præsertim cum vocabulum regni Dei multa significet; quorum declaratio et ad reliquam scripturæ intelligentiam non erit inutilis, et est ad hujus loci cognitionem necessaria.

Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in divinis litteris, est non solum ejus potestatis, quam habet in omnem hominum rerumque universitatem, sed etiam providentiæ, qua cuncta regit et moderatur. 2) *In manu ejus,* inquit Propheta, *sunt omnes fines terræ.* Quibus finibus intelliguntur etiam, quæ occulta sunt et abdita in intimis terræ, ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochæus loquebatur illis verbis: 3) *Domine, Domine, rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati. Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ.*

8. *Christi regnum in pios quale.*

Item Dei regno declaratur præcipua illa, ac singularis providentiæ ratio, qua Deus pios et sanctos homines tuetur, et curat. De qua propria, et eximia quadam Dei cura dictum est illud a Davide: 4) *Dominus regit me, et nihil me deerit,* tum ab Isaia: 5) *Dominus rex noster; ipse salvabit nos.* In qua Dei regia potestate, etsi præcipua ratione sunt in hac vita ii, quos diximus, sancti ac pii homines; tamen monuit Pilatum ipse Christus dominus, regnum, suum non esse ex hoc mundo, hoc est, minime ex hoc mundo, qui et conditus est, et interiturus, ortum habere. Nam eo, quem diximus, modo dominantur imperatores, reges, respublicæ, duces, omnesque ii, qui vel expetiti, ac delecti ab hominibus præsunt civitatibus, atque provinciis; vel per vim, et injuriam dominatum occupaverunt. Christus autem dominus 6) *constitutus* est *rex* a Deo, ut ait Propheta; cujus regnum, ex Apostoli sententia, justitia est;

1) Luc. 15, 18. 19. — 2) Psal. 94, 4. — 3) Esther. 13, 9. 11. — 4) Psal. 22, 1. — 5) Isa. 33, 22. — 6) Psal. 2, 6.

ait enim : 1) *Regnum Dei* est *justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.*

9. *Qua ratione Christus in suis regnet fidelibus.*

Regnat autem in nobis Christus dominus per virtutes intimas, fidem, spem, charitatem; quibus virtutibus regni quodammodo partes efficimur, et Deo peculiari quadam ratione subjecti, ad ejus cultum ac venerationem consecramur; ut quemadmodum dixit Apostolus: 2) *Vivo autem jam non ego: vivit vero in me Christus,* ita nobis dicere liceat: Regno ego, jam non ego; regnat vero in me Christus. Id autem regnum justitia dicitur, quia Christi domini justitia constitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud sanctum Lucam Dominus: 3) *Regnum Dei intra vos est.* Nam etsi Jesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio ac sinu sanctissimæ matris ecclesiæ continentur; præcipuo tamen modo regit eos, qui præstanti fide, spe, et charitate præditi, se tamquam pura quædam et viva membra Deo præbuerunt, et in his gratiæ regnum esse dicitur.

10. *De regno gloriæ Christi domini nostri.*

Est vero etiam Dei gloriæ regnum illud, de quo Christum dominum apud sanctum Matthæum loquentem audimus: 4) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Quod idem ab eo regnum apud sanctum Lucam latro admirabiliter, sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum: 5) *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Sanctus etiam Joannes meminit hujus regni: 6) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Meminit item Apostolus ad ephesios: 7) *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei.* Eodem 8) pertinent aliquot similitudines Christi domini loquentis de regno cœlorum.

11. *De regni gratiæ, et gloriæ Christi natura, et diversitate.*

Necesse est autem prius ponere regnum gratiæ; neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi ejusdem gratia in illo regnarit. Est vero gratia, ipsius sententia Salvatoris, 9) *fons aquæ salientis in vitam æternam.* Gloriam autem quid

1) Rom. 14, 17. — 2) Gal. 2, 20. — 3) Luc. 17, 21. — 4) Matth. 25, 34. — 5) Luc 23, 42. — 6. Joan. 3, 5. — 7) Ephes. 5, 6. — 8) Matth. 13, 24. 31. 32. 44. et cap. 22, 1. 2. — 9) Joan. 4, 14.

esse dicemus, 1) nisi gratiam quamdam perfectam, et absolutam? Quamdiu enim fragili hoc, et mortali corpore vestiti sumus, dum in hac cæca peregrinatione, et exilio vagi, vel imbecilles absumus a Domino, sæpe labimur et cadimus, abjecto regni gratiæ adminiculo, quo nitebamur; cum autem regni gloriæ, 2) quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi ac stabiles perpetuo consistemus. Omne enim et vitium, et incommodum exhaurietur; omnis infirmitas confirmata roborabitur; ipse denique nostra in anima, et in corpore regnabit Deus: quæ res in symbolo uberius tractata est, cum de resurrectione carnis ageretur.

12. *Quid in primis hac petitione Deum oremus.*

His igitur expositis, quæ communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi hæc petitio proprie velit, dicendum est. Petimus autem a Deo, ut regnum Christi, quod est ecclesia, propagetur; ut se ad fidem Christi domini, et ad accipiendam veri Dei cognitionem convertant infideles et judæi; et schismatici ac hæretici redeant ad sanitatem, et ad ecclesiæ Dei communionem, a qua desciverunt, revertantur; ut compleatur, et ad exitum perducatur, quod Isaiæ ore dixit Dominus: 3) *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos et clavos tuos consolida: ad dexteram enim, et ad lævam penetrabis: quia dominabitur tui, qui fecit te;* et idem: 4) *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent.*

13. *Secundo quidnam hic postuletur.*

Verum quia sunt in ecclesia, 5) qui verbis confitentes Deum, factis negantes, deformatam fidem præseferant, in quibus propter peccatum dæmon habitat, ac dominatur tamquam in propriis domiciliis; petimus etiam, ut ad eos veniat regnum Dei: quo illi, peccatorum discussa caligine, et radiis divinæ lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem; ut omnibus e suo regno, cœlestis parens, sublatis hæreticis atque schismaticis, ejectisque offensionibus, ac scelerum causis, 6) aream purget ecclesiæ, quæ, Deo cultum pie sancteque adhibendo, quieta ac tranquilla pace perfruatur.

1) Rom. 6, 23. — 2) 1. Cor. 13, 10.— 3) Isa. 54, 2. — 4) Isa. 60, 3. 4. — 5) Tit. 1, 16. — 6) Matth. 3, 12.

14. *Quid tertio loco eadem petitione quæramus.*

Petimus denique, ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus; ne sic posthac morti locus; sed ut illa 1) absorbeatur in victoria Christi domini nostri; qui 2) disjecto, ac dissipato omni hostium principatu, potestate, et virtute, suo omnia subjiciat imperio.

15. *Quæ christianis hujus petitionis occasione præcipue agenda, et contemplanda offerantur.*

Erit autem curæ parochis, ut, quod postulat hujus ratio petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus, et meditationibus instructus, has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur, ut vim, ac sententiam intueantur illius similitudinis a Salvatore introductæ: 3) *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro; quem, qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.* Nam qui noverit Christi domini divitias, is præ illis omnia contemnet; huic facultates, opes, potentia sordescent: nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, immo vero, quod in conspectu ejus stare possit. Quare, quibus id nosse contingerit, exclamabunt illi, ut Apostolus: 4) *Omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.* Hæc est illa insignis evangelii 5) margarita, in quam qui pecuniam, ex omnium bonorum venditione redactam, erogarit, is beatitudine fruetur sempiterna.

16. *Quam sit desiderabile regnum Christi hic per gratiam, et in futuro per gloriam.*

O nos felices, si tantum luminis nobis præferret Jesus Christus, ut illam videre possemus divinæ gratiæ margaritam, qua ipse regnat in suis! Nam et nostra omnia, et nos ipsos venundaremus, ut emptam illam tueremur, tum enim denique nobis non dubitanter dicere liceret: 6) *Quis nos separabit a charitate Christi?* Præstantem vero regni gloriæ excellentiam, si, quæ sit, scire volumus, eamdem de illa, et 7) Prophetæ, et 8) Apostoli vocem atque sententiam audiamus: *Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

1) 1. Cor. 15. 54. — 2) 1. Cor. 15, 23. 24. — 3) Matth. 13, 44. — 4) Philip. 3, 8. — 5) Matth. 13, 45. — 6) Rom. 8. 35. — 7) Isa. 64, 4. — 8) 1. Cor. 2, 9.

17. *De humilitate, quam in hac petitione, et aliis præ nobis ferre debemus.*

Proficiet autem ad impetrandum maxime, quod petimus, si, qui sumus, ipsi nobiscum reputemus, idest, Adam progenies, 1) jure a paradiso ejecti, et exules; quorum indignitas, ac perversitas summum Dei odium, ac sempiternas pœnas postularet. Quare demisso tum, et abjecto animo simus oportet. Nostra etiam erit plena christianæ humilitatis oratio; et omnino nobis ipsi diffidentes, 2) illius more publicani confugiemus in Dei misericordiam; totumque ejus benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, 3) quo freti clamare audeamus: *Abba, Pater.*

18. *Quanto studio nobis incumbendum sit, ut tandem cœlorum regno potiamur.*

Suscipiemus etiam illam curam, et cogitationem, quid agendum, quid contra vitandum sit, ut ad cœleste regnum pervenire possimus. Non enim a Deo 4) ad otium, et ad inertiam vocati sumus; quinimo inquit: 5) *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud;* et: 6) *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Itaque non est satis petere regnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium et operam adhibeant homines. Nam 7) adjutores sint oportet, et administri Dei gratiæ in eo tenendo cursu, quo pervenitur in cœlum. Numquam nos deserit Deus, 8) qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est; unum ut nobis videndum sit, ne Deum, et nos ipsos deseramus. Ac Dei quidem sunt in hoc ecclesiæ regno omnia, quibus et vitam tuetur hominum, et salutem perficit sempiternam, et quæ sub aspectum non cadunt, angelorum copiæ, et plenissimum virtutis cœlestis visibile hoc munus sacramentorum. In his tantum nobis præsidii est divinitus constitutum, ut non modo ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum, ejusque nefarios satellites prosternere et conculcare possimus.

19. *Conclusio hujus petitionis, et brevis illius alia expositio.*

Quare vehementer ad extremum petamus a Dei spiritu, nos ut omnia jubeat e sua voluntate facere; satanæ ut tollat imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat; ut vincat, et triumphet Christus; ut vigeant ejus leges toto

1) Gen. 3, 23. — 2) Luc. 18, 13. — 3) Rom. 8, 15. — 4) Hoc docet parabola evangelica de vinea. — 5) Matth. 11, 12. — 6) Matth. 19, 17. — 7) 1. Cor. 3, 9. — 8) Matth., 28, 20.

orbe terrarum; ut decreta serventur; nullus ut proditor, aut desertor ejus sit; sed tales se præbeant omnes, ut in regis Dei conspectum non dubitanter veniant, et 1) constitutam illis ex omni æternitate possessionem adeant regni cœlestis, ubi beati cum Christo sempiterno ævo fruantur.

DE TERTIA PETITIONE.

CAPUT XII.

FIAT VOLUNTAS TUA.

1. *Quare, postulato Dei regno, statim subjiciatur, ut ejusdem voluntas fiat.*

Cum a Christo domino dictum sit: 2) *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum;* quicumque in illud cœleste regnum pervenire cupiunt, id a Deo petere debent, ut fiat voluntas ejus. Quamobrem hoc loco posita hæc petitio est statim post regni cœlestis postulationem.

2. *Qua methodo ad veram hujus petitionis intelligentiam perveniendum sit.*

Ut autem intelligant fideles, quam necessarium id nobis sit, quod hac prece postulamus, quantamquevim salutarium munerum ex ejus impetratione consequamur; demonstrabunt parochi, quibus miseriis et ærumnis oppressum fuerit hominum genus propter peccatum primi parentis.

3. *Quæ mala prævaricatio primi parentis in humanum genus invexerit.*

Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quadam propensione suum quærerent et expeterent finem, a quo illæ numquam, nisi objecto extrinsecus impedimento, declinant. Hæc autem initio fuit in homine expetendi Deum, suæ beatitudinis auctorem parentemque, eo præclarior et præstantior vis, quod is compos esset rationis atque consilii. Sed hunc amorem, sibi naturaliter

1) Matth. 25, 34. — 2) Matth. 7, 21.

ingenitum, cum reliquæ naturæ rationis expertes conservassent, quæ ut initio procreatæ fuerunt natura bonæ, sic in eo statu et conditione manserunt, hodieque manent; miserum hominum genus cursum non tenuit. Non enim solum bona justitiæ originalis amisit, quibus a Deo supra naturæ suæ facultatem auctum ornatumque fuerat, sed etiam insitum in animo præcipuum virtutis studium obscuravit. 1) *Omnes*, inquit, *declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Nam 2) *sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua ;* ut inde facile intelligi possit, neminem per se salutariter sapere, sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse hominum pravas cupiditates, 3) dum proclives sunt, et flagranti studio feruntur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, ad omne fere malorum genus.

4. *Homo etsi multis miseriis obrutus sit, suum tamen statum ignorat.*

Quibus in malis quamquam assidue versemur; tamen, quæ summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt, quæ nobis minime mala videantur. Quæ res insignem arguit hominum calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obcæcati, non videant, quæ salutaria opinantur, plerumque esse pestifera : immo vero ad illa perniciosa mala, tamquam ad optabile et expetendum bonum, rapiantur præcipites; ab iis, quæ vere bona sunt et honesta, tamquam a contrariis rebus, abhorreant. Hanc opinionem, corruptumque judicium detestatur Deus illis verbis : 4) *Væ qui dicitis malum bonum et bonum malum ; ponentes tenebras, lucem, et lucem tenebras ; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.*

5. *Quo modo nostram hanc miseriam sacræ litteræ nobis sub oculos subjiciant.*

Itaque, nostris ut subjiciant oculis nostras miserias, comparant nos divinæ litteræ iis, 5) qui verum gustandi sensum amiserunt; qua re fit, ut a salubri victu alieni sint, appetantque contrarium. 6) Cum ægrotis præterea nos conferunt : ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum et integrorum hominum officia ac munera obire non possunt; sic nos actiones, quæ Deo gratæ sunt, suscipere sine divinæ gratiæ adjumento nequimus.

1) Psal. 52, 4. — 2) Gen. 8, 21. — 3) Rom. 7, 21. — 4) Isa. 5, 20. — 5) Isa. 24, 9. — 6) Psal. 6, 3. et 106, 12.

6. *In statu naturæ corrupto, quanta sit ad aliquid boni agendum hominum infirmitas.*

Quod si quænam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quæ ad consequendam cœlestem beatitudinem parum vel nihil momenti habent. At Deum, ut par est, amare, et colere, quod majus quiddam et altius est, quam ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, numquam poterimus, nisi adminiculo divinæ gratiæ sublevemur.

7. *In rebus divinis nos omnino pueris esse persimiles.*

Quamquam aptissima est etiam illa comparatio ad significandam miseram humani generis conditionem, quod similes esse dicimur puerorum, qui suo relicti arbitrio temere moventur ad omnia : pueri, inquam, sumus et imprudentes, ludicris sermonibus et inanibus actionibus dediti, si a divino præsidio deseramur. Sic enim nos objurgat sapientia : 1) *Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient?* Et in hunc modum hortatur Apostolus : 2) *Nolite pueri effici sensibus.* Etsi in majori inanitate et errore versamur, quam illa puerilis ætas, cui tantum abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire ; cum ad divinam prudentiam, quæ ad salutem necessaria est, nos, nisi Deo auctore et adjutore, adspirare non possimus. Nisi enim præsto nobis sit Dei auxilium, rejectis iis, quæ vere sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

8. *Quodnam hac petitione tantorum malorum proponatur remedium.*

Ac si quis, discussa divinitus animi caligine, has videat hominum miserias, et, sublato stupore sentiat 3) legem membrorum, ac sensus cupiditates, spiritui repugnantes, recognoscat, omnemque dispiciat naturæ nostræ propensionem ad malum; qui poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ vitio premimur, remedium quærere, salutaremque illam regulam expetere, ad quam christiani hominis vita dirigenda et conformanda sit? Hoc igitur illud est, quod imploramus, cum ita precamur Deum : *Fiat voluntas tua.* Cum enim, 4) abjecta obedientia, et Dei voluntate neglecta, in has miserias inciderimus, unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitus propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque

1) Prov. 1, 22. — 2) 1. Cor. 14, 20. — 3) Rom. 7, 23. — 4) Rom. 5, 19.

cogitationes et actiones nostras ea regula metiamur. Quod ut assequi possimus, suppliciter illud a Deo petimus: *Fiat voluntas tua.*

9. *Etiam a justificatis, qui jam Deo parent, usurpanda hæc precatio est.*

Id vero illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis jam regnat Deus, quique jam sunt radiis divini luminis illustrati, cujus gratiæ beneficio, Dei obtemperent voluntati. Quibus licet ita comparatis, propriæ tamen cupiditates adversantur propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus: ut, etiam si tales simus, magnum tamen hoc loco nobis periculum sit a nobis ipsis, ne 1) abstracti et illecti a *concupiscentiis, quæ militant in membris* nostris, iterum de salutis via deflectamus. De quo nos periculo Christus dominus admonuit illis verbis: 2) *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.*

10. *In justificatis adhuc viget concupiscentia, quam quidem nemo penitus potest extinguere.*

Non enim est in hominis potestate, ne in ejus quidem, qui per Dei gratiam est justificatus, ita domitos habere carnis affectus, ut numquam illi postea excitentur: quippe cum eorum, qui justificati sunt, mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem; de qua illud scripsit Apostolus: 3) *Scio enim, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Nam ut semel primus homo justitiam originalem, quo tamquam freno quodam cupiditates regebantur, amisit, minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeteret, quæ etiam rationi repugnant. Itaque in ea hominis parte 4) peccatum, id est peccati fomitem habitare scribit Apostolus, ut intelligamus eum non ad tempus, quasi hospitem, diversari apud nos, sed, quamdiu vivimus, tamquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum hærere perpetuo. Ergo domesticis et intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus; confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis voluntas ejus. Jam vero faciendum est, ut sciant fideles, quæ sit hujus petitionis vis.

11. *Quo modo voluntas Dei in hac petitione accipiatur.*

Quo loco, multis omissis, quæ a doctoribus scholasticis de Dei voluntate utiliter et copiose disputantur, voluntatem hic

1) Jacob 4, 1. — 2) Matth. 26, 41. — 3) Rom. 7, 18. — 4) Rom. 7, 20.

accipi dicimus pro ea, quam *signi* appellare solent, hoc est, pro eo quod Deus a nobis fieri, aut caveri jusserit, aut monuerit. Quare voluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt universa, quæ nobis ad cœlestem beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad fidem, sive ad mores pertineat; omnia denique, quæcumque nos Christus dominus per se, vel per ecclesiam suam facere aut imperarit, aut prohibuerit; de qua voluntate ita scribit Apostolus: 1) *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Dei, bona, beneplacens, et perfecta.*

12. *Quam includat tertia petitio sententiam.*

Cum igitur illud precamur, *fiat voluntas tua;* petimus in primis, nobis ut pater cœlestis facultatem concedat obtemperandi divinis jussis, et 2) inserviendi ei *in sanctitate et justitia omnibus diebus nostris;* ut ad nutum et voluntatem ejus omnia faciamus; ut ea colamus officia, de quibus in sacris litteris admonemur; ut, ipso duce et auctore, reliqua omnia præstemus, quæ eos decent, 3) *qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt,* exemplum Christi domini secuti 4) qui *factus* est *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis;* uti parati simus omnia perpeti potius, quam vel minimum ab ejus voluntate discedere.

13. *Quibus potissimum datum sit, eorum, quæ hic petuntur, studio et amore ardentissime flagrare.*

Nec vero quisquam est, qui hujus studio et amore petitionis flagret ardentius, quam is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissime dici intelligit, servire Deo et illi obedire, regnare esse. 5) *Quicumque*, inquit Dominus, *fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, et mater est;* hoc, est, cum illo sum omnibus amoris, et benevolentiæ vinculis conjunctissimus. Nemo fere est ex viris sanctis, quin præcipuum hujus petitionis munus a Deo vehementer postularit; ac præclara quidem omnes, sed varia persæpe oratione usi sunt. In quibus mirificum et suavissimum Davidem videmus illud varie postulantem; modo enim inquit: 6) *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas;* interdum: 7) *Deduc me in semitam mandatorum tuorum;* nonnunquam: 8) *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non*

1) Ephes. 5, 17. — 2) Luc. 1, 74, 75. — 3) Joan. 1, 13. — 4) Phil. 2, 8. — 5) Matth. 12, 50. — 6) Psal. 118, 5. — 7) Ibid. 35. — 8) Ibid. 133.

dominetur mei omnis injustitia. Huc pertinent illa : 1) *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* 2) *Judicia tua doce me.* 3) *Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.* Sæpe aliis verbis eamdem tractat versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt, et fidelibus explicandi ; ut, quanta sit in prima hujus petitionis parte vis et copia salutarium rerum, omnes intelligant.

14. *Quid præterea hac petitione significemus.*

Secundo loco, cum illud precamur, *fiat voluntas tua*, detestamur opera carnis ; de quibus scribit Apostolus : 4) *Manifesta sunt autem opera carnis ; quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, commessationes*, etc. ; et : *Si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Petimusque, ne sinat Deus, ea nos perficere, quæ sensus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem sua voluntate moderetur. Alieni sunt ab hac voluntate voluptuarii homines, qui in terrenarum rerum cura et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipites ad potiundum, quod concupierunt, et in illo fructu pravæ cupiditatis felicitatem ponunt, ut beatum etiam esse dicant, qui, quodcumque optarit, consequatur. Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus, 5) ne *carnis curam* faciamus *in desideriis, sed ut* fiat voluntas ejus.

15. *Melius est id optare fieri, quod Deus vult, quam id quod cupimus.*

Etsi non facile adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat. Habet enim difficultatem hæc animi inductio ; quod ipsi quodammodo, id petentes, nos videmur odisse ; quod etiam stultitiæ tribuunt ii, qui toti hærent in corpore. Sed nos stultitiæ famam subeamus libenter Christi causa, cujus est illa sententia : 6) *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Præsertim cum sciamus, multo præstare, id optare, quod rectum justumque sit, quam illud assequi, quod a ratione, a virtute, a Dei legibus sit alienum. Et certe deteriore loco is est, quicumque ad id pervenit, quod temere, ac libidinis impulsu cupiebat, quam qui, optime quod optavit, non assequitur.

1) Psal. 73. — 2) Ibid. 108. — 3) Ibid. 125. — 4) Gal. 5, 19. 20. — 5) Rom. 13, 14. — 6) Matth. 16, 24.

16. *Etiam ea, quæ pietatis speciem non habent, a Deo petenda non sunt.*

Quamquam non id modo petimus, ne concedatur nobis a Deo, quod ipsi nostra sponte cupimus, cum studium nostrum depravatum esse constat; sed ne id etiam detur, quod, suasore et impulsore dæmone, 1) simulato lucis angelo, tamquam bonum interdum postulamus. Rectissimum illud principis 2) apostolorum studium videbatur, pietatisque plenissimum, cum Dominum a consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur; et tamen eum, quia humanis sensibus, non divina ratione ducebatur, Dominus acriter objurgavit. Quid amantius in Dominum videbatur eo postulari potuisse, quod sancti viri 3) Jacobus et Joannes, illis irati samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt, uti juberet ignem e cœlo descendere, qui duros illos et inhumanos absumeret? At a Christo domino reprehensi sunt illis verbis: 4) *Nescitis, cujus spiritus estis. Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare.*

17. *Cum, quæ cupimus, ad naturæ conservationem spectant, ea maxime ut fiant, si Deus velit, petendum est.*

Neque vero solum, cum, quod cupimus, malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat voluntas ejus, sed etiam, cum re vera malum non est; veluti cum voluntas sequitur primam illam naturæ inclinationem, ut appetat ea, quæ naturam conservant, et rejiciat quæ ei contraria videantur. Quocirca, cum in eum locum ventum est, ut aliquid petere velimus hujus generis, tum vero dicamus ex animo, *fiat voluntas tua:* imitemur illum ipsum, a quo salutem et salutis disciplinam accepimus; 5) qui cum naturaliter insito cruciatuum, et acerbissimæ mortis timore commoveretur, tamen in illo horrore summi doloris suam ad Dei patris retulit voluntatem: 6) *Non mea,* inquit, *voluntas, sed tua fiat.*

18. *Cum citra Dei auxilium peccatum vitare non possimus, id etiam hac petitione postulamus.*

Sed miserabiliter depravatum est hominum genus; qui cum vim etiam suæ attulerint cupiditati, eamque divinæ voluntati subjecerint, tamen sine Dei auxilio, quo et a malo protegimur, et ad bonum dirigimur, peccata vitare non possunt. Ergo con-

1) 2. Cor. 11, 14. — 2) Matth. 16, 22. — 3) Lucæ 9, 54. — 4) Lucæ 9, 56. — 5) Matth. 26, 38. — 6) Lucæ 22, 42.

fugiendum est ad hanc precationem, et petendum a Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat; ut exultantes cupiditatis motus comprimat; ut appetitus rationi obedientes efficiat; ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem. Precamus etiam, ut 1) Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat; quo 2) divinum *mysterium absconditum a sæculis, et generationibus*, notum ac pervulgatum sit apud omnes.

SICUT IN CŒLO, ET IN TERRA.

19. *Quid sibi ista clausula velit.*

Formam præterea, et præscriptionem hujus obedientiæ postulamus, ut videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in cœlo et servant beati angeli, et colit reliquus cœlestium animarum chorus; ut quemadmodum illi sponte, et summa cum voluptate obediunt divino numini, sic nos Dei voluntati, quo modo ipse maxime vult, libentissime pareamus.

20. *Deo non pretii alicujus causa, sed amore ipsius parendum est.*

Et vero in opera, et studio, quod Deo navamus, summum a nobis amorem Deus, et eximiam charitatem requirit; ut, etiam si spe cœlestium præmiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eam spem ingrederemur, placuit divinæ majestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro proposuit æternam beatitudinem. Sunt enim, qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causa, quo amorem referunt. Sunt præterea, qui tantummodo charitate et pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem atque virtutem; cujus cogitatione et admiratione se beatos arbitrantur, quod ei suum officium præstare possint.

21. *Aliæ item ejus clausulæ expositiones.*

Et hanc habet sententiam illa appositio, *sicut in cœlo, et in terra.* Maxime enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes quemadmodum beatas mentes esse diximus; quarum laudes in illo summæ obedientiæ munere obeundo, eo psalmo persequitur David: 3) *Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Quod si quis sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat; *in cœlo,* in

1) 1. Tim. 2, 4. — 2) Col. 1, 26. — 3) Psal. 102, 21.

bonis et piis; *in terra,* in malis et impiis; nos vero etiam ejus sententiam comprobamus, ut pro cœlo spiritus, pro terra caro intelligatur; ut et omnes, et omnia in omnibus Dei voluntati obediant.

22. *Quo modo etiam gratiarum actionem contineat hæc petitio.*

Gratiarum item actionem continet hæc petitio: veneramur enim Dei sanctissimam voluntatem, et maximo perfusi gaudio, summis laudibus, et gratulationibus, omnia ejus opera celebramus, qui certo sciamus, 1) eum omnia bene fecisse. Cum enim constet, esse omnipotentem Deum, necessario sequitur, ut omnia ejus nutu facta esse intelligamus: cum vero etiam ipsum, sicuti est, summum bonum esse affirmemus; nihil ex ejus operibus non esse bonum, cum omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur. Quod si in omnibus divinam rationem non assequimur, in omnibus tamen et ambigui causa neglecta, et rejecta omni hæsitatione, illud Apostoli profitemur, 2) *investigabiles* esse vias *ejus.* Sed ob id maxime etiam Dei voluntatem colimus, quod ab eo cœlesti lumine dignati sumus: 3) ereptos enim *de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filii dilectionis suæ.*

23. *Quid ex hac petitione ad contemplationem referendum sit.*

Sed ut extremo loci id explicetur, quod ad meditationem pertinet hujus petitionis, redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem populum in hujus pronunciatione petitionis esse demisso et humili animo, reputantem secum eam, quæ in natura est insita, cupiditatum vim divinæ voluntati repugnantem, cogitantem se in eo officio vinci a naturis omnibus, de quibus ita scriptum est: 4) *Omnia serviunt tibi;* maximeque imbecillem esse, qui nullum opus Deo gratum non modo non perficere, 5) sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adjumento sublevetur. Quoniam vero nihil magnificentius est, nihil præstantius, quam, ut diximus, Deo servire, et vitam ex ejus lege ac præceptis agere; quid optabilius esse potest homini christiano, quam 6) ambulare in viis Domini, quam nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod a divina voluntate abhorreat? Ut vero exercitationem capiat, et illud institutum teneat diligentius, petat ex divinis libris exempla eorum, quibus, cum illi consiliorum suorum ratio-

1) Matth. 7, 37. — 2) Rom. 11, 33. — 3) Coloss. 1, 13. — 4) Psal. 118, 91. — 5) Joan. 16. 6. — 6) Psal. 118, 1.

nem non retulissent ad Dei voluntatem, omnia male ceciderunt.

24. *Quantum commodi ad vitam tranquille agendam ex hujus petitionis meditatione consequi possimus.*

Moneantur postremo fideles, ut in simplici et absoluta Dei voluntate acquiescant; ferat æquo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco videretur esse, quam ejus dignitas postulet; ne deserat ordinem suum, sed 1) *in* ea *vocatione* maneat, in *qua vocatus est*, et proprium judicium subjiciat Dei voluntati, qui nobis melius consulit, quam ipsi optare possimus. Si angustia rei familiaris, si corporis valetudine, si persecutionibus, si aliis molestiis et angoribus premimur; certo statuendum est, nihil horum sine Dei voluntate, quæ summa omnium ratio est, nobis accidere posse; ideoque non debere nos gravius commoveri, sed invicto animo ferre, semper illud in ore habentes: 2) *Domini voluntas fiat;* et illud beati Job: 3) *Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

DE QUARTA PETITIONE.

CAPUT XIII.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE.

1. *Quænam, in hac oratione dominica, ratio ordinis servata sit.*

Quarta petitio, et reliquæ deinceps, quibus animæ et corporis subsidia proprie ac nominatim postulamus, ad superiores petitiones referuntur. Habet enim hunc ordinem ac rationem precatio dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus, et ad hanc tuendam pertinent. Nam ut ad Deum, tamquam ad ultimum finem referuntur homines; sic humanæ vitæ bona ad divina eadem ratione diriguntur.

2. *Cur humanæ vitæ bona a Deo licite optentur, et petantur.*

Quæ quidem ideo optanda, ac petenda sunt, vel quod ita divinus ordo postulat, vel quod illis adjumentis ad divinorum

1) 1. Cor. 7, 20. — 2) Act. 21, 14. — 3) Job. 1, 21.

bonorum adeptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno, et gloria cœlestis patris, atque iis præceptis colendis servandisque continetur, quæ Dei voluntatis esse non ignoramus. Quare omnem vim, et rationem hujus petitionis ad Deum, ejusque gloriam referre debemus.

3. *Quo fine, et modo temporalia bona sint postulanda.*

Præstabunt igitur suum officium parochi fidelibus auditoribus, ut intelligant in iis petendis, quæ ad usum ac fructum pertinent rerum terrenarum, esse intendendum animum ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus: 1) *Quid oremus, sicut oportet, nescimus;* maxime peccatur his postulationibus terrenarum et caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona hæc, ut oportet; ne perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo feramus: 2) *Nescitis, quid petatis.* Erit autem certa judicandi nota, quæ prava sit, quæve recta petitio, consilium, et propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omnino bona existimet, et in illis, tamquam in optato fine conquiescens, nihil præterea requirat; sine dubio non orat, sicut oportet. *Non enim*, inquit sanctus Augustinus, *petimus temporalia hæc, tamquam bona nostra, sed tamquam necessaria nostra.* Apostolus etiam in epistola ad corinthios docet, omnia, quæ spectant ad usus vitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere: 3) *Sive ergo manducatis*, inquit, *sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

4. *Quot, quantisque commoditatibus in statu innocentiæ homo sit potitus.*

Sed, ut videant fideles, quantam habeat hæc petitio necessitatem; commemorabunt parochi, quanta ad victum et ad vitam colendam indigentia sit externarum rerum. Quod magis intelligent, si comparatio fiet eorum, quæ primo illi parenti nostri generis, et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria. Nam etsi ille in amplissimo innocentiæ statu, unde et ipse, et ejus culpa omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires; tamen inter illius, et nostræ vitæ necessitates multum interest. Non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non

1) Rom. 8, 26. — 2) Matth. 20, 22. — 3) 1. Cor. 10, 31.

tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem, non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem, ac fragilitatem tuendam egemus: satis ei fuisset ad immortalem vitam ille fructus, quem felicissima vitæ arbor nullo ejus aut posterorum labore præbuisset. Neque vero futurus erat in tantis paradisi deliciis otiosus, 1) quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocarat ; verum nulla ei opera molesta, nullum officii munus non jucundum fuisset : tulisset ille perpetuo suavissimos fructus ex cultura felicium hortorum, nec eum umquam opera , aut spes fefelisset.

5. *Quanta mala Adæ prævaricationem sint secuta.*

At posterorum proles non solum fructu privata vitalis arboris, verum etiam horribili illa sententia condemnata est : 2) *Maledicta terra in opere tuo ; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinos et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ : in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es ; quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Nobis igitur contra evenerunt omnia , atque illi et posteris contigissent, si Dei dicto audiens fuisset Adam : itaque versa sunt omnia, et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quod maximos sumptus, summum laborem ac sudorem sæpissime nullus fructus consequitur ; cum fruges datæ in deteriorem segetem, vel succrescenti agrestium herbarum asperitate opprimuntur , vel nimbis , vento, grandine , uredine , rubigine perculsæ, et prostratæ intereunt ; ut omnis anni labor, exiguo tempore , aliqua cœli vel terræ calamitate , recidat ad nihilum. Quod accidit immanitate nostrorum scelerum , a quibus aversus Deus , nostris minime benedicit operibus ; sed horrenda manet sententia , quam de nobis initio pronunciavit : 3) *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.*

6. *Homines, ut sucurrant suis necessitatibus , laboribus tenentur ; qui tamen, nisi Deus faveat, frustra laborant.*

Ergo pastores in hujus loci tractationem incumbent ; ut sciat fidelis populus , sua culpa homines in has angustias et miserias incidere ; ut intelligat ; desudandum quidem , et laborandum esse in parandis iis, quæ ad vivendum sunt necessaria , verumtamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus ,

1) Gen. 2, 15. — 2) Gen. 3, 17. 18. — 3) Gen. 3, 19.

fallacem spem, et inanem fore omnem contentionem. Nam 1) *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed, qui incrementum dat, Deus;* et: 2) *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.*

7. *Deus rogandus, ut ea, quibus indigemus, suppeditet, quod prolixe facit.*

Docebunt igitur parochi, esse res pene innumerabiles, quæ si nobis desint, vel vitam amittimus, vel agimus insuavem. Hac enim cognita rerum necessitate, naturæque imbecillitate, christianus populus cœlestem patrem adire cogetur, et ab eo terrena, et cœlestia bona suppliciter petere. Imitabitur 3) prodigum illum filium, qui cum in regione longinqua cœpisset agere, nec esset, cum esuriret, qui ei siliquas daret, aliquando ad se rediens, intellexit, malorum, quibus premebatur, nusquam nisi a patre esse expetendum remedium. Quo loco accedet etiam fidentius ad orandum fidelis populus, si in cogitatione divinæ benignitatis recordabitur, paternas aures perpetuo patere filiorum vocibus. Nam dum hortatur nos, ut panem petamus, ea se recte petentibus abunde largiturum pollicetur: docendo enim, quo modo petamus, hortatur; hortando, impellit; impellendo, spondet; spondendo, nos in spem certissimæ impetrationis inducit.

8. *Quid panis nomine intelligatur; quæque hujus petitionis sit sententia.*

Excitatis igitur, et inflammatis animis fidelis populi, sequitur, ut, quid hac petitione postuletur, declarandum sit: primum quid sit ille panis, quem petimus. Sciendum igitur est, in divinis litteris hoc 4) panis nomine multa quidem significari, sed illa duo præcipue, primum quidquid in victu, ceterisque rebus ad corpus, vitamque tuendam adhibemus; deinde, quidquid nobis ad spiritus et animæ vitam, ac salutem Dei munere tributum est. Petimus autem hoc loco hujus, quam in terris agimus, vitæ subsidia, sanctorum 5) patrum ita sentientium auctoritate.

9. *Temporalia a Deo beneficia peti posse demonstratur.*

Quamobrem minime sunt audiendi, qui dicunt, non licere christianis hominibus a Deo petere terrena hujus vitæ bona. Nam huic adversantur errori, præter consentientem patrum

1) 1. Cor. 3, 7. — 2) Psal. 126, 1. — 3) Lucæ, 15, 16. 17. — 4) Gen. 14, 18. et alib. Eccl. XI. 1. Lucæ 14, 15. — 5) Cypr. lib. de orat. in dom. Basil. in reg. br. inter 252.

sententiam, exempla permulta tum veteris, tum novi testamenti. Jacob enim vovens, sic orabat : 1) *Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei ; erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei : cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.* Salomon etiam certum petebat vitæ subsidium, cum illud precabatur : 2) *Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi ; tribue tantum victui meo necessaria.* Quid quod Salvator humani generis illa jubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere ? 3) *Orate,* inquit, *ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato.* Quid dicemus de sancto Jacobo ? cujus illa sunt 4) *Tristetur aliquis vestrum ? oret : æquo animo est ? psallat.* Quid de Apostolo ? qui sic cum romanis agebat : 5) *Obsecro vos, fratres, per dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa.* Quare, cum et divinitus concessum sit fidelibus, ut petant hæc subsidia rerum humanarum, et perfecta hæc a Christo domino tradita sit orandi formula ; ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem.

10. *Panis nomine quid hic ad corporis necessitatem pertinens intelligatur.*

Petimus præterea panem quotidianum, idest, victui necessaria ; ut panis nomine, quod satis sit et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum, sive panis is sit, sive caro, sive piscis, sive quodcumque aliud, intelligamus. Videmus enim, usum esse hoc loquendi modo Elisæum, cum regem moneret, 6) ut præberet panem militibus assyriis, quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo domino scriptum scimus : 7) *Ingressus est in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem :* qua voce, quæ ad cibum, quæque ad potum pertinent, significari videmus. Ad hujus petitionis absolutam significationem præterea animadvertendum est, hoc panis vocabulo, non abundantem, et exquisitam ciborum, ac vestium copiam, sed necessariam, ac simplicem intelligi debere ; quemadmodum scripsit Apostolus : 8) *Ha-*

1) Genes. 28, 20. — 2) Prov. 30, 8. — 3) Matth. 24, 20. — 4) Jacob. 5, 13. — 5) Rom. c. 15, 30. — 6) 4. Reg. 6, 22. 23. — 7) Lucæ 14, 1. — 8) 1. Tim. 6, 8.

bentes alimenta, et quibus tegamur his contenti simus; et Salomon, ut diximus: 1) *Tribue tantum victui meo necessaria.*

11. *Cur non simpliciter panem, sed panem nostrum hic petamus.*

Hujus quoque frugalitatis et parcimoniæ illa voce, quæ proxime sequitur, admonemur. Cum enim *nostrum* dicimus, panem illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus; non enim *nostrum* dicimus, quia eum nobis opera nostra, sine Deo, parare possimus [est enim apud Davidem: 2) *Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate*; et alio loco: 3) *Oculi omnium in te sperant, Domine; et tu das escam illorum in tempore opportuno*], sed quia necessarius est, et a parente omnium Deo, 4) qui omnes sua providentia alit animantes, nobis attributus.

12. *Labore nostro parandus est nobis panis, quem esse volumus, si nostrum panem postulamus.*

Ob eam quoque causam panis *noster* appellatur, quod jure est a nobis acquirendus, non injuria, fraude, aut furto parandus; quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena, sæpiusque illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, vel certe jactura. Contra vero honestis ac laboriosis piorum hominum lucris, ex prophetæ sententia, tranquillitas inest, et magna felicitas. 5) *Labores*, enim inquit, *manuum tuarum quia manducabis: beatus es, et bene tibi erit.* Jam vero iis, qui justo labore victum quærunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus: 6) *Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum; benedicetque tibi.*

Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore ac virtute peperimus ejus adjumento benignitatis; id enim vere dicitur *nostrum*; sed etiam bonam mentem postulamus, ut recte partis, recte item ac prudenter uti possimus.

QUOTIDIANUM.

13. *Quare et hæc particula, quotidianum, adjiciatur.*

Huic etiam voci subjecta est ea notio frugalitatis ac parci-

1) Prov. 30, 8. — 2) Ps. 103, 27. 28. 29. — 3) Psal. 144, 15. — 4) Psal. 146, 9. — 5) Psal. 127, 2. — 6) Deut. 28, 8.

moniæ, quam proxime diximus. Non enim multiplicem, aut delicatum cibum postulamus, sed eum, qui naturæ necessitatis satisfaciat ; ut eos pudeat hoc loco , qui fastidio communis cibi et potionis, conquisitissima escarum ac vinorum genera persequuntur. Nec minus hac voce, *quotidianum,* improbantur ii, quibus horrendas illas minas proponit Isaias : 1) *Væ, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci : numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est a Salomone : 2) *Avarus non implebitur pecunia;* ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli : 3) *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli.*

Quotidianum præterea panem appellamus, quod vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidie consumitur vi naturalis caloris. Est denique illa hujus ratio nominis, quod assidue petendus est, ut in hac consuetudine amandi et colendi Deum retineamur, nobisque omnino persuadeamus, id quod est, vitam ac salutem nostram ex Deo pendere.

DA NOBIS.

14. *Quid hæc duo verba, da nobis, sibi velint.*

Quantum hæ duæ voces materiam præbeant ad cohortandos fideles, ut infinitam Dei potentiam pie sancteque colant, ac venerentur, in 4) cujus manu sunt omnia, et ut nefariam ilam satanæ ostensionem detestentur : 5) *Mihi tradita sunt omnia, et cui volo do illa;* nemo non videt; nam unius nuti Dei distributa cuncta, et conservantur, et augentur.

15. *Cur divites, etiam si rebus omnibus abundent, his verbis uti debeant.*

Sed quæ divitibus hæc est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cum rebus omnibus abundent? Hæc illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, sed ne quæ abunde illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus, 6) hinc discant divites *non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum.* Hujus autem necessariæ petitionis hanc causam affert sanctus 7) Chrysostomus, non solum ut

1) Isa. 5, 8. — 2) Eccl. 5, 9. — 3) 1. Tim. 6, 9. — 4) Psal. 23, 1. — 5) Lucæ 4, 6. — 6) I. Tim. 6, 17. — 7) Cur petimus ut Deus det nobis panem?

nobis suppetat cibus, sed ut eum nobis suppeditet Domini manus, quæ salubrem, atque adeo salutarem vim inserens pani quotidiano; efficit, ut et cibus corpori prosit, et corpus animæ serviat.

16. *Cur, da nobis, non da mihi, dicamus.*

Sed quid est quamobrem, *da nobis*, numero multitudinis dicimus, non autem *mihi?* Quia proprium illud est christianæ charitatis, non [1] ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut præterea de proximo laboret, et in cur suæ utilitatis meminerit etiam aliorum. Accedit eo, quod, quæ alicui munera divinitus tribuuntur, non idcirco tribuuntur ut solus ea possideat, vel in illis luxuriose vivat, se ut cum aliis communicet, quæ necessitati superfuerint. Nam, inquiunt sancti Basilius et Ambrosius: *Esurentium panis est, quem tu detines; nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio est et absolutio, pecunia, quam tu in terram defodis. Tot de ergo scias invadere bona, quot possis præstare, et nolis.*

HODIE.

17. *Quid vocula, hodie, hic apposita insinuet.*

Adomet nos hæc vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui, si minus sua unius opera provideri se posse sperat in longiquum tempus necessarios vitæ sumptus, saltem in diem victus subsidia paraturum non confidat? Sed ne hujus quidem fiduciæ facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum a se petere jussit. Quæ sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam dominica precatione singulis utendum esse. Hæc de pane, qui ore perceptus corpus alit atque sustentat, qui communis fidelium et infidelium, piorum et impiorum, admirabili Dei bonitate, [2] *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos,* omnibus impertitur.

18. *Quidnam spirituali pane, qui amplitudine hujus petitionis etiam includitur, hic intelligendum sit.*

Reliquus est spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus, quo significantur omnia, quæcumque in hac vita ad spiritus et animæ salutem et incolumitatem requiruntur. Ut enim mul-

1) I. Cor. 13, 5. — 2) Matth. 5, 45.

tiplex est cibus, quo corpus alitur, sustentatur; sic non est unius generis esca, quæ spiritus et animæ vi continet: nam et verbum Dei cibus est animæ; sapientia enim inquit: 1) *Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis.* Hujus autem verbi facultatem cum adimit Deus hominibus, quod efficere solet, cum gravius nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum. Sic enim est apud Amos: 2) *Mittam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.*

Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cum non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere; sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cum vel non quærunt verbum Dei; vel, si adsit, non sustinent, et illam impietatis vocem in Deum effundunt: 3) *Recede a nobis; scientiam viarum tuarum nolumus.* In hoc furore animi, et mentis cæcitate versantur illi, qui, neglectis iis, qui legitime eis præsunt, catholicis et episcopis, et sacerdotibus, a sancta romana ecclesia desciscentes, corruptoribus Dei verbi hæreticis se in disciplinam tradiderunt.

19. *De vero pane supersubstantiali, qui est Christus dominus.*

Jam vero panis est Christus dominus, animæ cibus; nam inquit ipse de se: 4) *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Incredibile est, quanta voluptate ac lætitia perfundat piorum animas his panis tum, cum maxime terrenis molestiis, et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus exstat: 5) *Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vita sanctorum hominum; et de intimis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus: 6) *Vincenti dabo manna absconditum.*

20. *Christus in eucharistiæ sacramento vere continetur, atque ideo proprie panis noster dicitur.*

Præcipue autem panis noster est ipse Christus dominus, qui in sacramento eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: 7) *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* 8) *Accipite, et manducate: hoc est corpus meum.* Ea petent parochi, quæ ad fidelis

1) Prov. 9, 5. — 2) Amos 8, 11. — 3) Job. 21, 14. — 4) Joan. 6, 41. — 5) Act. 5, 41. — 6) Apoc. 2, 17. — 7) Joan. 6, 57. — 8) Matth. 26, 26.

populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim hujus sacramenti vis, ac ratio continetur. Et vero dicitur hic panis noster, quia fidelium solummodo hominum est, idest eorum, qui charitatem cum fide conjungentes, pœnitentiæ sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentes memoriam, se Dei filios esse, divinum sacramentum sumunt, etcolunt quanta maxima possunt sanctitate ac veneratione.

21. *Cur eucharistia quotidianus noster panis dicatur.*

Quotidianus vero quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est; altera, quod in sacris christianæ ecclesiæ mysteriis quotidie et offertur Deo, et datur pie sancteque postulantibus; altera, quod quotidie sumendus est, vel certe ita vivendum, ut quotidie, quoad ejus fieri possit, digne sumere queamus. Audiant, qui contra sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animæ vesci non oportere, quid sanctus dicat Ambrosius: *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit; sic vive, ut quotidie merearis accipere.*

22. *Quo modo affecti esse debeamus, si petitum panem mox non impetremus.*

Sed in hac petitione ad illud præcipue cohortandi sunt fideles, ut, cum recte et consilium et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitæ necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem, 1) *qui non dabit in æternum fluctuationem justo.* Nam vel concedet Deus, quæ petuntur; et ita suum optatum consequentur: vel non concedet; et id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis a Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt, explicandis iis rationibus, parochi, quæ a sancto Augustino in epistola ad Probam præclare colliguntur.

23. *Cujus rei meditandæ occasio se hic exhibeat.*

Extremum illud erit in hujus tractatione petitionis, ut meminerint divites, facultates suas et copias Deo acceptum referre; cogitentque se idcirco illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quæ in 2) prima epistola ad Timotheum ab Apostolo disseruntur: unde magnam vim parochis petere licebit divinorum præceptorum ad hunc locum utiliter, ac salutariter illustrandum.

1) Psal. 54, 23. — 2) I. Tim. 6. 17. 18. 19.

DE QUINTA PETITIONE.

CAPUT XIV.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

1. *Ex passione Christi omnium peccatorum nostrorum remissio emanavit.*

Cum ita multa sint, quæ infinitam Deo potentiam cum pari sapientia ac bonitate conjunctam significent, ut, quocumque oculos cogitationemque converteris, certissima signa immensæ potestatis ac benignitatis occurrant; nihil profecto est, quod summum ejus amorem, et admirabilem in nos charitatem magis declaret, quam inexplicabile mysterium Jesu Christi passionis, unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit; quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, cum illud ab eo petimus, *dimitte nobis debita nostra.*

2. *Quid hæc quinta petitio contineat.*

Continet autem hæc petitio summam quandam eorum bonorum, quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus. Id enim docuit Isaias; 1) *Dimittetur,* inquit, *iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus.* Quod David etiam ostendit beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis: 2) *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Quare est accurate ac diligenter pastoribus hujus postulationis animadvertenda et exponenda sententia, quam ad cœlestem vitam consequendam tantum valere intelligimus.

3. *Quo modo hic non sit eadem precandi ratio, quæ in superioribus fuit.*

Ingredimur autem novam precandi rationem. Nam hactenus a Deo non solum æterna et spiritualia bona, sed caduca, et quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus: nunc vero mala deprecamur et animæ et corporis, et hujus et sempiternæ vitæ.

4. *Quæ in eo, qui veniam peccati impetrare velit, requirantur.*

Sed quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiritur

1) Isa. 27, 9. — 2) Psal. 31, 1.

recta postulandi ratio; quo modo affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur. Monebunt igitur parochi fidelem populum, primum necesse esse, ut is, qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat; deinde, ut ejus sensu ac dolore commoveatur; tum, ut sibis omnino persuadeat, Deum in hac esse voluntate, ut iis, qui peccaverunt, ita, ut diximus, affectis et comparatis, ignoscat; ne forte acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ desperatio consequatur, quæ olim 1) Cain, et 2) Judæ animum occupavit: qui Deum modo vindicem et ultorem, non etiam mitem et misericordem existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum, tamquam ad parentem, non quasi ad judicem confugiamus, a quo, non ut ex justitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus.

5. *Quibus rationibus homo ad cognitionem peccatorum perducatur.*

Facile autem adducemur, ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris litteris hujus rationis admonentem; est enim illud apud Davidem: 3) *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* In eandem sententiam loquitur Salomon: 4) *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet.* Quo illud etiam pertinet: 5) *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Quod idem a sancto Joanne, ad deterrendos homines ab arrogantia, scriptum est: 6) *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Et a Hieremia: 7) *Dixisti, absque peccato et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego judicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi.* Quorum sententias omnium idem, qui eas eorum ore protulerat, Christus dominus hoc petitionis præscripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri. Id enim secus interpretari prohibuit auctoritas milevitani concilii in hunc modum: *Placuit, ut, quicumque verba ipsa dominicæ orationis, ubi dicimus, dimitte nobis debita nostra, ita vult a sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, et non hominibus; sed ipsi Domino mentientem, qui*

1) Gen. 4, 13. — 2) Matth. 27, 4. — 3) Psal. 13, 3. — 4) Eccl. 7, 21. — 5) Prov. 20, 9. — 6) 1. Joan. 1, 8. — 7) Jer. 2, 35.

labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur, debita non habere?

6. *Quo pacto post agnitum peccatum dolor remordens, et vera ejusdem pœnitentia in animo excitetur.*

Verum in necessaria recognitione peccatorum non est satis illa leviter recordari : nam, ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, et dolorem inurat, necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter parochi, ut non solum facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores : sed ut moleste dolenterque meminerint; ut, cum angantur intimis sensibus, conferant se ad patrem Deum, a quo, ut inhærentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant. Nec vero solum erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi, verum etiam indignitatem ac sordes hominum, qui, cum nihil simus, nisi putida caro, nisi summa fœditas, incomprehensibilem illam Dei majestatem, et inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus maximisque beneficiis aucti sumus.

7. *Quo modo per peccatum gravissimæ diabolis servituti nos tradamus.*

Ut quid? ut 1) abalienati a patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede, 2) diabolo nos addicamus in miserrimam servitutem : neque enim dici potest quam crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui, repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt; qui eo nomine 3) princeps, et 4) rector mundi, et princeps *tenebrarum*, et 5) *rex super universos filios superbiæ*, dicitur in divinis litteris. In eos autem, qui dæmonis tyrannide opprimuntur, vere convenit illa vox Isaiæ : 6) *Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.*

8. *Quanta mala peccatum in animam invehat.*

Hæc si nos minus movent rupta fœdera charitatis, moveant certe calamitates et ærumnæ, in quas per peccatum incidimus. Violatur enim sanctitas animæ, quam 7) Christo desponsam esse scimus; profanum fit illud idem 8) templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus : 9) *Si*

1) Jer. 3. per totum, et 5. per totum. — 2) Diabolo sese per peccatum homines addicunt. — 3) Joan. 12, 32, et 14, 30. — 4) Ephes. 6, 12. — 5) Job. 41, 25. — 6) Isa. 26, 13. — 7) Anima est sponsa Christi. Jer. 2, 2. Oseæ 2, 19. — 8) Est templum Domini, idest Spiritus sancti. 1. Cor. 3, 17. — 9) 1. Cor. 3, 17.

quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum invexit in hominem; quam pene infinitam pestem David his verbis expressit: 1) *Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum.* Nimirum norat hanc plagæ vim, cum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur: pervaserat enim in ossa peccati virus, id est, rationem et voluntatem, quæ maxime solidæ sunt animæ partes, infecerat. Hanc late patentem pestem indicant sacræ litteræ, cum peccatores, 2) claudos, 3) surdos, 4) mutos, 5) cæcos, et omnibus membris captos appellant. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo, quorum sceleribus incredibiliter offenditur; inquit enim Apostolus: 6) *Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Nam, etsi transierit actio peccati, tamen peccatum macula et reatu permanet; cui semper imminens ira Dei illud persequitur, tamquam umbra corpus.

9. *Quo modo, perspecta peccatorum calamitate, ad pœnitentiam converti debeamus.*

Cum igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur; cujus et exemplum doloris, et doctrinæ rationem, ex quinquagesimo ejus psalmo depromptam, proponent parochi fidelibus auditoribus, ut prophetæ imitatione et ad doloris sensum, idest ad veram pœnitentiam, et ad veniæ spem erudiri possint. Quantam habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Hieremiam declarat oratio, qui cum Israelem ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quæ peccatum consequuntur: 7) *Vide enim*, inquit, *quia malum et amarum est, reliquisse te dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum.* Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud prophetas Isaiam, Ezechielem, et Zachariam 8), cor durum, 9) lapideum, et 10) adamantinum habere dicuntur. Sunt enim instar lapidis nullo dolore molliti, nullum vitæ, idest salutaris recognitionis sensum habentes.

1) Psal. 37, 4. — 2) Prov. 26, 6. — 3) Isa. 42, 18. et 43. 8. — 4) Psal. 37, 14. — 5) Isa. 42. 18. 43, 8. — 6) Rom. 2, 9. — 7) Jer. 2, 19. — 8) Isa. 46, 12. — 9) Ezech. 36, 26. — 10) Zach. 7, 12.

10. *Quibus meditationibus post peccati agnitionem et detestationem, spes impetrandæ veniæ concipienda sit.*

Sed, ne peccatorum gravitate deterritus, se populus veniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem vocare parochi debebunt his rationibus; quod et ecclesiæ Christus dominus [1] potestatem dedit remittendi peccata, quemadmodum sacrosancti symboli articulo declaratur, et hac petitione docuit, quanta esset Dei bonitas, ac liberalitas in genus humanum: nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata pœnitentibus, numquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset: *Dimitte nobis debita nostra.* Quamobrem illud fixum in animis nostris tenere debemus, fore, ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere.

11. *Quo modo, si nos pœniteat, Deus facile peccatis nostris indulgeat.*

Nam omnino sub hac petitione, illa est subjecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut vere pœnitentibus libenter ignoscat. Est enim Deus is, in quem, abjecta obedientia, peccamus; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantum est situm in nobis; quem offendimus, quem factis dictisque violamus. Verum idem est ille beneficentissimus parens, qui, cum possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut a se veniam peterent, et, quibus verbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin, illo auctore, in nostra potestate sit, nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum divinæ voluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat; operæ pretium est ornare hunc locum nonnullis divinis testimoniis, et hominum exemplis, quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus veniam concesserit. Quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantum res ferebat, in procemio hujus precationis, et in ea symboli parte, quæ est de remissione peccatorum; inde assument parochi, quæ ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur, reliqua haurient ex divinarum litterarum fontibus.

12. *Quid in illa petitionis sententia debitorum nomine intelligendum sit.*

Tum vero eodem utantur instituto, quo in ceteris petitioni-

1) Matth. 16, et 18. 19, et Joan. 20, 23.

bus utendum duximus, ut intelligant fideles, quid hic *debita* significent; ne forte decepti ambiguo, aliud ab eo, quam quod petendum sit, postulent.

Primum autem scire oportet, minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente nostra, quem omnino Deo debemus, et cujus debiti solutio est ad salutem necessaria.

Neque vero, quia debiti nomine etiam obedientia, cultus, veneratio, et cetera hujus generis officia continentur, postulamus, ut non amplius ea debeamus, sed precamur, ut liberet a peccatis: sic enim sanctus 1) Lucas est interpretatus; qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quod illis committendis rei efficimur Deo, et debitis pœnis propositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo pendimus. Hujus generis debitum fuit, quod Christus dominus locutus est ore Prophetæ: 2) *Quæ non rapui, tunc exsolvebam.* Qua Dei verbi sententia licet intelligere, non solum nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo; 3) cum peccator per se satisfacere nullo modo possit.

13. *Cum peccator per se non sit solvendo, unde debito per peccatum contracto satisfieri possit.*

Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiam; cui, quia 4) par justitia respondet, cujus est retinentissimus Deus, utendum erit 5) deprecatione, et patrocinio passionis domini nostri Jesu Christi, sine qua nemo umquam veniam delictorum impetravit; a qua omnis et satisfaciendi vis et ratio, tamquam ex fonte, profluxit. Nam pretium illud in cruce a Christo domino persolutum, et nobiscum per sacramenta, re, vel studio, ac desiderio adhibita, communicatum, tanti est, ut nobis impetret et conficiat, quod hac petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

14. *Hic pro indulgentia, ac remissione culpæ venialis, et mortiferæ oratur.*

Quo loco non id modo pro levibus erratis, et facillimis ad impetrandam veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur: quæ precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id a pœnitentiæ sacramento, re, vel certe desiderio suscepto, ut jam dictum est, assumpserit.

1) Luc. 7, 41. — 2) Psal. 68, 5. — 3) Luc. 7, 41. — 4) Psal. 100, 1. — 5) I. Joan. 2, 1.

15. *Non eadem est ratio, cur debita nostra hic dicamus, quæ fuit, dum panem nostrum peteremus.*

Dicimus autem *debita nostra,* longe aliter, atque, *panem nostrum,* antea diximus. Noster enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur ; at peccata nostra sunt, quia illorum culpa residet in nobis, nam nostra voluntate suscipiuntur ; quæ peccati vim non haberent, nisi essent voluntaria. Nos igitur eam culpam sustinentes , et confitentes ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cujusquam, nec causam in quemquam transferimus, ut primi homines 1) Adam, et Eva fecerunt : ipsi nos judicamus , illam , si sapimus, Prophetæ precationem adhibentes : 2) *Non declines cor meum in verba malitiæ , ad excusandas excusationes in peccatis.*

16. *Cur in numero multitudinis, dimitte nobis debita , postulemus.*

Nec vero dicimus, *dimitte mihi,* sed *nobis ;* quod fraterna necessitudo, et charitas, quæ inter omnes homines intercedit, a nobis singulis postulat, ut de communi proximorum salute solliciti, cum pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur. Hunc orandi morem, a Christo domino traditum, deinceps ab ecclesia Dei acceptum, perpetuoque servatum , 3) ipsi et maxime tenuerunt apostoli, et, ut ceteri adhiberent , auctores fuerunt. Hujus autem flagrantis studii , et cupiditatis in deprecando pro salute proximorum , habemus in utroque testamento sanctorum Mosis, et Pauli præclarum exemplum ; quorum alter sic Deum precabatur : 4) *Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti ;* alter in hunc modum : 5) *Optabam ego ipso anathema esse a Christo pro fratribus meis.*

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

17. *Quo modo hæc verba, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, sint intelligenda.*

Illud, *sicut,* dupliciter intelligi potest ; nam et similitudinis vim habet, cum videlicet a Deo petimus , ut , quemadmodum nos injurias, et contumelias remittimus iis, a quibus læsi sumus, sic ipse nobis peccata condonet. Est præterea conditio-

1) Gen. 3, 12. 13. — 2) Psal. 140, 4. — 3) Rom. 1, 9. 2. Cor. 11, 28. 2. Petr. 1, 15. — 4) Exod. 32, 32. — 5) Rom. 9, 3.

nis nota ; in quam sententiam Christus dominus eam formulam interpretatur : 1) *Si enim dimiseritis,* inquit, *hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus , nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Verum habet uterque sensus eamdem ignoscendi necessitatem : ut, si volumus nobis Deum veniam concedere delictorum , parcamus illis ipsis necesse sit, a quibus injuriam accepimus. Sic enim Deus oblivionem injuriarum , mutuumque studium, et amorem requirit a nobis, ut eorum , 2) qui in gratiam non sunt reconciliati, dona ac sacrificia rejiciat, et aspernetur.

18. *Remissio omnium injuriarum probatur esse et naturæ præceptis, et Christi mandatis consentanea.*

Est etiam naturæ lege sancitum , 3) ut tales nos aliis præbeamus, quales eos in nos esse cupimus ; vere ut impudentissimus ille sit , qui postulet a Deo , ut sui sceleris pœnam prætermittat, cum ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati et prompti ad ignoscendum esse debent ii, quibus impositæ sunt injuriæ; cum et urgeantur hac precandi formula, et apud sanctum Lucam id jubeat Deus : 4) *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum : et si pœnitentiam egerit, dimitte illi ; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens, pœnitet me; dimitte illi;* et in evangelio sancti Matthæi sit : 5) *Diligite inimicos vestros ;* 6) et Apostolus, et ante eum 7) Salomon scripserit : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitierit, da ei aquam bibere ;* et sic apud sanctum Marcum evangelistam : 8) *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.*

19. *Quibus rationibus flectendi sint hominum animi ad lenitatem, quam hic Deus exigit.*

Sed quoniam, depravatæ naturæ vitio, nihil ægrius fit ab homine, quam ut inferenti condonet injurias ; omnem conferant parochi animi , et ingenii vim ad commutandos , et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem et misericordiam, christiano homini necessariam. Commorentur in traditione 9) divinorum oraculorum ; in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum. Prædicent id , quod

1) Matth. 6, 14. 15. — 2) Matth. 5, 24, 25. — 3) Matth. 7, 12. — 4) Lucæ 17, 3, 4. — 5) Matth. 5, 44. — 6) Rom. 12, 20. — 7) Prov. 25, 21. — 8) Marc 11, 25. — 9) Præter superiora, hæc illis indicanda duximus.

verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facile remittant injurias, et inimicos diligant ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quædam cum parente Deo, 1) qui sibi inimicissimum et infestissimum genus hominum, filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit. Sit autem hujus cohortationis, et præcepti clausula illud imperium Christi domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, et pernicie : 2) *Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos; ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.*

20. *Quo modo cum iis agendum sit, qui ex animo injuriarum oblivionem delere nequeunt.*

Verum hoc loco non vulgaris pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita hujus difficultate, ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cum se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntaria, et nos diligere, qui læserunt, id cupiunt, et pro viribus faciunt, sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt; nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis ; quamobrem magnis agitantur conscientiæ fluctibus, verentes, ne, parum simpliciter et candide positis inimicitiis, Dei jusso non obediant. Hic igitur pastores 3) contraria studia carnis, et spiritus explicabunt ; quod illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum; hinc inter ipsos perpepetuam turbam,ac rixam existere : quare saluti minime diffidendum esse demonstrabunt, reclamitantibus et adversantibus rationi corruptæ naturæ appetitionibus, modo spiritus perstet in officio et voluntate remittendi injurias , proximumque diligendi.

21. *Qui appetitum vindictæ adhuc retinent, possunt et debent orationem dominicam absque culpa recitare.*

Quod autem aliqui fortasse fuerint, qui cum nondum animum inducere possint, ut obliti injurias, ament inimicos, propterea deterriti ea, quam diximus, conditione hujus petitionis, dominica precatione non utantur; duas has rationes afferent parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam quivis unus e fidelium numero preces has facit totius ecclesiæ nomine; in qua pios aliquot esse necesse est, qui debitoribus ea, quæ hic commemorantur, debita remiserunt.

1) Rom. 5, 9, 10. — 2) Matth. 5, 44, 45. — 3) Matth. 26, 41.

Accedit eo, quod id a Deo petentes, una etiam petimus quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est. Petimus enim et veniam peccatorum, et donum veræ pœnitentiæ; petimus facultatem intimi doloris; postulamus, ut a peccatis abhorrere, et illa sacerdoti vere, ac pie confiteri possimus. Itaque cum necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum, aut malum aliquod dederint, cum, ut nobis Deus ignoscat, precamus, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrendi sunt ab ea opinione, qui inani et pravo illo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensiorem hac precatione; contraque etiam cohortandi ac frequentem orationis usum, quo a parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis, qui læserint, ignoscant, et inimicos diligant.

22. *Quid illi sit faciendum, qui orationem de remissione peccatorum sibi cupit esse fructuosam.*

Sed ut precatio omnino fructuosa sit, primum hæc in ea cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, et ab eo veniam petere, quæ non datur nisi pœnitenti: itaque nos ea charitate, et pietate præditos esse oportere, quæ pœnitentibus conveniat; convenire autem maxime iis subjecta quasi oculis propria flagitia atque facinora lacrymis expiare. Cum hac cogitatione conjungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua ocuasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, cum diceret: 1) *Et peccatum meum contra me est semper:* et alio loco: 2) *Lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.* Proponat sibi præterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui a Deo precibus impetraverunt veniam delictorum, 3) ut publicani illius, qui longe consistens præ pudore, ac dolore, et oculis humi defixus, tantum pulsabat pectus, eam habens orationem: *Deus, propitius esto mihi peccatori;* tum 4) illius peccatricis mulieris, quæ Christo domino retro stans, rigatos a se ejus pedes, capillis etiam abstersos osculabatur; 5) Petri denique principis apostolorum, qui *egressus foras, flevit amare.*

1) Psal. 50, 5. — 2) Psal. 6,7. — 3) Lucæ 18,13. — 4) Lucæ 7, 38. — 5) Matth. 26, 75.

23. *Quæ sint præcipua ad sananda animæ vulnera remedia.*

Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines, et ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores, eo pluribus et frequentioribus medicamentis indigere: sunt autem ægrotæ animæ remedia, pœnitentia et eucharistia. Hæc igitur sæpissime adhibeat fidelis populus; deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt 1) divinæ litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ vulneribus: quare, qui pie hac prece uti cupiunt, pro viribus benigne faciant egentibus. Quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobia angelus Domini sanctus Raphaël, cujus est illa vox: 2) *Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam, et vitam æternam;* testis est Daniel, qui Nabuchodonosor regem sic admonebat: 3) *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.*

Optima autem largitio et impertiendæ misericordiæ ratio, est oblivio injuriarum, et bona voluntas erga eos qui rem vel existimationem, vel corpus tuum, tuorumve violaverint. Quicumque igitur cupit in se esse maxime misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissime deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis bene promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est, cum homicidii locum tractavimus, eo rejicimus parochos; qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil injustius esse, aut fingi posse, quam eum, qui cum hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet, ut in se sit mitis et benignus Deus.

DE SEXTA PETITIONE.

CAPUT XV.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

1. *Quantum periculum sit, ne, post peccatorum remissionem perceptam, iterum in peccatum relabamur.*

Non dubium est, quin filii Dei post impetratam delictorum veniam, cum incensi studio adhibendi Deo cultum et venera-

1) Vide Deut. 15, 6. 7, 8. — 2) Tob. 12, 9. — 3) Dan. 4, 24.

tionem, cœleste regnum exoptant, et omnia divino numini tribuentes pietatis officia, toti pendent a paterna ejus voluntate, ac providentia; tum eo magis humani generis hostis omnes adversus illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit, ne, labefactata et mutata sententia, rursum in vitia delabantur, longeque deteriores evadant, quam antea fuerint: de quibus illud principis apostolorum jure dici possit: 1) *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

2. *Quo modo Christus nos hac oratione adversus vaferrimi hostis insidias munire voluerit.*

Quare nobis a Christo domino datum est hujus petitionis præceptum, ut quotidie nos Deo commendemus, ejusque patriam curam, et præsidium imploremus, minime dubitantes fore, ut, si deseramur divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur. Neque vero solum in hac orandi regula jussit a Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem, sed in illa etiam oratione, quam ad sacros apostolos habuit sub ipsum mortis tempus, cum quidem 2) ipsos mundos esse dixisset, eos hujus officii his verbis admonuit: 3) *Orate, ut non intretis in tentationem.* Quæ iterum a Christo domino adhibita admonitio magnum diligentiæ onus imponit parochis excitandi fidelem populum ad frequentem hujus usum precationis; ut, cum tanta hominibus ab hoste diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, a Deo qui solus illa propulsare potest, petant illud assidue: *Ne nos inducas in tentationem.*

3. *Quibus præcipue rationibus homines hujus petitionis necessitatem intelligere possint.*

Intelliget autem fidelis populus, quantopere egeat divini hujus adjumenti, si suæ imbecillitatis inscitiæque meminerit; si recordabitur illam Christi domini sententiam: 4) *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma;* si ei venerit in mentem, quam graves sint, et exitiales hominum casus, impellente dæmone, nisi sustineantur dexteræ cœlestis auxilio. Quod illustrius esse possit humanæ infirmitatis exemplum, quam sacer ille chorus apostolorum, 5) qui magno antea animo cum

1) 2. Petr. 2, 21. — 2) Joan. 13. 10. — 3) Matth. 26, 41. — 4) Matth. 26, 41. — 5) Matth. 26, 56.

essent primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud principis apostolorum, qui in tanta professione singularis et fortitudinis et amoris in Christum dominum, cum paulo ante, sibi bene fidens, ita dixisset: 1) *Si oportuerit ne mori tecum, non te negabo;* statim unius voce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse jurejurando affirmavit; nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant vires. Quod si viri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt; quid non timendum est ceteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissime?

4. *Quot, quantisque tentationum periculis hominum vita sit exposita.*

Quare proponat fideli populo parochus prælia et pericula, in quibus assidue versamur, 2) dum anima est in hoc mortali corpore, quos undique caro, mundus, et satanas oppugnant. Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotusquisque est, qui magno suo malo non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? Quis hos non sentit aculeos? Quis subjectis non uritur ardentibus facibus? Et quidem tam varii sunt ictus, tam diversæ petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere. Ac præter hoc inimicos, 3) qui habitant, et vivunt nobiscum, sunt præterea illi hostes accerrimi, de quibus scriptum est: 4) *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.*

5. *Quam graves sint dæmonum in nos insultus ex sententia divi Pauli exponitur.*

Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus et impressiones dæmonum, qui et aperte nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus. Illos et *principes* appellat Apostolus propter naturæ excellentiam [nam natura hominibus. et ceteris, quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt]; et *potestates* vocat, quod non solum naturæ vi, sed potestate etiam superant; et *rectores* nominat mundi *tenebrarum:* non enim clarum et illustrem mundum regunt, id est, bonos et pios, sed obscurum et caligi-

1) Matth. 26, 35. 70. 71. — 2) Job. 7, 1. Juxta LXX. — 3) Matth. 10, 36. — 4) Ephes. 6, 12.

nosum, nempe eos, qui flagitiosæ et facinorosæ vitæ sordibus ac tenebris obcæcati, duce tenebrarum diabolo delectantur. Nuncupat etiam dæmones *spiritualia nequitiæ*: est enim et carnis, et spiritus nequitia. Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines et voluptates, quæ percipiuntur sensibus. Spiritualia nequitiæ sunt mala studia, et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animæ partem; quæ tanto pejores sunt, quam reliquæ, quanto mens ipsa, et ratio altior est, atque præstantior. Quæ satanæ nequitia, quia maxime spectat illuc, ut cœlesti nos hereditate privet; propterea dixit 1) Apostolus, *in cœlestibus*. Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium, bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax esse cum illis, nullæ induciæ fieri possint.

6. *Quanta sit diaboli ad tentandum audacia et perversitas.*

Quantum vero audeant, declarat satanæ apud Prophetam vox: 2) *In cœlum conscendam.* 3) Aggressus est primos homines in paradiso; 4) adortus est prophetas; appetivit apostolos; ut, quemadmodum loquitur apud evangelistam Dominus, 5) *cribraret* eos, *sicut triticum*: 6) ne ipsum quidem Christi domini os erubuit: itaque ejus inexplebilem cupiditatem, et immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cum dixit: 7) *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Quamquam non unus modo tentat homines satan, sed gregatim interdum dæmones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est dæmon, 8) qui rogatus a Christo domino, quod sibi nomen esset, respondit: *Legio mihi nomen est*: nempe dæmonum multitudo, quæ miserum illum divexerat; et de alio scriptum est: 9) *Assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.*

7. *Cur perversi minus, pii autem magis a dæmonibus infestentur.*

Multi sunt, qui, quod impulsus, atque impetus dæmonum in se minime sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur; quos ipsos a dæmonibus non impugnari mirum non est, quibus se sponte tradiderunt: non est in illis pietas, non chari-

1) Ephes. 6, 12. — 2) Isa. 14, 13. — 3) Gen. 3, 1. — 4) Job. 1, 6. 1. Paral. 21 1. — 5) Luc. 22, 31. — 6) Matth. 4, 3. — 7) 1. Petr. 5, 8. — 8) Matth. 8, 18. 19. — 9) Matth. 12, 45.

tas, non virtus ulla christiano homine digna; quare fit, ut toti sint in potestate diaboli, nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur. At vero, qui se Deo dicaverunt, in terris cœlestem vitam agentes, ii maxime omnium satanæ incursibus petuntur; hos acerbissime odit; his in singula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum litterarum sanctorum hominum, quos præsenti etiam animo stantes, vel vi, vel fraude pervertit, 1) Adam, 2) David, 3) Salomon, 4) aliique, quos enumerare difficile sit, experti sunt dæmonum violentos impetus, et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum viribus. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet? Itaque pie, casteque petendum a Deo est, 5) ne nos *tentari* sinet *supra id*, *quod* possumus: *sed* faciat *etiam cum tentatione proventum, ut* possimus *sustinere.*

8. *Dæmones quantum aut quamdiu volunt, homines tentare non possunt.*

Verum hic fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione dæmonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati in hunc precationis portum confugiant: non enim satan in tanta et potentia, et pertinacia, in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quamdiu vult, tentare nos, aut vexare potest; sed omnis ejus potestas Dei nutu, et permissu gubernatur. Notissimum est exemplum Job, de quo nisi diabolo dixisset Deus: 6) *Ecce, universa quæ habet, in manu tua sunt;* nihil ejus satanas attigisset: contra vero nisi addidisset Dominus: 7) *Tantum in eum ne extendas manum tuam:* uno diaboli ictu cum filiis ipse, facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est dæmonum vis, ut ne 8) in porcos quidem illos, de quibus scribunt evangelistæ, non permittente Deo invadere potuissent.

9. *Quid tentandi vox nobis designet, quaque ratione a Deo tentemur.*

Sed ad intelligendam hujus petitionis vim dicendum est, quid hic tentatio significet, quid item, induci in tentationem. *Est autem tentare, periculum facere de eo, qui tentetur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus:* qui tentandi modus in Deum minime cadit; quid enim est, quod ne-

1) Gen. 3, 2. — 2) 2 Reg. 11, 2, 3. — 3) 3. Reg. 11. — 4) Sampson etc. Jud. 16. Reg. 15. Ezech. 4. 4. Reg. 20, 13. — 5) 1. Cor. 10, 13. — 6) Job. 1, 12. — 7) Ibid. 16. — 8) Matth. 8, 31.

sciat Deus? 1) *Omnia enim,* inquit, *nuda, et aperta sunt oculis ejus.*

Est alterum tentandi genus, cum longius progrediendo, aliud quæri solet in bonam, vel in malam partem; in bonam, cum ea re tentatur alicujus virtus, ut, illa perspecta et cognita, is commodis et honoribus augeatur, ejusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob id ipsum ad Dei laudes excitentur; quæ tentandi ratio sola convenit in Deum. Hujus exemplum tentationis est illud in deuteronomio: 2) *Tentat vos dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum, an non.* Quo modo etiam tentare suos dicitur Deus cum inopia, morbo, et aliis calamitatum generibus premit; quod probandæ eorum patientiæ causa facit, et ut aliis documentum sint christiani officii. In hanc partem 3) legimus Abraham esse tentatum, ut filium immolaret: quo facto, fuit is obedientiæ, et patientiæ exemplum singulare ad memoriam hominum sempiternam. In eandem sententiam dictum est de Tobia: 4) *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.*

10. *Quo modo dæmon homines tentet.*

In malam partem tentantur homines, cum ad peccatum, aut exitium impelluntur; quod proprium diaboli officium est. Is enim eo animo tentat homines, ut decipiat, agatque præcipites: quamobrem 5) *tentator* in divinis litteris appellatur. In iis vero tentationibus modo intimos nobis admovens stimulos, animæ affectiones, et commotiones adhibet administras; modo nos exagitans extrinsecus, externis rebus utitur, vel prosperis ad efferendos, vel ad frangendos adversis: nonnumquam habet emissarios et excursores, perditos homines, in primisque hæreticos, qui 6) sedentes *in cathedra pestilentiæ,* malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum aut discrimen habent virtutis et vitiorum, homines per se proclives ad malum, nutantes ac præcipitantes impellat.

11. *Quibus modis dicatur quis in tentationem induci.*

Dicimur autem induci in tentationem, cum tentationibus succumbimus. Inducimur vero in tentationem dupliciter: primum, cum de statu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in tentationem inducitur; quia nemini est peccati auctor Deus,

1) Hebr. 4, 13. — 2) Deut. 13, 3. Vide Aug. in Ps. 5. et 6. — 3) Gen. 22. 1. — 4) Tob. 12, 13. — 5) Matth. 4, 3. — 6) Psal. 1, 1.

immo vero 1) odit *omnes qui operantur iniquitatem.* Sic vero etiam est apud sanctum Jacobum: 2) *Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur, Deus enim intentatur malorum est.*

Deinde dicitur nos in tentationem inducere is, qui etsi non tentat ipse, neque operam dat, quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, cum possit prohibere, ne id accidat, aut ne tentationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos et pios tentari quidem sinit, verumtamen sua gratia sustentatos non deserit. Nec vero non interdum justo, et occulto Dei judicio nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relicti concidimus.

12. *Beneficia Dei quandoque nos in tentationem inducunt.*

Præterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, cum ejus beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, et 3) patris *substantiam*, ut prodigus ille filius, dissipamus, *vivendo luxuriose*, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus: 4) *Inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.* Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele, quam Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut ejus ore prophetæ diceret Deus: 5) *Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te;* et tamen illa civitas divinis cumulata bonis, tantum abest, ut optimo de se merito, ac merenti Deo gratiam habens, cœlestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cujus gratia ea acceperat, uteretur, ut, ingratissima in parentem Deum, abjecta spe et cogitatione cœlestium fructuum, tantum præsenti abundantia luxuriose ac perdite frueretur; quod 6) Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui præbitam sibi ab eo divinitus uberem materiam recte factorum, ad vitia, illo permittente convertunt.

13. *Quo modo scripturæ verba intelligenda sint, quæ de permissione Dei per verba operationem significantia, loquuntur.*

Sed oportet hunc divinæ scripturæ morem dilligenter attendere, quæ Dei permissionem iis interdum verbis significat, quæ, proprie si accipiantur, tamquam actionem in Deo significant; nam in exodo sic est; 7) *Indurabo cor* Pharaonis; et apud Isaiam: 8) *Excæca cor populi hujus;* et ad romanos scribit

1) Psal. 5, 7. — 2) Jacob. 1, 13. — 3) Luc. 15, 12. 13. 14. — 4) Rom. 7, 10. — 5) Ezech. 16, 14. — 6) Ibid. 19, 20. — 7) Exod. 7, 3. — 8) Isa. 6, 10.

Apostolus: 1) *Tradidit illos Deus in passionem ignominiæ, et in reprobum sensum*. Quibus in locis, aliisque similibus, non id omnino esse actum a Deo, sed permissum, intelligendum est.

14. *In hac precationis parte non postulatur, ut prorsus ab omni tentatione immunes simus, sed ne in tentationibus a Deo deseramur.*

His positis, non erit difficile scire, quid in hac precationis parte postulemus. Nec vero petimus, ne omnino tentemur: 2) *Est enim tentatio vita hominis super terram.* Est autem ea res utilis, et fructuosa hominum generi: nam in tentationibus nos ipsos, idest vires nostras, cognoscimus. Quamobrem etiam 3) humiliamur *sub potenti manu Dei*, viriliterque decertantes, 4) expectamus *immarcescibilem coronam gloriæ. Nam et* 5) *qui certat in agone, non coronatur; nisi legitime certaverit;* et, ut inquit sanctus Jacobus: 6) *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Quod si urgemur nonnumquam hostium tentationibus, magnæ nobis erit levationi illa cogitatio habere nos adjutorem *pontificem,* 7) *qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum* ipsum *per omnia.* Quid hic igitur petimus? ne divino præsidio deserti, tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti, ut præsto sit nobis Dei gratia, quæ, cum defecerint nos propriæ vires, in malis recreet ac reficiat.

15. *Quo modo a Deo in nostris tentationibus opem implorare debeamus.*

Quare et generatim Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatim, cum singulis affligimur, ad precationem confugere oportet. Quod a Davide factum legimus pene in unoquoque tentationum genere; nam in mendacio sic precabatur: 8) *Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque.* In avaritia ad hunc modum: 9) *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* In rebus vero inanibus hujus vitæ, et illecebris cupiditatum, hac prece utebatur: 10) *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Ergo postulamus, ne morem geramus cupiditatibus, neve 11) defatigemur in tentationibus sustinendis, ne 12) declinemus de via Domini, ut tam in rebus

1) Rom. 1, 26. — 2) Job. 7, 1. secundum LXX — 2) 1. Petr. 5, 6. — 4) Ibid. 4. — 5) 2. Tim. 2, 5. — 6) Jacob. 1, 12. — 7) Hebr. 4, 15. — 8) Ps. 118, 43. — 9) Ibid. 36. — 10) Ibid. 37. — 11) Hebr. 12, 3. — 12) Deut. 31, 29.

incommodis, quam in prosperis, æquitatem animi, constantiamque servemus, et nullam nostri partem Deus sua tutela vacuam relinquat. 1) Petimus denique, *ut satanam conterat sub pedibus* nostris.

16. *Quo modo de tentatione victoria reportari, et quo auctore illa obtineri possit.*

Reliquum est, ut fidelem populum ad ea parochus cohortetur, quæ in hac precatione maxime cogitare, et meditari oporteat: in qua erit illa optima ratio, si, quanta sit hominum infirmitas, intelligentes, viribus nostris diffidamus, et, omni spe nostræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præsertim cogitantes, quam multos hac spe atque hoc animo præditos ex hiantibus satanæ faucibus liberarit Deus. An non 2) Joseph undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus, e summo ereptum periculo, 3) ad gloriam extulit? Non 4) Susannam, a satanæ ministris obsessam, tum cum nihil propius esset, quam ut nefariis sententiis interficeretur, servavit incolumen? Neque mirum: 5) *Erat enim*, inquit, *cor ejus fiduciam habens in Domino*. Insignis est laus et gloria Job, qui de mundo, de carne, de satana triumphavit. Plurima sunt hujus generis exempla, quibus parochus diligenter pium populum ad eam spem, fiduciamque cohortari debebit.

17. *Nostri certaminis antesignanus Christus est, socii sancti omnes, quos qui non sequuntur, vecordes sunt.*

Cogitent etiam fideles, quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum dominum, qui 6) victoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse diabolum: est 7) is ille *fortior*, qui *superveniens* fortem superavit armatum; quem et armis nudavit et spoliis. De ejus victoria, quam de mundo reportavit, est apud sanctum Joannem: 8) *Confidite, ego vici mundum;* et in apocalypsi dicitur 9) ipse *leo* vincens, et 10) exisset *vincens, ut vinceret:* qua in victoria suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit. Est Apostoli ad hebræos epistola plena victoriis sanctorum hominum, *qui* 11) *per fidem devicerunt regna, obturaverunt ora leonum,* et quæ sequuntur. Ex his vero quæ sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur,

1) Rom. 16, 20. — 2) Gen. 39, 7. 8. 9. — 3) Gen. 41, 38. 39. — 4) Dan. 13, 61. 62. — 5) Ibid. 35. — 6) Matth. 4, 4. — 7) Luc. 11, 22. — 8) Joan. 16, 33. — 9) Apoc. 5, 5. — 10) Apoc. 6, 2. — 11) Hebr. 11. per totum.

quas quotidie reportant ex intimis, et externis dæmonum præliis homines fide, spe, et charitate præstantes ; quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut, si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentius accidere judicaremus, nihil gloriosius ; de quorum hostium clade his verbis scripsit sanctus Joannes: 1) *Scribo vobis juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis et vicistis malignum.*

18. *Quo modo diabolus a nobis superari possit.*

Vincitur autem satanas non otio, somno, vino, commessatione, libidine ; sed oratione, labore, vigilia, abstinentia, continentia, castitate. 2) *Vigilate, et orate*, inquit, ut jam diximus, *ut non intretis in tentationem.* Qui iis armis ad illam pugnam utuntur, in fugam convertunt adversarios : qui enim resistunt diabolo, is fugiet ab eis. In his tamen sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se efferat insolentius, ut se suis viribus hostiles dæmonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat : non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecillitatis, sed solius divinæ potestatis.

19. *Quo modo omnes nobis ad vincendum vires a Deo dentur.*

Hæ vires quibus prosternimus satanæ satellites, dantur a Deo, 3) qui ponit, *ut arcum æreum, brachia* nostra ; 4) cujus beneficio *arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore :* qui 5) dat nobis *protectionem salutis ;* 6) cujus nos dextera suscepit ; 7) *qui docet manus* nostras *ad prælium ; et digitos* nostros *ad bellum :* ut uni Deo pro victoria sint agendæ, et habendæ gratiæ, quo uno et auctore, et adjutore vincere possumus, quod fecit Apostolus ; ait enim : 8) *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Jesum Christum.* Eundem auctorem victoriæ prædicat cœlestis illa vox in apocalypsi : 9) *Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus, quia projectus est accusator fratrum nostrorum ; et ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni.* Testatur idem liber, Christi domini partam ex mundo, carneque, victoriam eo loco : 10) *Hi cum agno pugnabunt, et agnus vincet illos.* Hæc de causa, et de modo vincendi.

20. *Quæ sint in spirituali illo certamine victorum præmia.*

Quibus expositis, proponent fideli populo parochi, a Deo para-

1) I. Joan. 2, 14. — 2) Matth. 26, 41. — 3) Psalm. 17, 35. — 4) I. Reg. 2, 4. — 5) Psalm. 17, 36. — 6) Psalm. 62, 9. — 7) Psalm. 143, 1. — 8) I. Cor. 15, 57. — 9) Apoc 12, 10. 11. — 10) Apoc. 17, 14.

tas coronas, et constitutam victoribus sempiternam præmiorum amplitudinem, quorum ex eadem apocalypsi divina proferent testimonia : 1) *Qui vicerit, non lædetur a morte secunda;* et alio loco : 2) *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ, et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et coram angelis ejus :* et paulo post Deus ipse hac dominus noster ita loquitur ad Joannem : 3) *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius ;* tum inquit : 4) *Qui vicerit, dabo et sedere mecum in throno meo ; sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.* Denique cum sanctorum gloriam, et perpetuam illam bonorum vim, quibus in cœlo fruentur, exposuisset, adjunxit : 5) *Qui vicerit, possidebit hæc.*

DE SEPTIMA PETITIONE.

CAPUT XVI.

SED LIBERA NOS A MALO.

1. *Nihil continetur superioribus petitionibus, quod ista non includatur.*

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei filius divinam hanc orationem conclusit ; cujus etiam vim, et pondus ostendens, ea usus est orandi clausula, cum e vita migraturus Deum patrem pro hominum salute deprecaretur : 6) *Rogo enim,* inquit, *ut serves eos a malo.* Ergo hac precationis formula, quam et præcepto tradidit, et exemplo confirmavit, quasi quadam epitome summatim complexus est vim, et rationem ceterarum petitionum. Cum enimi d, quod ea prece continetur, impetraverimus ; *nihil,* auctore sancto Cypriano, *reliquum est, quod ultra adhuc debeat postulari, cum semel protectionem Dei adversus malum petamus : qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus, et mundus operantur, securi stamus et tuti.* Quare, cum tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debebit parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem hæc, et proxima petitio quod illa vitationem culpæ, hac pœnæ liberationem postulamus.

1) Apoc. 2, 11. — 2) Apoc. 3, 5. — 3) Apoc. 3, 12. — 4) Apoc. 3, 21. — 5) Apoc. 21, 7. — 6) Joan. 17, 15.

2. *Quid nos urgeat, ut hanc precationem coram Domino effundamus.*

Quare non jam monendus est fidelis populus, quantopere et laboret ex incommodis et calamitatibus, et cœlestis egeat adjumenti : nam quot, et quantis miseriis proposita sit hominum vita, præterquam quod et sacri et profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est, quin intelligat et suo et alieno periculo. Persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Job memoriæ prodidit : 1) *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis; qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet.* Nec vero illum præterire diem, qui propria aliqua molestia aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi domini vox : 2) *Sufficit diei malitia sua.* Etsi conditionem humanæ vitæ declarat ipsius Domini monitum illud 3) quo crucem quotidie sumi, seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentit, quam laboriosa sit et periculosa hæc vivendi ratio, ita facile persuadebitur fideli populo, malorum liberationem a Deo implorandam esse; præsertim cum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ impendeant. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Qua de re est illud scriptum : 4) *Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine;* et : 5) *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

3. *Quanam ratione periculorum, et calamitatum depulsio a Deo postulanda sit.*

Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis, et calamitatibus invocent Deum, certe, quo modo id recte facere possint, ab iis, quorum fidei ac prudentiæ commissa est eorum salus, maxime docendi sunt. Non enim desunt, qui contra Christi domini jussum præpostero utantur ordine precationis. Nam 6) qui jussit nos ad se confugere in die tribulationis, item orationis ordinem nobis præscripsit : voluit enim, ut prius, quam precaremur, ut nos liberaret a malo, peteremus uti nomen Dei sanctificaretur, et adveniret regnum ejus, et reliqua postularemus, quibus, quasi gradibus quibus-

1) Job 14, 1, 2. — 2) Matth. 6, 34. — 3) Luc. 9, 23. — 4) Ps. 82, 17. — 5) Ps. 15, 4. — 6) Ps. 49, 15.

dam, in hunc locum pervenitur. Sed quidam, si caput, si latus, si pes condoluit, si rei familiaris jacturam faciunt, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, omissis mediis dominicæ precationis gradibus, tantum petunt, ut ex illis eripiantur malis. At huic consuetudini repugnat Christi domini jussum : 1) *Quærite primum regnum Dei :* itaque, qui recte preces faciunt, cum deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic David illi precationi : 2) *Domine, ne in furore tuo arguas me ;* subjecit rationem, qua se Dei gloriæ cupidissimum ostendit; inquit enim : 3) *Quoniam non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi ?* Et idem, cum oraret Deum, 4) sibi ut misericordiam impertiret, subjungit illud : 5) *Docebo iniquos vias tuas ; et impii ad te convertentur.* Ad hanc orandi salutarem rationem, et ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, et simul docendum, quantum intersit inter infidelium, et christianorum hominum preces.

4. *Infideles se liberari a malo, ac christiani, non perinde petunt.*

Petunt vehementer illi quidem a Deo, ut possint ex morbis vulneribusque convalescere, sibi ut ex urgentibus, vel imminentibus malis evadere liceat; sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis, natura, vel hominum industria comparatis : quin etiam sibi datum a quovis medicamentum, etiam si cantionibus, si veneficiis, si dæmonum opera confectum sit, sine ulla religione adhibent, modo aliqua valetudinis spes ostendatur. Longe alia est ratio christianorum, qui in morbis, et omnibus adversis rebus habent summum perfugium, et præsidium salutis Deum ; unum illum omnis auctorem boni, et liberatorem suum agnoscunt ac venerantur : remediis vero, quæ inest ad sanandum vis, insitam a Deo esse pro certo habent, tantumque illa ægrotis prodesse existimant, quantum ipse voluerit Deus. Est enim a Deo data hominum generi medicina, qua morbos sanaret. Hinc est illa ecclesiastici vox : 6) *Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non adhorrebit illa.* Itaque, qui Jesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recu-

1) Matth. 6, 33. — 2) Ps. 6, 2. — 3) Ibid. 6, 6. — 4) Ibid. 50, 3. — 5) Ibid. 15. — 6) Eccl. 38, 4.

perandæ valetudinis, sed ipsi medicinæ auctori Deo maxime confidunt.

5. *Quo modo in morbis soli Deo fidendum sit, qui plurimos a præsentissimis periculis liberavit.*

Quare etiam in 1) divinis litteris reprehenduntur ii, qui, medicinæ fiducia, nullum Dei auxilium requirunt: immo vero qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinent omnibus remediis, 2) quæcumque ad curationem a Deo non adhibita esse constet. Quod, si etiam eorum usu medicamentorum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cantionibus, et dæmonum artificiis, abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant; ea enim re jussit nos beneficentissimus parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso, quod jussit, spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris litteris hujus rei exempla, ut, qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur. 3) Abraham, 4) Jacob, 5) Loth, 6) Joseph, 7) David sunt in oculis locupletissimi testes divinæ benignitatis. Sacræ novi testamenti litteræ tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piæ pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat. Una igitur illa Prophetæ sententia contenti erimus, quæ vel infirmissimum quemque confirmare potest: 8) *Clamaverunt,* enim inquit, *justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.*

6. *Quid mali nomine hic intelligatur, et quæ hujus petitionis sententia.*

Sequitur hujus vis et ratio petitionis, ut fideles intelligant, non omnino petere nos hoc loco, ut a malis omnibus liberemur. Sunt enim quædam, quæ communiter mala putantur, quæ tamen sunt illis fructuosa, qui patiuntur, 9) ut ille *stimulus,* qui Apostolo erat adhibitus, ut, Dei gratia adjuvante, *virtus in infirmitate* perficeretur: hæc, si cognita sit eorum vis, summa voluptate pios afficiunt: tantum abest, ut a Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur, quæ nullam animæ utilitatem afferre possunt, reliqua minime, modo aliquis inde salutaris fructus existat.

1) Asa, sicut dictum est 2. Paral. 16, 22. — 2) Non est utendum remediis a Deo non constitutis ad sanitatem recuperandam. — 3) Gen. 12, 2. — 4) Gen. 28, 14. — 5) Gen. 14, 20. — 6) Gen. 39, 2. — 7) 1. Reg. 21, 14. 15. — 8) Psal. 33, 18. — 9) 2. Cor. 12, 7. 8. 9.

7. *Quot, et quanta sint malorum genera, a quibus liberari cupimus.*

Omnino igitur huic voci ea subjecta vis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo, ab intimis, externisque malis eripiamur; ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgure; ne grando noceat frugibus; ne annonæ caritate seditionibus, bello laboremus; petimus a Deo, ut morbos, pestem, vastitatem arceat, vincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias ceteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maxime terreri, ac premi solet hominum vita; omnes denique flagitiorum, et facinorum causas avertat. Neque hæc solum, quæ omnium consensione mala sunt, deprecamur; sed illa etiam, quæ pene omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipsam vitam; petimus, inquam, ne ad malum, et ad animæ nostræ exitium hæc convertantur. Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentina; ne in nos iram Dei concitemus; ne, quæ impios manent, supplicia subeamus; ne igne purgatorii torqueamur, a quo ut alii liberentur, pie et sancte precamur. Hanc petitionem et in missa, et in litaniis sic interpretatur ecclesia, nos videlicet ea *præterita, præsentia, futura mala* deprecari.

8. *Deus et impendentia mala arcet, et præsentibus quandoque mirabiliter eripit.*

Non uno autem modo Dei nos benignitas eripit a malis; nam impendentes prohibet calamitates, quo modo legimus magnum illum Jacob esse liberatum ab inimicis, quos in illum concitarat sichimitarum cædes; extat enim illud: 1) *Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.* Et quidem beati omnes qui cum Christo domino in cœlis regnant, 2) omnibus malis Dei ope liberati sunt; nos autem, qui in hac peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime vult, sed eripit a quibusdam; etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat Deus interdum iis, qui rebus premuntur adversis. His se consolabatur Propheta, cum illa dicebat: 3) *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Præterea a malis homines liberat Deus, cum illos in summum discrimen adductos, integros servat et incolumes; quod et 4) pueris illis in ardentem fornacem con-

1) Gen. 35, 5. — 2) Isa. 25, 8. — 3) Psal. 93, 19. — 4) Dan. 3, 21. et 6, 22. et 14, 39.

jectis, et Danieli contigisse legimus, quem leones nihil læserunt, quemadmodum neque pueros flamma violavit.

9. *Diabolus hic malus dicitur, quod mali culpæ auctor, et mali pœnæ exactor sit.*

Malus vero etiam ex sententia sanctorum 1) Basilii magni, 2) Chrysostomi, et 3) Augustini præcipue dicitur dæmon, quod hominum culpæ, id est sceleris et peccati auctor fuit; quo etiam ministro utitur Deus in repetendis pœnis a sceleratis et facinorosis: 4) dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiuntur. In quam sententiam loquuntur divinæ litteræ illis verbis: 5) *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?* item: 6) *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum.*

Malus quoque dicitur dæmon ob eam causam, quod, etsi cum nihil læserinus, tamen perpetuum bellum nobis infert, et capitali nos insectatur odio. Quod si nobis et fide armatis, et innocentia tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et quacumque potest ratione divexandi. Quamobrem Deum precamur, ut nos a malo liberare velit.

10. *Cur singulari, non autem multitudinis voce, a malo liberari petamus.*

Dicimus autem *a malo,* non a malis, ob id, quod mala, quæ in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus, tamquam auctori et impulsori; quominus etiam proximis irasci debemus, quin odium et iracundiam in ipsum satanam convertere oportet, a quo homines ad injuriam inferendam impelluntur. Itaque, si te aliqua re læserit proximus, cum preces facis parenti Deo, pete, ut non modo te liberet a malo, id est, ab iis, quas tibi proximus imponit, injuriis; sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cujus impulsu homines in fraudem inducuntur.

11. *Quo modo in malis affecti esse debeamus, etiamsi continuo non liberemur.*

Illud denique sciendum est, si in precibus et votis non liberamur a malis, debere nos, quæ præmant, ferre patienter, intelligentes placere divino numini, ut tolerantur ea patiamur.

1) Basil. in homil. quod Deus non sit auctor malorum. — 2) Chrysost hom. 20. in Matth. — 3) Aug. de eccl. dogm. cap. 57. — 4) Dam. lib. 4. de orth. fide c. 20. — 5) Amos. 3, 6. — 6) Isa. 45, 7.

Quare minime nos indignari, aut dolere par est, quod preces nostras non audiat Deus, sed omnia ad ejus nutum ac voluntatem referre oportet, existimantes id utile, id esse salutare, quod Deo placet, ut ita sit, non autem id, quod secus nobis videatur.

12. *Quot, et quanta commoda ex tribulationibus ad nos proveniant.*

Postremo docendi sunt pii auditores, dum in hoc vitæ curriculo versantur, eos ad omne incommodorum et calamitatum genus, non solum æquo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere: 1) *Omnes enim,* inquit, *qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* Item: 2) *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Rursum: 3) *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Non enim æquum est, 4) servum esse majorem Domino suo; sicuti *turpe est*, e sententia S. Bernardi, *membra esse delicata sub spinoso capite.* Præclarum illud est exemplum Uriæ propositum ad imitandum, qui, adhortante Davide, domi ut se contineret, inquit: 5) *Arca Dei, et Israël, et Juda habitant in papilionibus, et ego ingrediar domum meam?* His instructi rationibus ac meditationibus, si ad orandum veniemus, illud assequemur, ut si minus undique cincti, malisque circumdati, 6) quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur; certe, ut 7) Machabæi, casus adversos constanter, ac fortiter feramus. In contumeliis, et cruciatibus sacros imitabimus apostolos, 8) qui cæsi verberibus vehementer lætabantur, quod digni habiti essent, qui pro Christo Jesu contumelias paterentur; sic nos ita comparati canemus illa summa cum animi voluptate: 9) *Principes persecuti sunt me gratis; et a verbis tuis formidavit cor meum: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.*

1) 2. Tim. 3, 12. — 2) Act. 14, 21. — 3) Luc. 24, 26. — 4) Matth. 10, 24. Luc. 6, 40. Joan. 13, 16. et 15, 20. — 5) 2. Reg. 11, 11. — 6) Dan. 3. 49. — 7) 1 Mach. 2, 16. — 8) Act. 5, 41. — 9) Psal. 118, 161. 162.

CAPUT XVII.

DE EXTREMA ORATIONIS DOMINICÆ CLAUSULA, AMEN.

1. *Qui usus, et fructus sit hujus particulæ.*

Hanc vocem, sicuti est, *signaculum orationis dominicæ* appellat sanctus Hieronymus in commentariis in Matthæum. Quare, ut admonuimus antea fideles de præparatione, quæ adhibenda sit priusquam aggrediantur ad divinam precationem: sic nunc faciendum duximus, ut clausulæ ac finis ipsius precationis causam, rationemque cognoscant. Non enim 1) pluris est divinas preces diligenter ordiri, quam religiose absolvere. Sciat igitur fidelis populus, multos esse, et eos uberes fructus, quos ex orationis dominicæ fine percipimus; sed omnium uberrimus ac lætissimus fructus est eorum impetratio, quæ postulavimus; de quo supra satis dictum est. Non solum autem consequimur postrema hac parte precationis, ut nostræ preces audiantur, sed quædam etiam majora, ac præclariora, quam ut verbis explicari possint.

2. *Quanta bona ex oratione ad homines promanant.*

Nam, *cum orando homines cum Deo colloquantur*, ut sanctus Cyprianus ait, fit quodam inexplicabili modo oranti divina majestas propior, quam ceteris; quem præterea singularibus ornat muneribus: ut, qui pie Deum orant, quodammodo cum iis, qui ad ignem accedunt, comparari possint; qui, si algent, calescunt; si calent, æstuant: sic illi assistentes ad Deum, pro modo pietatis ac fidei, ardentiores evadunt: inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulantur divinis muneribus; est enim illud proditum sanctis litteris: 2) *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Exemplo est omnibus magnus ille Moses, 3) qui a Dei congressu et colloquio digrediens, divino quodam fulgore collucebat sic, ut israelitæ ejus oculos, et os intueri non possent. Omnino qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate, ac majestate admirabiliter perfruuntur. 4) *Mane adstabo tibi,* inquit Propheta, *et videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Hæc quo magis noscunt homines, eo Deum

1) Immo melior est orationis finis, quam principium, Eccl. 7, 9. — 2) Psal. 20, 4. — 3) Exod. 34, 35. — 4) Psal. 5, 5.

vehementiori cultu, ac pietate venerantur; eo etiam sentiunt jucundius, 1) quam suavis sit Dominus, et quam vere beati sint omnes, qui sperant in eo: tum vero clarissima illa luçe circumfusi, quanta sit eorum humilitas, quanta sit Dei majestas, considerant. Est enim illa sancti Augustini regula: *Noverim te, noverim me.* Itaque fit, ut suis viribus diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minime dubitantes, quin is ipsos paterna illa sua, et admirabili charitate complexus, abundanter iis omnia suppeditet, quæ sint ad vitam et salutem necessaria: hinc se ad agendas Deo gratias convertant, quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti; quod magnum Davidem fecisse legimus, qui, cum ita precationem instituisset: 2) *Salvum me fax ex omnibus persequentibus me;* sic eam absolvit: 3) *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.*

8. *Qua ratione fiat, ut sanctorum preces a timore inchoatæ, lætitia concludantur.*

Sunt ejusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ, lætitiæque referta: sed mirabile est, quam eo in genere eniteant Davidis ipsius precationes. Nam, cum metu perturbatus sic orare esset exorsus: 4) *Multi insurgunt adversum me; multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus;* confirmatus aliquando, gaudioque perfusus, subjunxit paulo post: 5) *Non timebo millia populi circumdantis me.* Alio etiam 6) psalmo, suam cum deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus, incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis: 7) *In pace in idipsum,* inquit, *dormiam, et requiescam.* Quid illa? 8) *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me;* quanto cum tremore, et pallore Prophetam dixisse credendum est? contra, quæ deinceps sequuntur, quam fidenti ac lætanti animo? 9) *Discedite a me,* inquit, *omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Cum vero Saulis iram, furoremque pertimesceret, quam humiliter ac demisse Dei opem implorabat: 10) *Deus, in nomine tuo salvum me fac; et in virtute tua judica me;* et tamen hilare, ac fidenter in eodem psalmo subjecit: 11) *Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.* Quare, qui se confert ad sacras preces

1) Psal. 33, 9. — 2) Ibid. 7, 1. — 3) Ibid. 18. — 4) Ibid. 3, 2. 3. — 5) Ibid. 7. — 6) Ibid. 4, 2. — 7) Ibid. 4, 9. — 8) Ibid. 6, 2. — 9) Ibid. 9. — 10) Ibid. 53, 3. — 11) Ibid. 6.

fide speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

4. *Quo sensu illa vocula*, amen, *in fine hic usurpatur, et in missa sacerdoti pronuncianda reservatur.*

Sunt autem in extremo hoc divinæ precationis verbo, *amen,* multa quasi semina quædam earum rationum cogitationumque, quas diximus: et quidem adeo frequens fuit hæc hebræa vox in ore Salvatoris, ut Spiritui sancto placuerit, ut in ecclesia Dei retineretur: cui voci illa quodammodo subjecta sententia est: Scito tuas auditas esse preces, habet enim vim respondentis, et illum, qui precibus, quod velit, impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua ecclesiæ Dei consuetudo comprobavit, quæ in sacrificio missæ, cum pronunciatur oratio dominica, non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere, *sed libera nos a malo*, attribuit hanc vocem *amen*, sed ipsi sacerdoti accommodatam reservavit: qui, cum Dei et hominum sit interpres, Deum exoratum esse populo respondet.

5. *Cur in aliis precationibus minister, in hac vero sacerdos, amen, respondeat.*

Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum, quippe cum in ceteris ministrorum sit munus respondendi, *amen;* sed proprius dominicæ orationis: nam in aliis precibus consensum modo desideriumque significat; in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse.

6. *Quo modo dictio, amen, varie exponatur.*

Ac varie quidem a multis est interpretatum hoc verbum *amen*. Septuaginta interpretes verterunt, *fiat;* alii reddiderunt, *vere;* Aquila, *fideliter,* convertit: sed parvi refert, hoc, an illo modo sit redditum; modo habere intelligamus eam vim, quam diximus, confirmantis sacerdotis concessum id esse, quod petebatur: cujus sententiæ testis est Apostolus in epistola ad corinthios. 1) *Quotquot enim*, inquit, *promissiones Dei sunt, in illo* est: *ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram.* Est etiam hæc nobis accommodata vox, in qua inest confirmatio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus; quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus: fit enim sæpe, ut in precatione distracti homines variis cogitationibus alio traducantur. Immo vero summo studio petimus

1) 2. Cor. 1, 20.

hac ipsa voce, ut omnia fiant, idest, concedantur, quæ antea petivimus, vel potius intelligentes nos jam impetrasse omnia, ac sentientes præsentem vim divini auxilii, illud una cum Propheta canimus : [1] *Ecce enim Deus adjuvat me. et Dominus susceptor est animæ meæ.* Nec est, quod quisquam dubitet, quin et nomine Filii sui, et verbo, quo sæpissime is usus est, moveatur Deus, *qui semper,* ut ait Apostolus, [3] *exauditus est pro sua reverentia;* [2] *cujus est regnum, et potestas, et imperium, in sæcula sæculorum.*

1) Psal. 53, 6. — 2) Hebr. 5, 7. — 3) 1. Petr. 4, 11.

PRAXIS CATECHISMI ROMANI

SEU

CATECHISMUS CONCILII TRIDENTINI

IN SINGULAS ANNI DOMINICAS DISTRIBUTUS ET EVANGELIIS ACCOMMODATUS.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

Erunt signa in sole et luna, etc. Luc. 21, 25. etc. Hoc evangelium ad argumentum de judicio generali traducendum est. Quare hic recurrat parochus ad articulum symboli, « Inde venturus est judicare vivos et mortuos , » p. 69. sq. prout faciendum præcipitur p. 16. vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Ecce rex tuus venit tibi, etc. Matth. 21 , 5. etc. Hic opportune tractabit parochus ea, quæ de incarnatione, et causis adventus Christi domini nostri habentur art. 2. et 3 symboli apostolici, p. 31. 39. seqq.

Invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea : solvite, etc. divus Athanasius, in sermone de verbis hujus evangelii , ostendit ex hoc loco apostolis et eorum successoribus factam esse potestatem solvendi eos , qui , instar asinorum , peccatorum pondere pressi, ad eos confugerent. Quare hic populo exponet parochus quæ habentur de confessione p. 227. sqq. et absolutione p. 217. 235. de potestate remittendi peccata in ecclesia, p. 95 sq.

DOMINICA SECUNDA.

Cum audisset Joannes in vinculis , etc. Tu es qui venturus es , etc. Matth. 11, 2. etc. Ista Joannis interrogatio tam sedula, os-

tendit quanto cum studio curare debeamus, ut de rebus fidei, et nos, et ii qui nobis subsunt, rite et a catholicis doctoribus instruamur. Vide quæ huic argumento inserviunt initio catechismi, usque ad primum symboli articulum.

In vinculis. Fides usque ad vincula, immo ad necem usque, cum opus est, et a judice urgemur, profitenda est; nec est satis eam pectore inclusam habere, quantumvis rectam et sinceram, ut ostenditur p. 20. sq. vel, « Erunt signa in sole et luna, » etc. ut in dominica præcedenti.

DOMINICA TERTIA.

Confessus est, et non negavit, Joan. 1, 20. etc. Ex hoc loco simpliciter verum fateri docemur, nec intermiscere jusjurandum, ut nobis fides adhibeatur. Vide quanto, et sub quibus pœnis jurare prohibitum, in 2. præcepto, p. 307. sq.

Quid ergo baptizas, si tu non est Christus, etc. Agendum hic de ministris baptismi, de quo p. 142. sq. et quomodo sese habeant in dispensatione sacramentorum Christus dominus et minister, quantum ad effectum sacramenti, p. 127. sq.

Cujus ego non sum dignus, etc. Hic monere parochus populum sibi creditum debet, ut se pro festis natalitiis ad sacram synaxim præparet, et agere de condigna tanti hospitis (cujus corrigiam calceamenti solvere indignum se Joannes Baptista censet) susceptione, vide de præparatione ad eucharistiam p. 200. sq. vel, « Cum audisset Joannes in vinculis, » ut in dominica præcedenti.

DOMINICA QUARTA.

Anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris etc. Luc 3, 1. Cur hic de principibus mundi fiat mentio, eadem ratio afferri potest, quæ affertur in articulo 4. symboli de eodem Pontio Pilato, p. 47. sq.

Factum est verbum Domini super Joannem, etc. Quoniam Joannes non nisi a Deo legitime vocatus officium verbi Dei prædicandi exercuit, ideo hic de legitima vocatione ministrorum ecclesiæ parochus disseret, ut habetur de sacram. ordinis, p. 257. sq. legitimosque eos ministros non esse dicet, qui missi non sunt, ut traditur in præfatione p. 10. sq.

In deserto. Hic de probitate et morum integritate ministrorum verbi (qui sunt sacerdotes) agatur ex eodem loco p. 270, et de castitate, quæ eis, quando fiunt subdiaconi, indicitur, ut hab. p. 264.

Prædicans baptismum pœnitentiæ. Quomodo adulti, qui baptismum suscipere debent, affecti esse debeant, et præteritæ eos vitæ pœnitere, traditur p. 148, quomodo hic baptismus Joannis repeti debuit, p. 156.

Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Hic de præparatione ad eucharistiam, de qua in superiori dominica, et de necessaria mandatorum Dei observantia, de qua p. 290. sq. 304. sq. vel, « Confessus est, et non negavit, » ut in dominica præcedenti.

IN DIE NATIVITATIS DOMINI.

Peperit primogenitum filium suum, etc. Luc. 2, 7. etc. Explicetur articulus symboli, *Natus ex Maria virgine,* qui est hujus loci maxime proprius, de quo p. 42. Eodem die ad missam majorem.

In principio erat verbum, et verbum erat, etc. Joan. 1, 1. etc. Quoniam hic locus, dum agitur de æterna Christi domini generatione, adducitur p. 37. sq. hinc parochus petet hujus loci expositionem.

Et verbum caro factum est. Hic exponatur mysterium incarnationis prout habetur p. 39. sq.

Gloria quasi unigeniti a patre. Quomodo hic unigenitus sit etiam frater noster, vide p. 410.

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, etc. Luc. 2, 35. etc. Ex hac Simeonis prædicatione ansam sumere poterit parochus explicandi, cur Deus fideles jam baptizatos, quos filios habet carissimos, non eximat ab incommodis vitæ hujus, qua de re agitur p. 153. sq. et quo confugiendum tunc sit, de quo p. 386. seqq.

Non recedebat a templo, jejuniis et orationibus, etc. De privata et publica oratione habes p. 400. Quomodo ad orationem, et jejunium et eleemosyna jungenda sint, p. 403. et quomodo ista tria conducant ad satisfactionem peccatorum, p. 246. sq.

IN CIRCUMCISIONE DOMINI.

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, etc. Luc. 2, 21 : etc. Quoniam circumcisioni successit baptismus, hic in genere dici poterit de vi, et efficientia sacramentorum novæ legis supra antiquæ legis sacramenta , ut habetur p. 125. et 218.

Vocatum est nomen ejus Jesus, etc. Quam convenienter hoc nomen inditum fuerit Christo domino, et quare, vide p. 34. sq.

Observandum hic etiam est pueris nunc in baptismo, ut olim in circumcisione, nomen esse imponendum : cujus rei quænam sit ratio, et quale nomen puero imponi debeat , habes p. 162. Denique cum imposito nominis sit una ex cæremoniis in baptismo usitatis , hic de baptismi cæremoniis et ritibus apta concio haberi poterit, p. 158. sq.

IN DIE EPIPHANIÆ.

Vidimus enim stellam ejus in oriente, etc. Matth. 2, 2. etc. Quoniam non inepte per hanc stellam philosophica de Deo scientia potest intelligi, sicut per responsum sacerdotum fidei lumen, non male hic adaptari poterunt quæ de differentia sapientiæ christianæ a philosophica notitia habentur p. 20.

Et procidentes adoraverunt eum, etc. Matth. 2, 11. etc. Hic de adoratione Dei, quæ *latria* dicitur, et simul de veneratione sanctorum, quæ *dulia* nominatur. Vide in expositione decalogi pag. 295. usque ad secundum præceptum. Hic agi etiam potest de eucharistiæ veneratione et adoratione. Nam si eumdem Christum, quem Magi adoraverunt , præsentem in eucharistia agnoscimus, et confitemur , ut disertis verbis probatur p. 186. si pii esse volumus, cur non æque ac Magi eum adorabimus ? Vide p. 174.

DOMINICA INFRA OCTAVAM EPIPHANIÆ.

Secundum consuetudinem nuptiæ factæ sunt, Luc. 2 , 42. etc. De observatione dierum festorum, lege p. 322. sq.

Et erat subditus illis , etc. De officio liberorum erga parentes, vide p. 331. sq.

DOMINICA SECUNDA POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, etc. Joan. 2, 1. etc. De sacramento matrimonii, vide p. 275. sqq.

Hoc fecit Jesus initium signorum suorum. Hæc conversio aquæ in vinum valet plurimum ad confirmandos rudiores in fide transubstantiationis, quæ fit in augustissimo altaris sacramento : de qua vide p. 192. sq.

DOMINICA TERTIA.

Ecce leprosus veniens adorabat eum, Matth. 8, 2. 3. etc. Per lepram hæresim significari dicunt patres. Qui vero sunt censendi hæretici, et qui a castris ecclesiæ, ut olim leprosi, ejiciendi, habetur. p. 83.

Vade, ostende te sacerdoti. De honore sacerdotibus Domini, et ecclesiæ præfectis exhibendo, vide p. 334.

Vade, ostende te sacerdoti, etc. Longe excellentiorem virtutem nostris sacerdotibus tributam docet Chrysostomus lib. 3. de sacerd., quam mosaicis, quod illi oblatos sibi leprosos non mundarent, sed mundatos tantum esse declararent nostri vero hominem peccati lepra maculatum, dum absolu-; tionis beneficium rite præparato impendunt, vere emundant, et perfectæ sanitati restituunt. Hic de potestate clavium sacerdotibus concessa, ut habetur p. 216. sq.

DOMINICA QUARTA.

Ascendente Jesu in naviculam, Matth. 8, 23. Inter multa, quæ ecclesiam repræsentant, est navicula illa seu arca Noe, de qua p. 84. Hic ergo de ecclesia catholica, et notis quibus internoscitur, parochus agere poterit : prout habetur ibid.

Domine, salva nos, perimus. Quoniam nullum est tempus, in quo ita hominum vita, quam in propinquo animæ exitu, periclitetur ; ideo parochus ex hoc loco hortari poterit suos subditos, ut cum mortis dies instabit, ad Deum maxime recurrant, et extremæ unctionis sacràmentum accipiant, de quo p. 248. sq.

Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ? Quomodo creaturæ omnes eum, quem a Deo ab initio acceperunt, cursum teneant homine dempto, vide paginam 240. sq.

DOMINICA QUINTA.

Et inimicus homo superseminavit zizania, etc. Matth. 13, 25. etc. In ecclesia duo sunt hominum genera, bonorum, qui tritici nomine designantur; improborum nomine zizaniorum, vide p. 84. Vel per zizania intelliguntur odia, atque rixæ quas pater dissensionis diabolus seminare conatur in agro filiorum pacis, cujus morbi remedium habes p. 419.

Inimicus homo hoc fecit. De odio dæmonum in nos, et ad tentandum audacia et perversitate, vide p. 458. et ut omnis mali culpæ auctor, mali vero pœnæ sit exactor, vide p. 470.

DOMINICA SEXTA.

Simile est regnum cœlorum grano sinapis, Matth. 13, 31. etc. Quoniam juxta doctores per granum sinapis fides intelligitur, hic tractanda sunt, quæ de ejus necessitate habentur p. 17. et quomodo scrutanda non sint ea, quæ fide credenda proponuntur p. 19. et ejus excellentia, et quantum differat de Deo sapientia a philosophica divinarum rerum notitia, p. 20. sq.

Cum antem creverit. Fidem augeri posse traditur p. 400.

Iterum simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier. Hanc mulierum ecclesiam interpretantur, quæ in doctrina fidei aut morum (per fermentum designata) errare non posse traditur p. 90.

Donec fermentatum est totum. Hic de communione sanctorum, et meritorum participatione explicari possunt, quæ sunt p. 91. sqq.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, Matth. 20, 1. etc. Hic paterfamilias est Deus, qui cur pater dicatur, habes p. 23. sqq. 404.

Receperunt ipsi singulos denarios. Denarii nomine cœlestis beatitudo designatur, quam hic paterfamilias alacriter et sincere in vinea sua, id est, in cultura mandatorum divinorum laborantibus præstat. De hoc vitæ æternæ denario lege quæ diffuse traduntur p. 109. sq. 287. 422. 423. Hujus vero Beatitudinis consequendæ certam viam, ac rationem habes p. 117.

384. 422. 424 sq. Item exhortatio ad colendam hanc vineam, mandatorum illustris habetur p. 288. sq.

Singulos denarios, etc. In cœlo tamen varietas est mercedis et gloriæ, pro ratione laboris et affectus, quo quis operatur p. 106, 115.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Exiit qui seminat seminare semen suum, etc. Luc. 8, 5. etc. Semen hoc, in terram sparsum, est verbum Dei, exponente domino, de quo vide p. 442. sq. et quomodo sit audiendum, vide præfat.

Venit diabolus, etc. De dæmonis conatu, et impugnatione habes p. 458. sq.

Et a sollicitudinibus et divitiis, etc. Quantum divitiæ et effrenes rerum temporalium cupiditates impediant hujus divini seminis fructum habes p. 382. ubi hæc ipsa verba habentur.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Tradetur enim gentibus, et illudetur, Luc. 18, 32. etc. Ut Christi milites ejus crucem tamquam vexillum sui ducis contuentes, ad arma pœnitentiæ sumenda exstimulentur, ideo hoc evangelium ineunte quadragesima legitur, quod passionis dominicæ summam complectitur, quo loco non importune parochus exponet, quæ de passione Domini fuse traduntur p. 47. sq. Vel si in aliud tempus commodius differre malit hoc argumentum, hodie alteram evangelii partem pertractabit, ut sequitur.

Cæcus quidam sedebat secus viam. Hic cæcus genus humanum denotat, de cujus post peccatum statu misero, vide p. 427.

Jesu filii David miserere mei. Hic quomodo Deum aliter oremus ac sanctos ex hac formula demonstrabis, ut habes p. 396. sq. Porro si angustiis, aut tribulationibus premimur, aut re aliqua indigemus, ad Dominum cum hoc cæco nobis recurrendum est, precibusque sollicitandus Deus, ut nobis adsit. Vide de necessitate et utilitate orationis, p. 385. sq.

Quid tibi vis faciam. Hic causas, ob quas clementissimus Deus vult a nobis rogari, etiam si sciat quibus rebus indigeamus, ex p. 388. proferes.

FERIA IV. CINERUM.

Cum autem jejunatis, etc. Matth. 6, 16. etc. Cum quadragesimæ jejunium eo nomine sit institutum, ut totius anni peccata hac quasi solemni mulcta redimeremus, hodie parochus excitare fidelem populum debebit ad pœnitentiam amplectendam, de cujus necessitate scribitur p. 226. sq. docere quibus gradibus ad pœnitentiam licet ascendere, p. 214: sq. et quibus operum generibus pro peccatis satisfacere possimus, p. 245. sq.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Vide adversus eos qui opes congerere undequaque student, p. 356. sq. 378. sq. 439. sq.

Thezaurizate vobis thesauros in cœlo. Quoniam parochi frequenter fidelem populum ad eleemosynas pauperibus erogandas excitare debent, hic hoc studiose præstabunt ex his quæ habentur p. 361. sq.

DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMÆ.

Ut tentaretur a diabolo, etc. Matth. 4, 1. etc. Cum sit tentatio vita hominis super terram, ut dicit Job, c. 7. hic de tentatione agendum, de generibus tentationum, ad quid permittantur homines tentari, quibus armis tentationibus resistendum, et cetera hujusmodi, quæ habentur p. 457. sq.

Non in solo pane vivit homo. De pane spirituali, de quo hic agit Christus dominus, vide p. 442.

Angelis suis Deus mandavit, etc. De angelorum custodia erga homines, p. 405.

Dominum Deum tuum adorabis. De adoratione Dei, quæ fide, spe et charitate perficitur, vide p. 295.

DOMINICA SECUNDA.

Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem, et deduxit eos, etc. Matth. 17, 1. etc. Hic afferri possunt ea, quæ de loco et tempore, quo homines ad divina contemplanda aptiores sunt, habentur p. 293.

Bonum est nos hic esse. Hic tractari possunt, quæ de summa eorum dignitate, qui Deo obediunt, habentur p. 430. vel de intimis hominum sanctorum gaudiis p. 443. Poterunt etiam pa-

rochi de duodecimo articulo hic habère sermonem, de quo p. 108.

Hic est filius meus dilectus, etc. Hic de æterna filii generatione latissimus sese offert dicendi campus, de qua p. 36. sq. vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Miserere mei fili David, Matth. 15, 22. etc. Hic typum habes perfectæ orationis quantum spectat ad duas conditiones, quæ in oratione maxime desiderantur, fidem videlicet, et perseverantiam, de quibus p. 400. sq.

Filia mea male torquetur a dæmonio, etc. Hujus mulieris exemplo parentes monentur diligentem liberorum curam gerere; de qua p. 337.

Dimitte eam, quia clamat post nos etc. Si apostoli in hac vita degentes, pro se solliciti, pro Chananæa interpellant, et exaudiuntur, in cœlo mutire non audebunt, inquit D. Hieron. contra Vigilantium. Hic de intercessione sanctorum, prout habetur p. 296. sq.

DOMINICA TERTIA.

Erat Jesus ejiciens dæmonium, et illud erat mutum, Luc. 11, 14. etc. Dæmonis proprium est eum, quem possidet, reddere mutum, id est a confessione peccati revocare. Sed tamen non est alia ratio ejiciendi dæmonis, quam ut linguam solvas ad detegendum coram sacerdote peccatum, vide quæ de confessione habentur p. 228. sq.

Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Ecclesia est Christi regnum, ut habetur p. 421. Id autem, ut in seipsum non sit divisum, unum esse necesse est, unde hic de unitate ecclesiæ agendum est, ex p. 86. sq.

Revertar in domum meam. De relabentium in peccata gravitate p. 227. sq. et 455. Et quid post confessionem agendum, p. 247.

Tunc assumit alios septem spiritus nequiores se. Hic locus p. 458. inducitur ad probandum non unum tantum dæmonem, sed plures etiam interdum hominem tentare: patet autem ex hoc loco dæmonem acrius eos tentare, qui ab eo defecerunt, ut est p. 456.

Beatus venter, qui te portavit. Glorificatione beatæ Mariæ virginis hoc evangelium concluditur; de qua habes p. 41. 395. sq.

DOMINICA QUARTA.

Unde ememus panes, ut manducent hi? Joan. 6, 5. etc. Hic apte explicari poterit illa petitio dominicæ orationis, « Panem nostrum quotidianum da nobis. » p. 435. sq.

Notandum præterea, quod panis iste vim etiam habebat sedandi sitim, ut tenent doctores. Ita et panis eucharistiæ laicis pro calice est. Lege de communione sub una specie, p. 205. sq.

Hoc autem dicebat tentans eum. Quo modo Deus hominem tentet vide p. 459.

Distribuit discumbentibus. Christus non distribuit, sed dedit apostolis, et illi distribuerunt turbæ, Matth. 14, 19. Sic a mundi initio per patriarchas et prophetas, et postea per apostolos eorumque successores, Deus verbum Dei et sacramenta subministrat, ut habetur p. 127. Christus tamen est qui hæc omnia præcipue efficit, p. 127. sq.

Hic est vere propheta. De gratiarum actione, p. 389.

DOMINICA PASSIONIS.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Joan. 8, 46. etc. Innocentia Christi in hodierno evangelio convenienter profertur in medium, ut in promptu sit nobis causa dominicæ passionis, quam hodie repræsentare incipit ecclesia, nimirum non propter illius delicta, sed nostra : de causis passionis Christi habes p. 51. sqq.

Si veritatem dico vobis. Hic a mendacio cavere docemur, de quo multa p. 372. sq.

Qui ex Deo est, verba Dei audit, etc. De verbo Dei audiendo, p. 132., seqq. 443.

Nonne bene dicimus nos quia samaritanus, etc. Ex hoc loco parochus ansam poterit arripere ad excitandos suos fideles ad injurias condonandas, qua de re multa habentur p. 394. 451. sq.

Sed honorifico Patrem, et vos inhonorastis me, Christus sæpe et a multis graviter inhonoratur, sed ab iis maxime, qui ejus verbum vel male interpretando, vel ad vana convertendo polluunt, de quo p. 316.

Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum. Ex hoc loco perspici potest, et tempus, et genus mortis a Christo delectum fuisse, qua de re p. 49. sq.

DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

Evangelium ut in prima dominica adventus, de quo ibid. Ceterum quoniam ad eucharistiam percipiendam, ex præcepto ecclesiæ, eo tempore omnes discretione præditi obligantur, ideo ex his evangelii verbis, « Ecce rex tuus venit tibi man- » suetus, » ad ejus sumptionem fideles hortari poterit parochus ex his quæ habentur p. 174. seq. et deinceps; et quoniam parentes ut plurimum negligentissimi sunt ad liberos suos ad eucharistiæ perceptionem præstandos, ideo eis maxime parochus inculcabit, quæ de ætate, qua pueri ad eam percipiendam tenentur, habentur p. 204.

In die sancto parasceves. Hoc die quoniam solemnis de mysterio passionis domini nostri Jesu Christi concio haberi solet, ideo præter ea, quæ in expositione art. 4. symboli habentur p. 46. sq. hæc insuper hoc die tractari posse videntur: de singulari amore, quo Deus genus humanum prosecutus est, cum illud morte unigeniti filii sui redimere voluerit, de quo p. 408. de primi parentis lapsu et miseriis, quæ illum consecutæ sunt, de quibus, p. 32. sq. 419. sq. quo modo ex passione Christi omnis remissio peccatorum emanarit, de quo p. 89. 121. 445. et proinde omnia sacramenta ex hac Christi passione virtutem acceperint, ut est p. 98. 130. de sacrificio Christi tam cruento quam incruento ex p. 209. sq. de satisfactione et merito Christi, de quo pag. 47. 208. sq. denique quo modo nulli unquam patuit, sed nec patere quidem potest aditus ad regnum cœlorum sine hac redemptionis humanæ per Christum fide, ut est p. 32. idque esse summam et cardinem totius christianæ religionis, scire Jesum Christum, et hunc crucifixum, ut habetur p. 13.

DOMINICA PASCHÆ.

Surrexit, non est hic, etc. Marc. 16, 6. etc. De resurrectione Domini exponetur artic. symboli apostolici, « Tertia die resurrexit a mortuis, » p. 55. sq.

FERIA SECUNDA POST PASCHA.

Duo ex discipulis Jesu ibant ipsa die in castellum, Luc. 24, 13. etc. Quoniam fieri vix potuit ut parochus omnia, quæ ad re-

surrectionem Christi pertinent, pridie explicuerit, ideo hoc die poterit ea, quæ prætermisit, ex eo loco repetere.

Oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam. Hic locus est proprius causas exponendi, ob quas necesse fuit Christum resurgere, quæ habentur p. 61. et exemplo Christi fideles hortandi, ut omni studio incumbant ut cœlesti regno potiantur, quod habetur p. 424. et de commodis tribulationis, p. 409. 471. sq.

Et factum est dum recumberet cum iis, accepit panem. Hic locus propius est ad probandum utramque eucharistiæ speciem laicis necessario non exhibendam, de quo multa p. 204.

FERIA TERTIA POST PASCHA.

Stetit Jesus in medio discipulorum suorum, Luc. 24, 36. etc. Hic de quatuor dotibus corporis gloriosi agi potest, ut habetur p. 106. sq.

Pax vobis. Quoniam regnum Dei, teste Apostolo, pax est et gaudium in Spiritu sancto, hic quale sit regnum Christi in pios tractari potest, ut habetur p. 421.

Prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum. Quo modo pœnitentiæ prædicatio a Christo apostolis injuncta sit, ex hoc ipso loco probatur p. 94. Unde potes tam ex expositione articuli de remissione peccatorum, quam ex his quæ de sacramento pœnitentiæ hic habentur, longissimam habere concionem.

DOMINICA PRIMA POST PASCHA.

Cum sero esset die illa, una sabbatorum, Joan. 20, 19. etc. Christi resurrectionis exemplar quam maxime stabilire necesse fuit, ut pariter nostra stabiliretur; quibus autem tum scripturis, tum rationibus nostra stabiliatur resurrectio, vide p. 99. « Una sabbatorum » autem quid sit, vide p. 323.

Quorum remiseritis peccata. Joan. 20, 23. etc. De potestate clavium sacerdotibus concessa, p. 95. 260. sq.

Mitte digitum tuum in loca clavorum, etc. Qualia futura sunt corpora post resurrectionem, et cur Christus et martyres cicatrices retinebunt, habes p. 105.

DOMINICA SECUNDA POST PASCHA.

Ego sum pastor bonus, Joan. 10, 11. etc. Pastorum nomine comprehenduntur non solum episcopi et animarum rectores, sed etiam reges, magistratus, parentes, et magistri. Quid vero pastores ejusmodi ovibus debeant, et quid vicissim oves pastoribus, habes p. 10. 331. sq.

Mercenarius autem, et qui non est pastor. Quis sit iste mercenarius et non pastor, vide p. 258.

Et fiet unum ovile et unus pastor. Hic de unitate ecclesiæ, de qua p. 87. sq. unoquoque universali ecclesiæ pastore divo Petro, et divi Petri successore, romano pontifice, de quo p. 86. 269.

DOMINICA TERTIA POST PASCHA.

Modicum, et non videbitis me, Joan. 16, 16. etc. Efficax consolationis genus, dum temporarius mœror pro Christo susceptus, æternis gaudiis compensatur. Vide quæ de vita æterna habentur p. 111. sq.

Vos vero contristabimini, mundus autem gaudebit. Quare perversi minus, pii vero acrius, a dæmonibus infestentur, et proinde illi gaudeant, isti vero tristentur, vide p. 458.

Tristitia vestra vertetur in gaudium, etc. Spe futurorum bonorum quo modo alacri et constanti animo adversa omnia tolerare debeamus, vide p. 109 et cur Deus sinat affligi bonos, p. 462.

DOMINICA QUARTA POST PASCHA.

Si enim non abiero, Paracletus non veniet, Joan. 16, 7. etc. De Spiritu sancto deque admirandis ejus effectibus et donis, habes p. 75. sq.

Arguet mundum de peccato, etc. Spiritus sancti proprium munus est, corda et compunctionem movere, et peccantem intrinsecus arguere. Quæ autem contritio vera sit, quasque res ea habere debeat, p. 221. Huc etiam referri possunt ea, quæ de peccatis, quæ remitti non possunt, habentur p. 219.

DOMINICA QUINTA POST PASCHA.

Si quid petieritis Patrem in nomine meo, Joan. 16, 23. etc. De oratione, et ejus adjunctis hic proprius est dicendi locus, de qua p. 384. sq.

Usquemodo non petistis quidquam, etc. Hic proprie de modo, quo Deum per Christum orare debemus, de quo p. 385. Hic etiam locus adducitur ad probandum in nomine Christi orandum esse.

IN FESTO ASCENSIONIS DOMINI.

Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei, Marc. 16, 19. etc. Hoc in loco artic. symb. apostolici, qui de ascensione est, explicabitur, ut habetur p. 64. sq.

DOMINICA POST ASCENSIONEM DOMINI.

Cum autem venerit Paracletus, qui a patre procedit, Joan. 15, 26. etc. Hic de processione Spiritus sancti a Patre et Filio ex p. 79.

Ut omnis, qui vos interfecit, Joan. 16, 2. etc. Hic præceptum decalogi, « Non occides, » exponi poterit, de quo p. 338.

Arbitretur se obsequium, etc. De omnibus adversis et calamitatibus hujus vitæ, idem judicandum est, quod de his, quæ Christi causa patimur, nempe eas esse magnum Dei in nos benevolentiæ signum, ut habetur p. 244.

IN FESTO PENTECOSTES.

Si quis diligit me, sermonem meum servabit, Joan. 14, 23. etc Spiritus sanctus ideo credentibus datur, ut sermonem Dei qui decalogo comprehenditur, servare possint; ad quam rem ut promptiores sint, afferat parochus quæ habentur initio explicationis decalogi p. 287. sq. vel quoniam hic locus adducitur ad probandum Dei mandata non esse impossibilia, ideo de hac re aget ex p. 289.

Vel hodie exponet quæ traduntur de confirmationis sacramento p. 163. sq. quandoquidem tali die apostolos a Spiritu sancto confirmatos fuisse docent patres.

FERIA SECUNDA POST PENTECOSTEN.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Joan. 3, 16. Hic locus proprius est ad ea populo exponenda, quæ de eximia charitate cœlestis Patris in genus humanum, in creatione et gubernatione demonstrata; sed multo magis in redemptione habentur, p. 46. 408. sq.

Ut omnis qui credit in eum, non pereat. Hic quo modo fides in Christum omnibus hominibus ab omni ævo necessaria fuerit, docendum est ex p. 31. sq.

Qui credit in eum, non judicatur. De verbo, « credere, » habes p. 19. quæ hic accommodare poteris; ex qua etiam dicendi forma Filium Dei vere Deum esse demonstrabis, ex p. 36. 45. sq.

Quia non credit in nomine unigeniti Filii. Quo modo Dei filius sit unigenitus, poteris declarare ex his, quæ habentur 36; et contra, qua ratione hic unigenitus fratres habeat, p. 36. 410.

FERIA TERTIA POST PENTECOSTEN.

Qui non intrat per ostium in ovile ovium, Joan. 10, 1. etc. Hic locus proprius est ad ea explicanda, quæ de legitima ordinatione ministrorum ecclesiæ habentur p. 257. de legitimo ministro sacramenti ordinis, p. 269.

Et oves vocem ejus audiunt. De obedientia et honore, qui debetur episcopis et sacerdotibus agitur p. 334.

Alienum autem non sequuntur. Hæreticorum ministros non esse sequendos, vide p. 10, qui autem eos sequuntur, non oves sed hædi sunt, p. 460.

IN FESTO SANCTISSIMÆ TRINITATIS.

Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra, Matth. 28, 18. etc. Hic explicanda sunt quæ de regno Christi in pios, et ratione qua regnat in suis fidelibus, habentur p. 421. de regno etiam gloriæ ejusdem, p. 422. item de potestate ipsius in sacramentis tam instituendis quam conferendis p. 127. et de potestate item clavium ejusdem qua remittuntur peccata, p. 130. 216.

Baptizantes eos. Hic locus adducitur ad probandum, quo tempore baptismus obligare cœperit, p. 141. et ideo de necessitate ejusdem, et præsertim in infantibus, ea proferri possunt quæ habentur p. 145.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Hic de materia et forma baptismi, quæ sunt p. 135. sq. accurate agendum est. Hic etiam de sanctissimæ et gloriosissimæ trinitatis mysterio poterunt agere parochi, de quo p. 24. docebunt autem præsertim vulgus imperitum sanctissimam trinitatem pingi et formari non posse, atque adeo, si quando pingatur, illam picturam proprietates quasdam illius exprimere, ut habetur p. 301.

Docentes eos servare quæcumque mandavi. Hic de necessitate, et possibilitate servandæ legis divinæ proferentur, quæ habentur p. 289.

IN EADEM DOMINICA.

Estote ergo misericordes sicut et pater vester cœlestis, etc. Luc. 6, 36. etc. De hoc evangelio in dominica 4. juxta aliarum ecclesiarum morem.

Date et dabitur vobis. Hic de communicandis cum proximis hujus vitæ subsidiis produci possunt quæ habentur p. 404. 405. vel de eleemosynis, p. 246.

Hypocrita! ejice primum trabem. De hypocritis, quorum orationes Dominus rejicit, habes p. 402. Item secundum aliquos.

Nisi quis renatus fuerit, Joan. 3, 3. etc. Hic de necessitate baptismi, qui in nomine sanctissimæ trinitatis confertur, de ejus effectibus, et in universum quidquid de eo habetur p. 132. sq. explicabit.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Caro enim mea vere est cibus, etc. Joan. 6, 56. etc. De eucharistiæ sacramento, p. 174. sq.

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

QUÆ EST INFRA OCTAVAM CORPORIS CHRISTI.

Homo quidam fecit cœnam magnam, etc. Luc. 14, 16. etc. Cœnæ nomine, quæ sub finem diei sumitur, cœlestis gloria

nobis significatur, quam hic paterfamilias in ipsa vitæ clausula beatis donabit; in hoc argumentum vide quæ ponuntur p. 109. seqq. vel cœnæ nomine cum Paulo, I. cor. c. 2. intelligitur sacrosanctum Christi corpus in sacramento altaris, de quo vide, ut supra, p. 174. seqq.

Et cæperunt omnes simul excusare. Quoniam omnes hæ excusationes ex mala concupiscentia proveniunt, ideo hic adversus concupiscentias pravas agendum erit, ex p. 377. seqq. : simulque miseria nostra ob oculos ponenda, qui ea respuimus, quæ salutaria nobis sunt, rebus autem perniciosis nos addicimus, ut hi fecerunt, p. 393.

Villam emi. Vide in superbos, et ambitiosos, qui per hunc designantur, quæ habentur p. 382. 439.

Juga bonum emi quinque. Vide in avaros p. 355. seq. 440.

Uxorem duxi. Hic detestanda libido, et commendanda continentia et castitas, quæ aditum nobis ad cœlorum regnum facilem præbet, vide p. 349. sqq. 382. sq. vel secundum alios :

Homo quidam erat dives, qui induebatur, etc. Luc. 16, 1. etc. De vanitate in vestibus fugienda, vide quæ habentur p. 352. et quomodo necessariis tantum rebus ad victum et vestitum pertinentibus contenti esse debeamus, p. 439.

Sepultus est in inferno. Ecce quæ pœna maneat improbis, qui morte præoccupati sceleribus pleni decedunt, de qua p. 73. sqq.

Ut portaretur ab angelis. Inter angelorum officia hoc non postremum est, vide p. 405. sqq.

In sinum Abrahæ. De receptaculis animarum post mortem habes p. 56. sqq.

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.

Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, etc. Luc. 15, 7. etc. Inter cetera, quæ ad pœnitentiam agendam peccatorem exstimulare debent, est ista cœlitum lætitia, qua perfruuntur ob peccatoris conversionem. Plura habes in hanc sententiam, p. 94. sq. 211. 297. vel, *Homo quidem fecit,* ut in dominica præcedenti.

DOMINICA IV. POST PENTECOSTEN.

Cum turbæ irruerint, in Jesum ut aud. verbum, etc. Luc. 5. 1. etc. Vide exhortationem ad audiendum diligenter verbum Dei

p. 9. sqq. ; et quo modo pro captu cujusque tradenda sit doctrina evangelii, p. 14. sq. ; idque præsertim diebus festis audiendum, p. 326. sq.

Ascendens in unam navem, quæ erat Simonis, etc. Petri navem non alterius ex apostolis ingressus est Christus, ut hoc suo facto insinuaret Petrum cum successoribus caput esse et principem pastorum ecclesiæ : de hac re vide p. 86. 87. 269.

Exi a me Domine. Qui ad sacram synaxim accedunt, hoc exemplo et centurionis, Matth. c. 8. agnoscant esse se tanti hospitis præsentia indignissimos , vide quæ de præparatione eucharistiæ traduntur, p. 200. sqq. vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Estote ergo misericordes sicut et pater , etc. Luc. 6, 36. etc. Ut Christus nobis condonet, prius condonare ipsi debemus iis , a quibus læsi fuerimus. Vide explicationem illius petitionis, « Dimitte nobis debita nostra , » etc. p. 445. sqq. Vide item de hoc evang. in festo trinit.

DOMINICA V. POST PENTECOSTEN.

Audistis quia dictum est antiquis , non occides , etc. Matth. 5, 33. etc. Hujus loci erit hoc decalogi præceptum exponere , prout habetur p. 338. sqq.

Ego autem dico vobis, omnis qui irascitur. Hæc verba exponuntur, p. 341. sq.

Audistis quia dictum est antiquis, non mæchaberis, etc. Hic similiter exponatur hoc præceptum, de quo habetur p. 347., « Cur turbæ irruerent in Jesum, » ut supra.

DOMINICA VI. POST PENTECOSTEN.

Miserior super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, Marc. 8, 2. etc. Præter ea, quæ notata sunt in dominica quarta quadragesimæ, poterit parochus ea huc proferre, quæ de paterna Dei de hominibus cura habentur p. 406. sqq.

Si dimisero eos jejunos, deficiunt in via. Hic de imbecillitate hominum, qui nullum opus Deo gratum sine adjumento Dei possunt instituere, agendum est, ut habetur p. 426. 428. vel , « Audistis quia dictum est antiquis, non occides, » ut supra.

DOMINICA VII. POST PENTECOSTEN.

Attendite a falsis prophetis, etc. Matth. 7, 15. etc. Hic cavendum præcipitur ab hæreticis. Quis vero censendus sit hæreticus habes, p. 84 et 85. Quo modo autem hi cum in ecclesia non sint, ab ea puniri possint, habes ib. et p. 85. 91. Quibus autem artibus hi falsi prophetæ utantur ad impia sua dogmata diffundenda, habes p. 11. 12. 13. 14.

In ignem mittetur, etc. De hoc igne infernali, p. 74. seqq.

Sed qui facit voluntatem patris mei, etc. Hæc sententia est veluti methodus brevissima, docens qua ratione ad regnum cœlorum pervenire possimus : quare quicumque cupimus illud adipisci, hanc sententiam præ oculis habere debemus, vide p. 426. sq. et deinceps, ubi hæc tertia petitio, « Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra, » explicatur ; vel, « Miserior super turbam, » ut in præcedenti dominica.

DOMINICA VIII. POST PENTECOSTEN.

Redde rationem villicationis tuæ, Luc. 16, 2. etc. De ratione reddenda, cum unusquisque migrat e vita, vide p. 70. sq.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Ideo divites a Deo bonis cumulantur, ut pauperibus ea erogent, p. 441. Hic ad eleemosynas suos poterit exhortari parochus, prout est p. 361. Hic etiam locus pro intercessione sanctorum facit, de qua p. 297. sq. vel, « Attendite a falsis prophetis ; » ut in præcedenti dominica ; sicque deinceps omnia evangelia, quæ consequenter in reliquis dominicis proponuntur, in quibusdam ecclesiis in præcedenti dominica legi consueverunt, quod notare supersedebimus.

DOMINICA IX. POST PENTECOSTEN.

Flevit super illam, Luc. 19, 41. Flet Christus, ut nos flere doceat. Quo modo in pœnitudine erratorum sint adhibendæ lacrymæ, et quam diligenter procurandæ, habes p. 224. sqq. ubi de contritione agitur.

Quia si cognovisses et tu. Summa est status nostri miseria nostram miseriam non agnoscere, vide p. 427.

Quia venient dies in te, et circumdabunt te, etc. Hierusalem in exemplum ponitur ejus hominis, qui, multis a Deo beneficiis ornatus, male eis in sui perniciem abutitur, vide p. 21, 22.

DOMINICA X. POST PENTECOSTEN.

Hæc apud se orabat, Luc. 18, 11, etc. Quibus virtutibus oratio debeat esse comitata, ut Deo placeat, et ab eo exaudiatur, vide p. 400. sqq.

Deus, propitius esto mihi peccatori. Hoc veri pœnitentis exemplum inter alia proponitur p. 454. Quare cum istius, tum aliorum exemplo, qui habentur ibidem, et p. 222 et 223. ad veram pœnitentiam parochi fideles excitabunt. Est præterea exemplum eorum, qui cum peccatores sint, Deum orant et exaudiuntur, p. 391. Denique quanta humilitate ad Deum precaturi accedere debeamus hic demonstratur, p. 397.

Qui se exaltat, humiliabitur. Christi humilitatis exemplum maximum pondus habet ad nostram superbiam deprimendam, p. 54. 55.

DOMINICA XI. POST PENTECOSTEN.

Et deprecabuntur eum, ut illi imponat manum. Marc. 7, 32. Istorum exemplo, qui Christum pro muto et surdo ad eum adducto, ut sanaretur, interpellant, monemur pro aliis orare; quo modo vero id faciendum, et pro quibus orandum, habes p. 393. sqq.

Misit digitos in auriculas ejus. Christi exemplo, pueris in baptismo aures, oculi, pectus, humeri signo crucis recte insigniuntur. Vide de his et aliis baptismi cæremoniis, et earum significatione, p. 158. sqq.

Suscipiens in cœlum ingemuit, etc. Cum Deus sit ubique, potius in cœlum quam alio oculos convertamus, et cur in cœlis esse dicatur, p. 412. Præterea quoniam sacræ litteræ nos surdos et cæcos, et omnibus membris captos sæpe appellant, ut habetur, p. 448, hic de malis, quæ peccatum invehit, ut ibidem habetur, disserere parochus commode poterit.

DOMINICA XII. POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc. Luc. 10, 27. etc. In hanc sententiam populo proponantur, quæ habentur initio explicationis decalogi, p. 303. usque ad secundum præceptum ; vel, quia hoc evangelium concurrit cum dominica decimaseptima, posteriorem hujus evangelii partem priori prætermissa, exponet.

Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Jerico, etc. Hominis hujus ita miserabiliter a latronibus vulnerati nomine, doctores intelligunt humanam naturam post Adæ lapsum, quæ, quot, qualia, et quanta vulnera acceperit, habes p. 33. sq. 420. sq. 426. sq. 432. 435. sqq. et alibi frequenter.

Samaritanus autem infundens oleum, etc. Hic de sacramentis agat parochus quæ a nostro samaritano , id est a Christo, instituta sunt, tamquam remedia humanæ naturæ, per Adæ lapsum inflicta, ut habetur p. 122.

Curam illius habe. Nota genus humanum et ecclesiam uni homini a Christo commissam, qua de re vide p. 86. sqq. 269.

Quis horum videtur fuisse proximus. Ex hoc loco quis sit proximus explicatur, p. 366. sq.

DOMINICA XIII. POST PENTECOSTEN.

Jesu præceptor , miserere nostri, Luc. 17, 13. etc. De nomine Jesu, vide p. 34.

Ite, ostendite vos sacerdotibus , etc. Vide quæ in hanc sententiam dicta sunt dominica secunda post epiphaniam : vide præterea p. 230. sqq. ubi nominatim hic locus adducitur. Quomodo item beneficio contritionis peccata remittantur , ex hoc loco probatur, p. 226. quæ tamen confessionem requirit , ut habetur p. 228.

Ne solliciti sitis animæ vestræ, etc. Matth. 6, 25. etc. Quantum immoderata sollicitudo congerendarum opum, ceteræque cupiditates animæ saluti obsint, vide p. 378. sqq. et hujus morbi remedium habes p. 381.

Scit pater vester quod omnibus his indigetis, etc. Etiamsi Deus sciat desideria nostra et indigentiam , cur ei preces porrigamus, p. 388.

Quærite primum regnum Dei, etc. Porro hic commode secunda petitio dominicæ orationis tota explicabitur, ut habetur p. 418.

Et hæc omnia adjicientur vobis, etc. Quatenus temporalia petenda, p. 435. sqq.

DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN.

Et resedit qui erat mortuus, Luc. 7, 15. Si hic mortuus et quidam alii sint revocati ad vitam, quomodo intelligendum quod Christus primus omnium resurrexerit, vide p. 48. Hic tractari poterit articulus symbol aipostolici penult. de carnis resurrectione, p. 99. sq.

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

Si licet sabbato curare, Luc. 14, 3. etc. De sanctificatione dierum festorum, et a quibus tunc abstinendum, quidve agendum sit, habes p. 318. sq.

Cum invitatus fueris ad nuptias, etc. Hic locus est cohortandi christianos omnes, ne alii aliis se præferant, ut est p. 411. sq. neve ambitiosi sint honorumque cupiditores, ut est, p. 44. sq.

DOMINICA XVII. POST PENTECOSTEN.

Diliges dominum Deum tuum, Matth. 22, 37, etc. Vide evangelium dominicæ XII, ut supra.

Quid vobis de Christo videtur, etc. Christus quomodo sit Davidis filius, vide p. 34. Quomodo item non sit filius David ratione divinitatis, habes p. 37. sqq.

DOMINICA XVIII. POST PENTECOSTEN.

Videns autem Jesus fidem eorum, Matth. 9, 2. etc. Ecce quantum fide aliena moveatur Deus ad aliquod donum alteri non modo non petenti, sed ne cogitanti quidem, impertiendum. Hinc fit ut in baptismo infantes regenerationis fiant participes non quia mentis suæ assensione credant, sed quia susceptorum, vel parentum, si fideles fuerint, sin minus, ecclesiæ catholicæ, ut Augustinus, fide muniantur, p. 146. sq. et de patri-

nis, p. 144. sqq. *Remittuntur tibi peccata tua, etc.* Christum hominem primum omnium potestatem remittendorum peccatorum habuisse ex hoc loco probatur, p. 97. Porro dum sacerdos, iurisdictionem habens ordinariam vel delegatam, rite pœnitenti peccata remittit, non minus absolvitur quam hic paralyticus, quantum est ex parte sacram. De forma absolutionis habes p. 217.

Hic blasphemat, etc. De blasphemia habetur p. 316. sq. et de juramento p. 310. sqq.

DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN.

Qui nuptias filio suo, Matth. 22, 2. etc. Quibus de causis vir et mulier conjungi debeant, vide p. 277. sqq. et quæ sponsæ magis sint quærendæ, p. 278. sq. et de mutuis viri et mulieris officiis, p. 283. sqq., et quod Deum orandi causa certis temporibus a matrimonii officio abstinere debeant, p. 286. item de tribus matrimonii bonis, p. 282. sqq.

Contumeliis affectos occiderunt, etc. De contumelia, detractione, murmuratione, ceterisque vitiis quibus proximus læditur, vide p. 368. sqq.

Non habens vestem nuptialem, etc. Vestem hanc nuptialem vestis candida, vel sudariolum, quod baptizatis datur, designat, de quo p. 161.

Mittite in tenebras exteriores, etc. De sententia et pœna damnatorum, p. 73 et 74.

DOMINICA XX. POST PENTECOSTEN.

Erat quidem regulus, cujus filius infirmabatur, Joan. 4, 16. etc. Unde tot miseriæ et adversitates, et quæ quotque illæ sint, p. 32. 420. 426. 432. 435. sq. Quo in malis et rebus adversis confugiendum, p. 468. 464. sq. Hic exponi poterit ultima petitio dominicæ orationis, « Sed libera nos a malo, » p. 465. sqq.

DOMINICA XXI. POST PENTECOSTEN.

Redde quod debes, Matth. 18, 28. Restitutio pœnitenti est necessaria, antequam absolvatur, quia, « non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, » ut inquit Augustinus ; vide de

restitutione , p. 356. item de furto , rapina, usuris, et aliis rerum usurpationibus, p. 357. sqq.

Si non remiseritis , etc. Hic exponatur petitio illa orationis dominicæ, « Dimitte nobis debita nostra , sicut et nos dimittimus, » p. 445. sqq.

DOMINICA XXII. POST PENTECOSTEN.

Magister scimus quia verax es, Matth. 22 , 16. etc. Genus assentationis pessimum , quæ ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur. De adulatione habes , p. 369. sq. « Quia verax es, » etc. De mendacio, vide p. 366. sq. ubi notatur hoc ipsum testimonium ex hoc evangelio decerptum.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari , etc. Vide quæ debentur principibus et superioribus in potestate constitutis, p. 335. sq.

DOMINICA XXIII. POST PENTECOSTEN.

Ecce princeps unus accessit, et adorabat eum dicens, Matth. 9, 18. etc. Hic de differentia , qua infideles et christiani a morbis liberari cupiunt, de qua p. 467. sq. et quomodo in morbis ad Deum, non ad præstigiatorum incantationes, sit recurrendum, p. 468.

Filia mea modo defuncta est. Hic de morte et novissimis, de quibus sæpe ad populum agendum esse præcipitur, p. 74. 248.

Si tetigero tantum fimbriam vestimenti. Hic de reliquiis sanctorum , et cultu et veneratione earum , aget parochus, ex p. 298. sqq.

Et cum venisset Jesus in domum principis , etc. Hic de ratione juvandi mortuos per sacrificium missæ et orationes , de qua p. 210. sq. 395. vel in quibusdam ecclesiis legitur evangelium dominicæ IV. quadragesimæ de quo ibidem. Si plures sint dominicæ inter pentecosten et adventum , servetur quod de his in breviarii rubricis habetur.

DOMINICA XXIV. POST PENTECOSTEN.

Cum ergo videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto. Matth. 24 , 15. etc. Hic de signis præcedentibus diem judicii agendum est, de quibus p. 73.

Orate autem ne fiat fuga vestra, etc. Hic locus ad probandum temporalia a Deo peti posse inducitur, p. 439. sq. unde de hoc argumento parochi etiam agere poterunt, de quo tum ibidem, tum 387. sqq. agitur.

Sed propter electos breviabuntur dies illi. Hic de dæmonum potestate poterit agi, qui, quantum possunt, et quamdiu volunt, homines tentare non possunt, ut habetur p. 459. sq.

INDEX ALPHABETICUS.

—

—

—

INDEX

PARTIUM QUATUOR ET CAPITUM

TOTIUS CATECHISMI ROMANI.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

PARS TERTIA.

PARS QUARTA.